

The Project Gutenberg eBook of Peritäänkö vihakin? Jutelma kahdessa osassa

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Peritäänkö vihakin? Jutelma kahdessa osassa

Author: K. J. Gummerus

Release date: May 15, 2007 [eBook #21444]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PERITÄÄNKÖ VIHAKIN? JUTELMA KAHDESSA OSASSA ***

Produced by Tapio Riikonen

PERITÄÄNKÖ VIHAKIN?

Jutelma kahdessa osassa

Kirj.

K. J. GUMMERUS

Helsingissä, 1875.

Uuden Suomettaren kustantama.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa.

SISÄLLYS:

Edellinen osa:

Viaton.

I. Jolsan Matti ja hänen vaimonsa

II. Veljekset

III. Rikos

IV. Varpuset

V. Ryttilä saa uuden isännän

VI. Rauhallisia vuosia

VII. Ensikerran kyydissä

VIII. Kaksi toveria

IX. Puoti-poika

X. Vanhat tuttavat

- XI. Anteron neuvot
- XII. Mitä matkalla Rytilään tapahtui.
- XIII. Mitä kapteeni Kornmanin aiottu lähtö merelle vaikuttaa Jolsan Matista.
- XIV. Viittauksia
- XV. Murtovarkaus
- XVI. Provastin perhe
- XVII. Vähäinen keskustelu ja sen seuraus.

Toinen osa:
Sylliset.

- I. Kauppias ja hänen puotipoikansa
- II. Naapuri-perheet
- III. Vanha Eeva
- IV. Kapteenin tytär
- V. Yöllä ennen rikosta
- VI. Haaksirikko
- VII. Kuolleita ja aaveita
- VIII. Isä on kumminkin isä
- IX. Vehkeitä
- X. Päivä alkaa koittaa
- XI. Iltahuvit Rytilässä
- XII. Seikat selvenevät
- XIII. Lopussa kiitos seisoo

EDELLINEN OSA.

VIATON.

I.

Jolsan Matti ja hänen vaimonsa.

"Oma maa mansikka, muu maa mustikka" — sanoo suomalainen sananlasku. Sen sananparren totuus näkyykin kaikkialla Suomessa; sillä harva kansalainen rakastaa niin maatansa kuin Suomalainen. Hänen maansa on, jos sitä muihin maakuntiin maailmassa vertaa, köyhä; mutta kumminkin on se tunne, missä hän ensikerran päivän valon näki, hänelle kallis. Jo kaukaisia aikoja takaperin huomattiin tämä, ja niin luemme esimerkiksi eräässä kertomuksessa jo toista sataa vuotta takaperin eräästä Saksalaisesta merikapteenista, jolla satunnaisesti oli joitakuita Suomalaisia laivamiehiä laivassaan: "Ihmeteltävä on näiden Suomalaisten lujuus; mutta vielä ihmeteltävämpi on se alituinen ja syvä rakkaus, joka heissä elää kylmää, pohjoista kotimaatansa kohtaan. He ovat uskollisia ja rohkeita; vaaran suuruus ei heitä peloita. Mutta kun ikävä kotimaahansa saa vallan heissä, silloinpa ei suurin palkkakaan saa heitä jäämään. Koti elää heidän mielessänsä ja kiiruhtamasta kotiinsa ei voi kukaan estää heitä, kun ovat jonkun pitemmän ajan olleet sieltä poissa". — Ja tässä lauseessa, minkä muukalainen antaa suomalaisista merimiehistä, asuu totuutta. Meren rannoilla saamme nähdä, varsinkin merikaupungeissa, vanhuksia tukulta, mitkä ovat ikänsä kyntäneet Ahden vakoja kaukaisilla vesillä, mutta aina tuon tuostakin käyneet katselemassa onko koto Pohjassa entisellä paikallaan, — kunnes vihdoin jäävät tähän rakastettuun kotimaahansa kuolemaan. Tavallisesti ovat nämä entiset merimiehet köyhiä, sillä nuoruudessaan eivät he ole tienneet säästää mitään vanhojen päivänsä varaksi, ja moni heistä käy viimeiset aikansa talosta taloon kerjäten, ellei pitäjäs muulla tavalla ole heistä huolta pitänyt.

Useimmat heistä ovat rehellisiä, pian lapsellisia olentoja, joiden sydämet ovat vapaat kaikista rikoksista, mihin heillä kumminkin olisi ollut tilaisuutta. Moni heistä on ollut vaaroissa semmoisissa, joita emme me, maa-moukat, voi aavistaakaan. Ja kun he meiltä leipä-kultaa pyytävät, emme ensinkään osaa ajatellakaan, mitä kaikkia pyytäjät ovat kärsineet ja nähneet. Mutta jos silloin sattuu puheeksi tapauksia heidän elämästään, sattuu puheeksi vaaroja, missä he ovat olleet, haaksirikkoja, joita he omin silmin ovat nähneet, joissa heidän oma henkensä on ollut onnen nojassa, — niin onpa silloin kuin muuttuisi vanha kerjäläinen toiseksi olennoiksi. Muistot, mitkä ovat uinailleet hänessä, heräävät; hänen silmänsä säkenöitsee ja koko hänen olennoissaan astuu henkiin entistä miehevyyttä. Hänelle on merikin rakas, josko isänmaa on vielä rakkaampi; ja hän kertoo nyt kertomuksia, joita meidän täytyy ihmetellä, että hänelläkin on ollut päivänsä — sen nä'emme ja kuulemme, ja väkisinkin anastaa hän meiltä meidän kunnioituksemme.

Mutta "ei ruista missä ei rikkaa". Suo anteeksi, lukijani, että, kun nyt pyydän sinun astumaan sisään erään vanhan merimiehen asuntoon, tämä merimies ei ole aivan semmoisia, joista vasta puhuimme. Kaikissa säädyissä — ja merimiestenkään ei tee poikkeuksia tästä — löytyy, ynnä hyviä ihmisiä, myöskin niitä, joiden omatunto ja parempi tieto on kiusausten myrskyssä mennyt haaksirikkoon. Jolsan Matti oli näitä viimeksi-mainittuja. Hän oli ollut merimies, mutta mereltä toi hän maalle myrskyä ja vastatuulta; merelle jätti hän nuoruutensa puhtauden ja omantuntonsa rauhan.

K—joen pitäjässä oli vähäisellä saarella noin 40 vuotta takaperin vähäinen asunto. Aava meri lakasi yhdeltä taholta saaren rantoja, toisilta tahoilta kiului auringon paisteessa saaria ja moniaista kohdista mannermaa. Tälle vähäiselle saarelle oli noin 50 vuotinen mies rakentanut asuntonsa. Saari oli, niinkuin sanoimme, pieni, mutta kumminkin niin suuri, että Jolsan Matin kaikki omaisuus sinne mahtui. Ja paljon omaisuutta ei Matilla ollutkaan. Kymmenkunta verkkoja nähtiin rannalla kuivaamassa väliin, kun Matti oli poissa. Siinäpä Matin pää-omaisuus olikin.

Huone oli pieni, kalliolle rakennettu. Mannermaan puolella oli ovi, joka tupaan vei. Noin neljä kyynärää ovesta oli ovi-seinällä vähäinen akkuna ja seinällä vastapäätä, merelle päin, toinen, isompi. Pöytä, pari tuolia, isompi arkku, pata ja joitakuita pulloja — siinä kaikki huonekalut, johon ehkä vielä voimme panna kaksi pyssyä, kirves ja saha, sekä yhtä ja toista pikkukapinaa. Takan-puolimaisella seinällä nähtiin toinen ovi, joka vei pieneen pimeään komeroon, mikä sisälsi vanhoja vaateryydyksiä, mädänneitä verkkoja ja muuta semmoista.

Saari oli, paitsi tätä huonetta, ihan autio. Ei puun pensasta siellä nähty, ei ääntä siellä kuulunut muun kuin tuulen, joka tuvan ympärillä pauhasi, ja silloin tällöin jonkun merilinnun. Saari oli kivinen, ja näitä kiviä oli luonto laatinut toinen toisensa päälle omituisiin muotoihin, jotta lohkareista meren-puolimaisella rannalla oli syntynyt jotakin luolan tapaista.

Samana päivänä, jona kertomuksemme alkaa, nähtiin tässä luolassa yhtä ja toista, jota ei olisi osannut arvata tällä saarella löytyvän. Mutta kun nämä kalut moniainden päiväin perästä ovat kadonneet, niin voimme kohta sanoa, että ne eivät kuuluneet Matin omaisuuksiin; — ne olivat kaupan kaluja, joista ei tahdottu tullia maksaa ja jotka Matin avulla salaisuudessa ja hiljaisuudessa olivat saatettavat omistajansa luo.

Tällä kivisellä saarella, joka tuskin oli saareksi nimitettävä, asui, niinkuin jo tiedämme, Jolsan Matti ja — Leena hänen vaimonsa. Matti itse oli vielä parhaassa iässänsä. Ja ikäänsä ja voimiinsa nähden olisi hän vielä varsin hyvin voinut kelvata merimieheksi, — jota ammattia hän olikin toistakymmentä vuotta toimittanut ennenkun rupesi erakoksi tälle autiolle kalliolle — ellei hän olisi ollut raajarikko. Hän oli näet käsi-puoli. Toisen kätensä olkapäästä saakka oli meri korjannut. Viimeiselle meriretkelle kun hän läksi — ja silloin ei hän vielä saarella asunut — oli hänellä kaksi tervettä kättä, kun hän palasi oli toinen mennyt, ja Matista ei enää ollut merimieheksi. Silloin muutti hän saarelle Leenan kanssa, jonka hän pari vuotta ennen onnettomuuttansa oli nainut.

Tämä Leena, Matin vaimo, oli miestänsä joitakuita vuosia vanhempi. Hänen kanssaan ei ollut hyvä käydä tukkanuotalle, sillä hän osasi itsensä puolustaa, ja jos suursotaan joku rupesi hänen kanssaan, niin eipä niin terävä-kielistä, joka Leenaa olisi voittanut. Leenaa pelkäsivät siis rantamaan asukkaat, mutta Leena itse ei pelännyt ketään muuta kuin miestänsä Mattia; ja olipa se niinkuin olla pitää, sillä onhan mies vaimon pää ja vaimon tulee miestänsä kunnioittaa. Mutta eipä tiennyt moni, mitä tämä isäntänä oleminen omassa kodossaan Matille maksoi, sillä Leena-muori ei hyväntahtoisesti ruvennut Matin alamaiseksi. Ei, useita kertoja oli hän koettanut anastaa isännyyden, varsinkin kuta vanhemmaksi hän tuli, ja siinä tarvittiin mies semmoinen, kuin Matti, pitämässä kotivaltikkaa, jottei se joutuisi Leenan käsiin. Mutta Matissa oli semmoinen koti-valtikan pitäjä, ja Leenan usein revitty tukka ja siniset posket näyttivät, että kotikuri se oli, joka pidätti valtikan Matin huostassa. Tähän kotikuriin tarvittiin voimia; sitä antamaan ei ollut kehnon miehen rupeaminen, sillä Leenan jäntevät hartiat, vahva vartalo ja kovat kädet osoittivat, että hänellä oli täyden miehen voimat. Hänen suuret harmaat silmänsä iskivät tulta, kun hän oli suutuksissa, ja näitä silmäniskuja pelkäsivät rantanaapurit, sillä samaten kuin

ukkosen leimu usein lyö milloin mihinkin, niin eipä aikaakaan ennenkuin oli Leenan nyrkki näyttänyt, etteivät hänen silmänsä turhaan tulta iskeneet.

Mutta vaikka Leena oli jotenkin pikaista luontoa, niin vallitsipa tavallisesti hyvä sopu hänen ja Matin välillä. Leena oli uuttera työssään ja hyvästi olisivat Jolsan saaren asukkaat tulleet toimeen, ellei viinaa olisi löytynyt. Mutta niin pian kuin oli jotakin ansaittu, muutettiin raha viinaan ja silloin heiluiivat verkot rannalla ja tuvasta kuului milloin lauluja, milloin torua — ja seuraavana päivänä vallitsi saarella ja tuvassakin syvin hiljaisuus, sillä asukkaat — — nukkuivat. Lankokin — aika-iso englantilainen koira, jonka Matti viimeisellä meriretkellään penikkana oli tuonut kotiinsa — makasi semmoisina päivinä veneessä rannalla ja tiesi, että tämä päivä oli hänelle paaston päivä.

Syyskuu oli loppuun kulumaisillaan. Päivä oli yöksi muuttumaisillaan. Matti ja Leena olivat aamusta asti olleet kiireessä työssä, eikä edellisenä yönäkään ollut kumpikaan heistä joutanut, ei niin silmänräpäystäkkään levätä. Silloin oli näet lähellä olevasta laivasta, jota ei auringon nousun aikana enää näkynyt, veneitä kulkenut ehtimiseen saarelle, ja veneistä oli kaluja kannettu tuohon saarella olevaan luolaan. Saarella oli silloin ollut liikettä. Seuraavana päivänä oli siellä nähty vieras vene ja kaksi vierasta miestä. Nämä miehet olivat Matin ja Leenan kanssa työskennelleet puoleen päivään asti tuossa luolassa. Kalut olivat muutetut toisesta paikasta toiseen. Puolen päivän aikoina oli osa näitä kaluja kannettu Matin veneeseen, ja kohta sen jälkeen oli Matti pystyttänyt purjeet ja hyvällä myötätuulella lähtenyt purjehtimaan mannermaata kohden. Toinen saarella olevista vieraista miehistä oli sitä ennen kiikarilla tarkastanut merta ja sanonut: "kaikki hyvin!" — Ja samalla kun Matti läksi, olivat miehet käyneet huoneeseen ja heittäyneet kursailematta Matin ja Leenan aviovuoteelle, mistä kuorsaaminen pian ilmoitti heidän ueneen vaipuneen.

Leena oli ollut erittäin hyvällä tuulella koko viime yön ja päivänkin. Hänen silmistänsä oli loistanut tyytyväisyys ja ilokin. Olisi luullut hänen väsyneeksi samaten kuin miehet, mutta eipä ollut Leenan väsymisestä puhuttavaa. Kun hän kuuli miesten kuorsaavan, meni hän kiiruusti heidän veneensä luo. Siinä olivat miehet vähän ennen Matin lähtöä syöneet ja Leenakin oli vierasten taskumatista saanut aika kolauksen. Tästä Leenalle hyvä mieli, ja tarkasti oli hän pitänyt silmällä paikkaa, mihin taskumatti kätkeittäisiin. Sitä kiiruhti hän nyt etsimään. Eväspussin käänsi hän nurin, sillä sinne oli kaiketi viinapullo kätkeyty, mutta — tyhjään haki hän sitä nyt. Vieraat tunsivat näet Leenan; he olivat ennenkin olleet saarella ja samaten kuin nyt nukkuneet, mutta herätessänsä huomanneet taskumatint pirstana ja Leenan makaavan palaisien vieressä ja nukkuvan autuaallista unta. Tätä estääksensä oli toinen heistä nyt salaa ja hymyillen pistänyt taskumatint nuttunsa lakkariin, Leenan sitä huomaamatta.

Naurusuin oli Leena mennyt veneen luo. Hymyhuulin oli hän tarttunut eväspussiin, mutta kun hän näki itsensä petetyksi, kun hän huomasi, ettei siinä viinapulloa ollutkaan, niin silloinpa muuttui hän ihan toisellaiseksi. Nauru katosi hänen huuliltaan, hänen silmänsä iskivät tulta, ja kuin riivattu hyppäsi hän veneestä maalle.

"Te h——tin narrit! Te muukalais-naasikat, te s——n juottovasikat! Kehtaatte tämmöistä petoskauppaa tehdä! Mihin ovat pullon kätkeneet? — — — Kielilakeni on kuiva, että halkeaa! Lempo teidät korjaa, te juutokset, jotka ette suo vanhalle suulle kastetta". Ja ämmä näin höristen alkoi tarkastella luolaa ja rantaa, mutta turhaan, pulloa ei löytynyt.

"Olisiko Matti, se peikkojen pesä, saanut käsiinsä sen?" — mietti ämmä, kun vihdoin viimein oli hakemasta lakannut. — "Mutta mitä hän sillä tekisi? Hän ei juo merellä, hän tietää tehtävänsä, se hunsvotti... Hän ei ole ottanut sitä. Täällä se pitää löytymän!" — Ja ämmä levitti sieraimensa, ikäänkuin olisi hän hajusta tahtonut huomata, missä aarre talteusi.

"Olisivatko ne kanaljat kuljettaneet sen tupaan... Katsella saa —". Ja eukko riensi tupaan. Se oli hänen viimeinen toivonsa. Jos ei pulloa sieltä löytyisi, turhaan sitten etsiminen. — Hän avasi hiljaan oven. Vuoteessa kuorsasivat merimiehet. Hän pudisti nyrkkiä heille ja mumisi hiljaan itsekseen. Hän tarkasteli huoneen kaikki paikat — turhaan. Hänen himonsa olivat nyt niin kiihtyneet, että kuola valui hänen suu-pieluksistaan. Mutta turhaan haki hän. Silloin vihan vimmassa lähestyi hän jälle vuodetta, aikoen väkisten ottaa, mitä ei varkain saanut. Hän kyykistyi herättääksensä miehiä, mutta — — kas nyt! Jo välähti hänen silmistänsä, hymyily palasi jälle hänen huulillensa, koko hänen muotonsa kirkastui. Hän oli nähnyt toisen nukkuvan miehen lakkarin suusta pullon suun tuikkaavan. Hän sieppasi pullon, mutta varovasti, ja kuin sotilas, joka voitettu lippu kädessä riemuitsee, hiipi hän hiljaan tuvasta ulos.

"Te pullojunkkarit, hi, hi hii, hiih!" nauroi hän. "Koetitte Jolsan Matin muijaa pettää, hi hih!" Ja nyt ilmoitti hiljainen: "pull, pull, puli" että eukko oli maku-juomansa nautinnossa.

Aika kolauksen oli hän pullosta ottanut. Lähöittäen kirvoitti hän pullon suun huuliltansa. "Te koetitte pettää minua, mutta jos minä — — — hi hi!" — Ja varoin laskei nyt Leena pullon maahan, hiipi hiljaan komeroon, toi sieltä vanhan kannun-mitan, kaasi siihen viinan, täytti puteliin merivedellä ja vei sen tupaan, missä hiljaan pisti sen entiseen paikkaan. Nyt vasta loisti ilo muijan harmaista silmistä, nyt kun

kivellä istuen tuon tuostakin naukkasi kannumitasta.

Pullo oli ollut tuopin vetävä; siitä oli toista kortelia juotu kun se Leenan käsiin joutui; hän siis sai täyden määränsä. Mutta jokainoan pisaran juoksutti hän kurkkutorveansa alas ja sitä tehden joutui ämmä aina yhä iloisemmaksi. Vihdoin, kun oli viimeinen pisare saapunut ämmän suuhun, heitti hän kannun-mitan kauas tyköään.

"Te ... naasikat!... Tuon verta! ... kahdelle mie—helle!..." hörisi hän ja kaatua pölähti kiviselle rannalle.

Ilta oli yöksi muuttumaisillaan, kun vihdoin viimein merimiehet tuvassa heräsivät. He hypähtivät kiiruusti vuoteelta, kun näkivät, että aurinko jo oli laskeunut ja että jo oli jotenkin pimeä.

"Nyt perhana meidät korjaa!" huusi toinen... "Olemme nukkuneet liika kauan. Nyt kiiruusti mannermaalle".

"Leipäpala ja naukki ja valmis olen" — sanoi toinen, vetäen esiin pullon lakkaristansa. — "Missä muija menee, kun ei nyt ole täällä? Aina ennen se viinan hajun tunsin", ja mies kallisti pulloa suuhunsa. — "Mitä riivattua! —" huusi hän — "mitä perhanaa! Kuka lempo on viinan suolavedeksi muuttanut? — Muija! Matin Leena, se ilkiö sen on tehnyt!" Ja vihoissansa heitti hän pullon tuhannen pirstaksi lattialle.

Suutuksissansa riensivät miehet veneensä luo. Rannalla näkivät he Leenan, joka yhä vielä humalassaan nukkui.

"Luulit tehneesi hyvänkin työn", lausui se miehistä, jonka lakkarissa viinapullo oli talteunut; — "mutta et suuresti kiitä meitä, kun heräät". Ja tämän sanottuansa otti hän esiin puukkonsa ja ajoi kiiruusti puolet hivuksista Leenan päästä. — "Ota se vesi-kopin merkki päähäsi, viina-varas" — sanoi hän.

Kotvan ajan perästä ei nähty saarella muuta eläviä kuin Leenaa, joka yhä vielä nukkui, ja Lankoa — koiraa —, joka Matin veneen sijalla makasi.

* * * * *

Seuraavana aamuna heräsi Leena omassa vuoteessaan, kun aamun ensi säteet koittivat. Hänellä oli himeä muisto eilisestä tapauksesta, ja tämä muisto yhä selveni, kuta enemmän hän sitä mietti. Hän nousi vihdoin istualle; hänen päänsä oli raskas. Hän kulki hoperoiden ovelle ja siitä vähäiselle lähteelle likelle luolaa. Siellä nyt kelpasi muijalle vesi. Juotuansa juohtui kaikki eilispäivän tapaukset hänen mieleensä, ja hän haki kannun-mittaa — — "jos siinä vielä ehkä löytyisi pisarekaan". Mutta kannun-mitta oli tyhjä. Huo'aten otti ämmä sen ja kulki tupaan jälle.

"Missä hiideessä Matti viipyy! Hänellä olisi varmaankin vähän kastetta kuivalle kielelleni", mumisi eukko ja heittäysi jälle vuoteellensa. Mutta kiiruusti hypähti hän siitä nyt ylös ja silmäsi sitä tarkkaan. Ei, hänen silmänsä eivät valehdelleet — siinä, ihan hänen vieressään, missä hän vasta oli maannut, makasi pieni kaksi-vuotinen poika. "Noh, kaikki pyhät", huusi ämmä. — "Sen sanon minä! Olisiko tuo minun lapseni, yöllä saamani! Mistä Jumalan nimeen on poika tähän tullut!" — Ja käsin kupeissansa seisoi ämmä kauan ja katseli poikaa. — Silloin kuuli hän kuorsauksen kamarista. Hän riensi avaamaan ovea ja näki Matin makaavan verkkoryysyjen päällä.

"Kylläpä olen perhanasti nukkunut, kun en huomannut Matin kotiintuloa! — Ja miten hiiden lailla jouduin minä omaan vuoteeseni? — Milloin läksivät miehet? — — Onko nyt kaikki noiduttua!" — huusi hän kurkkunsa täydeltä, sillä hän oli sattunut käymään käsin päätänsä ja tuntenut, että toinen puoli oli keritty. Poika heräsi ja rupesi itkemään. "Ulos sinä, lemmon sikiö. Mistä perhanasta oletkin tullut! Suus kiini, tahi sinun juubeli korjaa! Minä olen Jolsan Leena!... Herras-lapsi!" huusi hän hämmästyen, kun poika heitti pois peitteen, jotta vaatteensa näkyivät. "Herras-lapsi... Matti on sen pelastanut veden hädästä. No noh, älä itke lapsi, ei Jolsan Leena ole paha...! Sinun pelastuksesta aina joitakuuta kolikoita lähtee... Älä itke lapseni! älä" — ja Leena koetti kaikin mokomin lepyttää pienoista, mutta turhaa.

"No huuda sitten, sinä vintiön tuoma!" ärjäsi eukko ja peitti vanhalla hauteella paljaan päänsä... "Kuka Lempo on hivukseni teilannut... Matti! ... Miehet?"

Ei kumma, että lapsi itki, sillä heräsi Mattikin vihdoin viimein eukon huudosta ja kirouksista ja astui unihoroksissa kamarista. — "Korento käteesi ja takaanpa, ettei ole pääpiru julmempi kuin sinä nyt tuossa" — sanoi hän. "Mitä siinä huudat kuin riivattu, vai kihelmöikö humala päässäsi, sinä viinallekkeri — häh! Ja mikä on pääsi nylkenyt, sinä emäsika? — Nyt jos mielesi tekee säästää vanhoja sorkkaluitasi, niin ole ääneti, että saa väsynyt nukkua tahi, lempo vie, saat tästä" — ja Matti pudisti nyrkkiänsä.

"Sanohan mistä lapsi on — —"

"Sen ehdit huomenna tietää ... ole huutamatta penikka!... Tuki kappi kivejä sen suuhun, jotta herkeää räikkymästä". — — Ja Matti meni jälle kamarikomeroon ja löi oven kiini.

II.

Veljekset.

Mannermaalla, puolen virstaa merestä, toista peninkulmaa Jolsan saaresta on Rytilän kartano. Vähäinen puro tahi joki juoksee sen vierestä mereen. Joen rannalla on ihana kryptimaa ja sen sisässä seisoo Rytilän kartanon asuinhuoneet.

Rytilän kartano on suuri sekä veroltansa, että maa-alansa suhteen. Sen viimeiset omistajat olivat olleet aika hyviä maanviljeliöitä ja senpä tähden oli nyt kartano kaikin puolin hyvässä kunnossa. Sen avaroilla pelloilla teki kolmatta kymmentä torpparia työtä. Sen laajilla laitumilla ammoi viisikymmentä lehmää. Sen heinärikkailta niityillä nähtiin lato pian ladon vieressä, täynnä heiniä nyt, sillä niitto-aika oli jo toista kuukautta takaperin loppunut.

Ihanalla paikalla seisoi Rytilän kartanon asuinhuone. Sen ylikerrasta oli näkyala varsin avara: kaunis ryytimaa tuuheine puineen meren rantaan asti ja siitä sitten meri saarinensa. Yhdeltä taholta ei silmä maata eroittanut. Kauniina pilvettöminä päivinä siinti taivahan rannalta vähäinen saari — Jolsan saari. Muuta mitään ei tältä taholta nähty kuin merta, aavaa merta. Kartanolta meren rannalle kävi käytävä, jonka tuuheet, korkeat pihlajat varjosivat, ja pitkin joen vartta nähtiin tiheä orjantappura-pensasto, jonka takana kävi polku meren rannalle.

Iloista, onnellista oli olla Rytilässä. Vieraat ihmettelivät sen ihanuutta ja kadehtijat kadehtivat sen omistajaa. Mutta kumminkaan kuka kadehtijoista olisi tahtonut astua omistajan sijaan!

Kamarissa, missä kaikki osoitti rikkautta ja ylöllisyyttä, makasi vuoteellansa vaalea mies. Hänen silmänsä, joista kumminkin kirkkaat säteet lensivät, makasivat syvällä päässä. Koko hänen muotonsa osoitti kuoleman kanssa taistelevaa, joka jo itsekkin on huomannut, että kuolema on voiton puolelle päässyt. Hän oli kumminkin vielä nuori, tämä mies, vielä ei ollut hän kolmatta vuosikymmenystään nähnyt. Tuolilla hänen vuoteensa vieressä oli koko patteria rohtoja; mutta mitä ne kuolemalle taisivat!

Hän on nukkunut ja vasta herännyt. Hän silmäilee nyt kirkkailla silmillä seinällä vastapäätä vuodettaan olevaa kuvaa. Kuva oli ihanan nuoren naisen — hänen vaimovainansa, joka toista vuotta takaperin oli löytänyt viimeisen vuoteensa siinä kirkkomaassa, joka nyt puolisoa odotti. Hän silmäili kuvaa ja hymyili, sillä lääkäri, joka vasta oli Rytilästä lähtenyt, oli hänelle suoraan sanonut, että hänen elämänsä nuora oli katkeemaisillaan, että hänellä ei enää ollut monta päivää jälellä.

Akkunan vieressä istui provasti Wern. Hän katseli surullisesti sairasta. Hänelle oli sairas uskonut kalliimman aarteensa maailmassa, ainoan poikansa, pienen kaksi-vuotisen. Ennenkun isä väsymyksestä uneen vähäksi ajaksi vaipui, oli tämä pieni poika seisonut hänen vuoteensa vieressä ja nauranut hänelle. Isä oli puristanut pienosen kättä ja sanonut, viitaten provastiin: "tuossa on, Kaarle, sinun isäsi, kun minä olen kuollut; kasva hänelle iloksi, niin ilahutat sinä samalla minuakin". — Ja provasti Wern oli hellästi isän nähden syleillyt pienoista ja luvannut olla hänelle todellinen isä. — Sairas oli sitten kirjallisesti ilmoittanut viimeisen tahtonsa. Kihlakunnan tuomari oli kirjoittanut mitä sairas lausui, ja kaksi todistajaa oli piirtänyt nimensä jälkeen-säätoksen alle. — Tämä työ oli vienyt voimat sairaalta ja väsymyksestä oli hän nukkunut.

Nyt oli hän jälle herännyt. Provasti Wern oli kahden kesken sairaan kanssa.

"Kiitoksia lupauksestanne, hänenkin puolestaan", sanoi sairas. "Minä näin unta, niin kaunista unta. Minä näin Amandan, joka hymyili minulle, niinkuin autuas hymyilee. Minä näin teidänkin ja pienen Kaarlen, jonka Amanda pani teidän helmaan. Minä en enää murehdi Kaarlen kohtaloa, minä tiedän, ettette te petä minua, eikä häntä".

"Ole vakuutettu siitä" — vastasi provasti.

"Jos olisi Konrad täällä, jos olisi hän laskenut kätensä käteeni — — niin kuolisin mielelläni. — — Mutta missä on hän?"

"Kahdesti on häntä käyty tänään hakemassa; viimeinen kysyjä tiesi kertoa, että hän oli lähtenyt

"Ja täällä kuolee hänen veljensä, joka tahtoi puristaa hänen kättänsä" — huokasi sairas. "Jos ymmärtäisin, jos voisin aavistaa miksi hän minua vihaa, — miksi hän ei ole käynyt minua katsomassa... Hänen sydämensä on jäätä" —

Ovi aukeni samassa ja hiljaan astui keski-ikäinen mies sisään. Hän oli vahvavartaloinen ja käyntinsä osoitti merimiestä. Hänen hivuksensa olivat mustat ja osaksi valuneet alas hänen otsalleen, ja niitten alta tuikki kaksi terävää silmää. Hänen kasvonsa olivat ahavettuneet, jopa jotenkin mustat; pitkä arpi teki ne rumaksi. — Sairas oli tuskin nähnyt tämän miehen ennenkuin hän koetti nousta — —

"Konrad!" huusi hän. "Sinä tulit! Minä puhuin sinusta; minä kaipas sinua. Kiitos tulemastasi, veli".

Veljeksi kutsuttu tirkisteli pienillä silmillänsä sairasta. Näissä silmissä asui ajatus, mutta mikä, sitäpä ei voinut sairas niistä lukea; ja jos hän olisi voinut nähdä, mitä veljen mielessä liikkui, niin ei hän olisi hänelle oikaissut laihaa vapisevaa kättänsä puristettavaksi.

Konradiksi kutsuttu puristi tätä kättä. — "Sinä olet huonona sairassa, veljeni?" sanoi hän. "Minä tiesin, että sinä olit kivuloinen, mutta näin huonoksi en sinua uskonut, muuten olisin ennen tullut sinua katsomaan".

"Minun päiväni on kulunut", vastasi sairas. "Mutta ennenkuin ummistan silmäni viimeiseen uneen. Sano Konrad, mitä olen minä tehnyt sinulle, että sinä minua vihaat?"

Konrad piti sairaan kättä yhä vielä kädessänsä. Kummallisia ajatuksia ajoivat toinen toistansa takaa hänen aivoissaan, se näkyi hänen silmistänsä, jotka milloin olivat kirkkaat, milloin himmeät, milloin sumuiset. Hän seiso siinä sairaan vuoteen vieressä kauan sanaa sanomatta, silmäillen milloin sairasta, milloin provastia, milloin ulos ryytimaata, milloin taasen merta. Vihdoin lausui hän kovasti:

"Minäkö vihaan sinua? Mistä sinä olet niin hulluja ajatuksia saanut?"

"Sinun käytöksestäsi minua kohtaan, Konrad! Kun sinä lähdit merelle, olin minä pieni poikainen; mutta sinä olit minulle paha. Sen minä hyvin muistan, Sinä löit minua, milloin vaan taisit, ja kun isämme siitä sinua nuhteli, osoitit sinä yhä vaan pahempaa mieli-alaa minua kohtaan. Muistatko vielä erästä Elokuun ehtoota, jolloin sinä töyttsit minun veneestä mereen, johon epäilemättä olisin hukkunut, ellei Jolsan Matti olisi minua siitä pelastanut? Minä olin tottelematon sinulle silloin, minä olin ylpeä, sillä minä olin Rytilän maan perillinen. — Anna minulle anteeksi, että loukkasin sinua. Mutta olinpa silloin vielä varsin nuori, vasta kahdeksan-vuotinen... Muistatko mitä samana ehtoona tapahtui juuri tässä kamarissa isämme ja meidän välillä? Muistatko niitä sanoja, joilla silloin loukkasit hänen hellää sydäntänsä? Sinä muistat ne, sillä sinä karkasit merelle samana yönä... Sitten olit sinä meille tietämättömissä monta vuotta... Vihdoin tulit takaisin, kun jo luulimme sinun kuolleeksi. Sinä tulit minun kihlauspäivänä; isäni syleili sinua, minä riensin sinulle kättä tarjoamaan; — — sinä et vastannut isän syleilylle, sinä et antanut minulle kättä. Sinä vihasit isää, sinä vihasit minua, mutta sinä rakastit Amandaa... Minä tiesin sen, enkä sitä pannut kummaksi, sillä häntäpä kaikki rakastivat. Sinä koetit houkutella Amandaa minulta, ja kun ei se onnistunut, katosit sinä taasen. Ja taasen kului vuosia. Isä kuoli, Amanda seurasi häntä pian hautaan. Minä luulin olevani pienen Kaarlen kanssa ainoa suvustani, kun sinä taasen ilmestyit. Mutta nyt et sinä käynytäkään Rytilässä; sinä ostit itsellesi talon pari virstaa täältä, etkä ollut tietävinäsikään, että sinulla Rytilässä oli veli. Nyt olet sinä jo kolme kuukautta ollut näillä seuduilla, mutta mitätön olen ollut sinulle, koska eivät kutsumukseni, joita useita olen lähettänyt, ole saaneet sinua minua katsomaan. Konrad, nyt kysyn minä viime kerran: mitä olen minä tehnyt sinulle, että sinä minua vihaat? Minä olen kysynyt sitä itseltäni, mutta en ole siihen kysymykseen löytänyt vastausta. Sillä ethän ole niin pitkävihainen, että tuo pieni tapaus nuoruudestani enää kytisi sinussa?"

Sairas oli puhunut tyyneellä, hiljaisella, pian rukoilevalla äänellä. Nyt kun hän lopetti, katsoi hän silmillä, jotka olivat kirkkaat, niinkuin ne usein keuhkotautisella ovat, veljeänsä. Konrad näytti liikutetulta. Hän yhä vielä piti veljen kuumaa kättä kädessään, ja hän yritti useita kertoja vastaamaan, ennenkuin vihdoin hänen sanansa kuuluivat:

"Minä en vihannut sinua ... minä kadehdin sinua; siitä syystä en voinut sinua kärsiä".

"Minun aavistukseni oli siis oikea! Konrad, jos olisit minun kihlauspäivänäni nuo sanat sanonut, niin olisin minä lausunut: jaetaan Rytilä, ota kumpi puoli tahdot".

"Sen sinä olisit tehnyt?" huusi Konrad, ja hänen pienistä silmistänsä loisti polttava leimu; mutta se leimu katosi ja silmä himmeni. Hänen ruumiinsa värisi vähän; hän heitti veljen käden, hän nousi ja meni akkunan luo. Järvellä tuli vähänen venhe Rytilän rantaa kohden soutuun. Konrad oli tuskin ehtinyt nähdä tämän, ennenkuin hän kiiruusti vetäysi takasin likemmäksi sairaan vuodetta. Hän oli vaalennut,

niin vaalennut kuin hänen ahavettuneet kasvonsa saattivat vaaleta. Veneessä istui vaan ainoa mies, Jolsan Matti. Hänkö sai Konradin vaalenemaan?

Kotvan aikaa kului. Sairas seurasi silmillään veljeänsä. Kukaan huoneessa ei puhunut. Vihdoin nousi provasti, joka oli ollut äänetön todistaja veljesten yhtymiseen. "Antakaa kateuden kadota, herra Kornman, antakaa vihan sammua; suokaa veljenne erota maailmasta sovitettuna teidän kanssanne!"

Konrad oli veljensä puhuessa tuon-tuostakin silmäilyt vanhaa provastia; sitten oli hän unohtanut hänen läsnä-olonsa; nyt heräsi hän ikäänkuin tuskallisesta unesta. Hän kohotti olkapäitensä, vaaleus katosi; silmänsä tuijottivat kummallisesti. Mutta hänen olentonsa muuttui samassa ja hän sanoi:

"Minä olen tehnyt väärin sinulle. Minä huomaan sen surulla nyt. Anna minulle se anteeksi. Itse olen minä enemmän kärsinyt tästä kateudesta kuin sinä... Tämä kateus sai minun karkaamaan isäni huoneesta, sai minun ulos autioon maailmaan. Ollut ja mennyt on se aika. Miksi vanhoihin haavoihin kosket?"

Ilon leimaus leimusi sairaan kirkkaista silmistä. Hänen kasvonsa valistuivat.

"Niin on viimeinen toivoni maailmassa täytetty", sanoi hän.

Sovinto veljesten välillä oli täydellinen, ainakin sairaan puolesta. Sairas puhui kuluneista, puhui tulevista ajoista; ja kuluneista ajoista kun hän puhui, puhuiipa hän silloin enimmäkseen Amandasta, suloisesta vaimostaan, mutta kun hänen ajatuksensa juoksu sai hänet tulevaisuuteen silmäämään, näkipä hän enimmäkseen vaan Kaarle, pientä iloista poikaansa.

Konrad antoi hänen haaveilla. Eipä ollut varmaa, että hän kuuntelikaan mitä sairastava puhui. Hän istui syviin ajatuksiin vaipuneena, vaikka hän oli kuulevinaan veljen toivelauseita, vaikka hän väliin koetti sairaalle hymyilläkin. Aina väliin nousi hän ja meni akkunalle luo, josta kauvan silmäili merelle. Sieltä ei nyt kumminkaan enää mitään näkynyt. Jolsan Mattin vene oli kadonnut niemen taakse suurelle lahdelle, joka erotti Ryttilän Koivikosta, kapteeni Konrad Kornman'in tilasta,

Mutta sairastava puhui yhä vaan pojastansa. Hän uskoi hänen, sanoi hän, sovitettulle veljelleen, jonka hän käski ynnä provastin pitää silmällä, ettei pieni Kaarle poikkeisi pois avujen tieltä. "Minä olen tehnyt testamenttini", lisäsi hän. "Minä panin pienen Kaarlen provasti Wernin huostaan; sinun vihasi, Konrad, esti minun uskomasta hänet sinulle. Mutta nyt, valvokaa yhdessä hänen tulevaisuuttaan. Ryttilän ja kaiken omaisuuteni olen minä hänelle antanut; ne olivatkin hänen, sillä ne olivat minun äitini. Valvokaa, ettei rikkaus saa Kaarle pilata".

Näitä sanoja kuuli Konrad, se nähtiin varmaan, sillä omituiseen hymyyn levisivät hänen huulensa, kun sairastava puhui omaisuudestaan. Mutta hymy katosi pian, ja vakavalla äänellä lupasi hän tehdä, voimiensa mukaan, mitä veli häneltä vaati.

"Hyvin teit" — sanoi hän — "kun provastille uskoit pienen; minussa ei ole lapsen kasvattajaa; minä siihen lisäksi en kauan menesty maalla. Jos olisit tahtonut pojastasi merimiestä, olisin minä jonkun vuoden perästä voinut ottaa hänet merelle, mutta minä tiedän, että sinä kamoksut merta".

Vielä kotvan aikaa puhui sairastava, mutta väsymys alkoi jo voittaa hänet. Hänen puheesensa sekausi haaveksimisia, ja sanansa osoittivat nyt tuon-tuostakin, että kuume oli anastanut hänen sielunsa voimat. Provasti havaitsi tämän. — "Hyvää yötä! Te tarvitsette lepoa" — sanoi hän. "Teidän hoitajaanne tahdon käskää. Tulkaa kapteeni Kornman!"

Konradin käsi makasi taas sairaan veljen käsissä. "Hyvästi!" sanoi hän. Kamarissa vallitsi melkoinen pimeys; mutta pimeydenkin läpi tunkeusivat sairaan silmäilykset. Konrad tunsu sen. Olipa hänestä kuin olisivat ne polttaneet häntä. Värisipä hänen ruumiinsa kun sairaan jäähyväiset kaikuivat hänen korvissaan: "Hyvästi, Konrad! Valvo pienen Kaarlen tulevaisuutta!"

Kun Konrad tuli toiseen huoneeseen, huokasi hän syvästi. Oli kuin olisi suuri kuorma vyörynyt hänen sydämeltään.

"Suokoon Jumala, että vihanne viimeisetkin tähteet olisivat kuoleuneet!" sanoi provasti Wern hiljaan.

Konrad et vastannut mitään. Hänen silmänsä olivat käännetyt pieneen vuoteeseen, missä pikkuinen kaksi-vuotinen poika nukkui. Pieni Kaarle ei tietänyt lapsuutensa viattomuudessa aavistaa mitä hän juuri nyt oli kadottamaisillaan. Hän nukkui lapsen rauhallista, makeaa unta. Provastikin huomasi hänen: "Pieni raukka! Niin nuori ja kohta aivan orpo maailmassa!" sanoi hän hiljaan.

Konrad, joka muutama silmänräpäys oli nukkuvaa katsonut, läksi kiiruusti. Provasti, kun näki hänen menneeksi, lausui itselleen:

"Jumala tietää...!"

Mitä hän ajatteli, kun hän nämä sanat lausui, sitä ei hän ilmoittanut.
Hän siunasi pientä nukkuvaa.

III.

Rikos.

Kun herra Kornman tuli kotiinsa, oli jo yötä kotvan kulunut. Kynttilä paloi hänen kamarissaan ja keski-ikäinen nainen istui sen valossa, sukkaa kutoen. Tämä nainen oli varsin uninen; monesti oli hän säikähdyksellä herännyt unelmistaan. Kun hän vihdoin kuuli ovea avattavan ja näki Konradin astuvan sisään, huokasi hän: "Jumalan kiitos!"

Konrad iski häneen epäilevän silmäilyn. "Onko kukaan käynyt minua tapaamassa?" kysyi hän synkällä äänellä.

"On, käsipuolinen merimies on teitä jo kauan odottanut".

"Ei kukaan muu!"

"Ei!"

"Käske hänen tulla puheelleni!"

Nainen meni ja Konrad kulki pitkillä askeleilla edestakaisin kamarissaan. Hänen pienistä silmistään välkkyi nyt lujuus semmoinen, joka ei tiedä muuta kuin maaliensa. Hän seisahtui aina väliin silmänräpäykseksi ja tirkisteli näillä kummallisen rohkeilla silmillään erästä pientä lipasta, joka oli työnnetty kamarin pituus-seinän vieressä olevan sohvan ja syrjä-seinän väliin. Mutta tämä seisahtuminen oli niin pikainen, ja Konrad alkoi taasen niin kiiruusti kulkuansa, että tuskin olisi huomattukaan hänellä tässä pienessä lippaassa olevan jotakin, jota hän mielti. Vihdoin aukeni ovi ja unisena astui Jolsan Matti huoneeseen.

"Sinä olet minua kauan odottanut" — sanoi Konrad. "Oletko vielä sama mies kuin ennen?"

"Melkeinpä, luulisin ainakin", vastasi tullut ja nauraa irvisteli rumasti.

"Vaikka olisikin kysymys asioista, jotka tavallisesti saavat hellätunteisia vapisemaan?"

"Vaikka! Mutta puhukaa suunne puhtaaksi, siitä saanen tietää, mitä tahdotte ehdotella. Talvi on tulossa eikä Jolsan saarella eletä, ellei ole millä elää".

"Ole siitä huoleti..." Ja Konrad meni muutamia askeleita Mattia lähemmäksi, katsoa tuijotti häntä terävästi silmiin ja kysyi kovalla äänellä: "Vaivaisiko salamurha raskaasti miehen omaatuntoa?"

"Salamurha!... Herra kapteeni, mitä toki mietitte?"

"Temmata pois tieltä velipuoleni pojan, joka kieltää minulta Rytilän maan".

"Se on, sanon ma, suora puhe ja siihen vastaan minä suoraan: en rupee semmoisiin... Mutta", lisäsi hän vähän ajan kuluttua — "mitäs antaisitte?"

"500 helisevää kolikkoa on palkkasi".

"Entäs veljenne...?"

"Hän sairastaa, niinkuin tiedät, keuhko-tautia; minä olen vasta käynyt häntä katsomassa. Hänestä tekee kuolema lopun ilman meidän avuttamme".

Jolsan Matti ei vastannut mitään tähän, hän vaan siinä seisoa töllisteli... Konrad alkoi taasen kulkuansa. Hän tunsu miehen, jolle oli ehdoituksen tehnyt; hän tiesi, että kytevä säkene, kun se saa palaa omia aikojansa, vihdoin sytyttää ilmi-tulen.

Hän ei tässä pettynytäkään. "500 kolikkoa! Milloin saan minä ne, jos —?"

"Niin pian kuin poika on kadonnut".

Taasen kului kotvan aikaa, jona ei kumpikaan puhunut.

"Mutta jos joudun kiini, niin koskee se päätäni", lausui Matti vihdoin.

"Se on sinun oma asiasi; juuri vaaran tähden on palkkasi niin suuri".

"Ja te saatte vaivatta, vaaratta Rytilän kartanon..."

Herra Konrad ei ollut kuulevinansa tätä lausetta. Hän silmäili kelloa.
"Sano ajatuksesi, päätöksesi pian; aika on tärkeä".

"Kuinka pian poika olisi...?"

"Ennen huomis-auringon laskua. Ja jos sukkelasti ja hyvästi asiasi teet, saat siitä erittäin 50 ruplaa".

"Ennen huomis-auringon laskua..." mutisi Matti ajattelevasti, ikäänkuin olisi kysymys ollut varsin tavallisesta, vähäpätöisestä asiasta. "Aurora laiva tulee varmaankin kotiin näinä päivinä, silloin on aina vähin minunkin ansaittava saarella. Mutta 550 ruplaa! Tosin on patroni, veljenne, ollut minulle varsin hyvä, mutta 550 ruplaa — — Herra kapteeni, minä suostun kauppaan, mutta en ennen kuin on patroni kuollut".

"Ennen huomis-auringon laskua. Nyt on maanantai-aamu, siis ennen tiistain, huomispäivän iltaa olen minä Rytilän herra, jos sinun on mieli saada palkkasi".

"Perhana! herra kapteeni, te panette minut lujalle. Toinen oli laita Espaniassa, siellä ei muuta kuin olkoon menneeksi... Mutta tämä, joka nyt on tiellänne, on lapsi vielä. Hyi! iletää!"

"Ei pitkiä puheita nyt enää. Mitä vaadin, sen tiedät; palkkasi saat tästä", — ja kapteeni avasi arkun, jossa Matti näki runsaasti hopeaa. — "Nyt mene, ja jos keskiviikko-aamuna todistat, että työ on tehty, niin ovat rahat omasi".

Matti tunsu arvattavasti ennaltaan kapteenin, sillä hän ei enää sanonut mitään. Hän silmäsi kumminkin, ennenkuin lähti, arkkua. — — Yö oli kolkko ja pimeä. Kylmä tuuli puhalsi ja synkistä pilvistä oli vettä ruvennut pisaroimaan. Herra Konrad ei ajatellut aikaa. Hän yhä jatkoi kulkuaan ja viserteli hiljaan, niinkuin hänen tapansa oli, kun joku mielte veti hänen huomionsa.

"Seuraus olkoon, mitä tahansa" — mutisi hän... "Jos poika katoa tietämättömiin, ei voi kukaan, ei edes provosti Wern, minussa aavistaa hänen kadottajaansa; mutta jos hän huomataan murhatuksi?... No, se, joka elää, näkee". Ja kapteeni meni hiljaan lähimmäiseen huoneeseen, mihin nainen, jonka vasta näimme, oli vetäinnyt. Mutta kapteeni tuli kohta takaisin ja mutisi itselleen; "hän nukkuu toki; kummapa, etten voi tottua varovaisuuteen; maallakin luulen olevani laivassani".

Tällä välin oli Matti kulkenut ulos sateesen. Veneensä vieressä seisoi hän mietiskellen olisiko lähteminen saarelle vai jääminen mannermaalle.

Kolkko yö ei miestä pelättänyt; sade, joka vähitellen kasteli vanhaa ruumista, ei häntä saanut vilustumaan; esitys, minkä hän vasta oli kuullut, ei häntä hämmästyttänyt. Tämä esitys ajoi hänen ajatuksiensa milloin minnekin, mutta aina palasivat ne kapteeni Konradin rahalippaaseen, ja usein kuului miehen huuilta nuo lumoavat sanat: "550 ruplaa!" Mutta Matti ei siinä kumminkaan ollut taistelussa omantuntonsa kanssa; omaatuntoa oli hänellä tosin kerran ollut; mutta sen ääni oli jo aikoja takaperin vaiennut; se ei häntä enää missään estänyt. Ihmisiä löytyy maan päällä tarpeeksi asti, jos toinen tahi toinen ennen aikaansa kuoleekin — oli hänellä tapa sanoa; mutta nyt oli kysymys lapsesta, joka tuskin vielä oli eloon ehtinyt. Esitetty rikos siis Mattia ilette, niinkuin hän vasta oli esittäjälle lausunut. Mutta toiselta puolelta loistivat hopea-kolikot niin kauniilta. Kauan seisoi Matti siinä kahden vaiheella. Useita kertoja oli hän syössyt veneensä vesille, mutta jälleen taas vetänyt sitä maalle. Tämmöisessä pulassa ei ollut Jolsan Matti koskaan ennen ollut.

"Lempo tässä seisokoon!" mutisi hän vihdoin. "Pieni temppu vaan, ja minä olen rikas mies, tahi ... jos jätän tempun tekemättä, jään köyhäksi kuten ainakin. Ilettää tosin perhanasti, mutta ... narrihan minä olisin, jos työntäisin pois tyköäni tuon suuren summan... Sitä en tee, en lempo soikoon". — Ja Matti työnsi vihdoinkin taasen veneensä vesille ja alkoi soutaa kaiken voimansa takaa, jott'ei tuo päätös enää pääsisi horjumaan.

Matka Koivikolta Rytilään oli jotenkin pitkä maatse, mutta sitä vastoin vettä kulkein hyvin lyhyt. Ulos mereen pistää kolme nientä; toisella, äärimmäisellä näistä on Koivikon yksinäinen ja vähäinen talo, toisella, vaikka toista Suomen virstaa rannalta, Rytilä; keskimäinen niemi on osittain muokattu pelloksi, osittain niityksi. Matti kun myötätuulta oli päässyt tämän keskimäisen niemen päähän, lakkasi soutamasta ja katseli ympärilleen. Jolsan saarta ei näkynyt; siitä hän toki ei ollut millänsäkään; pimeässä ennenkin oli hän sinne osannut. Mutta Rytilän hovin akkunoista hohti ryytimaan nyt jo lehdittömäin puitten välistä valkea. Matti tuijotteli kauan sinnepäin ja lieneepä jotakin johtunut hänen

mieleensä, sillä hän, kun taasen tarttui airoihin, alkoi soutaa vastatuulta Rytilää kohden, min jaksoi.

Mitä olikin hänellä mielessä?

Jos olisi joku häneltä tätä kysynyt, ei hän olisi siihen voinut vastata, ja kumminkin eli hänessä, vaikka vielä himmeänä ajatuksena, syy mintähden hän Rytilää kohden nyt souti. Tämä ajatus, aina kuta lähemmäksi hän tuli, sai aineellisemmän muodon, ja kun vihdoin vene puski rantaan, puhkesi se sanoihin: "Silmäily ei haittaa", jonka ohessa kummallinen valo lensi hänen silmästään, mikä, jos sen ken olisi nähnyt, olisi sanonut: "Jahka sopisi nyt jo?"

Matti oli siis päättänyt näkevin silmin tarttua siihen koukkuun, minkä kapteeni Kornman oli hänelle syötiksi pannut. Palkka, tuo suuri rahasumma, hehkui ukon mielessä.

Hän katseli ympärilleen. Valo yhä hohti Rytilän hovista; hän katsoi taivasta, huomatakseen min verran yötä oli kulunut, puolet matkaa Koivistosta oli hänellä ollut myötätuulta; toisen puolen matkaa oli hän vasta-tuulta melonut, ja siihen oli kulunut aikaa, — sillä Matti oli, niinkuin muistamme, käsipuoli. Tämä, joka esti hänet rupeemasta enää varsinaiseksi merimieheksi, oli usein ennenkin, semminkin alussa, tehnyt hänelle hänen kalastusretkillään häiriötä, mutta Matti oli vähitellen oppinut toisen kätensä asemesta käyttämään milloin jalkojansa, milloin hampaitansa, milloin mitäkin.

Taivas oli yhäti pilvessä; ilma samallinen kuin Matin lähtiessä Koivikosta. Hänen oli mahdotoin aavistaakaan, min verran yötä oli kulunut. "Samapa se", mutisi hän, kun, vedettyänsä venettä rannalle, alkoi hiljakseen kulkea käytävää Rytilän hoviin.

Täällä oli asema melkein samallinen, kun kapteenia siinä nähdessämme. Hovin isäntä, patroni Kaarle Kornman makasi kuumeellisessa unessa. Paikalla, missä vasta Konrad oli istunut, istui nyt vanhan-puolinen eukko. Hän ei ollut näitä palkattuja potilaan-hoitajia, jotka odottavat kituvan kuolemaa ja omaa runsasta palkkaansa. Rytilän Eeva oli ollut jo entisen patronin aikana kartanon emännöitsiä; hän oli keinutellut sylissänsä pientä Kaarlea, jonka kuolinvuoteella hän nyt istui. Hän ei nukkunut: hänen silmänsä olivat alati käännetyt nukkuvaan, eikä vähinkään väre tämän kasvoissa jäänyt Eevalle näkymättä. Eevan silmissä välkkyi siihen lisäksi aina tuon tuostakin kyynele, joka paremmin kuin lujimmat vakuutukset sanoi, että sairas oli hänelle rakas.

Että sairas unessansakin kärsi, sen sanoivat hänen kasvonsa, mitkä aina väliin osoittivat tuskaa. Ei siis kumma, ettei hellä-sydämminen eukko muistanut eikä huomannut mitään muuta kuin häntä, joka vuoteella makasi. Jos hän olisi kääntänyt silmänsä akkunaan päin, olisi hän nähnyt jotakin outoa. Mutta hän ei kääntänyt. Ja kun hän vihdoin nousi, juuri kuin kello lähimmäisessä huoneessa löi 2, ja meni pöydän luo — jonka vieressä seisoen Konrad muutamia tunteja ennen oli järveltä nähnyt Jolsan Matin — ja lääkärin määräyksen mukaan kaasi lusikkaan rohtoja, sairaalle annettavaksi, — niin ei hän enää mitään nähnyt. Ja vaikkapa hän vielä olisi nähnytkin mitä outoa ihan vasta oli ollut nähtävänä, niin tuskinpa hän olisi omia silmiänsä uskonut; hän olisi, taika-uskoinen kuin oli, luullut näkönsä aaveitten kuvaamaksi.

Mutta mitä olisikin hän nähnyt?

Eipä muuta mitään, kuin akkuna-pieluksen vieressä, akkunan alimaisella reunalla, vähän miehen tukkaa, vähän miehen otsaa ja poskea, mutta kokonaisen silmän.

Se näkö oli ollut siinä nähtävä ainoastaan silmänräpäyksen — sitten oli se kadonnut. Mutta se, jonka silmä oli, oli nähnyt silmänräpäyksessä, minkä tarvitsi.

Eeva kun oli kaatanut rohtoja lusikkaan lähestyi hiljaan sairasta ja tiputti varovasti, jottei hän häntä herättäisi, hänen suuhunsa lusikan sisällön.

Ovi lähimmäiseen kamariin oli vähän raollansa. Siinä kamarissa makasi, niinkuin tiedämme, sairaan ainoa perillinen, nuori poikainen. Hän nukkui lapsen viatonta unta.

Samaan aikaan kun Eeva kaasi rohdot patronin suuhun, tirkisteli silmä kamariin, missä pieni Kaarle, kuolevan ainoa lapsi, makasi. Se näkyi tässä enemmän aikaa nyt, kuin vasta sairaan kamarin akkunassa. Mutta se katosi kumminkin pian.

Eeva istui taasen patronin vuoteen vieressä ja silmäili häntä surullisesti. Hän näki selvästi, että patronilla oli viimeiset hetket käsissä; hän mietti pitäisikö hänen lähettää provastille sana, jota tämä, kun täytymyksestä lähti Rytilästä, oli vaatinut, vai pitäisikö hänen antaa provasti nukkua. "Ehkä elää patroni vielä kun päivä vaalenee". Mutta provastin käskyä muistaen, nousi hän vihdoin ja oli juuri menemäisillään pienen Kaarlen kamariin, kun sairas avasi silmänsä ja hiljaan lausui: "Minä näin hänen, minun rakastettuni. Hän kutsuu minua".

Sitten loi sairas silmänsä uskolliseen palkolliseen. "Vai istut sinä täällä, Eeva! Kohta saat sinä nukkua, kohta. Sillä minä olen nähnyt hänen ja minä saan pian yhdistyä hänen kanssansa. Mutta ... viimeiset, tuoreimmat terveiset tahtoisin minä sanoa hänelle pieneltä Kaarlelta... Mene ja tuo hän tänne".

Juuri kun patroni avasi silmänsä ja alkoi puhumaan, oli toisesta huoneesta kuulunut ikäänkuin olisi ovi porstuaan avattu, ja samassa oli puoleksi tukahutettu uikutus sattunut Eevan korviin. Hän ei kumminkaan tästä mitään pitänyt. Hän kuunteli rakkaan isäntänsä puhetta loppuun saakka ja oli jo valmis astumaan pienen Kaarlen luo, kun hän tunsu raollaan olevasta ovesta kylmän viiman. Luullen jonkun palkollisista tulleen toiseen kamariin, suuttui eukko, ja täyttämään isäntänsä tahtoa, mutta myöskin kovasti torumaan varomattomaa tulijaa, kiiruhti hän ulos.

Pienen Kaarlen kamarissa ei ollut ketään, jota hän olisi voinut torua; mutta joku oli siellä käynyt, sillä ovi kylmään porstuaan oli heitetty auki. Eeva kätkei torat, antaaksensa ne vuokralla sylliselle sopivassa tilaisuudessa. Hän veti kiiruusti oven porstuaan kiinni ja meni pientä Kaarlea herättämään.

Mutta Kaarlen pienessä vuoteessa ei ollut ketään. Sia, missä hän oli maannut, oli vielä lämmin.

Eukko seisoi siinä suu auki eikä tiennyt mitä ajatella.

"Tuo tänne pikku Kaarle!" kuului sairaan ääni toisesta huoneesta.

"Herra Jumala, missä on poika!" — huudahti vihdoon eukko ja säntäsi ulos. "Hän on ehkä kulkenut unissaan".

Eeva oli unohtanut, ettei pieni Kaarle ensinkään olisi ylettynyt avaamaan oven lukkoa. Hän oli, kun ulos juoksi, itse unohtanut töytätä kiini oven, joka vei porstuaan. Ja kun hän tuon huutonsa päästi, ei hän muistanut sairasta. Mutta kuolevainen kuuli huudon, ja se väritytti häntä.

"Kaarle, tuo Kaarle tänne!" huusi hän.

"Kaarle, pieni Kaarle!" vastasi eukon huuto ulkoa.

Mutta pieni Kaarle ei vastannut.

Kenen silmä tirkisteli ensinnä sairasta, sitten pientä Kaarlea akkunasta, arvaa lukija; mistä syystä pienosen vuode oli tyhjä, kun Eeva meni sen luo, ei myöskään ole lukialle salaisuus, mutta Eevan oli mahdotointa ymmärtää, mihin poika oli kadonnut. Jos hän olisi tiennyt, missä pieni Kaarle nyt oli, olisi hän rientänyt polkua merelle ja polulla olisi hän tavannut Jolsan Matin ja tämän sylissä sen, jota hän kaipasi.

Mutta hän ei sitä tiennyt.

Unen hörröksissä olevaa pientä kantoi Matti poveensa litistettynä; hän riensi kiiruusti veneensä luo. Uusi ajatus, ajatus, joka sai käsipuolisen pian iloiseksi, oli hänessä herännyt; ajatus: "minun ei tarvitse vuodattaa pienosen verta".

Tämä ajatus sai hänet yhä enemmän kiiruiseksi. Pian oli hän veneensä luona, eikä aikaakaan ennenkuin ihmisvaras uhrinensa oli ehtinyt Jolsan saarelle.

Eipä paljon puuttunut, ettei Jolsan Matti olisi kiittänyt Jumalaa siitä, ettei tarvinnut ruveta salamurhaajaksi.

Leenan vuoteesen heitti Matti pojan, joka siinä itki kunnes nukkui; sitten kantoi hän humalapäisen eukkonsa sisään ja asetti hänet makaamaan lapsen viereen.

* * * * *

Kun aurinko nousi ja Jolsan saarella vielä kaikki nukkuivat, oli asema ihan toisellaan Rytilässä. Patroni Kaarle Kornman oli kuollut, saamatta viedä terveisiä ainoiselta lapseltaan rakastetulle puolisolonsa.

Mihin pienonen oli kadonnut, ei voinut kukaan ymmärtää. Hänen vaatteensa, mitkä Eeva illalla oli asettanut tuolille vuoteen viereen, olivat myöskin poikessa; ei missään näkynyt mitään, joka olisi sanonut hakijoille suuntaa, mistä Rytilän uusi patroni oli haettava.

Me tiedämme missä hän oli — poika parka! Taimi, joka oli istutettu hyvään maahan, oli siitä väkivaltaisesti revitty ylös ja heitetty rikkaruohona tietämättömiin. Taimi juurtui siellä uudestaan, mutta mitkä hedelmät on se kantava?

IV.

Varpuset.

Me puhuimme tämän kertomuksen alussa muutamia sanoja Suomen merimiehistä yleensä. Me sanoimme, että useimmat heistä ovat rehellisiä, ja pian lapsellisiakin olentoja, joiden sydämet ovat vapaat kaikista rikoksista; mutta me lisäsimme: ei ruista, missä ei rikkaa.

Erään tämmöisen rikkakasvin Suomen merimiesten seassa olemme me nähneet. Mutta monta semmoista ei toki löydy. Totta on että merimiehet näkyvät meille raa'oilta, että me hämmästyimme heitä, jos tapaamme heitä esimerkiksi kapakoissa. Ken siellä kuulee heidän puhettansa pullon ääressä, saa usein aihetta kauhistukseen. Mutta kumminkin ovat useimmat ne seikat, jotka tätä kauhistusta herättävät, vaan pintapuoliset. Julmia sanoja me kuulemme, ja arvaamme niitä, joista nämä julmat sanat lähtevät, julkiksi miehiksi — mutta useimmasti erehdymme tuomiossamme. Julmalla sanalla ei ole juurta sanojan sydämessä. Ulkonainen tapa on raaka, on koleisen kiven pinnan kaltainen. Mutta koleisen kiven sisässä voi väliin puhdasta kultaa löytyä. Niinpä usein merimiehistäkin. Heidän suunsa on usein täynnä törkeyttä, mutta suuta syvemmälle ei tämä törkeys ole päässyt laskeumaan. Rinnassa asuu miehuus, miehuudessa useinkin lapsellinen viattomuus. Kova työ on kouluuttanut heitä; kova työ saa aikaan kovia tapoja; työt ja tavat muodostavat miehen. Mutta näissä töissä, näissä tavoissa ei löydy mitään, joka saastuttaisi sydäntä. Ja senpä tähden asuukin usein merimiehen kovan kuoren sisässä sydän, jossa lapsellinen viehkeys ja hellämielisyys vallitsee, — vaikka pinta on karskea kuin pohjoisen pakkaneen.

Kullakin ihmisellä on eri luonteensa. Toiseen koskee kipeästi mitä toinen ei tunne ensinkään. Toinen muistaa kuolinpäiväänsä saakka loukkaavan sanan; toinen ei loukkaavasta sanasta loukkau ensinkään. Toisessa elää koston-himo, joka pimittää hänen elämänsä ilon, toisessa leimuaa tämä himo salahmana tuleen, mutta katoa ja sammuu niin nopeasti kuin salahma; toisessa vielä ei saa mikään koston himoa syntymään.

Lujimmissa luonteissa elää muisto kärsitystä vääryydestä unohtamatta. Lujaluonteinen voi tosin hillitä itseänsä, jottei katkera muisto muodostu kostonpyynnöksi; mutta itse muistoa ei hän voi tukehtuttaa. Se kalvaa niinkuin ruumiinmato häntä yhä, sitä katkerammasti kuta syvemmälle hänen sydämeensä kärsitty vääryys koski. Omituista onkin nähdä hellän, rakastettavan, jota olemme oppineet kunnioittamaan rauhan sanansaattajana, äkkiä muuttuvan, kun hän muistaa jotakin, joka, jopa aikoja takaperin, haavoitti hänen sydäntänsä. Mepä hämmästyimme niinkuin se, joka kaunista tarua lukiessaan, käännettyä kirjassa lehden, lukee jotakin, jota hän ei olisi voinut aavistaa. Niinpä on ihmissydänkin kirja, jossa löytyy monta lehteä. Aika kirjoittaa niihin; niiden täydellistä lukiaa kumminkaan ei löydy maan päällä. Mutta jo niistä muutamista riveistä, mitkä me ihmiset voimme saada selville, saamme me aiheita hämmästyksen.

Eräänä syksy-aamuna oli rivi, jommoista ei olisi kukaan voinut uskoa löytyvän kirjoitettuna Lauri Varpusen sydämen kirjassa, luettava suurilla kirjaimilla; nämä oikeen loistivat ikäänkuin isonnis-lasien takaa; mutta isonnis-lasit olivat Lauri Varpusen suuret silmät. Vastikään, kun nyt esillä oleva lehti sydämenkirjassa vielä piilousi toisten lehtien takana, välttyivät näitten isonnis-lasien tuolta puolen sanat: *viattomuus, rakkaus, ystävällisyys, hiljamielisyys, rehellisyys, utteruus, miehuus*. Mutta kun lehti käännettiin, luettiinpa toiselta sivulta: *viha kuolemaan saakka, kostonpyyntö ijankaikkisuuden rajoja ulommalle*.

Lauri Varpunen oli pienen tilan omistaja, joka asui lähellä K—n kaupunkia. Hänkin oli nuorena ollut merimies. Mutta merimieheksi, joksi hän oli ruvennut syystä, ettei hänen kodissansa häntä tarvittu. Siellä kun oli neljä häntä vanhempaa veljestä työtä tekemässä — merimieheksi ei hän kelvannut; siihen oli hänen luonteensa liian tulinen. Hänen ensimmäinen ja ainoa meriretkensä oli kestänyt kaksi vuotta; maailmaa oli hän saanut nähdä, mutta vielä enemmän oli hän saanut tuta laivakuria, milloin syystä, milloin syyttömästi. Kun hän kahden vuoden kuluttua jälleen pääsi kotiinsa, vannoi hän ei sinä ilmoisna ikänä enää menevänsä merelle, ja sen valansa oli hän pitänyt. Mutta iloinen poika, joka merelle oli lähtenyt, toi sieltä maalle muassansa muiston, joka alati pysyi hänen mielessänsä niin elävänä kuin hetkenä, jona se oli alkunsa saanut. Lauri oli syytetty varkaudesta ja siitä saanut varkaan rangaistuksen, vaikka hän oli syytön. Varas oli hänen syyttäjänsä, tuomari oli hänen oma kapteeninsa, joka — siitä oli Lauri vakuutettu — tiesi hänen viattomuutensa. Tämä käytös Lauria kohtaan piirtyi hänen sydämeensä kirjaimilla, mitkä liian syvälle painuivat, jotta aika olisi voinut ne kuluttaa pois. Muisto tästä sai Laurin elämän pimeäksi, ja samalla kun hän huomasi, että häntä hänen veljensä ja entiset toverinsa ylönkatsoivat, samalla lujeni kallion kovaksi hänen sydämessään viha hänen syyttäjäänsä ja hänen tuomariansa vastaan.

Hänen syyttäjänsä oli Jolsan Matti.

Hänen tuomarinsa ja kurittajansa kapteeni Konrad Kornman.

Toistakymmentä vuotta oli kulunut siitä päivästä, jona tämä tapahtui; Lauri Varpunen oli tämän ajan kuluessa voittanut jälleen yleisen luottamuksen ja arvon; puhe hänen rikoksestaan ja rangaistuksestaan oli hiljennyt; sitä ei muistanut enää kukaan muu kuin yksi ainoa.

Ja tämä ainoa oli Lauri itse.

Hän oli niinkuin jo sanoimme ahkera, siivo ja hyvän-sävyinen mies, joka ei kenellekään vähintäkään pahaa suonut, joka aina piti viattoman puolta. Mutta jos joku hänen seurassaan sattui mainitsemaan Jolsan Matin tahi kapteeni Kornman'in nimeä, niin silloinpa joutui Matti vimmaan, joka ei rajoja tiennyt. Tämän omituisuuden Laurissa oli hänen vaimonsa ja naapurinsa pian huomanneet, ja senpä tähden ei Jolsan Matista eikä kapteenista eikä myöskään Laurin merirekkestä mitään puhuttu. Josko he ensimmäisinä vuosina muistivatkin tätä, unohtivat he sen vihdoin kokonaan.

Lauri eli nyt pienellä torpantilalla, tavallansa onnellisena vielä, nuoren vaimonsa ja neljän lapsensa kanssa, joita hän hellästi rakasti. Peltola oli torpan nimi, mutta siksi sitä harvoin kuultiin mainittavan. Sen tavallinen nimi oli Varpula ja sen asukkaat kutsuttiin kylän kesken Varpusiksi.

Peltolan eli Varpulan torpassa olivat kesätyöt loppuneet. Lauri ja Anna, hänen vaimonsa, olivat riittä puimassa. Riittä omaa ei heillä toki ollut; semmoisen olivat he saaneet lainata Mattilan isännältä, joka omisti maan, millä Lauri torpparina asui. He olivat ani-aikuisesta aamulla olleet kovassa työssä, kun eienen aikana moniaat työläiset kokoontuivat riihen ovelle kummia kertomaan. Mutta eipä siinä sen kummempaa kerrottu kuin mitä lukia jo tietää, puhuttiin näet Ryttilän patronin kuolemasta ja pienen perillisen katoomisesta, ja tästä viimeksi mainitusta tapauksesta aprikoitiin jos mitä. Niinkuin ainakin nähtiin siinä noitumista, ja miten se noituminen oli poistettava, siitpä nyt neuvoa hierottiin. Eräs kielekäs eukko tiesi sanoa, että pitäisi kadonnutta soitettaman, niin hän kohta tulisi näkyviin. Niinhän oli Jussilan Kyllikki ja Variksilan Muurikki löytynyt; kaksi viikkoa olivat ne olleet tietämättömissä, mutta niin pian kuin erään tietäjän neuvosta kirkonkelloa oli soitettu, seisovat Kyllikki ja Muurikki kaikkein kummaksi kotivainiolla, missä surullisesti ja nälkäisinä ammoivat. Olipa sekin ihmeellistä, että kaksi suurta kiveä, jotka vainiolle ilmausivat kun lehmät katosivat, kohta katosi kun kirkonkellon ääni oli kolmasti kuulunut; mutta ihan samassa olivatkin lehmät vainiolla nähtävät. Lehmät olivat tietysti olleet noidutut ja samaten oli nyt nuoren patronin laita. Jos ei matka Ryttilän hoviin olisi niin pitkä — koko viisi peninkulmaa — niin tekisipä eukon mieli kulkea sinne antamaan neuvoansa ja samalla voittamaan tuo suuri palkinto, minkä kapteeni Konrad Kornman oli lapsen löytäjälle luvannut.

Näin höpisi eukko ja olisi ehkä kauankin vielä saanut höpistä. Väki seisoj kuunnellen ja uskoi vahvasti mitä eukko puhui. Mutta kun eukko sattui mainitsemaan kapteenin nimen, niin keskeyttipä häntä Lauri äkkiä.

"Mene sinä Ryttilään, kyllä sinä palkintoa saat" — ilveili hän.

"Eilen kuulutettiin kirkossa, että se, joka pojan löytää tahi hänestä tietoa voi antaa, saa 50 ruplaa" — vastasi eukko — "sen on kapteeni luvannut".

"Hän on luvannut sinulle 50 selkään".

"Sulle hän ne säästää, Lauri", ärjäsi eukko suutuksissaan.

Eipä muuta tarvittu. Lauriin, jonka veri oli ruvennut kuohumaan, kun kuuli kapteenin nimeä mainittavan, koski eukon muistutus menneistä ajoista kipeästi. Hänen kasvonsa, jotka olivat harmaat riihen tomusta, vaalenivat. Vaaleus tosin ei näkynyt, mutta tuli, joka leimusi hänen silmistään, näkyi, ja turhaan koetti Anna lepyttää häntä.

"Korjaa sorkkasi täältä", huusi Lauri kielekkäälle eukolle vihasta vapisemalla äänellä, "tahi, Jumal auta, en tiedä mitä teen".

"Mattilan on maa ja riihi!" arveli eukko itsepäisesti.

Lauri seisoj kotvan aikaa sanaa sanomatta. Sitten rupesi hän työhön niin kiivaasti kuin olisi hän hengen hädässä ollut; jyvät pirisivät, akanat pölyisivät hänen päänsä ympäri ja olet menivät mäsäksi hänen iskuistaan. Hän koetti täten saada kuohuvaa vihaansa sammutetuksi. Anna autti häntä.

Riihen ovelle kokoontunut joukko seisoj kotvan aikaa katsellen Laurin ja Annan työtä; vihdoin kyllästyivät he tähän ja lähtivät. He olivat närkästyneet eukkoon; jos olisi Lauri ja Anna vähäksikään

aikaa herenneet työstään, olisivat he kuulleet miten joukko puolusti entistä merimiestä.

Tuskin huomasi Lauri olevansa kahden pikku vaimonsa kanssa, ennenkuin hän heittäysi pitkäkseen mäsäksi survotuille olille. Syvä huokaus puhkesi hänen rinnastaan, hänen huulensa värisivät ja hänen nyrkkinsä olivat kovasti puristetut.

"Jumala armahda minua!" huokasi hän.

Olipa omituista nähdä suomalaisen talonpojan tuollaisessa tilassa. Viha, ääretön viha raivosi hänen sisässään; hän koki kaikin voimin saada se tukehutetuksi — mutta hän ei sitä voinut.

Hän hypähti äkkiä ylös. Hän mumisi jotakin, jota ei Anna, joka hämmästyksellä häntä katseli, voinut kuulla, ja läksi kiiruhusti riihestä.

Oli, niinkuin jo sanoimme, eineen aika. Lauri ja Anna olivat aina ennen ehtineet eineeksi päästä riihestä, jonkatähden ei heillä evästä ollut mukansa. Nyt oli viimeinen lottia puitavana; tunnin kuluttua olisi se ollut puitu ja jyvät viskattu ja puhdistettu; mutta nyt keskeytyi työ. Anna kun näki miehensä, joka ei hänen kysymyksiinsä mitään vastannut, kulkevan kotiin päin, seurasi häntä.

Lauri kulki sanaa sanomatta kiiruhusti kotiinsa. Kun hän sinne tuli, heittäysi hän vuoteelle, tomuisena, nokisena kuin hän oli, ja puristi kovasti käsiänsä rintaansa vastaan, ikäänkuin olisi hän pelännyt sydämen puhkeevan. Hän kärsi siinä äärettömästi, kärsi vielä enemmän kuin päivänä, jolloin hän oli varkaudesta rangaistu.

Anna tiesi, ettei häneen tällaisinä hetkinä mikään vaikuttanut. Hän pani einettä pöydälle ja odotti Laurin asettumista. Lapset olivat kaikki ulkona. Vanhin tyttö Loviisa kantoi nuorinta puolivuotista sisartaan.

Silloin astui vanha kerjäläis-akka Peltolan torppaan, pieni lapsukainen sylissä. Ryysyihin oli ämmä, ryysyihin lapsi puettu, ja päänsä ympäri oli eukko monin kerroin käärintynyt vanhan vuodepeitteen, jotta hänen kurjuutensa vielä enemmän pisti esiin.

Hän pyysi suruisella äänellä ruokaa, sanoi kulkeneensa pitkät matkat etelästä, sanoi vielä saavansa kulkea pitkät matkat, ennenkuin ehtisi miesvainajansa veljen luo; hän kertoi kielekkäästi pieniä uutisia, aina tuostakin valittaen nälkänsä ja kurjuuttansa.

Annan kävi eukkoa, mutta etenni lasta sääliksi. Pienen poikaisen kasvot olivat aivan ruvessa, jottei niissä muuta eheää ja tervettä paikkaa nähty kuin huulet ja silmät. Siihen lisäksi näkyi lapsi kituvan jotakin sisällistä tautia, sillä hän ei jaksanut tuskaansa itkeä, ainoastaan hiljaisesti uikutella.

"Käykää tänne muori syömään", sanoi helläsydäminen Anna. "Jahka Loviisa tulee sisään, annetaan pienoiselle velliä".

Eukkoa ei kahdesti tarvittu käskeä. Hän pani, lupaa siihen kysymättä, lapsensa Annan nuorimman lapsen kätkyeesen, missä väsynyt pieni vähitellen lakkasi vaikeroimasta ja vaipui uneen.

Tämä tapaus oli saanut Laurin ajatukset hajoomaan. Hänen kuokuva verensä rupesi vähitellen asettumaan ja kotvan ajan kuluttua kelpasi hänelle leipä, piimä ja silakka, mitkä Anna eli pannut eineeksi pöydälle.

"Mikäs on vieraan nimi?" kysyi hän, kun eukko oli syönyt ja kiittänyt ruoasta.

"Ompahan vaan Katrina Tanhuansuu, Aapeli Tanhuansuun leski" — vastasi eukko.

Ei siinä sitten paljon enempää puhuttu. Lauri muisti nyt, että hänellä oli riihi vielä kesken. Hän meni sinne, mutta Anna jäi nyt kotiin kehräämään.

Ilta puolen päivää, jolloin rupinen lapsi, joka nyt makasi penkillä, jälleen oli uneen vaipunut, läksi vieras ulos, sanoen käyvänsä taloissa pyytämässä vähän evästä matkalle. Loviisa lupasi syöttää pientä Heikkiä, jos tämä heräisi. Lauri oli mennyt saunaan ja Anna vaavutteli pientä lastaan uneen.

Iltaa kului. Pieni Heikki oli syötetty ja jälleen nukkunut; Lauri oli jo aikaa tullut saunasta ja laskeunut vuoteeseen; torpan katossa paloi valkea, jonka valossa Anna ja Loviisa kehräsivät. Ämmää ei kuulunut palaavaksi.

Iltaa kului yhä enemmän. Perhe oli jo illallisen syönyt; pieni vieras oli asetettu makaamaan uunin päälle, siellä olisi muka lämpimämpi; valkea talossa oli sammutettu; Anna, Lauri ja Loviisa rupesivat jo maata.

Eukkoa ei kuulunut.

Torpan väki tuota ihmetteli, mutta eipä tuosta sen enempää puhuttu kun oli Anna lausunut: "Arvattavasti oli eukko väsynyt, josta syystä on jäänyt Mattilaan yöksi. Huomenna ennen päivän nousua on hän taasen täällä".

Kaikki torpassa nukkuivat sitten yönsä rauhassa, paitsi Loviisa, jonka aina väliin oli täytynyt hyräillä eukon pienelle pojalle, saadaksensa häntä leppymään. Aamu koitti, koko perhe oli herännyt; isäntä ja emäntä oli jo jalkeilla. Kummaa: eukkoa ei näkynyt.

"Olisiko hän kääntynyt kipeeksi?" arveli Anna.

"Se on mahdollista; muuten kai olisi hän jo palannut lapsensa luo", vastasi Lauri.

Päivää kului. Mattilassa oli eukkoa kysytty; muistakin naapureista oli häntä etsitty, mutta häntä ei ollut kukaan nähnyt, Sepä toisista varsin outoa. Naapurit riensivät Varpusten luo katsomaan poikaparkaa. Kaikki surkuttelivat häntä. "Ei hänelle ole monta päivää jälellä", arvelivat he. Ja sen ohessa arveltiin pojan äidistä kaikenmoista. Uskalsipa tuo ämmä, joka eilen riiteli Laurin kanssa, puhua jotakin noitumisesta, tietäjissä käymisestä ja muuta semmoista, ja väki olisi ollut varsin taipuvainen suostumaan eukon tuumiin, elleivät Lauri ja Anna olisi panneet jäykästi vastaan, ja vakuuttaneet, että kadonnut ämmä eilen oli siunannut ruokaa niinkuin kristityt ihmiset ainakin.

"Mutta mihin hiiteen olisi ämmä joutunut?" kysyi Mattilan isäntä.

"Siitpä juuri nyt on kysymys, ja minä sanon, sanokoot muut mitä tahansa, että eukko, joka lapsensa tänne jätti, on kun onkin noita". — lörpötti kielekäs ämmä.

"Mutta entäs on eukko tiellä kylään kuollut johonkin ojaan?" arveli Loviisa. — "Niinpä kävi viime talvena kauppa-Eskon".

Ukot tuota mietettä kuullessaan, kynseivät päätään ja arvelivat, että olisi se semmoinenkin tapaus saattanut tapahtua.

Mitäpäsiitä! Loviisan arvelu näkyi aina, miten mietittiin, todenmukaisemmalle ja vihdoinkin päätettiin lähteä kadonnutta hakemaan, "sillä eihän eukko ole voinut maan päältä kadota".

Kielekäs ämmä ei puhunut enää mitään; hän vaan pudisti päätänsä, ikäänkuin arvelleen: "hakekaa vaan, mutta ette niin mitään löydä".

Ja siinä oli ämmä ihan oikeassa. Kadonnutta haettiin päivä, toinen, mutta häntä ei näkynyt, ei kuulunut. Vihdoinkin viimein arvasi Lauri totuuden, kun oli kolme päivää haettu. "Turhaan haemme; minä pelkään, että eukko on karannut päästäksensä lapsestaan vapaaksi", arveli hän.

Tämä lause vaikutti kummia väessä. He olivat tässä tapauksessa nähneet jotakin ihmeellistä; he olivat odottaneet saavansa nähdä eukon kuolleenahi tai murhattuna ja nyt — olisiko hän vaan ollutkin pahanjuoninen kerjäläinen, jolle lapsensa elättäminen tuli tukalaksi? He lakkasivat kohta hakemasta ja menivät kiroten kotiin.

Mutta Varpuset olivat lisääntyneet yhdellä hengellä.

V.

Rytilä saa uuden isännän.

Ymmärrettävä on, että nuoren Kaarle Kornmanin äkkinäinen katoaminen herätti mitä suurinta huomiota. Jo samana yönä, kun se tapahtui, laitettiin siitä tieto Rytilästä sekä pappilaan että Koivikkoon kapteenin luo, ja molemmat sekä kapteeni että provasti hämmästyivät kertojan uutisista: "patroni on kuollut; nuori patroni on kadonnut". Molemmat kiiruhtivat kohta Rytilään, mistä joitakuita tunteja ennen olivat lähteneet; molemmat tapasivat jälleen toisensa nuoren Kaarlen kamarissa, missä vanha Eeva väännellen käsiänsä tuli heitä vastaan.

"Herra kapteeni Kornman, missä on veljenne poika?" oli provastin ensimmäinen kysymys ja sitä seurasi silmäily, joka tunkeusi, tahi ainakin tahtoi tunkeutua kapteenin sydämen pohjaan.

"Siihen kysymykseen voitte te paremmin vastata kuin minä; missä on holhottavanne? Te lähditte

täältä myöhemmin kuin minä".

Provasti heitti häneen ylönkatseellisen silmäilyksen; hän oli vakuutettu siitä, että rikos tässä oli tehty, hän myöskin varmaan tiesi, kuka rikoksen oli tehnyt; mutta rikoksen laatua hän ei uskaltanut ajatellakaan.

"Te tiedätte missä poika on" — sanoi hän kovasti. "Olkaa varma siitä, että tällainen rikos, vaikka se kuin salaisesti olisikin tehty, tulee ilmi".

"Te olette joko hullu tahi kulette ja puhutte unissanne, provasti. Poika jäi nukkumaan, kun minä läksin; sen te itse tiedätte yhtä hyvästi kuin minä. Mutta tässä seisominen ei tuo poikaa takasin. Päivä on jo nousemaisillaan, siis kadonnutta etsimään kaikki".

"Näön vuoksi" — mumisi provasti.

"Provasti, teidän sananne ovat loukanneet minun", vastasi kapteeni närkästyneenä; "jos teillä vähänkään kunniantuntoa on, niin ymmärrätte sen. Te luulette, että se viha, mikä minussa muinoin vallitsi velipuoltani vastaan, on hänen kuolemallaan muuttanut hänen viattomaan poikaansa. Ja kumminkin olitte te vasta ikään todistajana minun ja veljeni sovintoon. Provasti, minä annan teille anteeksi teidän loukkaavat puheenne ja vakuutan, sillä minä kunnioitan teitä, jolla oli veli vainajani luottamus, että minä antasin 10 ikävuosistani, jos nyt poika astuisi elävänä sisään".

Kapteeni oli puhunut, niinkuin se puhuu, joka on vääryydellä syytetty. Provasti loi silmänsä häneen, kapteeni kesti tämän silmäilyn.

Mutta ennenkuin provasti ennätti mitään sanoa, kuului hirvittävä kolina huoneesta, jossa kuollut makasi. Kapteeni vaaleni, mutta provastiin lensi ajatus: "ehkä on poika siellä". — Ja kiiruhusti astui hän vainajan kamariin.

Turhaan etsi hän siellä pienoista; tämä ei ollut huonehessa. Suuri seinätaulu, kuolleen patronin puolisoainaan kuva, oli pudonnut seinästä kuolleen rinnalle; siitä kolina.

Kapteeni seisoivat vaaleana ovella. Kun hän huomasi syyn kolinaan, huokasi hän syvään. Provasti nosti pois taulun ja lausui:

"He näkevät mitä täällä tapahtuu!"

"Uskotteko sitä?" — mumisi kapteeni ja vetäysi kiiruhusti toiseen huoneeseen. Siellä, mihin nyt muutamia talon miehistä oli kokoontunut, tointui hän vähitellen. Hän pyyhki kylmän hien otsaltaan ja voitti väkisin tykkivää sydäntänsä.

Provasti avasi oven ihan auki. "Täällä lepää nyt hyvän isäntänne kylmennyt ruumis", sanoi hän väen kuullen; "hänen poikansa on kadonnut. Minä, kapteeni ja vanha Eeva olimme viimeksi täällä iltapuoleen yöstä; joku meistä on syypää pojan katoamiseen ja — — tietää missä hän on ——" oli provasti oikeassa sanoa, mutta hän hillitsi puheensa ja sanansa kuuluivat: "ja minä vannon, etten ole syypää siihen; ettei syy ole Eevan. Sen me näemme, siis voiko kapteeni..."

Mitä provastilla oli mielessä sanoa, sen ymmärsi kapteeni. Hän oli taika-uskoinen, ja provastin melkein varmuudeksi muuttuneen luulon kapteenin syllisyydestä saanee lukea syyksi omituiseen, kovaan keinoon, jolla hän tahtoi kapteenia kukistaa. Eikä olekaan varmaa, miten olisi käynyt — sillä provasti tunsikin hyvin kapteenin taika-uskoisuuden ja oli tiennyt juuri sen hellimpään paikkaan koskea — ellei ihan samassa Eeva olisi keskeyttänyt hänen sanojansa ja heittäytyen ruumiin päälle huutanut:

"Minä, minä olen syyllinen, minä yksin; minä en katsonut poikaa!"

Provastin hyvä aikomus oli rauennut tyhjiin. Hän ei enää voinut vaatia kapteenia valalle; hän olisi silloin samalla lausunut selvän syytöksen kapteenia vastaan, ja sitä hän ei tahtonut tehdä. Sen sijaan sai hän nyt, miten taisi, lohduttaa Eevaa, joka ei ensinkään tahtonut vastaan-ottaa mitään lohdutusta.

Kapteenin neuvosta, joka kaikin mokomin tahtoi päästä pois provastin vaarallisesta likisyydestä, saatiin nyt toimeen kolme hakia-kuntaa, joita kapteeni itse innokkaasti otti ohjatakseen.

Provasti antoi väen mennä. "Nä'ön vuoksi", mumisi hän taas.

Ja siinä oli hän oikeassa. Sillä kun miehet puolipäivän aikana palasivat kotia, ei niin jälkeä kadonneesta missään. Nimismiestä oli sillä välin käyty noutamassa Ryttilään, ja provastin pyynnöstä alettiin nyt täydellinen tutkinto. Mutta siinäpä ei tiennyt kukaan muu kuin vanha Eeva sanoa mitään, ja seuraus tutkinnosta oli, että asiasta ei entistä enemmän selvää saatu.

Provasti oli ennen väen takasin tuloa puhunut nimismiehelle arveluitaan, ja nimismies tekikin nyt

useita kysymyksiä kapteenilta. Mutta päivä oli valoinen, yön hoimu ei enää hirvittänyt kapteenia; tunnotonna seiso i hän kuolleen velivainajansa vieressä. Kapteenia vastaan ei provasti saanut, ei niin syyllisyyden varjoakaan. — Provastilla ei ollut muuta tehtävää kuin patroni-vainajan testamentin nojassa ruveta kadonneen pojan holhojaksi ja Rytilän väli-aikaiseksi isännäksi.

Tämän ilmoitti hän julkisesti, samalla kuin hän luki patronin testamentin, johon kapteeni lausui: "Minä olen todistaja siihen, että se oli veli-vainajani tahto".

Kadonnutta etsittiin vielä kauan; suuret palkinnot luvattiin sille, joka voisi hänestä mitään tietoa antaa; tästä kuulutettiin ensinnä likeisessä, sitten kaukaisemmissa kirkoissa; mutta kadonneesta ei niin jälkeä huomattu.

Jolsan Matin käynti kapteenin luona yöllä, joka käynti oli tullut provastin tiedoksi, selitettiin niin, että Matin Leena oli kapteenille kutonut verkkoja, ja ettei Matti tahtonut palata palkkaa saamatta Jolsan saarelle takaisin.

Muutamia viikkoja kului. Ympäristössä ja vielä loitommallakin puhuttiin tuosta Rytilän kummallisesta tapauksesta, ja siihen koetettiin jos jollaisiakin selityksiä. Josko alussa kapteeni olikin kovasti epäluulon alainen, niin hajosi tämä epäluulo aina enemmän, miten aikaa kului; sillä kadonnutta hakiessa oli kapteeni innokkain kaikista, innokkaampi ainakin kuin provasti, joka ei vielä ollut tehnyt mitään, ei ainakaan näkyväistä, kadonneen löytämiseen. Provastilla oli, niinkuin tiedämme, omat ajatuksensa tässä asiassa ja niistä ei kapteeni voinut saada häntä luopumaan.

Kapteeni ei ollut sen kovemmin käynyt Rytilässä; siellä hallitsi provasti isäntänä. Kuinka kauan tämä asiain tällainen olo kestäisi, sitä oli vaikea sanoa. Yleisesti tiedettiin että, ellei kadonnut löytyisi, oli kapteeni Rytilän perillinen. Mutta kuinka kauan oli kadonneen ilmaantumista odotettava? Tuosta puhuttiin ja mietittiin, semminkin kuin provastin sanottiin vakuuttaneen ettei hän antaisi Rytilää kapteenille ennenkuin täydellisesti oli toteen näytetty, ettei nuorta patronia enää ollut maailmassa olemassa.

Kapteeni ei ollut tähän saakka tehnyt mitään voittaaksensa Rytilän. Hän, joka ei ennen ollut ketään pelännyt, hän pelkäsi nyt provastia, ja hän pelkäsi häntä yhä enemmän, kuta enemmän provasti salasi aikeitaan ja ajatuksiaan. Kapteeni näki selvään, että provasti hänessä tiesi pienen poikasen katoomiseen syyllisen; hän tiesi myöskin, että provasti ei laiminlyönyt mitään, saadaksensa selkoa tähän hämäärään. Hän oli, niinkuin tiedämme, syypää pienen Kaarlen katoomiseen tahi surmaan; mutta että Matti niin pikaan tekisi tehtävänsä, sitä ei ollut kapteeni osannut ajatella. Matti oli saanut luvatut rahat. Kapteeni oli antanut ne hänelle, uskaltamatta kysyä, miten surma oli tapahtunut; sillä siitä, että poika oli surmattu, että hän oli mereen upotettu, - siitä oli kapteeni vakuutettu. Hän oli — sen tiesi hän — nyt Rytilän herra.

Mutta varovaisuus vaati, että hän vielä odottaisi.

Oli, kuten sanottiin, muutamia viikkoja kulunut. Kaikki kumma, mikä maailmassa tapahtuu, jääpi vähitellen unohduksiin. Ihmiset haluavat aina jotakin uutta. Tuon tiesi kapteeni hyvin. Hän oli hakenut kadonnutta innokkaasti alussa; hakemisen turhuus väsytti häntä vähitellen ja viimein lakkasi hän kokonaan. Mutta niin kauan kuin Rytilä pysyi provastin käsissä, kyti muisti kummallisesta tapauksesta kansassa ja aina väliin puhuttiin siitä. Se puhe oli saatava hiljentymään; itse muisto oli sammutettava. Miten?

Siten, että kadonnut oli löydettävä.

Eräänä päivänä seiso taasen Jolsan Matti kapteenin kamarissa. Niinkuin viimeinkin käy kapteeni suoraan asiaansa.

"Missä on poika?" kysyi hän.

"Tallella on" — vastasi Matti.

"Meren pohjassa?"

"Syltä vettä päällä".

"Voitko saada ruumis selkä ylös?"

Jolsan Matti katseli pitkään isäntäänsä. "Ettäkö se löydettäisiin?" — kysyi hän.

"Niin!"

Matti raapi korvan taustaansa. "Kyllähän se ei olisi mahdotointa ... mutta..."

"50 ruplaa on palkkasi!"

"Niinkuin kuulutuksessa... Mutta ... en minä rupea sen löytäjäksi..."

"Ei sinun sitä tarvitsekaan".

"No silloin ei estä mikään poikaa tulemasta päivän valoon taasen".

Ei siinä sen enempää puhuttu. Kapteeni ja Matti tunsivat toisensa.

"Aivan oikeen — — niinkuin arvasin"? — ajatteli Matti. "Mutta vielä sinä Rytilän isäntänä saat minulle muutamia kolikoita tästä maksaa".

"Se mies olisi valmis tappamaan minuakin, jos vaan kukaan siitä mitään maksaisi" — mietti kapteeni.

* * * * *

Seuraavana päivänä, kun provasti istui kamarissaan ja mietti miten saisi epäluulonsa toteen näytetyksi, tuli hänen vaimonsa kiiruhusti kamariin. Että jotakin oli tapahtunut, sen näki provasti kohta rouvan muodosta ja käytöksestä. "Mitäs nyt?" kysyi hän.

"Kadonnut on löydetty" huusi rouva, "Sorvarin muori on hänen löytänyt".

Provasti hypähti ylös. "Mistä? milloin?"

"Merestä, läheltä meidän rantaa".

Provasti vaipui jälleen tuolilleen. "Minun olisi pitänyt se arvata. Jumala! kuin kauan sallit sinä vääryyden, rikoksen riemuta?"

Sorvarin muori tuli nyt kamariin ja laverteli, miten hän rannalta oli nähnyt jotakuta kääryn tapaista uiskentelevan meren pinnalla. Hän oli ottanut veneen, soutanut luokse, ja suureksi hirmukseen nähnyt, että kääryssä olikin aivan tuntemattomaksi mädännyt ruumis. Vaattehista oli hän kumminkin kohta tuntenut, että tämä ruumis oli patroni vainajan pojan jäännökset.

"Rikos, sinä riemuitset, mutta kuinka kauan?" — huokasi provasti.

Mitä tällaisessa tapauksessa oli tehtävä, tehtiin nyt. Nimismies haettiin. Pienosen kuolleen ruumis tarkastettiin, eikä ensinkään ollut syytä epäilemiseen, ettei Sorvarin muori ollut oikeassa, kun hän sen kohta tunsu Rytilän nuoreksi patroniksi. Mutta miten poika lämpimästä vuoteestaan oli joutunut kylmän meren uhriksi, sitä oli mahdotoin ymmärtää.

"Meri on antanut takaisin saaliinsa; ihmissydämet antavat takaisin salaisuutensa —" sanoi provasti, joka ei ensinkään voinut epäillä mitään petosta tässä löynnissä. — "Parasta kentiesi oli sinulle, että pääsit pois katoovaisuudesta isäsi ja äitisi luo; mutta voi sitä, joka sinun elämäsi nuoran katkaisi!" Ja kuolleen kaulasta otti hän pienen medaljongin, jossa pienosen äidinkuva talteusi.

"Tämän pidän minä muistona sinusta ja onnettomasta suvustasi" — sanoi hän.

Sorvarin muorin löytö tuli pian tunnetuksi. Pienosen katoaminen oli siis saanut selityksensä. Mutta yhtä himmeää oli, millä lailla pienonen oli mereen joutunut. Joka oli hänen sinne uuvuttanut, siitä ei ollut eri mieliä; yleinen ajatus mainitsi kapteenin hänen uuvuttajaksensa, mutta siihen ei mitään todistusta löytynyt. "Viisaasti on hän asioitansa ajanut, jälkensä ummelleen lakaissut" — sanottiin. Ja kapteeni tiesi itse, että näitä tällaisia puheita hänestä puhuttiin, mutta hän ei niistä ollut millänsäkään. Hän sanoi niinkuin provasti: "Salaisuus tulee ilmi kun joutuu, ja silloin nähdään kuka syyllinen on".

Provastilla ei enää ollut mitään oikeutta holhojana hallita Rytilän maata. Pieni Kaarle, Rytilän oikea ja laillinen omistaja oli kuollut, siitä ei epäillyt kukaan. Hänelle tehtiin kuoleman kiitos K—joen kirkossa ja samalla oli Rytilän kartano menevä hänen perilliselleen. Mutta se perillinen oli hänen setänsä, kapteeni Konrad Kornman.

Samana päivänä, jolloin pieni Kaarle haudattiin äiti- ja isä-vainajansa viereen, muutti kapteeni Konrad Kornman isäntänä perittyyn kartanoonsa. Siitä inhosta, millä häntä katseltiin, siitä nurinasta, mitä kuului hänen ympärillensä, ei hän ollut millänsäkään.

Tämä epäluulo oli hinta, jolla hän oli ostanut Rytilän maan. Epäluulo ei tapa. Pää-asia oli, että kapteeni oli voittanut, mitä oli tahtonut voittaa. Hän oli nyt ainoa suvustansa maailmassa.

VI.

Rauhallisia vuosia.

Pieni orpo oli tuonut siunauksen Varpusten alhaiseen mökkiin. Laurilla oli nyt hevoinen ja kolme lehmää, ja torppari, kellä sen verran elukoita on, on varalliseksi kutsuttava. Tosin oli Lauri alussa ollut pahoillaan perheensä äkkinäisestä, odottamattomasta lisäyksestä, mutta eipä käynyt syökseminen pientä viatonta maantielle, sairaana ja pian kuoleman kourissa kun oli. Naapurit antoivat Laurille apua. Saipa hän sitä pappilastakin, jotta Lauri jo ens'viikolla huomasi, että hän oli saanut monin vertaisesti enemmän kuin poika hänelle maksoi. Kaikki mitä Lauri taisi, teki hän saadaksensa tietää, mistä poika oli, kuka hänen oli näin armottomasti jättänyt, mutta eipä siihen mitään selitystä saatu. Omituista oli monen mielestä, itsepä Laurinkin, että tämä orpo tuli tietämättömistä hänen mökkiinsä samaan aikaan, jolloin Rytilästä oli nuori patroni kadonnut. Tuo oli saanut aikaan kaikenmoisia mietteitä, ja olivatpa muutamat arvelleet, että löytölapsi kentiesi saattaisi olla Rytilän kadonnut isäntä. Mutta ken tätä tällaista arveli, hänen ei tarvinnut muuta kuin käydä Peltolassa näkemässä pientä Heikkiä ja arvelunsa hajosi; sillä mahdotointa oli, että tämä sairas, kituva lapsi, joka pian päästä kantapähän saakka oli yhtenä rupena, saattaisi olla Rytilän patroni-vainajan poika; hänpä oli kadotessansa ollut ihan terve, lihava ja siihen lisäksi löytölasta paljon pitempi. Ja elleivät nämä seikat olisi saaneet arveluita kuolemaan, taukosivat kumminkin pian kaikki puheet tähän suuntaan, kun saatiin tietää, että pienen Kaarlen ruumis oli löydetty. Se seikka esti huhun, joka jo löytölapsesta oli ruvennut leviämään, pääsemästä naapuri-pitäjään K—joelle.

Pieni Heikki — siksi oli tuo ilkeä akka, joka pojan Peltolaan jätti, häntä nimittänyt, jäi siis ottolapsena Varpusten luo. Loviisa, Laurin vanhin tytär, piti hänestä äidillisen murheen, Laurin yhä odottaessa, että pienenon tautiinsa kuulisi.

Mutta pieni Heikki ei kuollut. Hän tointui Loviisan hoidolla; hän parani vähitellen. Ja vaikka hän vähän liikkasi, vaikka ruvet olivat hänen kasvohinsa jättäneet syvät arvet, vaikka ne olivat saaneet toisen silmän toista vähän pienemmäksi — kun hän tautivuoteeltaan uunin päällä nousi, niin oli hän pian ihan terve. Lauri kun ei saanut pienoista hautaan sulkea, ei sanonut mitään, päivä seurasi toista ja Heikkiä pidettiin Peltolaan kuuluvana.

Siunaus oli, kuten jo sanoimme, hänen kanssansa käynyt Varpusten luo asumaan. Vaikka Lauri oli hyvän-sävyinen mies, olisi hän kumminkin joskus nureksinut löytölapsen elättämistä; mutta sitä hän ei tehnyt koskaan, ja parhain este siihen lienee ollut juuri se, että hän Heikin tähden sai runsaita lahjoja. Anna oli hänelle tästä puhunut, ja Lauri oli myöntänyt, että vaikkapa pojasta oli kyllä vaivaa, se vaiva oli runsaasti palkittu saaduilla antimilla. Sittemmin, miten aikaa kului, osoitti Anna miehelleen, miten ihmeellisen hyvälle kannalle heidän elämisensä oli kääntynyt siitä päivästä, jona löytölapsi tuli mökkiin. Olipa kuin olisi tulot enentyneet ja menot vähenneet, ja selityksen tähän luuli Anna löytäneensä Pyhästä Raamatusta, josta oli lukenut: joka köyhälle antaa, hän antaa Jumalalle. Lauri ei siihen nytkään sanonut juuri mitään. Mutta kun hän eräänä syksynä kävi kaupungissa ja sieltä palasi omalla hevoisellaan, silloin sanoi hän: "Anna, sinä olet oikeassa. Heikki on tuonut siunauksen mökkiimme. Nyt kun meillä on viisi lasta, käy elämisemme kahta vertaa paremmin kuin silloin, jolloin me kahden rupesimme taloa pitämään".

Hevoisellansa ansaitsi nyt Lauri paljon rahaa. Anna ja Loviisa ynnä tämän nuoremmat sisarukset hoitivat Peltolan taloutta. Heikkikin oli heillä tässä avullinen, sen mukaan kuin ikänsä sitä salli. Hän oli hyvänluontoinen poika, joka kaikissa koetti, jo nuorimmasta lapsuudestaan, osoittaa kiitollisuuttaan Laurille ja Annalle. Tämä hyvänsävyisyys antoi hänen rumille kasvoilleen jotakin jaloa, jotakin, joka teki, että häntä mielihyvällä, jopa rakkaudellakin näki. Hänen käsityksensä oli sukkela, hänen ymmärryksensä selvä ja hänen oppihalunsa suuri. Monesti sai Lauri ihmetellä hänen sukkelia tuumiaan, kummastella hänen selityksiään ja aivanpa usein joutua pulaan, kun Heikki kysyi semmoisia asioita, mitkä ilmoittivat hänen ajattelevaisuuttaan, mutta joista Lauri ei ensinkään ollut mitään miettinyt, kaikkia, mitä hän kuuli, pani hän muistiinsa, ja varsinkin, jos missään kuuli jotain luettavan, siinä oli hän aina hiljaisena, uteliaana kuulijana ja tiesi aina sitten selkeästi kertoa, mitä oli kuullut. — "Hänestä voisi tulla pappi" — sanottiin. Ja kun hän ensimmäisillä lukukinkereillä oli, taputti pastori häntä päälle ja sanoi: "Jatka, niinkuin olet alottanut, kyllä edistyt". — Siitä lauseesta oli Heikki onnellinen.

Näin oli aikaa kulunut kymmenen vuotta. Mitään erityistä ei ollut niiden kuluessa Peltolassa tapahtunut; rauhassa ja rakkaudessa oli eletty; ja rauhan ja rakkauden välittäjänä oli Heikki ollut, semminkin Laurin nuorimpain lasten keskuudessa. Mutta nyt, kun yhdestoista vuosi oli kulumassa, tapahtui seikka, joka sai löytölapsen elämän-aluksen, mitä tähän saakka hiljaista myötätuulta oli uinut rauhallisessa lahdelmassa, ulos myrskyisemmille ja avarammille aloille.

Eräänä päivänä tuli Jussi, Mattilan isäntä, Varpusten luo Peltolaan ja pyysi, että Lauri hänen sijassaan lähtisi Raasilaan hollin tekoon. Oli nyt Jussin vuoro, mutta hänellä olisi muita tärkeämpiä toimia.

Lauri oli usein ennen tällaisissa toimituksissa ollut Jussille avullinen, mutta nyt sattui hän olemaan pitkästä matkustuksesta väsynyt ja vieläpä vähän sairaskin, jonka tähden hän ei tällä kertaa ensinkään tahtonut suostua isännän pyyntöön. "Hevonen kyllä joutaisi, mutta ei ole ajomiestä" — mietti Lauri, — "sillä Antti, vanhin poika, tarvitaan kotona"

Juuri kun ukot tästä puhelivat ja Mattilan isäntä jo oli aikeessa lähteä jonkun muun naapurin luo, tuli Heikki tupaan. Hän kuunteli tarkoin, mitä siinä puhuttiin, ja tahtoen aina olla kasvate-isällensä mieliksi sanoi hän:

"Pankaa minut Raasilaan, kyllä minä hevosta katson".

Heikki oli, ehkä vielä varsin nuori, jotenkin pitkä ikäänsä nähden, jotta hänen olisi paljoa vanhemmaksi uskonut. Viime vuonna oli hän useissa ajotöissä ollut, mutta tällaisessa, josta nyt oli kysymys, ei koskaan vielä. Lauri sentähden ajatteli kotvan aikaa ennenkuin vastasi.

"No, jos luulet voitavasi kyyditä, niin lähde, mutta katso hevoista, ettei liian kovaa ajeta. En juuri mielelläni poikaa siihen pane" — lisäsi Lauri Jussille, "mutta joutaa hevoinen muutaman kopeikan ansaita, ja luulenpa, että pojasta on kyytipojaksi siinä, missä toisestakin".

Tämä lupaus ja semminkin Laurin kehuminen olivat erittäin Heikille mieleen. Hän juoksi paikalla talliin hevosta hyväilemään. Sitten söi hän vähän. Sai eväslaukun rattailleen ja läksi kolmeksi päivää Raasilan kestikievari-taloon. Lapsellinen ilo ja uskallus loisti hänen silmistänsä, kun hän lähtiessään huusi Loviisalle; "Nyi mennään!" — Poika parka meni tietämättömiä kohtaloita kohti.

VII.

Ensikerran kyydissä.

Raasilan kestikievari-taloon oli Peltolasta puoli Suomen peninkulmaa; se oli ison valtatievarrella, joka K—joen pitäjän läpi kävi K—n kaupunkiin. Tässä kestikievarissa tuli Mattilan isännän syksyin keväimin käydä kyytiä kolme vuorokautta kummallakin kerralla.

Suurta valtatieä kulettiin vahvasti; mitkä kulkivat kyydillä, mitkä omilla hevoisillaan. Ja siitä syystä olivat kestikievari-talot ja etenni Raasila alati väkeä täynnä. Täällä oli, semminkin syksyin, miltei joka päivä pienet markkinat, eläimiä kun alati oli kaupittavana. Tämä väen paljous sai aikaan jos jommoisiakin rettelöitä, sillä tässä, jos missään, oli seurakunta sekalainen.

Tänne Raasilan kestikievari-taloon saapui pieni Heikki hollin päivänä, jona sattui olemaan tavallista enemmän matkustavaisia liikkeellä. K—n kaupungissa olikin parin päivän perästä syysmarkkinat pidettävät. Väkeä oli näitä varten kokoontunut läheltä ja kaukaa. Heikki kun pihalle pääsi, sai hevoisensa eräasen suojaan, jossa jo sitä ennen oli kaksi hevoista ja suuri niinimatoilla peitetty kuorma. Sieltä, kun oli hevoisen marhaminnasta sitonut kärryjen pyörään, meni hän pihalle, missä hän, joka kaikkiin tällaisiin oloihin oli harjaantumaton, ihmeekseen katseli väkeä.

Toisia meni, toisia tuli ja olisipa Heikki pian saanut piisalle asti tästä, ellei väen seurassa olisi ollut mies, joka veti kaikkien, etenkin nuorten huomion. Itsessä miehessä ei ollut mitään erityistä katseltavana, vaikka hän oli muukalainen, mutta hänellä oli erinomainen soittokalua, jonka tapaista ei Heikki ainakaan ollut ennen nähnyt, ja tämän soittokalun päällä hyppi pieni elävä, jonka Heikki ensinnä pelästyen luuli pieneksi piruski, mutta pian sai tietää olevankin marakatin. Tämä nyt oikeen Heikin mieleen. Hän tunkeusi soittokalua, jonka luuli positiiviksi kutsuttavan, niin likelle kuin pääsi, ja kysymyksiä olisi hänellä ollut, jos millaisia tehdä, jos vaan soittaja olisi osannut taikka viitsinyt niihin vastata. Mutta vaikka ei Heikki vastauksia saanutkaan, ei hän sitä pahaksi pannut; pientä elävää ihmetteli hän niin, että tuskin tiesi, mitä kysyi. Hupaista oli hänen etenni nähdä, miten pieni apina naurettavalla tavalla kiitti, kun joku hänelle lantin antoi. Jos Heikillä olisi lantteja ollut, olisi hän ajattelemta antanut ne marakatile; mutta kaikeksi onneksi ei hän vielä ollut kyytiä kulettanut, ja senpä tähden oli kukkaronsa, minkä hän Liisalta oli saanut, ihan tyhjä; muuten — tiesi miten olisi kyytirahojen käynyt. Heikki oli kauan tätä kummaa katsonut ja hän hypähti oikein ilosta kun joku antoi marakatile kiven tahi puun-palasan rahan asemesta. Marakatti käänteli ja väenteli kiveä ja puun-

palasta, koetti sitten kelpaisiko tuo syötäväksi, ja heitti sen sitten, kun mitättömäksi huomasi, irvistellen ja kummallisesti hyppien kauas tyköään. "No, ei tässä maailmassa kummempaa!" huusi Heikki taitamatta iloansa hillitä.

Tämä huvi oli jo kestänyt toista tuntia. Heikki oli unohtanut, mitä varten hän oli kulussa, oli unohtanut hevoisensa ja missä oli. Marakattia, marakattia vaan hän katseli. Hän oli uskaltanut sille tehdä pitkää nokkaa, ja kas kummaa! Heikin suureksi iloksi oli marakatti myöskin tehnyt pitkää nokkaa, ja oikein takajaloillaan; ja sitäpä ei Heikki olisi ollut mies tekemään. Poika tuli tästä uskaliaammaksi, jotta nyt vihdoinkin tohti marakattille tarjota vähäisen leipäpalan. Marakatti sitä katseli ja käänteli; mutta luultavasti ei se ollut hänen mieleensä, sillä hän, kun oli maistanut sitä, heitti sen inholla ja irvistyksellä kauas pois. Heikki nyt tarjosi puupalasen. Mutta tätä tarjotessaan, sattui hän, joka ei ensinkään tiennyt pelätä marakattia, sitä ihan lähelle. Hän tahtoi samalla koettaa kädellensä, miltä pienen elävän turkki tuntuisi, mutta sitäpä hän sai katua, Pieni elävä, joka ehkä kauan oli tällaista tilaisuutta odottanut, puri äkki-arvaamatta Heikkiä sormeen ja hypähti samassa hänen päähänsä, antoi hänelle useita korvapuusteja, ja sieppasi muistoksi hollipojan tukasta aika joukon hivuksia. Tämän oli apina tehnyt silmänräpäyksessä ja mitä naurettavimmalla tavalla; mutta mitäpä hyvää siitä Heikille; eipä hän, poika parka, sitä itse saanut nähdäkään. Väen nauraessa vetäysi Heikki isosti itkien kauas pois, huolimatta katsetta, miten marakatin omistaja nyyhkäsi ketjua, jolla pieni elävä oli positiivissa kiini, ja kuritti muutamalla iskulla pahankurista, joka nyt irvistelemisillään näytti, ettei hänen mielestensä kuri tässä ollut oikeen paikallansa.

Heikki oli saanut kyllinsä marakatista. Hänellä oli paksu, tuuhea tukka, siitä oli kyllä varaa kourallisen siepata, mutta sormestaan, siitä ei ollut varaa mitään ottaa; se oli pieni jo ennestään. Tosin ei ollutkaan marakatti siitä mitään ottanut, mutta eipä paljon puuttunutkaan, sillä etusormen päässä oli haava, pieni, mutta syvä, ja sitä pakoitti äärettömästi, itkien ja koettaen saada veren juoksun lakkaamaan, vetäysi Heikki suojaan hevoisensa luo. "Minä olin paha. Se oli oikeen minulle", tunnusti hän itselleen.

Suojassa, maaten heinissä kärryissään, olisi hän kentiesi kauankin itkenyt, ellei uteliaisuus olisi saanut hänet äkkiä pihalle jälle, Yhden istuttavat kääsit, joiden toisessa aisassa oli heleästi soiva kello, oli pysähtynyt vierashuoneen eteen. Kääseistä hypähti keski-ikäinen mies ja huusi komentavalla äänellä hevosta.

"Minnekä nyt on Rytilän patronin kiire?" kuuli Heikki väen seassa jonkun kysyvän. Mutta hän ei siinä ehtinyt kauan uteliaana seisoa, sillä isäntä huusi, että Mattilan hevoinen oli lähtevä patronia viemään.

"Tässä minä olen", huusi Heikki vastaukseksi.

"Sinunko Mattila on holliin pannut; eikö hänellä parempaa ollut? Mutta yhden tekevä; valjasta pian hevoisesi".

Heikki juoksi suojaan ja sai pikaisesti hevoisensa valjaisin, vaikka kipeää sormeaa julmasti pakoitti. Sitten ajoi hän kärryinsä vieras-huoneen eteen, ihan samassa kun Rytilän patroni sieltä astui.

"Miks'ei ole minulle hevoista annettu?" kysyi patroni, äreästi kääntyen isäntään, joka juuri tuli väen tuvasta.

"Tässä on hevoinen", — vastasi Heikki.

"Oletko hullu, poika", — huusi isäntä. "Etkö näe että patronilla on omat kääsinsä" — ja ennenkuin Heikki tiesi vähintäkään olla varallansa, oli hän saanut aika korvapuustin, vielä vanhemman kuin vasta marakattilta, joka yhä vielä pihalla ilveitänsä teki.

"En minä tiennyt" — sanoi poika itkien ja kävi todettaan lyötyä paikkaa.

"No tiedä nyt se, äläkä siinä töllistele", ärjäsi isäntä.

Heikki valjasti hevoisensa kääsien eteen. Omat rattaansa olisi hän halunnut sysätä suojaan jälle, mutta hän ei sitä uskaltanut, kun patroni samassa nousi kääseihin.

Heikki oli ani harvoin ajanut suurta maantietä. Kylätie, jonka likisyydessä Peltola oli, oli huono ja sitä ei ensinkään ajettu laukkaa. Heikki, joka nyt ensi kerran oli kyydissä, ei siis osannut ajatellakaan, miten kyydillä ajetaan. Semminkin jos matkustavaisella on, tahi jos hänellä on olevinansa kiirut. Heikki oli tuskin ennättänyt hypätä taka-istuimelle, kun Varpusen Laurin ruuna sai maistaa ruoskaa ja outona tällaiselle tervehdykselle lähti laukkaamaan vauhtia semmoista, että Heikin oikein päätä pyörytti. Mutta tämäkään vauhti ei nähnyt tyydyttämän patronia, sillä aina vähän takaa iski hän uudelleen ruunaa ruoskalla.

Näin oli matkaa lyhyessä ajassa kulunut 5 virstaa, kun Heikki huomasi, että ruuna oli ihan valkoisessa vaahdessa. Hän muisti nyt kasvate-isänsä varoitus-sanat: katso ettei liian kovasti ajeta. Tosin pelkäsi Heikki herraa, joka kääseissä istui, mutta vielä enemmän pelkäsi hän, että ruuna tärvääntyisi, ja siitähän sai hän rohkeutta.

"Älkää ajako niin kovaa, isä kielsi" — sanoi hän hiljaan.

Herra kääseissä ei vastannut mitään, iski vaan uudestaan ruoskalla ruunaa.

"Äikää ajako niin kovaa" — rukoili Heikki uudestaan.

Nyt kääntyi herra poikaa päin. "Suus kiinni!" huusi hän, ja taasen sai ruuna maistaa ruoskaa, vaikka se laukkasi sen kuin kavioista lähti.

"Älkää Jumalan tähden ajako niin kovaa" — uskalsi Heikki vielä rukoilla; mutta hän oli tuskin saanut nuo sanansa sanotuksi, kun tunsu polttavan kuumeen isännän korvapuustista ajettuneessa poskessaan ja samalla makasi hän törristyneenä maantiellä. Eipä paljon puuttunut, ettei poika olisi mennyt tainnuksiin. Nyt oli hänellä kumminkin niin paljon mieltä että hän huusi.

Mutta herra kääsissä ei kuullut hänen huutoaan, ja Heikki näki pian matkustavaisen tien mutkassa katoovan.

Tällaista päivää ei ollut Heikki koskaan ennen elänyt. Hän, joka ei koskaan ennen ollut maistanut kuria, oli nyt vähässä ajassa saanut kolme kovaa korva-puustia, joista viimeinen oli ankarin; herra kun häntä oli ruoskan varrella lyönyt vasten naamaa. Mutta kummaapa kyllä, Heikki ei nyt itkenyt.

Pojan tuleva luonne astui siinä näkyviin.

Kun marakatti häntä pahana piteli, itki hän, sillä hän piti rangaistuksen oikeana; samati itki hän kun kestikievarin isäntä häntä löi; hän piti itsensä silloinkin syyllisenä, vaikka hän tietämättömyydessä oli rikkonut. Mutta nyt, nyt sanoi hänelle omatuntonsa, että hän oli syytön, että herra oli häntä syyttömästi lyönyt, ja sentähden hän ei itkenyt. Hänen poskeansa pakoitti ja verta juoksi hänen nenästään; mutta näitä kipuja hän tuskin nyt tunsu. Vakuutus siitä, että hän oli syytön, lievitti kivut.

Puoliväliin oli taipale kulunut, kun Heikki työnnettiin kääseistä pois. Hän lähti nyt juoksemaan kadonneen matkustajan jälkeen. Hän ei enää pelännyt kääseissä istujaa.

Heikillä oli, sen mukaan minkä hän muisti, nyt ensi kerta vastoinikäyminen elämässä kohdannut. Se koetus kävi kipeästi häneen.

"Ja kumminkin tein minä oikein, aivan oikein" — sanoi hän itselleen.

Kun hän tuli Mannilan kestikievariin, oli herra jo aikaa sieltä lähtenyt. Heikki tapasi ruunan sidottuna aidan seipääsen pihalla; se värisi vielä koko ruumiissaan ja hirnui surullisesti, kun tunsu nuoren hoitajansa. Heikki taputteli sitä ystävällisesti ja kysyi sitten isäntää, kyytirahat saadaksensa. Mannilassa oli väkeä pihalla yhtäpaljon kuin Raasilassa, ja kun Heikki viimein tapasi isännän ja hänelle asiansa sanoi, sai hän vastaukseksi: "Olenko minä sinun kassahoitajasi, mahdoit itse ottaa maksun kyydistäsi".

Nyt rupesi Heikki itkemään.

Kovinta kovuutta olisi hän voinut itkemättä, valittamatta kärsiä, kun vaan itsessään tiesi syyttömyytensä; syytön hän tosin oli tässä, syytön ettei hän rahojansa saanut, mutta rahat eivät olleet hänen, ne olivat hänen kasvate-isänsä.

Lauri oli joutunut hänen kauttaan vahinkoon — se sai kyyneleet Heikin silmiin.

Pihalla oli väen seassa joukko poikaisia. Eräälle näistä, joka taisi olla noin Heikin ikuinen, kävi itkiä sääliksi; hän lähestyi häntä ja sanoi:

"Älä itke, minä näin että Mannilan Jaska sai herralta rahaa sinulle annettavaksi".

"Se on vale" — huusi joukosta noin 18 vuotinen poika. "Se on sula vale, lienet itse saanut rahat ja syytät muita".

"Tiedätkö huutia hunsvotti!" ärjäsi isäntä, — "teetkö poikani varkaaksi?"

"Minä näin, että herra antoi" — vakuutti pieni poika.

"Se on Jumal avita valhe" — huusi Jaska, — "katsotaanpas lakkariisi, saadaan nähdä kumpi varas on".

— Ja Jaska, suuri ja väkevä, samosi kerjäläis-pojan päälle, joka turhaan koetti puolustaa itseänsä.

Painiskelu siinä nyt syntyi, joka vihdoin loppui niin, että Jaska sai käsiinsä kerjäläisen ryysyistä pienen, vanhan kukkaron, jossa oli noin neljäkymmentä kopeikkaa rahaa.

"Enkös minä sitä sanonut! Itse on hän varas ja syyttää muita", huusi Jaska, heittäen kukkaron Heikille. "Tuossa on kyytirahasi ja kukkaro vielä kaupan päälliseksi. Kiitä nyt minua."

"Älä usko häntä!" huusi kerjäläis-poika itkien. — "Ne rahat olen minä kaupungista kerjännyt sairaalle äidilleni".

"Pidä suusi taikka korjaa sinua nimismies", ärjäsi Jaska ja töyttäsi niin voimallisesti poikaa vasten leukaa, että tämä kaatua kolahti pihalle. "Tuossa saat sen mokoma kerjäläisvaras".

"En minä ole varas!" huusi kurkkunsa täydeltä poika; "sinä rahat sait!"

Onpa vaikea sanoa, miten tämä rettelö, joka jo rupesi väessä herättämään huomiota, olisi loppunut, ellei vanha herrasmies olisi poikain tappeluun sekaantunut.

"Siivolla pojat!" huusi hän ja kulki suoraa tietä Jaskan luo, joka kerjäläis-pojan viimeiselle huudolle oli valmis vastaamaan aika potkauksella.

"Provasti!" mumisi Jaska hämmästyen ja koetti hiipiä pakoon väen sekaan. Mutta provasti tarttui häntä kaulukseen kiini. "Kuinka kehtaat sinä", — sanoi hän kovalla äänellä, — "valehdella ja toista — semminkin köyhää kerjäläispoikaa — syyttää varkaudesta, johon itse olet syypää? Meitä oli kolme, jotka näimme, että Ryttilän patroni uskoi sinulle kyytirahat annettavaksi kyytipojalle, joka oli tielle jäänyt. Meitä oli kolme, jotka sen näimme: minä, tämä kerjäläis-poika ja Jumala. Sinä poikani siis" — sanoi provastiksi kutsuttu Heikille — "anna rahat takasin sille, jolta isännän poika ne ryösti; ja sinä ilkiö" — jatkoi hän kääntyen Jaskaan — "jos sinä tahdot lainkäyntiä välttää etkä ansaittua rangaistustasi saada, anna sinä paikalla kyytipojalle minkä patroni sinulle uskoi."

Iloisella mielellä täytti Heikki provastin käskyn ja vielä iloisemmalla otti kerjäläispoika vastaan mitä omansa oli. Mutta harmitti ja hävetti Jaskaa kun nyt suuren väkijoukon nähden täytyi antaa rahat Heikille ja siten tunnustaa ja julkisesti näyttää, mimmoinen hän oli. Väen pilkan ja naurun alaisena pääsi hän vihdoin piiloumaan häpeäänsä.

"Ole aina rehellinen ja puolusta totuutta, niin Herra auttaa sinua niinkuin nyt" — sanoi provasti kerjäläispojalle.

Tämä tapaus koski kummallisesti Heikkiin. Hän seiso siinä liikkumatta, huomaamatta, että provasti häntä kauan ja vakavasti silmäili. Hän ei voinut ymmärtää todelliseksi mahdollisuudeksi semmoista käytöstä kuin Jaskan vasta. Niin paljon pahuutta ei hän ollut tiennyt aavistaakaan maailmassa löytyvän. Vihdoin tointui hän ja oli juuri menossa ruunansa luo, kun kuuli provastin kysyvän:

"Kyytipoika! Mistä sinä olet? kuka on isäsi?"

Heikki oli kohta kun provastin näki tuntenut erinomaista kunnioitusta häntä kohtaan. Nyt kun provasti häneen kääntyi vakavana kysymyksellä, luuli hän saavansa nuhteita siitä, että oli ottanut vastaan rahat, mitkä Jaska oli kerjäläispojalta ryöstänyt. Hän purskahti itkuun ja sanoi: "en minä tiennyt, että rahat olivat pojan."

"Sen minä kyllä ymmärrän" — vastasi provasti. "Se oli luonnollista, että sinä uskoit mitä kestikievarin poika todisti; mutta minä kysyn sinulta kuka on isäsi, ja mikä on nimesi?"

"Heikki on nimeni ja isäni on Varpusen Lauri Mattilasta", vastasi poika nyt lohdutettuna.

Provasti katseli vielä vähän aikaa poikaa. Sitten huokasi hän syvästi ja meni vierastupaan jälle.

Mutta Heikki, joka nyt oli jäänyt kahden kesken kerjäläispojan kanssa, meni häntä liki, tarttui hänen käteensä ja sanoi: "Anna anteeksi, että minä rahasi otin vastaan Jaskalta. Mikä on nimesi?"

"Antero Kalvin on nimeni", vastasi kerjäläispoika.

"Jos aiot matkata Raasilaan päin, saat istua ruunan selässä, kun ruuna on saanut vähän levähtää."

Kotvan ajan takaa ajoi provasti poikain sivu, joista toinen — Heikki — kulki ruunan vieressä, toinen Antero istui ruunan selässä.

Kun poikaset saapuivat takaisin Raasilaan, oli aurinko jo mennyt maille. Raasilan kestikievaritalossa ei nyt ensinkään ollut väkeä siihen määrään kuin päivällä. Useimmat olivat lähteneet; tiellä

olikin matkustajia tullut kosolta poikia vastaan. Ne, jotka vielä olivat kestikievavi-talossa, joko äskeisiä tai vastatulleita, olivat menneet levolle. Pirtin lattia oli makaajia melkein täynnä.

Heikistä ja Anterosta oli tiellä tullut erittäin hyviä ystäviä. He olivat puhuneet, mitä viattomat kymmenvuotiset tavallisesti puhuvat. Heikki oli kertonut Anterolle Varpusista ja olostansa Peltolassa, ja Antero puolestaan oli kertonut että hänellä K—joella oli köyhä sairas äiti, joka ei häntä jaksanut elättää, jonka tähden hänen oli täytynyt lähteä kerjäämään. Hän olikin hyvin tässä onnistunut. Sillä hänellä oli likimäärin puolen ruplaa rahaa, minkä summan hän nyt tahtoi viedä äitillensä.

Näin puhellen olivat pojat tulleet kestikievari-taloon. Heikki vei kohta ruunan entiseen suojaan, missä huomasi vieläkin olevan äskeisen niinimatoilla peitetyn kuorman. Antero oli sillä välin käynyt pirtissä, mutta hän palasi pian ja ilmoitti toverilleen, että penkit ja lattia olivat täynnä vieraita, jotta ei heillä siellä sijaa ollut. "Voimmehan maata tässä" — ehdotteli hän.

Kärkyt vedettiin nyt suojaan; niiden alle, suojan lattialle levitettiin vähän heiniä, ja pojat menivät makaamaan. "Kärkyjen alla on lämpimämpi" — oli Antero sanonut. Mutta ennenkuin uneen vaipuivat, tarjosi Heikki toverilleen ruokaa eväspussistaan, vähät muistaen, että pussissa oli vaan ruokaa yhdelle hengelle kolmesti päivää. Kun olivat syöneet, luki Heikki siunauksen, jota Antero kummastellen kuunteli. Tämä olisi arvattavasti antanut aiheita keskusteluihin yhä pitempiin poikasten välillä, mutta väsymys voitti ja poikaiset nukkuivat.

Mutta Heikki heräsi pian. Hän ei ollut tottunut tällaiseen yösijaan. Hän oli julmaa unta nähnyt. Hän heräsi ja huomasi, että häntä vilustutti. Siihen lisäksi pakoitti hänen sormeansa, joka molemmin puolin haavaa oli kovasti ajettunut. Heikki mietti jo nousta, mutta juuri kun hän oli nousemaisillaan, kuuli hän outoja sanoja, jotka pidättivät häntä kärkyjen alla. Hän kuunteli, hän koetti nähdä, mutta yö oli pilkkosen pimeä.

"Hän makaa sisemmäisessä vieras-kamarissa... Parempi olisi ollut kohdata häntä metsässä, mutta käynee se täälläkin laatuun."

"Joko on vaate tervattu? Perhana kuinka pimeä... Älä jätä mitään paikkaa tervaamatta..."

"Mutta jos hän herää ja rupeaa vastarintaa tekemään?"

"Kyllä siihen aina joku neuvo saadaan".

"Jos aiot hänet tappaa, niin minä luovun koko yrityksestä, sen sanon. Hän on pappi ja hän on kastanut minun".

"Kuka perhana on aikonut häntä tappaa!... Kastanut sinun!... Työnnä sinä tervaryyys hänen suuhunsa, jos hän rupeaa ääntämään".

Heikki oli tämän keskustelun kuullut. Hän ei siitä paljon ymmärtänyt. Sen huomasi hän vaan, että tässä mahtoi olla kysymys jostakusta rikoksesta. Ja mitä laatua tämä rikos oli selveni hänelle vähin, kun hän kuuli toisen puhujista kysyvän:

"Oletko ihan varma, että provastilla on rahat muassansa?"

"Niin varma, kuin että sinä olet suuri pelkuri. Neljä tuhatta ruplaa on provastilla kapusäkissään, osittain helisevässä hopeassa, osittain hyvissä papereissa".

Sana provasti sai Heikin kuuntelemaan vielä tarkemmasti.

"Akkunan vieressä sinä kumarrut, painat lujasti pääsi seinää vastaan; minä nousen niskoillesi, sovitan tervaryyysin akkunalasille ja rikon sen. Jos tervalla on entinen omaisuutensa vielä, ei äännä akkuna... Oikeen, luulenpa, että nyt ollaan valmiit. Etuhuonehessa makaa vanha rouva ... onko puukkoni tupessaan?... No nyt..."

Miehet lähtivät. Heikki näki pimeässä heidän hiipivän ulos ja oven suulta silmäilevän pihaa. Sitten kuuli hän toisen sanovan: "Kaikki nukkuvat ... joudutaan nyt".

Kun miehet olivat lähteneet, uskalsi Heikki hengittää vapaasti. Hänen ensimmäinen työnsä oli herättää Antero. Tämä nukkui sikeästi, jotta Heikki ainoastaan suurella vaivalla sai hänet ymmärtämään mistä kysymys oli. Mutta kun Antero sen vihdoinkin käsitti, hypähti hän kohta ylös. "He tahtovat ryöstää provastin rahat. Rannilassa kerrottiin, että provasti on käynyt kaupungista noutamassa suuren rahasumman, jolla K—joen uusi kirkko on rakennettava", — sanoi hän.

"Mitäs nyt teemme... Jos ne meidät näkee, tappavat he meidät".

"Pelkäätkö sinä sitä?"

"En juuri pelkää, sillä oikeuden edestä pitää ihmisen heittämän vaikka henkensä, sanoi pastori viime lukukinkereillä, ja oikeenhan se on, ettemme anna rosvojen varastaa. Eikö ole Antero?"

"On kaiketi. Mene sinä akkunan taakse, josta miehet pyrkivät vierashuoneeseen, minä juoksen pirttiin herättämään väkeä".

Antero antoi neuvon, ja oli se neuvo aikamiehen neuvo, eikä kymmenvuotisen pojan.

Siinä ei kauan mietitty. Heikki ei enää tuntenut, että sormeansa pakoitti, hän ei tuntenut vilua. Pimeässä hän hiipi vierashuoneen luo. Pihan puolella ei ollut ketään, kaikki oli hiljaista.

"Rosvot pyrkivät taka-akkunasta sisälle", sanoi Heikki itselleen. "Mitä jos koettaisin herättää provastin".

Mutta juuri kuin hän tätä mietti, kuuli hän että vierashuoneessa jo oltiin hereillä. Heikki juoksi sentähden huoneen toiselle puolelle, sillä arvattavasti olivat miehet jo ehtineet sisään.

Vierashuoneessa oli kolme suojaa, porstuasta tultiin suureen saliin ja salin takana oli kaksi kamaria. Salissa nyt ei maannut ketään, mutta pihan puolimaisessa kamarissa nukkui provasti ja vieressä olevassa kamarissa eräs vanha rouva.

Kun Heikki ehti huoneen talopuolelle, ei hän siellä ketään huomannut. Huoneestakaan, mistä vasta oli ääni kuulunut, ei nyt enää kuulunut mitään. Rosvot olivat arvaamattoman vähässä ajassa päässeet sisään, sen huomasi Heikki, sillä toinen saliin vievistä akkunoista oli rikki.

Hän säikähti suuresti. Tietämättä, miettimättä, mitä teki, oli hän juuri kurkkunsa täydeltä huutaa: Rosvoja, varkaita! ottakaa kiini.

Mutta ennenkuin hän sai ääneen, huomasi hän, että pieni kapusäkki heitettiin ihan hänen viereensä ulos akkunasta. Ajatuksen nopeudella tarttui hän siihen. "Rosvoja, varkaita! ottakaa kiini!" huusi hän nyt ja lähti samassa kapusäkkineen juoksemaan pihalle.

Julma kirous kuului huoneesta.

Antero oli sillä välin saanut henkiin ihmiset tuvassa. Väkeä tölmäsi jo vierashuoneen luo, kun Heikki pihalle pääsi. "Ottakaa kiini, akkunasta takapuolelta karkaavat", huusi hän. Samassa avattiin ovi vierashuoneen porstuasta ja sama ääni, minkä Heikki päivällä oli kuullut Rannilassa, huusi: "Ottakaa kiini, ottakaa pois kapusäkki!"

"Se on jo tallessa" — vastasi Heikki ja kiiruhti kapusäkki kainalossa provastin luo.

Nyt saatiin kynttilöitä sytytetyksi ja väkeä samosi vierashuoneeseen. Puoli-kuolleen pelosta makasi rouva kamarissansa. Rosvoista ei näkynyt niin jälkeäkään. Paikka akkunan ulkopuolella tarkastettiin; että rosvoit siitä olivat hypänneet ulos, samalla kun Heikki huusi, oli aivan varmaa; mutta mihin olivat ne kadonneet, kutka olivat ne? Väkeä oli Raasilassa paljon; rosvojen kasvoja ei ollut kukaan nähnyt, pimeässä kun olivat työnsä toimittaneet.

"Äänestä ne tunnen" — vakuutti Heikki. — "Eikä ne mahda kaukana olla" — arveli Antero.

"Ja sitten mahtaa heillä olla tervaiset kädet" — lisäsi Heikki, joka muisti äskeitä puhetta.

Kauan siinä nyt mietittiin mitä tehdä. Yö oli pimeä, rosvoja hakeminen nyt olisi siis melkein turhaa; siihen lisäksi ei kellään ollut sanottavaa halua siihen. Lisempi tutkinto jätettiin sentähden huomiseksi. Se vaan nyt huomattiin, ettei kellään, mitkä vieras-huoneeseen olivat kokoontuneet, ollut tervaisia käsiä.

Väki vetäysi vähitellen jälleen pirttiin, mutta rouvan pyynnöstä tuli saliin kaksi Raasilan trengeistä. Provastin kehoituksesta jäivät sinne myöskin Heikki ja Antero, mitkä nyt saivat tarkasti kertoa, miten olivat voineet estää rosvojen aiottua varkautta.

Eipä levosta enää tänä yönä tahtonut tulla mitään. Aamupuoleen yötä heräsi Heikki lyhyestä unesta ja meni suojaan ruunaa katsomaan. Silloin huomasi hän kummakseen, että niinillä peitetty kuorma oli poikessa.

"Voi minua hupsua!" torui hän itseään. "Tuon kuorman omistajat, nepä juuri varkaat olivatkin. Minä hupsu, kun en muistanut yöllä puhua kuormasta mitään".

VIII.

Kaksi toveria.

Noin 40 vuotta takaperin olivat olot useassa suhteessa Suomessa mitä lainkuuliaisuuteen tulee toisellaiset kuin nyt. Vielä nytkin tosin koettaa pahan-ilkisyys ja oman voiton pyyntö, missä vaan taitaa, rikkoo lakia; mutta silloin — noin 40 vuotta takaperin oli tilaisuus lain rikkomiseen ainakin muutamilla aloilla suurempi kuin meidän aikanamme. Eräs tällainen ala, jolla lain voima oli melkein vähäinen, oli meriliikkeen. Kussakin kaupungissa löytyi tullin hoitaja, jonka oli velvollisuus kantaa tullimaksu tavaroista, joista laki määräsi tullia, mutta näitä tullimaksuja maksettiin, miten sattui, miten sopi; ja varmaa oli, että useimmiten ei sopinut niitä maksaa läheskään täydellisesti. Kunhan vaan tullinhoitaja vuosittain maksoi valtiolle jonkun määräsunnan, niin eipä kysytty, mitä hänen oikeutta myöden olisi tullut maksaa. Kauppamiehet ja tullinhoitajat olivat hyvässä ystävydessä ja kumpaisellakin oli tästä ystävydestä hyötynsä. Näistä kuluneista ajoista lienee perintönä meidän aikoihin säilynyt se tapa, että kauppiaat antavat vuosittain tullinhoitajalle milloin suurempia, milloin vähä-arvoisempia lahjoja, vaikka ei näillä ensinnä mainituilla ole mitään sanottavaa etua siitä nyt.

Mutta puoli sataa vuotta tätä ennen taisivatpa nämä lahjat tehdä monenkin tullinhoitajan silmät vähänäköisiksi. Tullaamattomia tavaroita myytiin siitä syystä ainakin saman verran kuin tullattuja. Miten tullaamattomia tavaroita maalle saatettiin, olemme jo tämän kertomuksen alussa nähneet. Tullinhoitajat useimmasti tiesivät tästä, tiesivätpä vielä usein missä tavarat milloinkin säilytettiin, mutta eivät olleet siitä tietävinään. Niinpä olivat ne tavarat, mitkä Jolsan saarelle piiloitettiin, onnellisesti siinä säilyneet, kunnes ne yhtä onnellisesti sieltä saatettiin K—n kaupunkiin, missä sitten suurella voitolla myytiin.

Nämä tavarat olivat kauppias Karlgrenin. Hän oli K—n kaupungin mitä rikkaimpia miehiä. Millä lailla tämä rikkautensa oli koottu, sen arvaa edelläsanotusta. Kolme laivaa, jotka kaikki olivat hänen omansa, toi hänelle tavaroita kaikista maailman ääristä, mutta mitä tavaroita, sitäpä tulliluettelot vaan puoleksi ilmaisivat; tuskinpa puoleksikaan.

Kauppias Karlgren oli yhtä raaka kuin rikas. Hän oli puotipojasta alkanut, oli jo nuoruudesta oppinut että se edistyy, joka omaa etuansa katsoo; ja tästä opista piti hän niin kiini, ettei huolinut, josko oman etunsa tähden toisien etuja loukkasi. Kun hän omaksensa pääsi, oli hänellä varoja; eipä soimannut häntä hänen omatuntonsa siitä, että hänen isäntänsä oli ihan juuri sillä summalla köyhtynyt, jolla hän, Karlgren, kauppaansa alkoi. Mutta omaksensa päästyään, teki hän, mitä ikänä taisi, välttääksensä samankaltaista vahinkoa, jota isäntänsä muinoin hänen kauttansa oli kärsinyt. Miten hän tässä onnistui, saamme vasta nähdä.

Kapteeni Kornman oli kauan kulettanut milloin mitäkin kauppiaan laivoista. Näiden molempain herrain välillä oli luja ystävyys kasvanut, jos semmoista tunnetta, semmoista pyrintöä, jolla omaa etua vaan koetetaan toinen toisensa avulla katsoa, saa ystävyudeksi kutsua. Kapteenin kautta oli kauppias voittanut suuria summia, varsinkin, jos siinä huhussa oli perää, joka tiesi kapteenin tahallaan ajaneen suuren, mutta vanhan ja korkeasta summasta vakuutetun, kauppamiehelle kuuluvan laivan karille. Jos tässä huhussa oli perää, niin varmaapa on ettei kapteeni sitä ilman palkintoa tehnyt. Kapteeni ja kauppias olivat tähän aikaan — vähä ennen kuin Rytilän nuori perillinen katosi ja isänsä kuoli — varsin hyviä ystäviä, mutta tämä ystävyys oi nähtävästi sitten kylmennyt, sillä harvoinpa nähtiin kapteenia, sittenkun hän oli päässyt Rytilän omistajaksi, K—n kaupungissa Karlgrenin tykönä, — aikain kuluessa aina yhä harvemmin. Mutta entinen ystävyys oli äkkiä leimunut ilmituleen jälleen. Kapteeni kulki taasen usein kauppiaan luona ja yhtä usein nähtiin kauppias Rytilässä. Seuraus tästä uudistuneesta ystävydestä oli, että K—n kaupungin likisyydessä ruvettiin rakentamaan uutta laivaa, ja että K—n satamaan eräänä syyspäivänä purjehti suuri priki, minkä kauppias ja kapteeni yhdessä olivat ostaneet. — Se oli eräillä näillä reisuillaan kaupungissa, kuin kapteeni Kornman kohtasi Varpusen pientä Heikkiä, niinkuin vasta olemme nähneet.

Tämä ystävyys kapteenin ja kauppiaan välillä oli saanut vielä lujemman siteen kun kapteeni samana vuonna, jona uusi laiva rakennettiin, oli vienyt Rytilään nuoren emännän, kauppias Karlgrenin sisaren. Tätä avioliittoa kummasteltiin suuresti, sillä Wappo Karlgren ei ollut ensinkään nuori, eikä kaunis. Jotakin syytä, minkä tähden kapteeni nai, mahtanee löytyä, — sanottiin; mutta olivatpa useimmat kapteenin työt ja toimet niin eriskummallisia ja selittämättömiä, ettei syvempiä syitä tähän naimiseen mietitty. Moni, joka tunsu Wapon, mutta joka ei tuntenut kapteenia, nauroi tälle, sillä Wappo oli ankara vaimo. Eikä ollutkaan hän kauan Rytilässä, ennenkuin häntä verrattiin Jolsan Matin eukkoon, Leenaan. Mutta ne taasen, jotka tunsivat kapteenin, arvelivat, että kyllä se, joka Rytilän emännäksi pääsi, tietää olevansa naimisissa. Olkoon nyt tämän asian kanssa miten tahansa, varmaa on, että Wappo ja kapteeni Kornman näkyivät sopivan hyvästi yhteensä ensimmäisinä vuosina.

"Aikaa kutakin" — sanoi provasti Wern huoaten, kun Rytilässä uuden emännän tuliaisit suurilla pidoilla vietettiin. Ukko muisti aikoja, jona entinen patroni tänne oli tuonut nuoren kauniin, hyvän ja hellän rouvansa. Provasti ei ollut siitä päivästä, jona patroni Kaarle Kornman haudattiin, käynyt Rytilässä. — Mutta hän oli kaukaa pitänyt silmällä kaikkia, mitä kapteeni teki, ja moni näistä teoista oli sitä laatua, että provasti olisi voinut astua vaarallisena kantajana oikeuden eteen, jos hän olisi sitä tahtonut. Provasti ei sitä tehnyt, asiat eivät koskeneet häneen, mutta hän oli, tarkkaamalla mitä kapteeni teki, yhä enemmän tullut vakuutetuksi siitä, että murha ei ensinkään pelättänyt kapteenia, että hän ilman omantunnon soimausta olisi voinut hukuttaa veljensä pojan, jos ei hän olisikaan sitä tehnyt — josta provasti kumminkin itsessään oli vakuutettu.

Näin oli kolmetoista vuotta kulunut siitä päivästä, jona kapteeni Kornman tuli Rytilän kartanon omistajaksi. Neljä vuotta oli Wappo Karlgren emäntänä ankaralla kovuudella pitänyt emännän ohjat käsissänsä. Yksi perillinen oli heille syntynyt, pieni Amanda. Ja sanottiinpa, että päivänä, jolloin tämä syntyi, oli kapteeni nauranut. Sitä hänen ennen tehneen ei muistanut kukaan. Se todisti, — niin sanottiin, — siitä että kapteenilla kumminkin oli vähän sydäntä, se todisti, että hän rakasti pientä Amandaa.

Kolmetoista vuotta oli kapteeni ollut Rytilän herra, kun hän eräänä kesäpäivänä sai kirjeen asiakumppaniltansa Karlgrenilta. Tämän kirjeen tähden lähti hän kiireesti K—n kaupunkiin. Raasilan kestikievarissa ei nyt ollut Heikki kyyditsijänä, Mannilassa ei Jaska enää ryöstänyt kyytipoikain rahoja. Jaska oli ehtinyt kulkunsa päähän ja istui nyt, 21 vuotisena, Wiaporin linnassa. Kapteeni oli tunnettu, häntä ei vastustanut kukaan, ja enemmän kuin Heikin hevoinen viimeksi Mannilassa, vapisi se vaahtoinen hevoisparka, joka kapteenin saattoi kauppias Karlgrenin pihalle.

Kauppias Karlgren oli, niinkuin jo sanoimme, raaka mies. Yksinänsä eli hän; naimisiin mennä — siihen ei hänellä ole ollut aikaa — sanoi hän. Saituri oli hän. Konttori-kamarissa oli hänellä asuntonsa. Huonekalut tässä kamarissa olivat: konttoripöytä, rautainen kassa-arkku, pari kolme tuolia ja vuode. Kauppias Karlgren oli kookas, leveärintainen, vankka mies. Mutta jo useampia vuosia oli hän suuresti valittanut jotakin sisällistä tautia, johon hän turhaan oli apua hankkinut. Terveytensä eteen olisi kauppias ollut valmis panemaan puolet omaisuudestaan, sillä kuolla hän ei ensinkään tahtonut.

Kapteeni Kornman astui konttoriin.

Olipa kummaa nähdä näiden herrain tervehdystä. Ei siinä paljon sanoja tuhlattu, eikä heidän silmistänsäkään suuresti voitu lukea sitä ystävyyttä, joka jo monta vuotta oli toinen toiseen sitonut. Useimmat sanat, mitkä käytettiin, olivat kirouksia. Kapteenin silmäilykset olivat kiinitetyt kauppiaan raha-arkkuun, sillä aikaa kun hän kuunteli ystävänsä ilmoituksia.

"Nyt ovat kaikki lemmit ja hiidet yhtyneet meitä vastaan" — alkoi kauppias. — "Konkordia on onnellisesti saapunut Englantiin ... mutta asiamiehemme kirjoittaa, että valitetaan tavaraimme huonoutta. Piki on huonoa, kirjoittaa hän — kirjoittaa hän; monessa tervatynnyrissä on huomattu olevan tervankusta eikä tervaa; siihen lisäksi sisältää moni potaska-astia enemmän tuhkaa kuin potaskaa..."

"Kuka perkele käski Ankkerman'in viedä laivan Hulliin!" huusi kapteeni.

"Oikein, veli, oikein, mutta laivassa oli näitä valitettuja varsin vähän, jotta en uskonut..."

"Sinä saat meidät vielä maantielle, Karlgren, mitättömällä ahneudellasi. Taasen lienee joku tervatynnyri ja potaska-astia..."

"10 tynnyriä keinoa kaikkiansa; mikä lempo arvasi, että ne tulisivat ilmi".

"Ja niitten tähden jää lasti myymättä..."

"Eipä niinkään; lasti on myyty. Ankkerman ei kaikeksi onneksi tiennyt petoksesta, jonka tähden hän suuttui syytöksestä; kaikki tavarasto tarkastettiin, ja mitättömät tynnyrit heijattiin. Mutta siihen kului aikaa, Ankkerman, Konkordian kapteeni, on saanut kärsiä pilkkaa, jonka tähden hän, kun kauppahuone M. Waasasta on hänelle tarjonnut Anna-laivansa, luopuu Konkordiasta. Mistä nyt saadaan toinen kapteeni?"

Kapteeni Kornman kulki pari kertaa konttorin poikki. "Kuule Karlgren!" sanoi hän vihdoin. — "Jos et valalla vanno heittäväsi pois noita vähäpätöisiä kujeitasi, jotka saavat meidät hävyn alaiseksi, niin perhana olkoon sinun kumppalisi. Saamme kiittää onneamme, ettei laivaa otettu takavarikkoon... Mitä luulet, että muut kauppiaat tästä sanovat?"

"Sanokoot mitä sanovat, minä olisin ansainnut..."

"Joitakuuta ruplia?" huusi kapteeni julmalla kirouksella.

"No noh! Mutta nyt ei ole siitä kysymys, koskei siitä voitosta tullut mitään. Nyt on kysymys, mistä saataisiin uusi kapteeni?"

"Sitä perkelettä ei koske mitään..." mumisi kapteeni. Kovaa sanoi hän: "Siihen kysymykseen on pian vastattu: minä tahdon lähteä merelle vielä kerran koettamaan onneani."

"Sinä!"

"Niin minä!"

"Mutta samasta palkasta kuin kapteeni Ankkerman?"

Ylönkatseellinen hymy laskeusi kapteenin huulille, mutta se katosi kun hänen kätensä sattui koskemaan raha-arkun kantta, jonka päällä hän istui. "Minä en tahdo mitään palkkaa, muuta kuin laillisen osani lastista".

Kauppiaan silmät suurenivat. "Et palkkaa! Sinä olet, lempo vieköön, kunnan mies, lankoni!"

Langoksi nimitti kauppias kapteenia, kun hän oli oikeen hyvällä tuulella.

Keskustelu näitten arvoisten toverien välillä olisi vielä kestänyt ken tiesi kuinka kauan, ellei riita ja huuto olisi kuulunut vieressä olevasta puodista ja puoti-poika samalla syöksynyt kiiruusti konttoriin, huudahtaen:

"Hän sanoo, että kahvissa oli kiviä, ja tahtoo väkisin, että otamme kahvia takaisin".

"Kuka lempo?" huusi vastaukseksi kauppias ja kiirehti puotiin.

Yksinään konttorissa kun oli, koetti kapteeni nostaa kassa-arkkia toisesta päästä. Hän ei sitä jaksanut, — hän hymyili.

IX.

Puoti-poika.

"Kyllä on kuultu ja nähty, mimmoisia kaluja täältä saa", kuuli kauppias erään vaimon huutavan, kun hän astui puotiin. "On, Jummal'avita, saatu kaikenlaista, mutta eipä vielä kiviä kahvina. Ja mitä tupakkaa sitten! Lempo soikoon! Antti vannoi, että tupussinsa tulee suolalle eikä lakerille. Onhan niitä muita puoteja K—n kaupungissa!"

"Kuka täällä elämää pitää? Mitä tämä on?" kysyi kauppias Karlgren.

"Oh, patroni itse! Jumala nähköön! Ei toiste kiviä kahvina osteta. Sen sanoo Mäkiöisten Kaisa".

"Mitä, onko kiviä kahvissa?"

"Kysykää onko kahvia kivissä! Tuossa! Tämäkö kahvia! Eipä niin papuakaan!" Ja eukko kaasi tötterönsä, minkä oli pitänyt kädessänsä, pöydälle.

Kauppias silmäili kahvejansa, otti muutamia kahvipapuja kouraansa. "He! Mitä hittoa ... kiviä! Antero!" — huusi hän puoti-poijalle, mistä, riivattu, olet nämä ottanut?"

"Meren rannalta noukin eilen, niinkuin patroni käski", vastasi Anteroksi kutsuttu totisesti.

"Nyt sun perhana korjaa", huusi kauppias ja tarttui puotipoikansa tukkaan. "Olenko minä käsenyt sinun panna kiviä kahviin? Vastaa ei! Sinä lemmon sikiö".

"Ei!" vastasi puotipoika. "Mutta sanoihan patroni eilen, että minun pitäisi panna joka kahvileiviskään naula pieniä kivimukuloita".

Kauppias pudisti poikaa, niin että tämä oli henkensä menettää. "Ja jos olisin käsenytkin — minkä valehtelet, niin onko tässä kiviä naula leiviskälle... Vastaa?..."

"Ei, ei...! Mutta minä ajattelin, että, että ... te ansaitsitte enemmän rahaa, jos minä panisin naulan

kahvia kivileiviskälle..."

Kauppias työnsi vihansa voimalla pojan kauas tyköään nurkkaan, punnitsi itse eukolle naulan kahvia ja antoi hänelle vielä koko kourallisen kaupan päälle. "Niinkuin näet, eukko, oli tässä suuri erehdys", sanoi hän. Tämä lepytti eukkoa. Hän katseli tarkkaan, mitä nyt tötterösään oli: "Oikeita kahvia, kiitoksia!" sanoi hän.

Kun eukko oli mennyt, lähestyi kauppias kyynäräpuu kädessänsä puoti-poikaa, joka yhä nurkassaan oli seisonut. "Kyllä minä sinun opetan!" huusi hän, ja oli valmis kyynäräpuullaan näyttää, miten hänen tapansa oli opettaa.

"Kuulkaa, patroni kuulkaa!" huusi poika itkevällä äänellä.

"Kuulla sinua!... No, pian! mitä on sinulla sanomista?"

"Minä luulin tekeväni niin hyvästi" — vastasi puoti-poika suruisella äänellä. "Minä ajattelin: kun on kahvi loovasta myyty, voin minä viedä rahat patronille ja sanoa: tässä on rahat ... 100 ruplaa yhdestä leiviskästä... Ja nyt aikoo patroni minua lyödä... Onhan patroni aina sanonut, että jos talonpoika tulee puotiin ja näyttää tuhmalle, niin pitäisi minun ottaa kaksinkertainen hinta... Antakaa anteeksi patroni kulta ... toiste otan vaan puolen hintaa".

"Suus kiini! — Puolen hintaa!... Jos sen tekisit, jos rusinankaan ilmaiseksi antaisit, niin tästä palkkasi", ja kauppias nosti keppiään.

"No mutta sanokaa patroni kulta" — rukoili puoti-poika kädet ristissä — "kuinka minun tulee tehdä? Tietäähän patroni, että minä teen, niinkuin te käskette, vaikka käskisitte minua panna omia hiuksiani harjasten sekaan."

"No, no Antero! Tällä kertaa tahdon antaa sinulle anteeksi, sillä minä tiedän, että olet uskollinen ja tottelevainen; mutta muista toiste, ettet pane enemmän kiviä kahveihin kuin naula leiviskälle... Äläs vielä! Tulevalla viikolla et saa panna enempää kuin 1/2 naulaa kiviä, pienoisia, hyvin pienoisia kiviä; sillä eukko luultavasti puhuu kaikille äskeisestä tapauksesta. Minä joudun täten vahinkoon, suureen vahinkoon, mutta ei auta", lisäsi hän huoaten.

Ja nämä hyvät neuvot annettuansa, meni kauppias jälle konttoriin kapteeni Kornmanin luo. Tämä oli kuullut ja nähnyt mitä puodissa oli tapahtunut. Hän hymyili kummallisesti, kun kuuli kauppiaan neuvoja. Hän silmäili tarkasti puoti-poikaa ja mutisi itsekseen: "Tuo poika on joko tyhmin tyhmistä, tahi on hän suurin veijari... Mutta se ei koske minuun".

"Erittäin uskollinen tämä minun nykyinen puoti-poikani" — sanoi kauppias, kun kapteenin kanssa taasen olivat kahden kesken konttorissa.

"Mistä olet tämän helmen saanut?" kysyi kapteeni.

"Omasta puodistani. Pari vuotta takaperin oli hän kerjäläispoika. Hän seiso minun puodissani ja näki erään eukon varastavan kourallisen suoloja suola-laatikosta". "Kas varasta!" huusi hän. Siitä saakka on hän minun luonani ollut. Toinen edellinen puoti-poikani oli varas. Tämä ... ei maksa minulle mitään. Hän tyytyy leipään ja veteen ... on kerjäläisistä kumminkin jotakin hyvää".

"Antero Kalvin!" vastasi kauppias.

Juuri kun Anteron nimi konttorissa mainittiin, luki hän kauppapuodissa kovalla äänellä nauvoja eräälle ostajalle: "Yks naula, kaks ... kymmenen ... kaksi kymmentä, kaksikymmentä yksi ... kaksikymmentä ... kaks neljättä, kolme neljättä j.n.e." aina sataan asti. Ostaja meni; hän luuli saaneensa 100 naulaa, mutta kun kotiansa tuli eipä ollutkaan niitä kuin 70.

Syyttäkö kauppamies kiitti puoti-poikaansa?

Antero Kalvin! Varmaankin olemme joskus ennen nähneet häntä? Aivan niin! Sehän se on sama poika, mikä Raasilan kestikievari-talossa noin 4 vuotta takaperin Tanhuansuu Heikin, Varpusen Laurin kasvatupojan kanssa pelasti provasti Wernin rahat, mitkä jo olivat varkaitten käsissä. Sehän se on! Ja kauppamies Karlgren oli oikeassa siinä, kun sanoi hänen kerjäläisenä tulleen K—n kaupunkiin. Anteron äiti, jonka eduksi hän ensimmäisen kerjuuretkensä oli tehnyt K—n kaupunkiin, on kuollut; poika parka on nyt yksin maailmassa. Mutta hänessä on, jos saa uskoa kauppias Karlgrenin todistusta, oivaa kauppamies-alkua. Hän palveli juoksupoikana kauppamiehen luona ensinnä toista vuotta. Sitten korotettiin hän puukhollarin virkaan. Ja hyvää todistane se, että kauppamies julkisesti tunnustaa hänellä ei ennen olleen konsanaan niin rehellistä puukhollaria. Toinen on asia, mitä kauppamies Karlgren *rehellisellä* puukhollarilla ymmärtää. Kauppiaan katsanto-alalta katsoen oli edellisenkin puukhollari ollut rehellinen aina siihen päivään saakka, jona rupesi vanhaan takkiinsa, päällisen ja

vuorin väliin, kokoilemaan eheimmät setelit, mitkä tulivat kauppiaan puodin raha-laatikkoon. Kaikki myönsivät, ettei tuo ollut rehellisesti tehty. Mitä taasen Anteroon tulee, niin oli kaupungissa yleinen ajatus se, että hän oli rehellinen, mutta että itse kauppiaan rehellisyyden laita oli niin ja näin.

"Antero olisi hyvä ja oiva poika" — sanoi kauppamies usein. "Hänellä on vaan se vika, että hän on liiaksi tottelevainen, ja että hän aina poostavin mukaan tekee mitä hänelle tehtäväksi uskotaan". Kauppias oli kerran vihapäissään hänelle huutanut: "Mene helvettiin", ja poika-parka oli itkussa silmin kysynyt, mistä sinne tie kävisi. — "Tuo" — arveli kauppamies — "osoittaisi tyhmyyttä, ellei Antero kaupoissa usein olisi näyttänyt, että hän on oikea kauppa-nero". Tämän neronsa oli Antero monen monituisella lailla osoittanut. Kiviä osasi hän, niinkuin olemme nähneet, panna kahvin sekaan, mutta osasipa hän panna kiviä ryyneihinkin, Sen konstin oli hän itse keksinyt, ja vieläpä senkin, että kun nuuskaa tultiin ostamaan, saatiin maksaa nuuskan hinta porosta, jota poika oli tiennyt taitavasti nuuskaan sekoittaa, samate kuin kimröökiiin aina vähä takkanokia. Kun tähän Anteron arvo-luetteloon lisäämme, että hän oli hyvä-puheinen, kuuliainen ja nopea ymmärtämään mitä kauppamies tarkoitti, niin täytynee meidän myöntää, että Antero oli ensimmäisiä puukhollareita.

Kun naulojen ostaja oli lähtenyt, oli Antero yksin puodissa. Noin satunnalta lähestyi hän konttorin ovea, minkä kauppias oli pannut kiini jälkeensä. Oven vieressä oli sillitynnyri. Kalat siinä pani Antero hyvään järjestykseen. Hän oli luultavasti väsynyt, poika parka, sillä hän painoi päänsä kovasti ovea vastaan. Eihän se ollut pojan syy, että korvansa sattui vastaamaan juuri oven rakoa, ja että hän kuuli yhtä ja toista, mitä kamarissa puhuttiin. Tuo ei kumminkaan näkynyt vähintäkään koskevan häneen; se näkyi siitä, että kun hän kuuli kauppamiehen askelia konttorissa, juoksi hän kohta suolalaatikon luo ja täytti kabanmitan, "jotta se olisi valmiiksi täytetty, kun ostaja tulisi".

Semmoinen erinomainen mies eli 15 vuotinen puotipoika Antero Kalvin! Ihan toisellainen kuin se Antero, minkä näimme Mannilan ja Raasilan kestkievvari-taloissa. Mutta oli Antero silloin vaan kerjäläispoika; nyt on hän rikkaan Karlgrenin pää-puukhollari.

Se vaan kummaa — ja oli se oikeenkin kumma kauppiaan mielestä —, että vaikka Antero oli näin viisas ja nerokas myyjä, joka osasi talonpoikain kanssa jutella ja niin kehua tavaroitansa, että silmänsä se sai auki pitää, joka tahtoi eroittaa kiviä kahvista — niin ei kauppiaan puoti nyt vuodessa tuottanut niinkään paljon kuin sen puukhollarin aikana, joka kokoeli eheät setelit takkiinsa. Tuota kummaa ei kauppamies ymmärtänyt. Ja hänen täytyi uskoa, kun Antero vakuutti, että kauppias varmaankin oli luvunlaskussansa erehtynyt. Semminkin kun ostajia nyt oli puodissa enemmän kuin muulloin.

X.

Vanhat tuttavat.

Antero oli täyttänyt suola-mitan, kun konttorin ovi aukeni ja kapteeni ja kauppamies astuivat ulos puotiin. He olivat menossa ulos kaupungille.

"Katso tarkasti puotia, äläkä anna mitään kaupan-päälle", sanoi kauppias jäähyväiseksi.

Antero katsoi kauan puodin portaalta heidän jälkiään. Hän näki, että isäntänsä ja hänen vieraansa menivät tullinhoitajan luo.

"Nyt on heillä taasen jotakin pirullista tekeillä", mumisi hän itsekseen ja oli juuri vetäytyä takasin puotiin, kun kadulla näki nuoren miehen, jonka hän tunsi.

"Heikki!" huusi hän.

Heikki, Tanhuansuun eli Varpusen Heikki se oli, joka Karlgrenin puotia lähestyi, kun kuuli nimeänsä mainittavan. Hänkin tunsi pian entisen ystävänsä.

"Vai olet sinä kaupungissa!" alkoi Antero puhetta, kun oli Heikki puotiin astunut. "No mitäs teille kuuluu?"

"Ei juuri iloisia... Mutta sinä, mikä sinä olet nyt?"

"Niinkuin näet, minä olen puukhollari".

"Vi puukhollari! No sepäs kummaa. Sinulla on ollut onni".

"Aina vähän" vastasi Antero. "Mutta kerro nyt, mitä sinä olet kulussa?"

"Se on pian kerrottu" — vastasi Heikki. "Kaks viikkoa takaperin joutui isä Lauri Mannilassa, kyydissä kun oli, tappeluun, ja Jolsan Matti löi häneltä jalan poikki. Antti ja minä toimme hänen kaupunkiin tohtorin luo... Siinä asia... Minä aion nyt hakea palvelus-paikkaa täällä".

"Vai oli Jolsan Matti taasen liikkeellä... Mutta min tähden et sinä enää viihdy Varpusen luona?"

"Mitäpä minulla enää Varpusella on tekemistä? Tila on pieni, siinä on väkeä jo yltäkyllin nyt, kun Loviisa on naitu ja Antti ja Liisa jo ovat aika-ihmisiä, vieläpä Eevakin. Minä voin Lauria paremmin auttaa, jos hänestä tulee raajarikko, siten että annan hänelle osan palkastani. Sano, tiedätkös ketään, joka renkiä tarvitsee?"

"Sitäpä en nyt voi sanoa, — kysytään kauppiaalta, kun hän tulee kotia... Vai joutui Jolsan Matti ja Lauri tappeluun! — — Miten? kerro se minulle?"

"Eipä siinä ole paljon kertomista. Olenpa siitä saakka kuin rupesin mitään muistamaan, huomannut ettei ole Varpusen Lauri sietänyt kuulla Jolsan Mattia, eikä Ryttilän patroniakaan nimitettävänkään, joutumatta julmimpaan vihaan. Arvattavasti ovat nämä joskus maailmassa hänelle tehneet jonkun ilkuri-työn — niinkuin patroni minulle muutamia vuosia takaperin. — Nyt tapasi Lauri Matin kestikievari-talossa; Matti lienee muistuttanut Lauria entisistä ajoista. Lauri siitä julmistui ja löi Mattia suitsi-perillä vasten suuta, niin että kuolaimet mursivat käsipuolelta nenän. Matti kun vähän tointui, tarttui halkoon ja löi sillä Lauria polveen, niin että lumppilo irtausi ja Laurin jalka meni polvesta poikki. — Ajattelin ensinnä mennä provastin luo, mutta kun Lauri arvattavasti saa kauankin täällä viipyä, niin arvelin, että voisin täällä olla hänelle hyödyksi. Mutta täällähän sinulla on oikeen hyvä olla! Kunpa minä saisin samallaisen paikan!"

"Tahtoisitko? Kyll' on paikka hyvä, ei sovi muuta sanoa, jos sitä kaukaa katsoo", lausui Antero hymyillen. "Täällä saa rahaa, jos mistä... odotas..."

Kaksi miestä astui samassa puotiin. Toisen näistä tunsivat pojat kohta. Hän oli Jolsan Matti, suuri laastari-tilkku nenällä.

"Onko tupakkaa? — 2 naulaa antakaa!"

Antero antoi Matille kaks rullaa.

"Pitäis Leenalle ostaa puoli naulaa kahvia".

Antero punnitsi puolen naulaa. "Vieläkö muuta... Tarvinneehan Leena vähän nuuskaakin; meillä on sitä oivallista".

Matti otti tötterön nuuskaa Leenalle.

"Arvaappas mitä Matti nyt sai?" kysyi Antero nauraen, kun oli Matti mennyt. "Tupakka-rullassa oli kynnärän verran tervapamppua, kahvissa enemmän kuin toinen puoli kiviä, nuuskassa toinen puoli poroa. Niin sitä meillä kauppa tehdään".

"Mutta sehän on väärin", sanoi Heikki kummastellen.

"Eipä niinkään" — vastasi Antero. "Minä olen oppinut kauppiaalta, että se on ihan luvallista ja oikeen kaupassa. Miksi eivät ostajat katso, mitä saavat — sanoo kauppamies, ja minä sanon samaa. Ruotsalainen sananlasku sanoo sen petturiksi, joka antaa pettää itsensä, — samaa sanon minäkin, ja minä olen huomannut, että semmoinen mielipide, kun sitä työssä seuraa, on varsin edullinen — — sekä kauppamiehelle että muillekin.

"Mutta se on vastoin Jumalan sanaa" — arveli Heikki yhä enemmän kummastuneena.

"Eipä olekaan... Kuulisit vaan kuinka kauppamies minulle saarnaa: 'Olkaa viekkaat kuin käärmet, seisoo Raamatussa, mutta tämä kansa on so'aistu, näkevin silmin eivät he näe, kuulevin korvin eivät he kuule. — — ja meidän kauppapatamme on heille opiksi, jos tahtoisivat oppia'. — Niin sanoo kauppamies. Minä en ensinnä tahtonut sitä uskoa, mutta kuta enemmän olen sitä miettinyt, sitä paremmin ja selvemmin olen huomannut, että hän on oikeassa, josta syystä olen ruvennut samaa ohjenuoraa seuraamaan, ja se on ollut minulle erittäin suureksi hyödyksi".

Heikki seisoi kauan aikaa suu auki ja kuunteli Anteron puhetta. Vihdoin lausui hän; "Sano mitä sanot, niin väärin se sittenkin on ja syntiä, — — onpa suoraan varkautta".

Antero nauroi. "Varkautta! Se on varkautta jos jotakin joltakulta luvattomasti otan ja *joudun siitä kiini*; se on varkautta, ja siitä saa rangaistuksen. Mutta jos en tule kiini, niin enpä olekaan varas. Laki

on vaan semmoisia varten, jotka *joutuvat kiini* varkaudesta. Sanoohan laki, että se, joka varastaa, saa selkäänsä; — noh, jos jotakin luvattomasti otan, enkä saakaan selkäni, niin enhän olekaan varas, enkä olekaan varastanut."

"Sinäpä kummia saarnaat. En sano mitään siitä, että Matille annoit tervapampun tupakan asemesta, se oli oikeen ... mutta..."

"Ellei se ollut väärin, että Matille annoin, niin ei se ole väärin, jos sitä annan vaikka sulle".

Heikki ei ollut koskaan ennen kuullut mitään tällaista. Hänellä ei ollut mitään vastaamista Anterolle, mutta syvällä rinnassaan sanoi hänelle ääni, että Anteron puhe ei saattanut olla oikeaa. Hän seisoi kauan aikaa ja mietti mitä oli kuullut, vastaamatta mitään.

Antero purskahti nauruun. "Sinä huomaat jo, luulen, että minä olen oikeassa", sanoi hän. "Niin vähässä ajassa ei kauppamies minua voittanut".

"Sinä et ole minua voittanut", vakuutti Heikki. "Minä tunnen, että olet väärässä, mutta en voi sanoa millä lailla".

Antero lakkasi nauramasta ja muuttui vakavaksi. "Sinulla on oikeen; minä olen väärässä; minä tunnen sen itsekin. Mutta olisit ollut, niinkuin minä, joita-kuita vuosia kauppiaan luona, niin takaan, että yhtä ja toista olisit ruvennut miettimään. Tiedätkö Heikki, että rehellisyyttä löytyy varsin vähän maailmassa!"

Heikki katsoi ystäväänsä yhä enemmän kummastellen. Äskeistä puhetta hän ei ymmärtänyt, mitä Antero nyt puhui kuului hänelle yhtä oudolta. Heikki oli elänyt yhtäläistä, aina hiljukaista elämää Varpusten luona; mitään muuta kummaa ei hänen elämänsä aikana ollut tapahtunut, kuin tuo tapaus Raasilassa.

"Tahdot ehkä, että minä puhun selvemmästi", sanoi Antero, kun Heikki häntä yhä kummastellen vaan silmäili. "Tuollaista kaupppaa kuin vasta ikään näit, ei ole tähän saakka Karlgrenin puodissa nähty. Ei, päin vastoin, kauppias kiittää minua hyväksi ja hänellä on syytä siihen, sillä hänen kaupansa sn enentynyt ja hän on myynyt paljon enemmän kuin ennen. Se tulee siitä, että minä annoin kalut puolesta siitä hinnasta, minkä kauppamies oli niille määrännyt; vaikka hän luuli, että minä seurasin hänen neuvojansa. Hän oli iloinen suuresta liikkeestä ja toiset kauppiaat kadehtivat häntä. Mutta samalla oli hän äkäsissänsä minulle siitä, että liikkeesen nähden tuli vähän rahoja. Pari viikkoa takaperin antoi hän minulle selkään siitä. Hän näki näet, että minä annoin erälle eukolle vähän kaupan-päällisiä. Mutta siitä päivästä rupesin minä toisellaista kaupppaa pitämään. Kauppias tekee vääryyttä, missä vaan saattaa, ja tahtoo että minunkin pitäisi tehdä vääryyttä; siihen lisäksi, jos joku vääryys, minkä hänen käskystänsä olen tehnyt, tulee ilmi, sanoo hän itsensä syyttömäksi, ja koko syy lankeaa minun niskoilleni. Senpä tähden olen ruvennut toisellaista kaupppaa pitämään. Minä teen vääryyttä, missä vaan taidan, vieläpä missä en taidakaan. Mutta koska kauppias tahtoo minua ostajia pettämään, niin on minusta ihan oikeen, että minä puolestani häntä petän. Toissa päivänä kun hän korjasi puotikkassan ja huomasi, miten vähän kaluja oli myyty, loovassa oleviin rahoihin nähden, ihastui hän suuresti ja sanoi: 'näet nyt itse kuinka hullua on kaupan-päällisiä antaa...' Hän ei tiennyt, ukko parka, että minä rahaloovasta olin korjannut omaan taiteeni 20 ruplaa. Sitä ei minun omatuntoni sano varkaudeksi, sillä kaluistansa on kauppias saanut runsaan maksun, ja hänpä se on, joka pakottaa minua vääryyttä tekemään ostajille. Häntä siis sopii syyllä syyttää vääryydestä, eikä minua, joka vaan teen, mitä isäntäni käskee. Niin olen minä ajatellut ja minusta tuntuu, että olen oikeassa tässä. Onhan kauppias itse sanonut, että se on petturi, joka antaa itsensä pettää, eikä se, joka pettää. Hän siis on petturi ja mun täytyy tunnustaa, että hän todellakin on petturi, vaikka hän on minun isäntäni. Nyt olen sinulle puhunut suoraan miten minä kaupppaa teen. Jos luulet, että olen väärässä, niin sano kauppamiehelle. Minun käy ehkä silloin niinkuin edelliselleni puukhollarille kävi, ja sinä kentiesi saisit minun paikkani".

Tämä Anteron puhe toi tuhansia ajatuksia Heikin päähän. Anteron käytöstä ei hän voinut hyväksyä, eikä myöskään hänen puhettaan ... mutta kumminkaan ei hän voinut sitä niin vääräksikään sanoa, semminkin ei Anteron käytöstä kauppamiestä kohtaan. "Mutta sinä petät syyttömiä ostajia" — sanoi hän vihdoin — "se ainakaan ei ole oikeen".

"Ei ole. Sen tiedän", vastasi Antero. "Mutta mitä luulet, että tästä seuraa? Seuraus on, näetsen, että kun ihmiset näkevät itsensä meillä petetyksi, he vihdoin lakkaavat meillä käymästä. Kauppiaan kauppa vähenee, kentiesi loppuukin; ja se on hänelle oikeen. Moni on jo käynyt valittamassa, että on saanut mikä liian vähän, mikä huonoa tavaraa. Se minua vaan ihmetyttää, ettei suurempaa meteliä ole syntynyt. — — Minusta on oikeen, jos semmoinen kuin kauppias Karlgren menee häviöön".

Tämä keskustelu oli pannut Heikin pian pyörälle. Hän ei enää tiennyt, mikä oikeen oli. Hän ihmetteli Anteroa ja hän luuli vihdoin Anteron olevan aivan oikeassa, mitä enemmän hän mietti, mitä oli kuullut. Hänen mieleensä ei ensinkään pistänyt kertoa kauppiaille, mitä oli kuullut.

Olipa todellakin tämä keskustelu kahden poikaisen välillä, mitkä vasta olivat täyttäneet 14 ikävuotensa, kummallinen. Elämän kovassa koulussa kypsyy nuorukainen pian. Semminkin kuin hän itse saa tuta seurauksia kaikesta, minkä hän tekee. Hätä opettaa, nälkä on paras kouluttaja — sen oli Antero usein saanut tuta, ja hätä ja nälkä olivat karkoittaneet lapsuuden ja tuoneet mieltävyyttä ja ajattelevaisuutta sijaan. Lasten leikit ja iloiset huvit, mitkä eivät muuta mieltä kuin nykyistä hetkeä, eivät tyydyttäneet Anteroa ja sentähden ei häntä, joka ikäänsä nähden vielä oli lapsi, lapsien kanssa seurusteleminen miellyttänyt. Nuorukaisen intoisuus uneksi vielä hänessä, se ei vielä ollut herännyt hakemaan semmoisia huvia, joita nuorukainen, joka mieheksi on muuttumaisillaan, rakastaa. Sepä tähden oli Antero nyt lapsuuden ja miehuuden välisessä tilassa, semmoisessa, jona ei lapsi lapsista huoli, jona mies ei miehille kelpaa. Ja juuri tätä tuli Anteron kiittää niistä avuista, joiden tähden kauppias Karlgren hänestä niin suuresti piti. Antero pysyi aina, aamusta iltaan, illasta aamuun, pyhäpäivinäkin, kotona ja tämä oli kauppiaille etenkin mieleen.

Kauan olivat poikaiset kahden kesken keskustelleet. Vihdoin oli Heikin aika lähteä. "Kun kauppias tulee kotiin, kysy häneltä tietäisikö hän paikkaa minulle kaupungissa" — pyysi hän —, "ja tule sitten suutari Punnoselle, jossa olemme kortteeriä, minulle sanomaan, mitä hän vastaa, — tahi tulenko minä tänne?"

"Kyllä minä käyn Punnosella kun puoti pannaan kiini; minäkin tahtoisin Lauria tavata".

Heikki meni kasvate-isänsä luo. Hän oli kuullut jotakin outoa. Ajatuksia, jonkaltaisia ei hän ennen koskaan ollut ajatellut, nousivat hänen mieleensä ja vaativat punnitsemista. Ne 20 ruplaa, mitkä Antero viikon kuluessa oli korjannut kauppiaalta, ne hyöri ja pyöri Heikin ajatuksissa. *Korjaukseksi* kutsui hän Anteron käytöksen tässä, ei *varkaudeksi*. Oliko ystävänsä tehnyt oikeen vai väärin — siinä kysymys, johon hän kahdenlaisella vastauksella vastasi. Sepä vaan kumma, että jos hän vastasi: "Antero teki väärin", niin toi toinen ääni hänessä aina esiin erään "mutta!" Ja samaten kävi, jos hän vastasi: "Antero teki oikeen". Sanalla sanoen: Heikki nyt enskerran elämässään ei tiennyt, mikä oikeen oli.

Tuota mieltä hän kun suutarin talossa Laurin vuoteen vieressä istui. Tohtori ei vielä ollut Laurin luona käynyt, oli luvannut tulla Lauria katsomaan vasta seuraavana aamuna. Antti, Laurin poika, oli lähtenyt kaupunkia katsomaan... Heikillä siis oli aikaa tuossa mieltä, semminkin kun Lauri oli vaipunut uneen.

Myöhään iltasella tuli Punnosen taloon Antero ystävänsä tapaamaan. Lauri oli herännyt useita kertoja, oli taasen nukkunut. Antti oli tullut kotiin ja molemmat nuorukaiset istuivat nyt sairaan vuoteen vieressä, kun Antero astui huoneeseen. Lauri nukkui houreellista unta.

"Noh?" kysyi Heikki kun näki Anteron.

"Minä puhuin kauppiaille sinusta. Hän ei tiennyt sinulle paikkaa, mutta kapteeni, Rytilän patroni, sanoi: 'käske poika huomenna minun luokseni ja jos hän on semmoinen kuin sinä olet kertonut, niin kentiesi saa hän paikan minun luonani'".

"Rytilän patronin luona?" huusi Heikki. "Sepä olisi kummaa!"

XI.

Anteron neuvot.

Lukija on ehkä kummastellen lukenut, mitä olemme kertoneet kapteeni Kornmanista. Kaikissa, missä hän on kertomuksessamme ilmestynyt, on hän astunut esiin konnamaisena petturina, jopa murhaajanakin. Mimmainen oli tämä mies oikeastaan? Me olemme nähneet, ettei hänelle löytynyt mitään pyhää. Miten oli hän tälle tielle, jota hän nyt kulki ja jo kauan oli kulkenut — miten oli hän tälle tielle joutunut? Meidän olisi kentiesi nyt velvollisuus puhua hänen edellisestä elämästään ja osoittaa, mikä tekoihin hänen oli saanut semmoiseksi, kuin hänet olemme oppineet tuntemaan; mutta vielä tahdomme jättää tämän osan kertomuksestamme vastaiseksi, kunnes saamme kuulla hänen elämänsä vaiheet kerrottavan miehelle, joka hänen tuntee — kerrottavan miehelle, jolle hän on tehnyt enemmän pahaa kuin ihmisen luulisi voivan ihmiselle tehdä.

Nuorukainen Heikki Tanhuansuu, joksi Lauri Varpusen ottopoikaa hänen äitinsä sukunimellä kutsuttiin, oli saanut palveluspaikan kapteenin luona. Parempaa isäntää olisi Heikki tahtonut; hän ei

ensinkään ollut mieltynyt siihen mieheen, joka häntä niin oli kohdellut kuin kapteeni. Mutta Antero oli kehoittanut häntä vastaanottamaan tarjottua palveluspaikkaa, ja kun mitään muuta paikkaa ei ollut Heikille tarjona, oli hän suostunut ja luvannut seuraavana päivänä mennä patronin puheelle. Tätä asiaa keskusteltiin Laurin vuoteen vieressä Punnosen talossa; mutta Lauri ei tiennyt, mistä kysymys oli. Hän nukkui houreellista unta. Varmaa on, että jos olisi Lauri kuullut, mitä hänen kasvatteensa aikoi, ei hän ensinkään olisi siihen suostunut; mutta nyt ei osannut Heikki ajatellakaan, että Lauri saattaisi olla sitä vastaan, semminkin kun ei Heikki tiennyt syytä, minkä tähden Lauri oli patronille vihassa.

Heikki oli siis seuraavana aamuna astunut kauppias Karlgrenin puotiin, valmiina rupeemaan tarjottuun palveluspojan ammattiin. Antero oli hänelle avannut konttorin oven, missä patroni ja kauppias olivat. Patroni oli kauan ja tarkasti katsellut Heikkiä ja kyselty häneltä yhtä ja toista ja Heikki oli todenmukaisesti vastannut. Tämä tutkinto oli epäilemättä ollut patronille mieleen, sillä kun Heikki konttorista palasi, oli hän patroni Kornmanin juoksu- eli palveluspoika.

"Hän on rehellinen, mutta yksinkertainen" — sanoi patroni itselleen, kun Heikki oli lähtenyt konttorista.

Heikki ei ollut juuri iloinen siitä, että oli saanut paikan Rytilän patronin luona, mutta sitä iloisempi oli Antero. Kun Heikki astui puotiin ja ystävälleen ilmoitti, että hän oli kelvannut patronille, loistipa ilo Anteron silmistä, ilo semmoinen, että patroni, jos sen olisi nähnyt, olisi ajatellut asiaa enemmän, kuin nyt teki.

"Kello 6 tän'iltana alkaa palvelukseni" — sanoi Heikki surullisesti. Silloin pitää minun olla täällä, sillä patroni lähtee vielä tän'iltana Rytilään".

"Kuules!" sanoi Antero ja vei ystävänsä niin kauas kuin tila myöden antoi konttorin ovesta. "Kuules Heikki, mitä nyt sanon sinulle! Kapteeni eli patroni, miksi hänet kutsun, sinun isäntäsi on, samaten kuin kauppias Karlgren, minun isäntäni, suurimpia konnia maailmassa. He ovat jo monta vuotta pettäneet tullinhoitajaa. Tuo tosin ei taida olla niin vaarallista, sillä samaa tekevät muutkin kauppiaat; mutta he ovat myöskin pettäneet köyhiä ja ovat yksissä neuvoin varastaneet monen köyhän viimeiset äyrit. Nyt on heillä joku pirullinen työ tekeillä; sen tiedän varmaan, sillä aina on jostakusta pirullisesta kysymys kun patroni käy meillä, tahi kun kauppias käy Rytilässä. Pidä silmäsi auki, niin kentiesi voisimme estää toisia köyhiä joutumasta vahinkoon, niinkuin viimeksi estimme varkauden Raasilassa".

"Minun olisi kumminkin pitänyt kysyä provastilta ennenkuin Rytilän palvelijaksi rupesin", mietti Heikki, kun Anteron viime sanoista provastin hyvyys johtui hänen mieleensä.

"Sinä et ollut tuollainen" — sanoi Antero katkerasti — "viimein kuin Raasilassa olimme. Nyt voit estää pahaa tapahtumasta, mutta nyt et enää tahdo".

"Mitä pahaa?" kysyi Heikki.

"Sitä en vielä tiedä", vastasi Antero vakavasti; "mutta sen tiedän, että jos kaksi aikoo jotakin pahaa tehdä ja kolmas saa siitä tiedon, pahaa aikovain sitä tietämättä, niin tämä kolmas voi tehdä pahan-ilkisten viisaimmatkin vehkeet turhaksi. Siis, pidä auki silmäsi! Vielä tahdon antaa sinulle toisen neuvon: opi kirjoittamaan ja kirjoitusta lukemaan. Ellen olisi sitä oppinut, en tietäisi mimmoinen mies isäntäni on".

"Vai osaat sinä kirjoittaa!" huusi Heikki ja katsoi pitkään ystävänsä. "Mutta miten minä voisin sitä oppia, kuin ei ole kuka opettaa?"

Antero antoi Heikille kaavakirjan, paperia ja kyniä ja näytti Heikille mitenkä kirjoitetaan. Tämä lahja näkyi olevan Heikille erittäin mieleen.

"Kiitoksia!" sanoi hän iloisesti. "Nyt on minulla millä loma-aikaani vietän. Minä tahdon kirjoittaa sinulle".

"Aivan niin!" vastasi Antero. "Mutta et saa kirjoittaa mitään semmoista, joka voisi olla meille vahingoksi, jos sitä sattuisi kukaan näkemään."

Heikki lupasi tämän, ajattelematta sen pitemmältä asiaa. Kaikki, mitä Antero oli hänelle puhunut edellisenä ja tänä päivänä, oli hänestä varsin kummaa. Hän, poika parka, ei tiennyt vielä mitään maailman pahuudesta, — hän ei siis ensinkään ymmärtänyt mitään siitä, mitä oli kuullut. Hän sanoi nyt, kun väkeä tuli puotiin, jäähyväiset ystävälleen ja läksi kasvate-isänsä luo.

Lauria oli sillä aikaa, kun Heikki antausi patronin palvelukseen ja sitten jutteli Anteron kanssa, lääkäri käynyt katsomassa. Antti kertoi Heikille, kun tämä palasi, että tohtori oli pudistanut päätään ja

antanut sairaalle rohtoja, joiden vaikutuksesta Lauri oli kotvan aikaa valvonut ja sitten vaipunut levollisempaan uneen, Siihen lisäksi oli tohtori sanonut että apua tuskin olisi muusta kuin siitä, että jalka murtunutta polvea myöden otettaisiin pois.

"Mitäs sanoi isä, kuu sen kuuli?" kysyi Heikki hätäisesti.

"Hän ei ensinnä sanonut mitään, mutta lausui vihdoin: 'tehkää, mitä parhaaksi luulette'".

Heikki kertoi nyt kasvate-veljellensä että hän oli ruvennut trenkipojaksi Rytilään. Antti katsoi pitkään häntä, kun tämän kuuli. "Sitä ei olisi isä sallinut" — sanoi hän, sillä isä on aina ollut vihassa Rytilän patronille".

"En minä tiedä: mutta tiesihän isäsi, että minä tänne tulin hakemaan palveluspaikkaa. Eipä hän neuvonut minua, mihin mennä. Ellei Rytilässä ole hyvä olla, pääsenhän minä sieltä pois".

"Paljonko saat palkkaa?"

"4 ruplaa vuodessa ja vaatteet" — vastasi Heikki.

Samassa tuli tohtori ja hänen seurassansa eräs toinen herra. Pojat vetäysivät toinen vuoteen pää-, toinen jalkapuolelle. Lauri nukkui vielä. Tohtori tarkasti häntä kauan ja puhui jotakin, jota eivät nuorukaiset ymmärtäneet, kumppalinsa kanssa. Vihdoin otti hän esille pienen sahan, koko joukon veitsiä ja muita aseita, ja pani ne pöydälle, Sitten käski hän poikain mennä ulos ja vasta tunnin kuluttua tulla takaisin. Mutta tätä käskyä sai hän kahdesti ja oikein käskemällä lausua, ennenkuin pojat tottelivat. Vastahakoisesti vetäysivät he ulos.

"Jolsan Matti on käsipuoli, nyt tehdään isästä jalkapuoli", sanoi Antti suruisesti.

"Ja kun ei isä nyt enää voi työtä tehdä, tulee meidän tehdä sitä hänen edestänsä", vastasi Heikki.

Antti katsoi kasvate-veljeänsä silmään ja rupesi itkemään.

"Kun minä palkkani saan patronilta, tuon minä sen teille Peltolaan" — lisäsi Heikki. Kun hän tämän sanoi muisti hän, miten Antero oli saanut 20 ruplaa viikossa. Se pisti häneen kipiästi, kummallisesti, tuo muisti; mutta sitten muisti hän vähän siitä, mitä Antero oli hänelle vast'ikään sanonut, ja taasen nousi hänen rinnassansa kysymys: "onkohan Antero oikeassa?"

Nyt kuului hirvittävä huuto huoneesta, missä Lauri, tohtori ja hänen toverinsa olivat. Pojat ryntäsivät ovelle, mutta ovi oli sisältä lukittu kiini.

Vaaleina seisoivat pojat siinä ja kuuntelivat. Mutta he eivät enää kuulleet muuta kuin hiljaista uikutusta.

XII.

Mitä matkalla Rytilään tapahtui.

Kello 7 saman päivän illalla seiso Heikki taasen kauppias Karlgrenin puodissa.

"Nyt sinun paha perii", huusi Antero hänelle terveiseksi. "Patroni on kahdesti sinua kysynyt, hän on julmasti vihoissansa sinulle".

"Minä..."

Heikki ei ehtinyt sanoa muuta kuin tuon ainoan sanan, sillä samassa astui patroni puotiin ja ennenkuin Heikki tiesi mitään pahaa aavistaa, oli hän saanut korvapuustin, tuollaisen, joka hänen neljä vuotta takaperin heitti patronin rattailta maantielle.

"Onko kello nyt 6?" — ärjäsi patroni.

"Minä en tiedä mitä kello on?" — vastasi Heikki kyynelissä silmin. Hän tunsi itsessänsä, että hän oli tehnyt väärin. "Minä en muistanut kelloa", — lisäsi hän, "isäni jalka sahattiin poikki..."

"Isäni! kuka on isäsi?"

"Varpusen Lauri!" vastasi poika.

"Varpusen Lauri!" kertoi kapteeni kummastuneena. Sitten oli hän kotvan aikaa vaiti. Näyttipä kuin olisi hän jotakin miettinyt. "Varpusen Lauri! onko hän sinun isäsi? — Miksi eilen valehtelit minulle?" huusi patroni valmiina kurittamaan Heikkiä valheesta.

"En minä valehdellut!" kiirehti Heikki huutamaan, "ette minulta isääni kysyneet".

"Lauri Varpunen!" kertoi patroni, "ja hänen jalkansa on leikattu poikki, sanoit? Kuka leikkasi ja miksi?"

"Tohtori leikkasi. Jolsan Matti löi isää halolla polveen, niin että polvi meni mäsäksi, sentähden tohtori nyt on leikannut pois koko jalan".

"Jolsan Matti!" kertoi kapteeni nyt yhä enemmän kummastuneena. "Ja missä se tapahtui?"

"Raasilan kestikievarissa. He joutuivat riitaan. Isä löi Mattia suitsiperillä vastoin naamaa, niin että Matin nenä meni mäsäksi, mutta sitten löi Matti isää, niin että polvi murtui".

"Ja siitä syystä olet sinä viipynyt?"

"Niin, minä odotin, että saisin isälle sanoa jäähyväiset, mutta ei tohtori sitä sallinut. Ei ole moneen tuntiin kukaan saanut käydä isän huonehessa, muu kuin tohtori ja hänen toverinsa".

"Kuka toveri?"

"En tiedä, mikä hän on, herra on hän. Joku joka tohtoria on auttanut".

Patroni ei sanonut siihen mitään; mutta hän otti esille kukkaronsa ja antoi Heikille kokonaisen hopeariksin.

"Nyt lähdetään paikalla" — käski kapteeni ja vetäysi konttoriin.

Heikki seiso i hopearaha kädessä ymmärtämättä, miksi hän sen oli saanut. Anterokaan ei sitä ymmärtänyt, hän tuota ihmetteli vielä enemmän kuin Heikki.

"Noh!" huusi patroni ja avasi oven.

Heikki juoksi ulos. "Hyvästi Antero!" huusi hän. Sitten heitti hän hopeariksin puotipöydälle. "Anna se isälleni, Lauri Varpuselle!" olivat hänen viimeiset sanansa.

Antero otti hopearahan ja katseli sitä tarkasti. "Onko se oikeakaan?" kysyi hän itseltään; niin ihmeissään oli hän. "Ensin korvapuusti, sitten hopea-riksi, — se ei ole kapteenin tapoja" — mumisi hän.

Samassa kuului kääsien kolina kadulta. Antero juoksi ovelle. Kapteeni lähti, kääsien takana istui kyytipoika ja Heikki, joka Anteroa jäähyväiseksi silmäili.

Kapteeni ajoi kiivaasti. Heikki muisti, kääsien takana kun istui, hyvin sitä päivää, jona hän viimeiseksi kapteenia seurasi. Hänen ei nyt tehnyt mieli puhua mitään ajosta, eikä kyytijojankaan, joka nähtävästi tuns i entuudesta kapteenin. Heikillä oli hyvä aika siinä miettiä viimeisiä tapauksia kaupungissa, sillä kapteeni ei puhunut sanaakaan. Ja Heikki miettikin. Hän ajatteli Anteron neuvoja. Hän ajatteli oliko kapteeni todellakin semmoinen mies kuin Antero oli sanonut. Yhä aina soi hänen korvissaan; "sinun isäntäsi on, samaten kuin minunkin, suurempia konnia maailmassa". Mistä tiesi Antero tuon? Siitäkö, että hän osasi kirjoittaa ja lukea kirjoitettua? Heikki siinä mietti ja yhä mietti, ja viimein tuli hän siihen päätökseen, että Antero kumminkin oli tehnyt väärin, varsinkin siinä, kun petti kaupassa ja itse korjasi rahoja omaan talteensa. Heikki muisti, mitä provasti viime lukukinkereillä oli puhunut, kun oli kysymys vanhemmista. "Pitäkää heitä silmäinne edessä" — oli provasti katkismuksen sanoilla varoittanut lapsia. Se on: "älkää tehkö heidän poissa ollessansa mitään, jota ette voisi heidän nähtensä tehdä". Ja sitten oli provasti muistuttanut heitä siitä, että vanhemmilla tässä ei ymmärretä ainoastaan isää ja äitiä, vaan myöskin isäntiä ja muita, "jotka meistä isällisen huolen pitävät". Antero teki siis väärin, kun otti isäntänsä rahoja, sillä sitä ei hän olisi uskaltanut tehdä kauppiaan nähden. Mutta kauppias oli käskenyt Anteron pettää, ja sitä uskalsi Antero tehdä isäntänsä nähden; siis piti hän kauppiasta tässä silmäinsä edessä. Tuota mietti Heikki ja hänen omatuntonsa sanoi, että molemmat, sekä kauppias että Antero, siinä tekivät väärin, ja hän ihmetteli itsessään kuinka hän oli saattanut olla kahdella päällä tästä.

Kapteeni ajoi, min hevoinen juosta jaksoi. Hänkin mietti, mutta hänen miettimisensä olivat ihan toista laatua kuin Heikin. Hänestä oli kumma, miten juuri hän oli sattunut saamaan Laurin poj an trengikseen, sillä Laurin pojaksi luuli hän Heikin. Heikki ei, hämissänsä kun oli, ollut kertonut, että hän oli Laurin kasvate, ettei Lauri siis ollut hänen oikea isänsä. Kun Heikki mainitsi Laurin nimen, oli kapteeni

muistanut entisiä aikoja, jolloin hänellä oli ollut tekemistä Laurin kanssa. Hän muisti, mistä Lauria oli syytetty, muisti että hän, vaikka tiesi Laurin syyttömäksi, oli rangaissut häntä syyllisenä. Hän muisti Jolsan Mattia, ja hän puri yhteen hampaansa. Jolsan Matti! — Se nimi sai tuhansia muistoja kapteenin ajatuksiin. Ja tämä Jolsan Matti, jonka tähden Lauri Varpunen oli saanut syyttömästi kärsiä, tämä Jolsan Matti oli nyt tehnyt Laurin raaja-rikoksi, jalkapuoleksi! Tätä mieltä kapteeni, ja se oli hänestä kumma, sillä hän oli viime aikoina ruvennut vähän arvelemaan, mitä usein oli kuullut provastin sanovan: "syyllinen tulee pikemmin tahi myöhemmin ilmi ja saa rangaistuksensa". Syyllinen ei ollutkaan tullut ilmi, ja syytöntä oli nyt tuollainen julma rangaistus kohdannut. Tuo ajatus oli kapteenia hyvittänyt, Se oli antanut hänelle uuden vakuutuksen siitä, josta hän ennen oli ollut vakuutettu, tahi ainakin luullut olevansa vakuutettu, — mutta jota vakuutustaan hän viime aikoina oli vähin ruvennut epäilemään — siitä, ettei Jumalaa ensinkään löytyisi. "Sillä" — mieltä hän nyt — "vuosikymmentä on kulunut siitä kuin Lauri kärsi syyttömästi rangaistuksen vääryydestä. Olisihan jo aika että Jumala toisi ilmi syyllisen ja vapauttaisi syyttömän. Mutta nyt oli syytön taasen saanut kärsiä, ja syyllinen oli vielä salassa". Tuo ajatus oli juolahtanut kapteenin mieleen jo puodissa, kun hän kuuli Heikin puhuvan Laurin onnettomuudesta, ja se oli saanut hänen vihansa leppymään. Se olikin ollut syynä hänen anteliaisuuteensa, siihen, että hän antoi Heikille hopea-riksin. Nyt kulkiessaan ajatteli hän yhä tuota, ja hän tunsu itsensä levollisemmaksi kuin ennen. Tuo ajatus, ettei kaikki-tietävää kostajaa löytyisikään, se rauhoitti hänen tunteitansa, mitkä viime aikoina olivat ruvenneet heltymään. Tuo ajatus oli hänelle mieluumpi kuin ne uudet vehkeet, mitkä hän kauppiaan kanssa oli takonut ja joita muodostamaan kaluksi kapteeni nyt oli aikeessa.

Niin oli kulettu pari peninkulmaa, Raasilan kestikievaritalo näkyi jo.

Kuta likemmäksi sitä tultiin, sitä enemmän muuttuivat Heikin ajatukset. Hän lähestyi lapsuutensa kotoa. Menisikö hän sen sivutse sanomatta sille jäähyväisensä. Ei! Pitäisikö hänen käydä Varpulassa kertomassa miten Lauri voi, kertomassa mimmoisena Anna saisi odottaa miestänsä kotiin.

Kun kapteeni seisahutti Raasilan vierasten huoneen eteen, uskalsi Heikki ensi kerran puhua isännälleen.

"Kotoni on tässä ihan likellä, saattaisinko saada pitäydä siellä" — rukoili hän.

Kova "ei!" kaikui hänelle vastaukseksi.

"Kah tuossa on poika, joka pelasti provastin rahat!" huusi samassa Raasilan isäntä, joka oli tullut ulos katsomaan vierasta.

"Mitkä rahat?" kysyi kapteeni äreästi.

Kestikievari kertoi nyt lyhyesti syysyön tapaukset neljä vuotta takaperin. Kapteeni muisti ennen kuulleensa niistä.

"Vai sinä se olit", sanoi hän, "joka pelastit rahat!" ja hän katseli nyt Heikkiä tarkemmasti kuin eilen pestatessansa häntä.

"Minä ja Antero", — vastasi Heikki.

Siihen puhe keskeytyi, mutta itsessään ajatteli kapteeni: "taisin tehdä hyvänkin kaupan".

Heikki huokasi syvään, kun kulettiin tienhaaran sivu, joka vei Mattilaan ja Peltolaan. Kapteeni kuuli sen huokauksen.

"Jos tahdot palvella minua mielikseni, niin oma tahto pois, ja tottelevaisuus, joka ei mieti eikä vastusta, sijaan" — ärjäsi hän.

Heikki ei enää huo'annut. Kyyneltä, joka oli purkautua hänen silmästään, vastusti hän, ja se onnistui hänelle. Heikki oli ens'kerran eläissään kulkenut koti-tiehaaran sivu.

Ilta oli yöksi muuttumaisillaan. Heikki oli väsynyt, mutta hän tiesi, että kapteeni ei pysähtyisi yötä viettämään missään, ennenkuin oltiin ehditty Ryttilään. Häntä rupesi nukuttamaan. Tämän ja eilispäivän toimet olivat olleet niin erilaiset muitten päivain toimista. Hänen päänsä horjui unen hörrössä milloin sinne, milloin tänne, ja sattuipa väliin niin, että hänen otsansa puski kapteenia selkään. Hän hypähti silloin aina ja pelästyi. Mutta olipa niinkuin olisi lyijyä valettu hänen silmänsä päälle. Hänen oli mahdotoin pysyä valveella.

Niin oli pian neljä peninkulmaa ehditty. Matka Ryttilään ei enää ollut pitkä. Viimmeisestä kestikievarista oli lähdetty.

Mutta nyt painoi uni Heikin silmiä enemmän kuin koskaan ennen. Hänen oli vaikea pysyä taka-

istuinmellaan. Hän oli, pysyäkseen valveella, asettaunut istumaan niin, että aina kuin hän nukahti, hänen päänsä kävi kääsien laitaan.

Siinä erkausi tie valtatiestä Koivikkoon, kapteenin entiseen asumaan. Siinä, tien syrjässä, oli kanto, jonka päälle joku oli heittänyt valkoisen rievun. Yön hämärässä näkyi se kummalliselta. Heikki oli sikeämmästi kuin ennen nukahtanut. Hän löi päänsä kovemmin kuin ennen kapteenin selkään. Hevoinen juoksi täyttä laukkaa.

Kapteeni, joka myöskin oli syviin ajatuksiin vaipunut, havahti, kun Heikin pää kovasti häneen puski. Hän säpsähti, säikähti niinkuin se ainakin, joka pahaa miettii. Ja harvoinpa oli kapteeni mitään hyvää miettinyt. Hän kääntyi ja kova sana oli jo lentämäisillään hänen huuliltaan, hänen kätensä oli jo nostettu kun hevonen pelästyi tuota valkoiseen puettua kantoa ja säntäsi tien syrjälle — tieltä pois.

Silmän-räpäyksessä oli se tapahtunut. Hevonen ja kääsit makasivat ylös-alaisin ojassa. Kapteeni, joka ei kääseistä päässyt, niinkuin pojat takana, lentämään ojan toisella puolella olevalle nummelle — jalkanahka kun oli napeilla kiini hänen molemmilla puolillaan — makasi ojassa kääsien alla.

Kapteeni ei vähästä hämmästynyt. Hän tointuikin samassa silmänräpäyksessä, jona onnettomuus oli tapahtunut. Hän tunsu polttavan kivun toisessa kädessään ja niskassansa. Hän huusi ja kirosi julmasti.

Likeltä kuului valittava ääni. Se oli pienen kyytipojan. Vauhti, jolla hevonen juoksi kun kääsit kaatuivat, oli heittänyt hänen useita syliä nummelle. Hän ei ollut loukkaantunut, mutta pelästys sai hänen isoksi aikaa liikkumattomaksi, jotta hän ei kuullut kapteenin huutoa.

Kapteeni oli turhaan koettanut irroittaa itseään. Hän ei sitä voinut; jalkanahka esti hänet siitä, ja sitä hän ei voinut saada napeista auki. Hän oli kauan huutanut ja kironnut, ennenkuin pieni kyytipoika itkien saapui hänen luokseen. Mutta kyytipoikakaan ei voinut kapteenia päästää pulasta. Siihen oli hänellä liian vähän voimia.

"Leikkaa puukolla poikki nappihihna", käski kapteeni.

Poika, joka, niinkuin aikamiehet aina näillä seuduilla, oli varustettu puukolla, teki niinkuin kapteeni käski ja tämä pääsi vihdoinkin viimein pulastaan. Hän nousi maantielle ja tunnusteli jäseniänsä. Hän huomasi, että ne kaikki olivat eheät, vaikka toinen käsi oli jotenkin hellä ja samaten niska. Tätä viimeksi mainittua oli Heikki, kun takaistuimelta lensi, loukannut.

Kapteeni kiirehti hevosen luo ja huusi, kiroten samalla, vasta pestattua renkiään. Hevoinen oli kuristunut; sen huomasi kapteeni kohta, kun kyytipojan puukolla oli saanut rinnustimen poikki leikatuksi. Tätä onnettomuutta kirosi hän vielä julmimmasti ja huusi kurkkunsa täydestä Heikkiä.

Mutta Heikkiä ei kuulunut. Hän makasi kannon vieressä tainnuksissa, ja kannon päälle heitetty valkoinen vaate oli punainen hänen verestään. Heikki oli pää edellä lentänyt kopiksi kantaan.

Väristen hämmästyksestä ja pelosta kuuli kyytipoika kapteenin julmia kirouksia ja näki, miten kapteeni jalallaan potkasi pyörtynyttä poikaa.

Keski-yön oli aika, mitä tehdä?

Kapteeni tunsu seudun. Tästä kävi tie hänen entiseen kotiinsa Koivikkoon; mutta sinne oli puolen peninkulmaa matkaa. Paljoa likempänä, pienen koivumetsän takana lahden pohjukassa oli torppa. Sinne lähetti hän kyytipojan.

Yö oli lämmin ja kaunis. Sen hiljainen juhmallisuus ei tuonut kapteenin rintaan minkäänlaisia juhlatunteita; päin vastoin! Kuta enemmän hän mietti vasta tapahtunutta onnettomuutta, sitä enemmän vihastui hän. Heikki oli syypää kaikkiin. Hänen töyttäyksensä oli saanut kapteenin kääntymään, jottei hän huomannut, kun hevoinen pillastui, ennenkuin ojassa maattiin. Tuota kirosi kapteeni istuessaan ojan reunalla, odottaen kyytipojan tuloa.

Hän sai kauan odottaa; kyytipoikaa ei kuulunut. Kapteenin viha yhä yltyi. Hän ei itse tahtonut mennä tuohon torppaan, siitä syystä, että se oli Jolsan Matin ja hänen vaimonsa asunto. Ja kapteenin ja Jolsan Matin väli ei ollut enää käskijän ja käskyläisen. Mutta kun kyytipoika liian kauan viipyi, täytyi hänen nousta ja mennä torppaan.

Jolsan Matti oli, kun Jolsan saarelta toistakymmentä vuotta takaperin muutti, kaikkien kummaksi ostanut vähäisen maan. Mutta sitä maata ei hän kauan jaksanut pitää. Muutamien vuosien kuluttua oli se pakosta myyty ja siitä saakka oli Matti oleskellut milloin missäkin. Noin 6 vuotta takaperin oli hän ruvennut pitämään pikku-kauppaa, kulkien talosta taloon; mutta paremmin kuin kaupallaan eli hän ilkitöillä ja varkauksilla. — Niin ainakin luultiin, vaikkei mitään tällä kohdalla varmuudella tietty. Jolsan

Matti osasi niin viisaasti lakaista umpeen jälkiään. Mitään vakinaista asuntoa hänellä ei moneen vuoteen ollut, kunnes hän, syksynä ennen kuin vasta ylempänä mainittu onnettomuus kapteenia kohtasi, oli omin lupinsa ottanut asuntonsa Karva-Annan töllissä, josta Anna muori kesällä oli muuttanut hautaan. Täällä asui hän nyt Leenansa kanssa, joka oli jo jotenkin vanha, mutta vielä täydessä voimassa ja — luonteeltaan sama kuin ennen. Täällä asui Matti — tahi paremmin sanoaksemme: tänne pistäysi hän silloin tällöin; enimmäkseen ajat oleskeli hän milloin missäkin.

Kun kapteeni nyt lähestyi Jolsan Matin asuntoa, oli Matti niinkuin tavallisesti poissa. Me tiedämme että hän oli kaupungissa. Mutta Leena muori oli kotona ja häntä oli kyytipoika juuri saanut herätetyksi, kun kapteeni astui huoneeseen.

"Ho hoo! Mistä päin nyt tuuli käy!" — huusi Leena muori, kun tunsu kapteenin, joka kyykistyneenä kävi matalasta ovesta sisälle. "Joko taas tarvitaan Jolsan Mattia? Siitä on kauan, kun kapteeni Kornman hänet viimeksi muisti. Onko Unda-laiva joutunut karille, vai onko Feliks'issä nostokaluja, silkkiä, viiniä..."

"Suus kiini, sinä sammakko! Missä on Matti?" huusi kapteeni, joka tiesi, ettei hän Matin eukolle sanasodassa piisannut.

"Niin: Matti, Matti! kun hän tarvitaan... Mutta: mene helvettiin, kuonasuu! kun häntä ei tarvita... Matti! tiedätkö minä missä Matti on? Se lempo ei huoli eukostansa enemmän kuin ryysyisistä virsuistaan. Kieleni kuivaa kurkkuun; en ole märkää maistanut koko kesänä... Mutta mitä hän siitä huolii, lemmon luoma! Matti! Häntä en ole viikon päiviin nähnyt..."

Kapteeni oli tottunut kaikenlaisiin; mutta tämä näky, tässä hänen edessään, oli niin törkeä, että häntä ilette. Ryysyisessä hameessa, joka tuskin peitti ruumista, seisoi eukko noessa silmin, hajahiuksin vuoteen vieressä, minkä ruokottomuutta ei käy kertominen. Kapteeni tiesi, niinkuin jo sanoimme, että eukon kanssa kieliminen oli verrattava vasikkojen kanssa hyppäämiseen; mutta hän tiesi tuulenpuuskan, joka sai eukon myötätuuliseksi.

"Suus kiini!" huusi hän. "Tule nostamaan kääsit ojasta, niin täytän pohjattoman suukitiasi väkevimmällä viinalla".

Eukon silmät säkenöivät. Sana *viina* tukehutti kielitulvan — tahi paremmin — ohjasi sen toiseen uraan. Leena hypähti ulos huoneesta: "Missä kääsit, missä viina?" — huusi hän.

Kapteenin oli vaikea seurata eukkoa, niin kiiruusti juoksi tämä. Mutta eukon juostessa juoksi kumminkin kielensä vielä sukkelammasti.

"Viinaa! viinaa! Tiesinhän minä, että on siinä kapteenissa tuntoakin. Hänen käy sääliksi muijaa, joka ei ole saanut kastettakaan viinaa..., joka tuskin enää muistaa, miltä tuo jumalien juoma tuleekaan". Tähän tapaan lörpötteli nyt ämmä, ja entistä vauhtia pieksi hän kieltänsä, sillaikaa kun hän kapteenin avulla nosti kääsit ojasta maantielle.

Kapteeni oli kokonaan unohtanut nuorta renkiään. Heikki makasi vielä liikkumattomana kannon vieressä. Nyt kun kääsit olivat maantielle vedetyt ja kapteeni niitä tarkasteli, ja julmalla kirouksella huomasi, että toinen pyöristä oli pilalle rikkoontunut, silmäili eukko ympärilleen ja koetti haju-aistimillaan havaita, missä komerossa kääseissä kapteenilla oli viinaa. Äkkiäpä havaitsi hän nyt kannon vieressä makaavan, jota hän alussa ei ihmiseksi eroittanut.

"Lempo vieköön! siinä makaa ihminen murhattuna!" — huusi hän, kun likeni kantoa.

Kapteeni muisti nyt trenkipoikaa, kun kuuli eukon huudon. Hän kulki kannon luo ja tarkasteli makaavaa. "Hänestä ei minulla ole paljon apua!" — mumisi hän, kun näki, miten pahasti poika oli haavoitettu. "Mutta henkipä hänessä vielä on" — lisäsi hän, kun oli laskenut kätensä Heikin rinnalle.

Näin monta sanaa yhtä jaksoa ei ollut kapteeni vuosikausiin kiroomatta puhunut.

Heikki oli pahasti loukkaantunut. Hän oli lentänyt päälaki edellä kanton. Keskellä päälakea oli hänellä syvä haava; myöskin otsansa oli johonkin sattunut, sillä nahka oli siitä ikäänkuin viilletty pois, Vähemmistäkin kolauksista olisi mies pyörtenyt; saatikka sitten viidennellä toista oleva poikainen.

"Tämän sinä saat ottaa tölliisi" — sanoi kapteeni ja viittasi pyörtynyttä. "Ellei hänelle ole sattunut suurempia vahingoita, kuin mitä näemme, ollee hän jonkun päivän kuluttua niin terve, että voi ilmautua Rytilässä".

"Ho, hoo!" ilveili eukko pilkallisesti. "Entäs lekkeri?... Ei Leenasta ole enää nuorten poikain katsojaa".

Kapteeni heitti inhalla Matin vaimolle rahan. "Tuossa, osta sillä!" — ärjäsi hän.

Leena muori punnitsi rahan kädessänsä, ikäänkuin arvelleen tyytyisikö hän tähän, kun Heikki syvään huoaten rupesi tointumaan. Peläten, että poika voisi kapteenia seurata, ja että hän kadottaisi vasta saadun rahan, kävi eukko pikaisesti toimeen. Hän repi ryysyisestä paidastaan palasen ja kääri sen Heikin pään ympäri, Sitten tunnusteli hän vähitellen tainnuksista palaavan jäseniä ja huomasi, ettei niistä ollut mikään rikkoontunut.

"Käy minun tölliini, poika parka", sanoi hän äänellä, minkä koetti tehdä sääliväksi.

Kapteeni oli kahdella päällä, mitä tehdä. Rytilään ei enää ollut pitkä matka, mutta olipa siinä matkassa kuitenkin kylläksi väsyneen miehen käydä. Muuta neuvoa ei kapteenilla kumminkaan ollut, ellei hän tahtonut ruveta lepäämään Leenan töllissä. Ja siihen ei hänellä ollut sanottavaa halua. Kun siis Heikki, joka surkeasti valitti haavojansa, oli talutettu eukon tölliin ja kääsit syydetty tien syrjään, lähti kapteeni hiljaan kulkemaan kotiansa päin. Hän oli sitä ennen kumminkin ottanut kääseistä pienen lippaan, jonka hän varovasti tallensi rinnallensa. Muut kääseissä olevat kalut oli hän huomiseksi kantanut eukon tölliin, johon jätti Heikin ja pienen kyytipojan, mikä peläten isäntäänsä hevostansa itki. Aurinko nousi kun kapteeni ehti Rytilään.

XIII.

Mitä kapteeni Kornmanin aiottu lähtö merelle vaikuttaa Jolsan Matista.

Kapteeni Konrad Kornman oli mies, jolla ei ystäviä ollut; eikä hän niitä halunnutkaan. Rytilässä oli hänen aikansa nähty vieraita varsin harvoin. Hän tahtoi olla ja elää itseksensä. Puheet hänestä ja arvelut siitä, miten hän oli saanut Rytilän, olivat aikojen kuluessa vähitellen hiljentyneet; mutta vaikutukset niistä pysyivät kaikissa, mitkä tunsivat kapteenin. Tämän huomasi kapteeni hyvin; se teki hänet vielä jyrkemmäksi ja sai hänen yhä enemmän vetäytymään itseensä. Sydäntä ei hänessä löytynyt; kuka vaan joutui hänen kanssa yhteyteen tahi asioihin, sai sen tuta. Kapteeni oli riitaantunut koko maailman kanssa. Tämä vaikutti toiselta puolen, että kapteeni sai elää, niinkuin hän tahtoi, itseksensä; mutta toiselta puolen vaikutti se myös, ettei kukaan häneen luottanut. Tuo epäluottamus oli monesti koskenut kipeästi häneen, sillä se teki usein hänen aikeitaan tyhjäksi. Mutta kapteeni ei voinut muuttaa, ei ulkonäköisestikään, tapojaan.

Ei löydy sitä ihmistä maailmassa, joka ei tarvitsisi toisen apua. Ihmiskunta on yhtenä suurena masinana pidettävä, missä kullakin ihmisellä on erityinen virtansa, samalla kuin kukin tarvitsee kaikkien muitten apua, voidaksensa täyttää maailmassa erityistä tehtäväänsä. Tämän oli kapteeni usein huomannut; mutta nyt kun hän kaupungista palasi, tunsu hän tämän totuuden syvemmästi kuin ennen. Hänen ja kauppiaas Karlgrenin kauppatoimet ja käytökset näissä olivat herättäneet yleisempää huomiota, kuin kapteeni olisi tahtonut. Sillä aina kun joku kauppahuoneen Karlgrenin ja kumppanin laivoista tuli kotiin, levisi huhuja milloin mistäkin konnatyöstä ja sukkeluudesta, semminkin kun kauppahuoneen laivoissa aina palveli väkeä, joiden maine oli huono. Tästä syystä katsottiin aina kauppahuoneen laivoja epäilevillä silmillä, ja ainoastaan pakosta ja kun ei muita laivoja ollut satamissa, käytettiin niitä. Tämä oli tuottanut vahingoita kauppahuoneelle, ja kapteeni Kornman oli siksi viisas, että huomasi syyn näihin vahinkoihin. Hän huomasi, että ellei tätä epäluuloa saataisi sammumaan, niin olisipa paras, että hän luopuisi kokonaan kauppatoimista, ja sitä hän ei ensinkään aikonut. Hän tiesi keinoja, joilla hän voisi suuriakin summia voittaa, kenenkään sitä aavistamatta, — mutta tähän oli laivaliike välttämätöin.

Rytilän patronilla ja kauppiaalla oli useita laivoja, ja näiden laivojen kapteenit oli Kornman taidolla valinnut. Ne olivat suurimmaksi osaksi semmoista, jotka jyrkästi täyttivät Kornmanin antamia käskyjä, huolimatta siitä, olivatko nämä käskyt oikeita. Totuuden nimessä täytyy meidän tunnustaa, että edellisinä aikoina löytyi tällaisia kapteeneita, mitkä eivät muuta pelänneet kuin taika-uskoisia haaveksimisiaan, enemmän kuin nyky-aikana. Kun sähkölennätintä ei ollut, kun asiat yleensä kävivät paljon vitkallisemmasti, kuin meidän aikanamme, oli näillä kapteeneilla tilaisuutta tehdä töitä, missä eivät koskaan tulleet ilmiöön, ja jos tulivat, niin olipa jo aikaa kulunut niin paljon, että jo toiset asiat olivat astuneet näiden edellisten sijaan. Rehellisemmätkin kauppiaat eivät pitäneet minään rikoksena, jos luvattomia kaluja maahan toivat, tai jos umpisilmään pettivät tullimiehiä. Tällä lailla lienee moni kauppahuone, joka vielä nyt on suurissa varoissa, saanut ensimmäisen pohjarahan rikkauksillensa. Ainakin oli kauppiaas Karlgren sillä lailla alkanut, ja samaa tapaa yhä seurattiin sittenkin hän oli yhtynyt kapteeni Kornmanin kanssa.

Rikkaalle annetaan tavallisesti aina arvoa, olkoon ihmisenä mimmainen hyvänsä. Mutta löytyypä tälläkin kohdalla raja, vaikka ei niin aivan jyrkkä. Jos rikas on saituri, säälimätön ja siihen lisäksi pettävä, niin vetäytyypä rehelliset ihmiset aina yhä enemmän näistä tällaisista, ja niitä jääpi kunnioittamaan ainoastaan ne, mitkä luulevat kunnian-osoituksistaan saavansa jotakin hyötyä. Kapteeni Kornman oli huomannut, että hän oli joutunut näitten tällaisten rikkaitten vertaiseksi, Hänessä paloi halu parantaa mainettaan ainakin siihen määrään, että hänen liikkeensä tuottaisi enemmän kotiseudussaan. K—n kaupungissa löytyi Ankkerman niminen laivuri, jolla oli niin hyvä maine, ettei hänestä hänen vihamiehensä voineet pahaa sanaa sanoa. Mutta tämä kapteeni oli ollut onneton. Useat laivat oli, hänen ollessansa laivurina, joutuneet haaksirikkoon, ja siitä syystä oli hän saanut huomata, kun ei hänelle enää laivaa uskottu, ettei hyvä maine yksin elätä. — Eräänä päivänä sai kapteeni Ankkerman tarjouksen kapteeni Kornman'ilta ruveta kauppahuoneen Karlgren'in ja kumppanin omistaman, Konkordia nimisen laivan kulettajaksi. Vaikka kapteeni Ankkerman ei ensinkään luottanut tarjoojaan, otti hän tarjouksen ilolla vastaan, semminkin kun Kornman ei tehnyt minkäänlaisia välipuheita, mitkä olisivat vastustaneet oikeutta. Tämä tapaus vaikutti mitä Kornman oli sillä tarkoittanut. Ankkermanin tähden katosi ainakin osa sitä epäluuloa, jolla kauppahuonetta oli kohdeltu.

Mutta kapteeni Ankkerman huomasi pian mimmoiset hänen isäntänsä olivat. Hän oli usein joutunut riitaan näitten kanssa, ja vihdoin oli hän ilmoittanut vieraasta satamasta, että hän luopui heidän palveluksestaan. Tämän asian tähden oli kapteeni Kornman kiireesti matkustanut kaupunkiin, ja siellä oli silloin kauppiaan ja hänen välillensä päätetty, että asialle annettaisiin semmoinen ulkomuoto, kuin olisi Ankkerman eroitettu. Syystä että kapteeni Kornman itse halusi ruveta Konkordian kulettajaksi. Tuota uutista ihmeteltiin suuresti kaupungissa, sillä olipa Kornman jo vanhanpuolinen, ja olipa jo koko joukon toistakymmentä vuotta kulunut siitä, kun hän viimeksi laivaa kuletti. Ei tiennyt kukaan kumminkaan oikeaa syytä, minkätähden Ryttilän patroni nyt vaihtoi levollisen ja huolettoman elannon kauniissa kartanossa vaivaloiseen toimeen merellä. Se asia oli myöskin niitä salaisuuksia, joista oli kumppanusten välillä päätetty. Ja löytyipä tähän vielä kolmas syy, josta ei tiennyt kukaan muu kuin kapteeni itse. Kun kapteeni nyt oli päättänyt lähteä merelle, oli hänen ensimmäisiä toimiansa saada mukaansa perämiehen, johon hän voisi luottaa, ja kajuutin-vahdin, sillä entiset luopuivat laivasta samalla kuin kapteeni Ankkerman. Tämä viimeksi mainittu oli näet, kun rupesi kauppahuoneen palvelukseen, tehnyt ehdon, että itse saisi valita nämä; ja kapteeni Kornman, joka tunsu perämiehen, minkä Ankkerman hänelle esitti, oli siihen suostunut; kajuutin-vahdistä ei hän pitänyt mitään lukua. Löytyipä useita perämiehiä, jotka ennen olivat kulkeneet Kornmanin kanssa, mutta ne, mitkä hän mieluummin olisi valinnut olivat mikä vanhennut, mikä ijäksi sanonut jäähyväisensä merelle. Tosin löytyi yksi K—n kaupungissa, joka ehkä olisi vielä kerran seurannut vanhaa kapteeniansa, mutta kun kapteeni häntä ajatteli, niin tunsipa hän rinnassansa jotakin, joka ei miellyttänyt häntä. Heillä oli liian paljon yhteisiä muistoja retkistä, joita olivat yhdessä tehneet, eivätkä nämä muistot juuri olleet iloisia, sillä niihin sekausi koston huutoja ja vähän vertakin. Siihen lisäksi oli tämä perämies komentanut erästä laivaa, joka oli korkeasta summasta vakuutettu, ja joka kohta sen jälkeen, kun oli vakuutus tehty, oli mennyt lastineen päivineen haaksirikkoon. Haaksirikot merellä ovat jotenkin tavallisia, mutta tämä oli ollut erilainen muista siinä, että — ainakin miten puhuttiin — se oli tapahtunut perämiehen tahdosta. Tätä ei tosin voitu toteen näyttää, mutta — siitä puhuttiin ja se puhe oli pilannut perämiehen maineen.

Niinä päivinä, jona Heikki, jonka haavat olivat hänet panneet kuumevuoteelle, sairasti Karva-Anna vainaan töllissä, mielti kapteeni Kornman näitä asioita. Ja miten hän niitä mielti, kypsyi hänessä vihdoin se päätös, että niihin toimiin, mitkä hänellä nyt oli tekeillä, ei kelpaisi kukaan muu hänelle auttajaksi, kuin perämies Turk, tuo entinen tuttavansa. "Sanokoon yleisö, mitä tahtoo" — arveli kapteeni. — "Enemmän pahaa kuin jo minusta puhutaan, ei taideta puhua — jos minä puheista huolisin". Ja kapteeni päätti tarjota perämiehen viran Konkordia-laivassa entiselle tuttavalleen Turkille.

Kapteenin aiottu lähtö tuli pian tunnetuksi Ryttilässä ja K—n kaupungissa. Wappo, rouva Kornman, ei sitä vastaan pannut; kapteenin ei myöskään ollut vaikea erota hänestä. Mutta pienestä Amandasta, — se oli kapteenille vaikeampi. Kun hän, lähtö mielessään, syleili pientä tytärtään, niin tuntuipa hänestä kuin uhkaisi hänen armasta lastaan — ainoata elävää, mitä hän maailmassa rakasti — joku suuri vaara.

Päivä hänen lähdölleen oli jo määrätty. Perämies Turk, vanha 60 ikuinen ukko, oli luvannut vielä viimekerran koettaa seuraisiko vanha onni häntä. Heikki, kapteenin vasta pestattu palveluspoika, oli haavoistansa parannut, ja hänen oli kapteeni päättänyt ottaa mukaansa kajuuti-vahtina. Heikki ei vielä tästä kapteenin päätöksestä tiennyt mitään. Hän oleskeli vielä Leena muorin asunnossa.

Viittauksia.

Olemme tässä kertomuksessa kulkeneet ihmiskunnan alhaisempia komeroita, missä saastaisuus ja ilkeys, mustaan vaippaansa pukeuneina, piilouvat. Onpa ihminen, ruumiine sieluineen, kummallinen olento! Aurinko loistaa, päivä oli kaunis, kirkas ja pilvetön. Meren pinta on tyyni kuin peili, ja tähän pintaan kuvautuu taivahan selkeys, kukoistavat rannat kauniine kukkinensa, kasvuinensa, mitkä näkyvät hymyvän syvyyden syvässä, niinkuin onnellisen morsiamen kuva sulhon antamassa peilissä. Pellin takana väijyy hämähäkki tomuisesta piilostaan uhriansa; meren kauniin, sileän pinnan alta väijyy ahnas meren peto saalista. Siinäpä kuva, joka ihmiseenkin sopii — ainakin tavallansa. Hänen kasvonsa ovat tyynet, hänen puheensa makea, hänen käytöksensä hiljainen; mutta hänen sielunsa pohjalla piiloupi syvän syvällä piru, joka väijyy hyvää, joka kutoo pauloja, mitkä eivät päivän valoa siedä, joka miettii tekoja, mitkä ovat riettauden ja rikosten tehtäviä. Ja riettauden ja rikosten pahat, langenneet enkelit, ne valvovat aina, valmiina mylläröimään tyyneyttä, häiritsemään hiljaisuutta — niinkuin yössä vangittu myrsky odottaapi vapautteen pääsöä, voidaksensa raivoovalla voimalla meren sileydestä tehdä vaahtoisia laineita.

Mutta pirut ihmissydämissä ne yhä vainoovat, väijyvät toisiansa loppumattomassa sarjassa.

Kun K—nkin pienessä kaupungissa jokapäiväistä, hiljaista elämää eletään, kun kukin askareissansa askaroitsee, eikä silmämme voi eroittaa muuta kuin tyytyväisyyttä ja onnellisuutta; takovatpa ihmissydänten pirut syvyydessänsä töitä, mitkä eivät ole päivän. Kun kauppias Karlgren ja patroni Kornman tullinhoitajan kamarissa istuivat ja kaikessa ystävyudessa juttelivat meri- ja kauppa-asioista, niin miettivätpä pirut heidän sydämissänsä pauloja ja peitteitä, joiden suojissa voisivat, pimeitä töitänsä tehdessä, piiloutua; ja kun kauppias ja patroni sitten päästivät, kahden kesken kun olivat, nämä pirut ääneensä neuvoa pitämään, miten tulliherraa parhaiten petettäisiin, niin mietittiinpä ihan samassa heidän kumpaisenkin sydämessä mietteitä, mitkä, jos olisivat näkyväiseen muotoon astuneet, olisivat ryntäneet toinen toistansa vastaan vihollis-sotalaumojen muotoisena. Ja vieläpä juuri ihan samaan aikaan, jona kauppias ja patroni neuvottelivat asioistaan, neuvoipa puotipojan Anteron sydämen pohjalla piilouva paholainen tälle, miten hän parhaiten voisi soaista silmät isännältään, ja käsipuolisen ajatuksissa sepittiin aarre-arkkia, minne patroni Kornmanin vääräydellä saadut rahat muutettaisiin. — Mutta tämäpä vaan on muutama mutka loppumattomassa sarjassa, joka kietoiisi ja käärisi kaikki pauloihinsa, joka vetäisi ja painaisi omasta painostaan ihmisyyden ja ihmiskunnan pahuuden ijtäi valottomaan pimeyteen, ellei jotakin löytyisi, joka alati pyrki paljastumaan, kehittämään ja särkemään sen mutkat.

Leena-muori, Jolsan Matin vaimo, oli huono sairaan hoitaja. Ettei hänestä ollut lapsen ammaksi, olemme me tämän kertomuksen alussa nähneet. Tuskin oli hän saanut rahan ja nähnyt kapteenin lähtevän, niin hän jätti Heikin mökkiin ja meni vaihtamaan rahan viinaksi.

Kahdesti oli Heikki sattunut kapteenin seuraan ja kumpaisellakin kerralla oli häntä onnettomuus kohdannut. Tämä nykyinen onnettomuus, eipä sille voinut edellinen vertoja vetää.

Leena oli hänen heittänyt makaamaan vuoteesensa. Siinä vaikeroitsi poika-parka kipujaan. Hän ei osannut selvästi ajatella. Kolahdus, minkä hän oli saanut, oli ollut ylön ankara. Aikaa kului, Heikki ei sen kulusta tiennyt. Aurinko loisti mökin rikkinäisestä akkunasta jo, eikä vielääkään tuntunut Jolsan Matin vaimoa palaavaksi. Poika-parkaa janotti, niinkuin ainakin kuumeessa makaavaa, mutta ei hänellä ollut älyä hankkia itselleen juotavaa nyt.

Pieni kyytipoika oli jo aikaa lähtenyt kestikievariin kertomaan onnetonta tapausta. Kapteenin oli maksettava hevonen. Sen hän kyllä tiesi, mutta kuitenkin pelkäsi hän.

Aamua oli kotvan kulunut, kuin Heikki huomasi, että mökin ovea avattiin. Tulipa nyt Rytilästä mies noutamaan patronin säretyitä kääsejä. Mies kun Heikin vuoteessa näki, kysyi jotakin, mutta eipä liene Heikki näihin kysymyksiin mitään vastannut, sillä hän itse ei ainakaan sittemmin muistanut mitään tästä. Ja mies oli pian, säretyt kääsit rattaillaan, lähtenyt.

Päivä oli jo pian puolessa kun Leena vihdoin palasi. Hänellä oli muassansa vähän ruokaa ja suurenmoinen pullo viinaa. Tästä oli hän tiellä jo maistanut, se nähtiin selvästi, sillä Leena oli jo jotenkin humalassa. Miten olisikaan eukko raiska saattanut minuuttiakaan pitää kädessään viinapulloa, tunnustelematta, miltä tuo herkku maistuisi! Mutta juomasta itsensä umpi-humalaan, siitpä esti hänet pelko. Hänellä oli, näet, hyvässä muistissa min näköinen hän oli ollut, kun Jolsan saarella heräsi humalasta, mihin oli nukkunut Jumalan taivaan alla. Tämä tapaus oli saanut eukon varovammaksi, jotta hän siitä saakka aina, kun onni hänelle sen verran hänen herkkujuomaansa salli, että se hänelle riitti, oli hakenut turva-paikkaa, missä hivukset säilyisivät.

Mökkinsä, mihin hän nyt astui, oli, niinkuin jo olemme sanoneet, mitä ruokottomimmassa siivossa.

Suuri takka, joka oli jotenkin rapistunut, otti siitä lähimmäs puolen tilaa. Takan päällisellä oli ryysyjä, vielä likaisempia ja retuisempia kuin vuoteessa.

Eukko ei ollut matkallansa muistanut Heikkiä. Se näkyi selvään siitä kummastuksesta, minkä hän osoitti, kun hän pojan näki.

"Vai sinä! No niin! Jopa muistan", änkytti eukko. "Siirryks vähän poikani" — ja eukko istahti vuoteen laidalle. "Ehkä riittää tästä vähän sinullekin ... vähän, vähän vaan".

"Vettä!" rukoili Heikki matalalla äänellä.

"Vettä! Oletko riivattu, poika! Vettä! Kuka kehtaa vettä mainitakaan, kun on tätä laatua tarpeeksi. Oh hoh! Sepä hunajaa!" — ja eukko otti aika kulauksen pullosta. "No maista sinäkin..." — ja hän kallisti pulloa Heikin huulille.

Enskerran eläissään maistoi Heikki nyt ihmiskunnan myrkkijuomaa. Hän irvisteli hirmuisesti. Viina poltti hänen suutansa, hänen kurkkuansa, hänen rintaansa. Hän oli nielaissut koko suullisen.

Hän rupesi huutamaan. Hän ei kipujaan nyt tuntenut. Hän luuli juoneensa tulta. Hän hypähti ylös vuoteeltaan. Hän taisi tuskin hengittää.

Eukko katseli häntä kummakseen. "Hiljaan, hiljaan poikani! Kuka perhana osasi aavistaa, että sinä niin siitä pidät... Sitä ei enää riitä sinulle... Eikö ollut hyvää? Mutta hyväpä, että nousit. Vanhus tarvitsee maata... Jos sinä tahdot levähtää, niin nouse uunille".

Heikki tointui vähitellen. Poltto hänen sisuksissansa herkesi. Hän tunsu itsensä paljoa terveemmäksi; hän muisti nyt selvästi, mitä hänelle oli tapahtunut. Mutta tätä tilaa ei kestänyt kauan. Outo virkeys tuntui hänen suonissansa, kaikki näkyi hänelle niin ihmeelliseltä. Hänen päänsä tuntui raskaalta. Häntä rupesi nukuttamaan. Hän silmäili uunia ja tietämättä tarkoin, mitä hän teki, nousi hän ja heittäysi ryysyihin makaamaan uunin päälle.

Eukko oli sillä välin tyhjentänyt pullonsa sisällön likaiseen kalja-astiaan. Siitähän oli sopivampi juoda. Huolimatta laisinkaan pojasta, piti hän nyt omia aikojaan kestiä.

Puolisen aikana vallitsee äänettömyys Jolsan Matin mökissä. Näkyala siellä on mitä inhottavin. Eukko makaa ryysyisellä vuoteellaan; lattialla vuoteen vieressä seisoo kaljatuoppi. Vanhuus vaivaa eukkoa. Hän ei ole jaksanut sitä tyhjentää, pöydällä nähdään pari leipää, voita välissä; mutta viina-himossaan on eukko syömisen unohtanut.

Poika-parka nukkuu uunilla. Hän on niin ryysyihin kääriynyt, ettei häntä näy ollenkaan.

Semmoinen on asema mökissä kun kaksi miestä astuu Leenan asumaan. Toisen näistä me jo tunnumme. Hänellä on kaksi tukkoa kädessä. Hän ehtii asettaa ne pöydälle, ennenkuin huomaa vuoteessa makaavan.

"No Jumal' avita!" huusi hän kun Leenan näki. "Mistä perhanasta on eukko saanut viinaa?" Ja hän töyttäsi aikalailla nukkuvaa kylkeen. "Hän on humalassa kuin sika".

"Ja on tällä kertaa ollut kohteliaampi kuin muinoin ennen. Sillä hän on säästänyt vähän meillekin", sanoi toveri, kun huomasi kaljatuopin vuoteen vieressä.

"Sepä ihmeellistä!" mumisi Jolsan Matti — sillä hänpä se onkin toinen näistä miehistä. — "Mistä riivatasta on eukko saanut viinaa? — Ja ruokaakin?" lisäsi hän sitten. "Sepä nyt meille tarpeellisempaa... Anna viinan olla, Kalle!" huusi hän, kun huomasi toisen aikovan maistaa eukon jäännöksiä. "Tänään ei tippaakaan, ennenkuin on työ tehty".

"Voitele sinä sillä nokkaasi jos tahdot, mutta minun kurkkuni tarvitsee vähän kastetta" — vastasi toinen Kalleksi kutsuttu ja oli juuri viemässä kaljatuopin laidan huulillensa, kun Matti äkkiä sieppasi astian hänen käsistänsä.

"Oletko todellakin riivattu!" huusi hän. "Jos pääsisit makuun, et herkeisi ennen, kun pohja sisältä olisi yhtä kuiva kuin ulkopuolelta. Ja miten sitten aikeemme kävisi?" Ja Matti kaasi astian mökin likaiselle lattialle.

Toinen, kun tämän äkkiarvaamattoman, vähässä ajassa tapahtuneen teon huomasi, päästi julman kirouksen ja oli vähän vailla rynnätä käsipuolisen päälle.

"Pysy nyt alallasi!" ärjäsi Matti. "Jos olisit ollut ihmisittain, olisi viina säästynyt, siksi kun työmme on tehty. Onko sinulla tiirikat kaikki tallella?"

"Mikä saakeli ne olisi meiltä vienyt!" karjasi kumppani vihaisesti.

"Tuossa, syö nyt palanen... Kello on nyt kohta viisi ... perhana! Muutama tunti vielä".

Kalle otti vastaan tarjotun leipä-palasen, silmäillen vihaisilla, mutta samalla himoisilla silmillä viinasta märkää lattiaa. "Likanen ja musta kun tunkio", mumisi hän, nähtävästi jotakin mielessä.

Matti ei enää sen kovemmin huolinut toveristaan. Hän otti vähäisestä laukusta, minkä selässensä oli kantanut, nuorakäärin ja katseli sitä. "Ei peijakas niinkään pian lähde kuin luulet", mumisi hän. "Olit, sen mokoma, lähteä, sanomatta minulle sanaakaan! Ellet hyvällä, niin pahalla... Se on hienoa, mutta se kestää" — lisäsi hän ja pani nuoran pöydälle.

"Otetaanko henki, ellei muu auta?" kysyi Kalle.

"Ei henkeä; se ei meitä ensinkään auttaisi. Elossa ollen hän meitä paremmin hyödyttää. Katso kalujasi. Arkku on vahvasta raudasta".

"Olkoon vaikka kivistä, tämä pystyy", ja Kalle viittasi pientä koiran-leukaa, minkä otti pussistaan.

"Hyvä se; mutta luulenpa, että hän hyvästi taipuu; hän tuntee Jolsan Matin tempun".

"Ja minä tunnen hänen; hän on oikea pää-piru!" mumisi Kalle.

Matti oli pistänyt piippuunsa ja iskenyt tulusneuvoillaan tulta. Sitten meni hän vuoteen luo, missä Leena humalaista untansa kuorsasi; katseli pulloa, joka tyhjänä takalla loikoi, ja mietti itsessään paljonko viinaa se oli sisältänyt, ja ihmetteli yhä mistä eukko oli sen saanut. Hän tiesi, kun pari päivää takaperin kotonansa kävi, ettei mökissä löytynyt niin äyriäkään rahaa, tiesi myös, ettei kukaan Leenalle uskoisi jumpraakaan viinaa. Mutta turhat olivat hänen mietintönsä.

"Olisi se heittiö nyt selvillä, niin sanoisi, onko hän hankkinut veneen Koiviston rannalle, niinkuin Jussille panin käskyn", sanoi hän.

"Mitä veneellä tekisit?" kysyi toinen uteliaasti.

"Veneellä on Rytilään parempi kulkea; vai etkö ole saanut kyllicksesi vielä jalka-patikasta?" vastasi Matti ja samalla kiljasi hän julmasti, sillä epähuomiossa oli hän sattunut loukkaamaan murtunutta nenäänsä.

"Sen saat minulle vielä maksaa, Lauri!" huusi hän julmalla kirouksella, "kunhan vaan Rytilän patronin raha-aitat ensinnä ovat tyhjennetyt".

Miehien näin puhellessa ja melutessa oli päivää iltapuolelle kulunut. Matti, joka nyt oli kotonansa, rupesi vähän kotitöitä toimittamaan. Molemmat menivät he vihdoin ulos mökistä pihalle.

Taasen vallitsi hiljaisuus mökissä; mutta ainoastaan muutama minuuti miesten mentyä.

Muurin päältä kuului ensinnä hiljainen ruikutus, sitten näkyi sieltä jalka ja vihdoin seurasi koko ruumis.

Heikki oli miesten tullessa tupaan herännyt. Hän tunsu tuntuvasti kipujaan. Veri oli hyytynyt haavaan ja hänen kasvoilleenkin. Hänen päätänsä pakoitti, hänen koko ruumiinsa oli hellä. Hän oli juuri aikeessa ääntää, kun hän tunsu Jolsan Matin äänen. Hän ei ääntänyt, hän pysyi liikkumattomana paikallaan. Hän kuunteli mitä puhuttin, hän muisti tapauksen kestikievaritalossa ja hän ymmärsi pian, että tässä oli kysymys samallaisesta rikoksesta.

Vihdoin selvesi hänelle kuka nyt oli uhriksi katsottu. Hänen oma isäntänsä oli ryöstettävä. Tosin ei tämä huomio häntä niin illettänyt, kuin viimeksi Jolsan Matin aikomus provastia kohtaan; mutta kumminkin siihen määrään, että hän päätti, jos suinkin taitaisi, tehdä tyhjäksi Matin vehkeet. Hän ei tiennyt, miten tämä voisi tapahtua, mutta hänellä oli piisalle asti aikaa sitä siinä, missä makasi, miettiä. Ja kun miehet vihdoin läksivät ulos tuvasta, luuli hän voivansa nousta huonolta makuusijaltaan.

Hän seiso lattialla; hän katsahti ulos rikkinäisestä ovesta. Hän näki miesten kulkevan Koivistoon päin, luultavasti katsomaan, oliko vene rannassa. Hän avasi hiljaan oven ja kulki, niin kiiruusti kuin taisi, maantielle.

Heikki parka oli onnellisesti päässyt susien luolasta. Hän oli, kun hän kuunteli mitä miehet puhuivat, osannut ajatella, osannut miettiä, että tässä oli pahan-ilkisten ihmisten aikeita tyhjäksi tehtävänä. Vaino

ajoi hänet, kun hän näki ulospääsön vapaaksi, ulos. Onnellisesti, kenenkään huomaamatta, oli hän päässyt maantielle. Pelko oli saanut hänen kulkemaan niin kiiruusti kuin se hänelle oli mahdollista. Mutta kun hän maantielle tuli, katosi pelko. Hän huokasi syvään ja huomasi nyt, etteivät hänen jalkansa tahtoneet häntä kantaa. Hänen ajatuksensakin sekausivat; maa pyöri hänen silmänsä edessä. Jumalan raitis ilma oli tämän vaikuttanut. Hänellä oli kiirut, sen hän tiesi; mutta mihin ja mitä varten, se sekausi aina yhä enemmän haaveksillisiin unen-muotoisiin mietteisiin. Hän kulki kumminkin eteenpäin; hän kulki horjuellen, kunnes hänen voimansa loppuivat. Silloin, tarkoin tietämättä mitä teki, istuutui hän tien syrjään. Siinä ummistuivat hänen silmänsä; hän voipui tainnokselliseen uneen.

Rosvot, sillä sen nimen voinee kenenkään vastaansanomatta antaa Jolsan Matille ja hänen toverilleen, olivat sillä välin ulkona toimineet, mitä heidän oli toimitettavaa. Vene, jota Matti haki rannalta, löytyi siinä, pieni, yhden soudettava vene. "Eukko on ollut toimessa" — sanoi Matti kun veneen näki. "Nyt ei muuta kuin odottaa yötä".

Ja tätä odottamaan palasivat toverit jälle tupaan.

Oven oli Heikki, kun tuvasta karkasi, heittänyt auki. Miehet eivät sitä huomanneet. Siitä oli tupaan päässyt virkeämpää ilmaa, ja se oli vaikuttanut nukkuvaan. Leena rupesi vähitellen tointumaan ja hänen kätensä haperoitsi viina-astiaa, minkä hän oli pannut vuoteensa viereen. Mutta haperoitseva käsi ei tavannut kaljatuoppia, ja tämä seikka sai eukon äkkiä avaamaan silmänsä. Hän ei kuullut Matin kysymyksiä; hän oli nähnyt, miten viina-astiansa oli käynyt. Lätäkkö lattialla ja tuoppi, joka oli potkaistu oven suuhun, sanoivat hänelle sen. No, tästäkö eukko vinumaan; ja ellei hän olisi muistanut, ettei Matin kanssa ollut tukkanuotalle meneminen, olisi mökissä kummia nähty. Nyt kuultiin siellä vaan Leenan julmia kirouksia, mitkä eivät sittenkään tahtoneet hiljentyä, kun Matti nyrkkiänsä näyttämällä oli käskenyt hänen olla vaiti. Tämä vaikutti tosin, mutta enemmän toki Matin lupaus, että Leena seuraavana päivänä saisi herkku-juomaansa kokonaisen ankkurin. Leena asettui nyt ja vastasi miehensä kysymyksiin, niin selkeästi, kuin ottran jyvä, joka kihelmöitsi hänen silmässänään, teki sen hänelle mahdolliseksi. Hän jutteli muun muassa kapteenin onnettomuudesta, ja kun Matti sen kuuli, kirosi hän julmasti. "Perhana, etten ollut kotona", huusi hän, "se olisi huojentanut, jopa tehnyt tarpeettomaksikin aikomuksemme".

Matin näin manatessa oli eukko muistanut Heikkiä. Hän nousi vuoteeltansa, jonka laidalla hän oli istunut, ja rupesi kurkistelemaan uunille. Hän käänsi ryysyt siellä, mutta — poika ei enää ollut siellä.

"Lempoko hänen on korjannut!" huusi hän.

"Kenen?" kysyivät yksin suin miehet.

Eukko, joka puhuen kapteenin onnettomuudesta, oli unohtanut lausua mitään Heikistä, kertoi nyt täydellisemmästi, mitä hän tiesi. Matti kuunteli uuteliaasti. Mutta kun eukko pääsi kertomuksessansa siihen kohtaan, jossa poika kiipesi uunille, niin silloinpa säntäsi Matti eukkoonsa ja oli kuristaa hänet.

"Tiedätkö, sen lempo! mitä olet tehnyt?" huusi hän julmistuneena. "Poika on uunilla kuullut ja arvannut aikeitamme. Nyt sun p—ru korjaa elävältä!"

Vaikea on tietää, miten tämä kiista olisi loppunut, ellei nyt Kalle olisi mennyt väliin.

"Älä toki!" sanoi hän ja tarttui toveriinsa. "Kentiesi on poika jo aikoja ennen meidän tänne tuloamme pötkinyt tiehensä. Ämmä on arvattavasti jotenkin kauan maannut pöhnässä, koska nyt vasta heräsi".

Tämä muistutus sai Matin asettumaan, sillä hän tiesi, ettei ämmä niin kohta herännyt, kun oli juonut tarpeensa. Hän mumisi itsekseen kirouksia, mutta päästi eukon.

Kovaa menettelyä änkytti tämä vähän aikaa. Tuosta kapteenin onnettomuudesta keskusteltiin sitten yhä, ja miten siinä keskusteltiin, tulipa ilmi, että kapteenin rikutut kiesit vielä olisivat siinä, mihin heidät oli ojasta nostettu.

"Sen sinä, lempo vie, valehtelet!" ärjäsi Matti, kun eukko tämän ilmoitti. "Täällä ei likimainkaan ole minkäänlaisia kääsejä".

Tuo oli toinen kumma, jota eukko ei voinut ymmärtää. "Poika hiidessä, kääsit poissa!" huusi hän suu auki. "Jumal' avita! Tätä en minä ymmärrä!"

"Sinä! Sinäkö mitään ymmärtäisit, sika!" ärjäsi Matti. Sitten mietittyänsä vähän aikaa, lisäsi hän: "Niin kait se mahtaa olla: Kääsejä on noudettu ja Varpulan Laurin ottopoika on niiden kanssa lähtenyt". Ja Matti oli nähtävästi leppynyt kun tämän sanoi.

Mutta nyt oli ämmän vuoro: "Varpulan Laurin ottopoika!" huusi hän. "Kuka, missä on hän, Varpulan ottopoika!"

"Mitä sinä hänestä tahdot? Varpulan Laurin ottopoika oli juuri sama mies, minkä sinä määräsit uunille ja mikä nyt on hiidessä", vastasi Matti, joka vähän kummasteli eukon kiirusta kysymystä.

"Vai niin, vai oli se poika Varpulan ottopoika! Mutta tokkohan tiedät kuka tuo poika oikeen on?"

"Poikako!" vastasi Matti; "mitäpä hänestä nyt! Rytilän patroni hänen pestasi trengikseen kaupungissa kun eilen kävi".

"Trengikseen! No, sepä kummien kumma! Rytilän patroni oman itsensä trenki. Sen sanon minä koko maailmalle nyt, että Varpulan Laurin ottopoika on Rytilän patroni-vainaan kadonnut poi—"

Leena ei ennättänyt lopettaa. Matti, joka aina oli varullansa, ymmärsi, mitä eukko aikoi julkaista ja jo oli julkaissutkin, vaikkei saanut viimeistä tavuuta sanotuksi — Matti keskeytti Leenan puhetta antamalla nyrkkinsä väkensä takaa pudota eukon pääläelle. Sitten katseli hän pitkään Kallea, huomatakseen oliko tämä mitään eukon puheesta ymmärtänyt. Mutta Kalle sanoi vaan kun näki eukon kaatuvan: "Nyt sun p—ru korjaa, kun tapoit akkasi!"

Jos Kalle eukon puheesta oli jotakin ymmärtänyt, osasi hän sen kumminkin niin salata, ettei Matti, vaikka kuinkakin häntä silmäili, tullut tuota viisaammaksi.

XV.

Murtovarkaus.

Lahden poikki, millä toista-kymmentä vuotta takaperin näimme Jolsan Matin hämärässä melovan, kulkee taasen yössä vene. Kaksi miestä nyt siinä istuu. Veneen keula on nyt samaten kuin silloinkin käännetty Rytilään päin.

Soutaja on vahva, vankka keski-ikäinen mies. Hänen kasvonsa osoittavat typeryyttä, mutta samalla on niissä jotakin niin konnamaista, että herättävät inhoa. Hänen silmäilyksensä ovat tylsät, niistä voitaisiin lukea ajatus: "kaikki on minulle yhtä", — jos varmaa olisi, että mies mitään ajattelisi. Hänen nimensä on Kalle Kontio. Hänen elämänsä on hamasta hänen nuoruudestaan saakka yksi suuri rikos. Isäänsä ei hän ole koskaan nähnyt, äitiänsä ei hän muista. Kahdeksan-vuotiaana varasti hän; sitä ennemmin oli hän jo oppinut valehtelemaan. Äiti kuritti häntä; kuri ei ollut riittävä tahi oli se liian myöhäinen. Miten lieneekään, Kalle ei siitä parannut. Hän karkasi kotoaan ja siitä päivästä saakka ei hän ole äitiänsä nähnyt. Kerjäläisenä kulki hän talosta taloon; valehteli aina, varasti milloin sai tilaisuutta. Mieheksi kun kasvoi, rupesi hän trengiksi; mutta työtä inhosi hän. Siitä syystä osaa hän nyt luetella vähintäinkin sata taloa, joissa hän trenkinä on, missä kuukauden, missä viikon, missä vielä vähemmän aikaa palvellut. Kruunun leipää syönyt ja vettä juonut ja kaks kertaa on hän kruunun piiskaa maistanut.

Kaikkinaisiin toimiin on häntä käytetty ja hän kelpaakin kaikellaisiin. Matti tuntee hänen ja tietää, ettei hänellä ole ensinkään tuota tuntoa, joka omaksitunnoksi kutsutaan. Matti tietää, että Kalle viinaa varten elää.

Ei siinä paljon puhuta. Vene kulkee kiiruusti. Käsipuolinen pitää perää, itseksensä tuon tuostakin kiroillen, sillä hänen nenäänsä pakoittaa. Eipä haavaa olekaan puhdistettu siitä saakka kuin Matti kaupungissa sai siihen laastaritikun.

Jo laskee vene rantaan. Näillä paikoin ei Matti ole käynyt siitä yöstä saakka, jolloin hän poika sylissä karkasi Jolsan saarelle.

Silloin eli hän kapteeni Kornmanin kanssa ystävyksin. Rikoksestansa sai hän runsaan palkinnon; mutta siitä ei hänellä ole enää jälellä muuta kuin muisto. Usein on hän sittemmin, kuin rahansa loppuivat, vaatinut kapteenilta enemmän, mutta kapteeni on häneen kyllästynyt, eikä ole viime aikoina ollut tuntevinaankaan häntä. Ja kapteeni on kumminkin se, miltä Matti jonkinmoisella oikeudella voi apua odottaa. Nyt on kapteeni valmis lähtemään pitkälle matkalle. Sitä ennen on Matin käyminen hänen puheellaan. "Ellei kapteeni hyvällä anna, täytyy hänen pahalla antaa". Siinä lunnassana.

Ja se mielessä kulkee nyt Matti yksin käytävää Rytilään. Kalle on jäänyt rannalle veneen luo odottamaan. Matti on melkein varma siitä, ettei hän ilman Kallen avutta pääse aikeittensa perille; siitä syystä on hän käskenyt hänen olla valmiina ryhtymään väkinäisiin toimiin.

Matti tietää, että kapteeni vasta myöhään illalla, puoli-yön aikana panee levolle, että usein koittava päiväkin tapaa hänen valvomasta. Hän on siis varma siitä, että hän ketään herättämättä saa tavata entisen kapteeninsa.

Hän seisahtui Ryttilän hovin eteen. Hän näkee patroni Kaarle Kornman vainaan kamarissa jonkun kulkevan edestakaisin; hän tuntee kulkiessaan Ryttilän nykyisen isännän.

Hiljaisilla askelilla lähestyi Matti samaa akkunaa, josta hän viimein, kun Eeva valvoi patroni Kaarlea, oli kurkistellut kamariin. Hän huomasi, että patroni Konrad nyt oli yksinensä tässä kamarissa. Hän mumisi itsekseen: "Mitä tuo tuossa kummituksena kulkee? Luulisi hänen, kun on, mitä ikinä haluaa, onnelliseksi".

Hän koputti hiljaan akkunalle. Hän sai koputtaa kovemmasti, ennenkuin kapteeni Konrad sitä kuuli. Kapteeni kuuli vihdoin ja seisattui akkunan eteen. Hän silmäili ulos.

Siinä seisoj mies, jonka hän tunsi; mies, josta hän ei enää tahtonut tietää mitään nyt, kun hän ei häntä enää tarvinnut. Hän oli kyllästynyt tähän mieheen; hän vihasi häntä, mutta samalla pelkäsi hän häntä. Hänen oli täytyntä silloin tällöin antaa Matille vähän sitä, mitä tämä pyysi; sillä hän pelkäsi, että rikoskumppaninsa käyttäisi tietojaan hänelle vahingoksi; mutta yhtä usein oli hän närkästyneenä ajanut tyköään vaativan kerjäläisen. Mutta mitä kapteeni olikin antanut, vähäisenä, mitättömänä piti Matti kaiken sen. Salaisuudet, mitkä Matti tallensi ja vuosikausia oli tallentanut, olivat hänen mielestensä suuremmasta arvosta, kuin ne vähäiset roivot, mitkä kapteeni oli hänelle ylönkatseellisesti heittänyt.

Levotoinna, saamatta unta oli kapteeni kulkenut velivainajansa kamarissa edes takaisin. Hän oli miettinyt asioitansa, miettinyt miten hän suuremmalla voitolla voisi niistä selvittää ja samalla pysyä ainakin siinä maineessa, missä hän nyt oli. Hänen oli täytyntä tunnustaa itselleen, että hänessä itsessään oli jonkunmoinen muutos tapahtunut; tämän luuli hän huomaavansa siitä, että hän, joka ennen ei laisinkaan lukua pitänyt muiden puheesta, nyt ei sietänyt, että hänestä pahaa puhuttiin. Hän oli tänä iltana, sen verran kuin hänen kaltaisensa ihminen sitä taisi, pitänyt tutkintoa oman itsensä kanssa ja huomannut, että tähän muutokseen oli syynä tyttärensä Amanda. Tämä kasvoi kasvamistaan ja häneen olivat kapteenin tunteet kiintyneet. Hän rakasti tyttärtänsä. Ainoa merikulku vielä, ja kapteeni päätti irtaantua kumppanuudesta Karlgrenin kanssa, sekä ruveta kunnan ihmisenä elämään Ryttilässä tyttärensä eteen. Tähän päätökseensä oli syynä sekin, että asiat hänelle, hänen ollessansa kumppanuudessa Karlgren'in kanssa, eivät ensinkään olleet niin onnistuneet, kuin hän oli sitä itselleen, liittoon ryhtyessään, kuvaillut. Hän tiesi siihen lisäksi, että Karlgrenin itaruutta naurettiin, että häntä pidettiin typeränä, sekä että hänelle, kapteenille, tuli osaksi vähän tätä naurua. Hän oli nainut Wapon, kauppiaan sisaren, omanvoiton-pyynnöstä, mutta koko hänen voittonsa tästä avioliitosta oli ollut rauhatoin koti-elämä. Hänen täytyi tunnustaa itselleen, että Wappo se olikin, joka nimen-omaan isännöitsi Ryttilässä, ettei hänellä ollut uskallusta eikä voimaa tätä olentoa vastustaa. Päästäksensä vähäksikään aikaa vapaaksi avioliiton lujista siteistä, oli hän päättänyt lähteä merelle. Sitten enemmän mietittyänsä asiaa, oli hän huomannut oman hyötynsäkin sitä vaativan. Merellä, missä hän taasen oli entinen kapteeni Kornman, saisi hän ehkä miehuutta, jotta kotiin tultuansa taitaisi taloutensaakin ohjata, kuten laivan komanttoa mereltä. Totta on, etteivät kapteenin ajatukset tällä alalla olleet oikein selvät, mutta se ei häntä huolettanut. Aikaa kutakin, ajatteli hän.

Kapteenissa oli, jos syvemmälle hänen sielunsa pohjalle silmäilemme, tapahtunut, aina vähin, toinenkin muutos. Samalla kun hän tunsi, että hän tyttärtänsä rakasti, tunsi hän myöskin jotakin outoa, jotakin tähän saakka tuntematonta sydämässään. Hän oli kokonaan unohtanut, mitenkä hän oli päässyt Ryttilän omistajaksi, mutta nyt kun rakkauden tunteet hänessä pääsivät henkiin, tunkeusi tuo muisto aina väliin hänen mieleensä. Se ei ollut häntä juuri sanottavasti rasittanut, mutta se ei häntä ensinkään miellyttänyt, ja hän koetti sentähden päästä siitä vapaaksi. Nyt kun hän velivainajansa kamarissa kulki, missä kaikkien olisi pitänyt häntä muistuttaa siitä, ei hän sitä muistanut, ennenkuin hän näki Jolsan Matin akkunan takana seisovan. Mutta silloin tunkeusi muisto kaikesta, mitä hänen ja käsipuolisen välillä oli tapahtunut, silmänräpäyksessä häneen.

Sanotaan, että kaikkein paatuneinkin ihminen, joka ei pelkää Jumalaa eikä ihmisiä, kun saa hiljaisuudessa rikoksiansa miettiä, jopa haavanlehden liikunnostakin hämmästyä, kun äkki-arvaamatta kuulee sen suhinan. Niinpä kävi kapteeninkin kun hän näki Jolsan Matin. Mikä toi tämän nyt tänne; mikä sai hänen häiritsemään kapteenin ajatuksia ihan hetkenä, jona kapteeni ajatteli palata pahoilta teiltään?

Äkki-arvaamaton näkö kuluneista ajoista herättää muistiimme kaikki ne seikat, jotka ovat yhdistyksessä tämän näön kanssa. Ystävän kun näet, jota et vuosikausiin ole nähnyt, heräävätpä usein muistiisi sen hetken tapaukset, jolloin tämän ystävän viimeksi näit. Miten heräävät nämä muistit, mikä tekee ne sitä elävämmiksi kuta omituisemmat seikat olivat, joina tapaukset tapahtuivat? Tähän kysymykseen en ota vastatakseni. Mutta että niin on, sitä ei epäile kukaan.

Silmänräpäyksessä vilahti elävänä muistona kapteenin sielussa kaikki, mitä oli tapahtunut yöllä, jona hänen veljensä kuoli. Jolsan Matti, joka akkunan takana seiso, kutsui nämä muistot esille. Hänen muotonsa pyyhki pois aikojen pilvet, mitkä kapteenin sydämen pohjalla peittivät mitä sanottuna yönä oli tapahtunut, ja kapteeni muisti nyt tämän yön tapahtumat niin selvästi kuin olisivat ne ihan juuri nyt tapahtuneet. Hän luuli näkevänsä veljensä, joka tarjosi hänelle kätensä ja kysyi, minkä tähden hän häntä vihasi; hän oli näkevinänsä provastin, joka läpitunkevilla silmillä häntä silmäili. Hän ei ollut osannut olla varullansa; tämä näkö oli silmänräpäyksessä paljastanut kapteenille mitä hän vuosien kuluessa oli kokenut saada itseltänsä yhä enemmän unohtumaan. Hän hypähti pian kohoksi, kun hän näki sen, jota hän kaikkein vähinnä olisi tahtonut nähdä, jonka hän mielellänsä olisi syössyt syvimpään helvettiin.

"Mitä sinä tahdot?" ärjäsi hän, kun tuo muistien silmänräpäys oli kulunut ja hän jälleen oli tointunut ja saanut kuluneiden aikojen aaveet kootuksi ja lukituksi entiseen piiloonsa. Mutta samalla muisti hän kaiketi, että hän, jos näin kovalla äänellä puhuisi, voisi herättää vaimonsa, sillä hän kääntyi ja katseli ympärilleen, huomatakseen olisiko ketään likisyydessä. Hän pelkäsi Jolsan Mattia — sentähden ei hän uskaltanut huutaa, hän ei ensinkään tahtonut, että kukaan näkisi Jolsan Mattia, sen tähden kertoi hän hiljemmalla äänellä kysymyksensä.

Jolsan Matti lienee ymmärtänyt, mitä kapteenin mielessä liikkui, kun tämä kääntyi ja katseli ympärilleen, sillä hän hymyili. Mutta hänkin oli samasta mielestä kuin kapteeni, että, näet, kahden keskustelu, josta ei kukaan kolmas mitään tietäisi, olisi heidän välillensä nyt sopivin — sentähden vastasi hän niin hiljaan, että kapteeni tuskin kuuli hänen sanojansa: "Päästäkää minua kamariinne".

Sopimattomammalla ajalla ei olisi Jolsan Matti voinut tulla kapteenin puheelle.

Kapteeni kun kuuli Matin vastauksen, seiso kotvan aikaa tietämättä mitä tehdä. Jos hän olisi ollut naimaton, niin kyllä hän olisi sen tiennyt; — mutta nyt? Matti odotti, että kapteeni tekisi, niinkuin hän oli käsenyt, mutta kun kapteeni ei liikahtanut, kertoi hän kovemmalla äänellä; "Päästäkää minua kamariinne, minulla on teille tärkeää sanottavaa".

Nyt liikkui kapteeni. Hän viittasi sormellaan ovea ja astui sitten ulos toiseen kamariin, siihen missä viimeksi näimme patroni Kaarle vainaan nuoren pojan nukkuvan yönä, jona hänen isänsä kuoli. Sitten meni hän etuhuoneeseen ja avasi oven. Siinä odotti häntä jo Matti.

"Hiljaan!" käski kapteeni.

He astuivat sisään patroni-vainaan kamariin.

Siinä seisoivat kumppanukset, toverit, ystävät — miksi heidät nimitämme — vastatusten; mutta eivätpä nyt ystävään silmillä toisiaan silmäilleet. Kapteeni, kun nyt oli vapaa-ehtoisesti päästänyt suden omaan luolaansa, oli voittanut takaisin entisen urhoollisuutensa. Hän seiso siinä, niinkuin ainakin komentaja komennettavan edessä. Hän silmäili käsipuolista päästä jalkoihin asti ja odotti, että tämä sanoisi asiansa.

Mutta käsipuolinen ei nyt ollut sama nöyrä kyrmyniska kuin ennen. Hän oli, kuta piukemmalla kapteeni piti kukkaron suun, sitä enemmän oppinut vaatimaan. Entinen kunnioitus oli kumminkin tähän saakka jotenkin pitänyt kahleissa tämän vaativaisuuden; mutta nyt ymmärsi Matti, että jos tämä tilaisuus jäisi käyttämättä, ei toista tilaisuutta niin pian tarjoutuisi; ja sen tähden voitti vaativaisuus. Mutta hänkään ei tahtonut alkaa puhetta; hän tahtoi ensinnä kapteenin sanoista kuulla, miltä kannalta asiansa oli ajettava.

"Sano asiasi" — ärjäsi vihdoon kapteeni. "Jos rahoja taaskin tulet kiskomaan, niin on kulkusi tänne ollut turha".

Kapteenin ääni ja hänen sanansa suututtivat Mattia. Hän oli saanut tietää, miltä kannalta asia eli ajettava.

"Minä tuln, niinkuin arvasitte, rahoja", sanoi hän jotenkin kohteliaasti. "Mahdotointa on minun Jumalan ilmasta elää. Ne rovat, jotka olette suuhuni tukkineet, niinkuin nälkäisen koiran, eivät ole olleet mistään arvosta, varsinkin kun ne vertaan Rytilän omaisuuteen, minkä omistaja te olette, niinkuin tiedätte, minun kauttani".

Kapteeni oli antanut Matin puhua, mutta hänen kasvoinsa vaaleus osoitti, että viha, hillitsemätöin viha hänessä kuohui.

"Ja paljonko tahtoisit?" kysyi hän kamalan kolkolla äänellä.

"Tuhannen ruplaa kerrassaan, tahi sitoumuksen, että maksatte minulle kaksisataa ruplaa vuodessa

kuolin-hetkeeni saakka."

Kapteeni kulki pari kertaa edestakaisin kamarissaan; sitten asettausi hän seisomaan Matin eteen ja katseli häntä kauan sanaa sanomatta.

"Ja ellen anna sulle äyriäkään?" sanoi hän vihdoin.

"Niin luovutte te ennenkuin kuukausi on loppuun kulunut Rytilästä, sillä" — ja Matti kuiskasi hiljaan — "sillä patroni Kaarle-vainaan poika elää".

Kaikissa oli kapteeni Konrad ollut, mutta eipä ennen semmoisessa tilassa kuin nyt. Tuo uutinen, jonka hän nyt kuuli, tunkeusi hänen sydämensä pohjaan saakka ja mylläroiti siellä kaikki ylös-alaisin. Hän ei enää muistanut Matin hävytöntä pyyntöä. Sanat: "patroni Kaarle-vainaan poika elää" — soivat yhä hänen korvissaan.

Mutta eipä ollut kapteeni niitä miehiä, mitkä ensi ryntäyksessä voitetaan. Hän, kuten ainakin, kun jotakin outoa liikkui hänessä, alkoi kulkea edestakaisin kamarissa, ja kulkiessaan koetti hän äärettömällä voimalla saada tasapainoon ne tunteet, mitkä uutinen oli hänessä herättänyt. Nyt sai hän kulkea kauan enneneen kuin tämä hänelle onnistui.

Matti oli odottanut jotakin aivan toista. Hänellä oli valmis taru kerrottava kapteenille, jos tämä, niinkuin Matti luuli, olisi huutanut: sinä valehtelet!

Mutta kapteeni ei sanonut sanaakaan, kulki yhä vaan edestakaisin. Hän mietti mitä tästä uutisesta, jos siinä olisi perää, jos poika, Rytilän oikea perillinen, todellakin eläisi, voisi seurata. Mutta kuta enemmän hän asiaa mietti, sitä yhä enemmän vakaantui hän siitä, että Matti valehteli, että hän tällä lailla koetti onkia rahoja kapteenin herkkä-luuloisuudelta. Mutta kapteeni ei ollut herkkä-luuloinen.

Hän lopetti kulkunsa ja asettausi taasen Matin eteen. — "Hyvä on, että hän elää; missä on hän, tuo hän tänne", sanoi hän.

Tätä tällaista ei ollut Matti osannut aavistaakaan. Hän typeryi, eikä oikeen tiennyt mitä vastata. Kapteeni huomasi kohta tämän ja hän oli nyt varma, ihan varma siitä, että velivainansa poika oli toisessa maailmassa. Kapteenin luonteessa ei ollut mitään leikillistä, mutta kumminkin, kun hän luki petettyä toivoa Matin silmistä, ei hän voinut olla ivaa laskematta hänen kanssansa. Hänen tunteensa olivat nyt tasapainossa.

"No missä on hän, tuo hän tänne. Minä annan hänelle mielelläni takaisin Rytilän" — jatkoi kapteeni. — "Mutta, Matti parka, miten kät sinun käy silloin?"

Matti ei ollut koskaan kuullut kapteenin laskevan leikkiä. Hän ei siis semmoiseksi ymmärtänyt kapteenin lausetta. Hän typeryi yhä enemmän. Hän ei edes huomannut, että hänen rikoksensa oli yhtä salassa kuin kapteenin, että jos toisen pahat työt tulisivat ilmi, tulisivat toisenkin, ja ettei kapteeni ensinkään voinut mitään kantaa hänen päällensä.

Mutta kapteeni yhä jatkoi: "Ja tästä uutisesta sinä tahdot 1,000 ruplaa — niinhän sanoit?"

"Niin!" mumisi käsipuolinen.

"Niinkuin sanoin, ei äyriäkään", ärjäsi kapteeni. "Mene matkoihisi ja tuo huomenna kuolleesta herännyt tänne". Ja ennenkuin Matti ehti mitään ajatella, mitään tehdä, oli kapteeni tarttunut hänen käteensä ja saattanut hänen ulos. Ja ennenkuin Matti ehti mitään miettiä, tapasi hän itseänsä seisomasta porstuan oven ulkopuolella, ja porstuan ovi oli lukittu hänen takanansa.

Hän kääntyi porstuaan päin, kynsien korvantaustaansa. Hän odotti että kapteeni jälleen avaisi oven, sillä eipä ollut hän, Matti, vielä saanut puhua niin mitään siitä, mitä hänellä oli puhuttavaa. Mutta ovi pysyi kiinni, eikä kapteenia näkynyt.

Matti suuttui, suuttui itselleen. Kapteeni oli häntä kohdellut niinkuin lasta, ja hän oli antanut itseään siten kohdella! Hän raapi korviansa, aina yhä enemmän suuttuneena, kuta enemmän hän asiaa mietti. Vihdoin lähti hän hiljaan astuskelemaan rannalle päin takaisin.

"Sen saat minulle vielä maksaa" — mumisi hän. "Semmoiset ovat rikkaitten kiitokset!"

Kalle Kontio oli sillä välin odottanut rannalla toverinsa tuloa. Hän oli pannut maata veneensä viereen ja nukkui sikeää unta, kun Matin potkauksesta heräsi. Hän katsahti ajattelemattomasti toveriinsa.

"Noh, miten kävi?" kysyi hän ja haukotteli niin, että leukaluut natisivat. "Tapasitko ketään?"

"P—run itse!" — ärjäsi Matti. Kalle tirkisteli Mattia kummituksena, eikä muistanut sulkea suutansa

haukotuksesta.

Mutta Matti ei enää ollut se typertynyt, joka vasta ei osannut toisen lauseeseen mitään vastata. Hän oli niin pian kuin pääsi kapteenin näkyvistä, niin pian hän suuttumukseltaan osasi miettiä, ruvennut miettimään; ja vaikka hänen miettimisensä ei vienyt mihinkään varmuuteen, ymmärsi hän, että hän oli äkki-arvaamattomalla sotaryntäyksellä lyöty; että aseet — mietteet kapteenin aivoissa — olivat sukkelammat ja terävämät, kuin tuo tuuma, jolla hän oli aikonut saada kapteenin hyvällä antamaan hänelle rahaa. Hän oli tullut siihen päätökseen, että jotakin pirullista salausi kapteenin mielessä. Sillä kuta enemmän hän asiaa mietti, yhä mahdottomammalta näkyi se hänelle, että kapteeni saattaisi vapaaehtoisesti luopua Ryttilästä. Kun Matti ei voinut ymmärtää, mitä kapteenilla oli mielessä, päätti hän olla sitä ajattelematta ja sen sijaan ryhtyä tuohon toiseen keinoon, jolla paremmalla menestyksellä saisi mitä tarvitsi, — kapteenin rahoja.

Matti oli, kapteenin kamarissa kun seisoj ja ennenkuin hämmästyti hänen lauseestaan, tarkoin katsellut ympärilleen ja pannut muistiin kaikki, mikä voisi viedä menestykseen, jos hänen täytyisi ryhtyä tuohon toiseen keinoon. Hän oli huomannut ulkopuolella akkunaa kun seisoj, että toinen akkunan vuorilautoista oli jotenkin löyhällä, että jos se otettaisiin irti, kävisi hyvästi nostaminen akkuna saranoilta pois. Tämä ajatus mielessä istahti hän nyt Kallen viereen venettä vastaan, ja ikäänkuin olisi tässä ollut kysymys varsin jokapäiväisestä asiasta, pisti hän piippuunsa ja iski tulta tulusneuvoillaan.

Kauan aikaa istui hän siinä ja Kallen kysymyksiin vastasi hän vaan: "Odotetaan, kunnes pääsee kapteeni uneen". Kalle ei ollut juuri utelias, hän oli siihen liian laiska, mutta katsoipa hän kummastelevilla silmäilyksillä toveriansa tuossa. Matti taasen mietti siinä, voisiko hän jollakin lailla hyväksensä käyttää tuota uutista, minkä hän oli kapteenille kertonut.

Niin kului, kuten jo sanoimme, aikaa vähän ja Kallekin, vaikkei hän syntymisestään saakka ollut koskaan muulloin kiirutta tehnyt, kuin ainoastaan semmoisissa tiloissa, missä korjaamalla luunsa oli luullut voivansa pelastaa selkensä, rupesi jo tuskastumaan tätä omituista rannalla istumista, kun Matti vihdoin nousi ja sanoi:

"Nyt on aika".

Kahden lähtivät nyt miehet hiljaan kävelemään hovia kohti. Ei näkynyt eläviä niin missään. He hiipivät hiljaan yrttitarhaa, käytävää, asuinhuoneen luo ja — pysähtyivät akkunan alle, missä Matti vasta ikään oli seisonut. Varovasti kurkisteli Matti tästä akkunasta kamariin. Siinä ei nyt näkynyt ketään. — Viisaasti oli Matti tehnyt kun odotti. Sillä kauan oli kapteeni, kun oli saanut hänet ulos, kulkenut juuri tässä kamarissa, lattiaa mitaten, miettien, ennenkuin oli lähtenyt sieltä.

Akkunan vuorilautaa, missä saranat istuivat, tarkasteli nyt Matti tarkemmin. Se oli melkein irti. Hän tunnusteli sitä, hän huomasi, että sen saisi irti ilman aseetta.

"Ota vastahan" — sanoi hän Kallelle, joka yhtä levollisena, kuin olisi ollut kysymys aivan tavallisesta, luvallisesta asiasta, oli tyhjentänyt lakkarinsa ja ruohoiselle kentälle laatinut koko joukon aseita ja tiirikoita. Kalle katsahti Mattia ja sitten akkunaa, ja näyttipä siltä, kuin olisi hän ollut vähän pahoillansa, kun näki, ettei tässä, ei ainakaan kamariin pääsemiseen, tarvittu mitään aseetta. Hän kun tuon näki, korjasi jälleen aseensa lakkariinsa.

Peukalonsa pisti Matti vuorilaudan ja seinän väliin. Vähäinen nyykkäys, vähäinen napsaus ja lauta oli irti. Kalle tuli nyt avuksi. Huokeasti käännettiin akkuna vuorilautoineen. Sitä kokonaan irtaantumasta eivät pidättäneet muut kuin haa'at, ja kun akkuna niistä nostettiin, olipa kulku vapaa patroni Kaarle-vainaan kamariin.

Matti, kun oli akkuna hiljaan asetettu kentälle, loi silmänsä Kalleen. Epäilemättä mietti hän kumman heistä oli meneminen avatusta aukosta sisään. Matti ehkä arveli, että kamariin menevä tarvitsisi kaksi kättä. Mutta epäilemättä luotti hän enemmän ainoaan käteensä kuin Kallen molempiin, sillä hän kuiskasi nyt: "odota ja ota vastaan" — ja hiipi ilman Kallen avutta huoneeseen.

Linnut alkoivat puistossa aamuvirsiänsä laulaa. Taivas oli kirkas ja selkeä, rusottava hohde ennusti päivän tuloa; ilma oli lämmin ja ihana. Kaikki ennusti kaunista päivää. Mutta oliko miehillä — Matilla ja Kallella — aikaa huomata mitään semmoista!

Uudestaan, toistamiseen seisoj nyt Matti samana yönä patroni Kaarlen kamarissa. Hän oli nyt yksin siinä. Kaikki, mitä siinä löytyi, oli hänen.

Hän silmäili ympärilleen ja kuunteli. Ei kuulunut mitään muuta kuin lintusien aamuvirsiä, — mutta ne eivät Mattia peloitaneet; ei näkynyt elävää muuta, kuin Kallen ilkeä naama, joka akkuna-aukosta kurkisteli. Mutta kumminkin näkyi Matti yhtäkkiä säpsähtävän. Hän, kun katseli ympärilleen, näki

seinällä patroni Kaarle-vainaan emännän kuvan; ja sen silmät seurasivat häntä, jos mihin hän liikkui kamarissa. Tuo näkö pisti Mattiin. Hänenkin sielunsa läpi kulki muistoina entiset eleyt aikansa, jolloin hän nuorena, eikä näin kauas pahuuden tielle ehdinnyttä, näki elävänä sen, minkä kuva nyt häntä varoitti — varoitti! Niin, sillä jotakin varoituksen tapaista tunsu Matti sydämensä pohjalla liikkuvan. Mutta se piste kadotti paikalla, silmänräpäyksessä kärkensä, ja ennenkuin Kalle ennätti ruveta ihmettelemäänkään; — se kadotti kärkensä, sillä Matin silmät näkivät nyt, mitä ne olivat hakeneet. Siinä vuoteen — saman vuoteen, mihin patroni Kaarle oli kuollut — ja seinän välissä seisoi lipas, tuo, jonka Matti hyvin tunsu, sillä siitä oli hänelle palkkansa maksettu, kun hän kapteenille ilmoitti, ettei Ryttilän nuori patroni enää ollut olemassa.

Nyt ei hän enää viipynyt. Hän kulki lippaan luo ja koetti nostaa sitä. Hänen silmänsä säihkyivät ilosta. Hän tiesi, että tässä pienenlaisessa rautalippaassa tallensi kapteeni niitä tavaroita, joita varten hän oikeestaan oli elämäänsä tähän saakka elänyt. Hän tarttui lippaasen, koettaen nostaa sitä. Se oli raskas, se ei liikahtanut. Matti ponnisti voimiansa. Ei, lipas ei liikahtanut. Hän kyyristyksen nyt syvemmästi katselemaan aarre-arkkua, ja hänen kasvoistaan katosi ilo. Lipas oli neljästä kohden isketty kiini laattiaan, ja siinä piti sitä kiini seinän puolella kaksi munalukkoa. Matti, kun tämän huomasi, kirosi hiljaan julman kirouksen, mutta hän ei ollut niitä, mitkä aiottua työtä kesken heittävät. Hän meni Kallen luo ja kuiskasi hänelle sanan, ja Kalle tyhjensi nyt lakkarinsa Matin käsiin. Pian sen jälkeen makasi Amanda vainaan kuvan alla patroni Kaarlen kauniilla peitteellä peitetyllä vuoteella vasarat, hohtimet, tiirikat ja vähäinen koiranleuka.

Nyt alkoi työ. Lipas oli, jos miten, irti lattiasta otettava, sillä sen kantta särkeminen ei käynyt; se olisi saanut koko talon väen jalkeille. Siinä nyt tarkastettiin lattiaan isketyt rautalevyt; niitä ei käynyt katkominen. Raspinaulat olivat puukolla irroitettavat, leikattavat lattiasta.

Hiljaan siirrettiin vuode. Polvilleen laskeusivat miehet lippaan eteen ja hiki heidän otsastaan osoitti pian, että tässä tehtiin työtä suuren päiväpalkan edestä. Neliskulmaista palaista, jonka keskellä raspinaula oli, leikkasi lattiasta Kalle. Matti koetti puralla isontaa reikää toisen raspinaulan ympäriltä. Jos nämä saataisiin irroitetuiksi, sitten olisi pohja lippaasta leikattava. Matti, näetsen, tiesi, että pohja oli puinen. Koko lipasta irrottaminen oli mahdotointa, sillä munalukkoihin ei päässyt aseilla; ne olivat liian likellä seinää.

Työ kävi sukkelasti ja hiljaan. Miehet olivat tälläisiin tottuneet. Vihdoin nousi Kalle. Hän oli tehnyt osansa. Sarana, jolla rautakisko oli lippaassa kiini, kääntyi, kiskon toinen pää, joka oli ollut lattiassa kiini, nousi ja sitä seurasi tuuman kanttikulmainen pala lattiasta.

Reikä, jonka naula oli tehnyt lattiaan, isoni Matin puratessa yhä enemmän. Hän painoi vasaran kantapuolella puraa, jota sitten hohtimen avulla väänsi ympäri.

Öinen työ näkyi miehille onnistuvan.

Päät toisissansa kiini olivat miehet työskennelleet, toinen toisestaan huolimatta. Mutta kun Matti oli saanut työnsä loppuun ja sarana vähäisen äänsi, kun hän sitä käänsi, käänsi Matti päätänsä katsellakseen, mitä Kalle oli saanut aikaan. Se liikunto oli onneton.

Kalle, joka oli polvillaan seisonut, otsa miltei laattiassa kiini, nousi nyt äkkiä, niinkuin jo sanoimme. Mutta samallapa kävi hänen päälakensa kovasti Matin naamaan, ihan juuri siihen kohtaan siitä, joka oli hellin. Me muistamme, että Matin nenä tappelussa Varpusen Laurin kanssa oli mäsäksi murtunut. Juuri tähän pakoittavaan kohtaan naamasta sattui kovasti Kallen pää.

Se kävi kipeästi. Matti ei ollut hellä-ihoinen, mutta tämmöistä kolausta hän ei voinut kärsiä. Muistamatta paikkaa, missä oli, päästi hän julman ulvonnan. Ajattelematta mitään, syöksyi hänessä hänen vihansa tyynen miettimisen rajoja ulommalle, ja ennenkuin Kalle, joka yhteensattumisesta jälleen oli vaipunut polvilleen, ehti nousta, oli Matti vasaralla, joka hänellä oli kädessä, iskenyt toveriaan päähän. Se isku oli vihan, tulisen suuttumisen, ja se semmoinen isku ei ole leikintekoa. Vasaran kärkipuoli oli pian reikiään asti uupunut Kallen aivoihin. — Ja Kalle vaipui, sanaa sanomatta, ääntä päästämättä lippaan päälle.

Silmänräpäyksessä oli se tapahtunut. Matti, kun tekonsa näki, tyyntyi. Hän ymmärsi kohta, ettei hänellä enää auttajaa ollut. Hän nousi seisalleen ja katseli ympärilleen, mutta silmäilyksillä, joista järki oli kadonnut. Hän puristi kättänsä äärettömästi pakoittavaa murtunutta nenäänsä vastaan.

Niin seisoi hän kauan. Vähitellen tointui hän. Hän tarttui toveriinsa, pani hänen makaamaan lattialle. Kallesta oli jo henki lähtenyt. Kuvan silmät seinällä seurasivat murhaajaa.

Matti tointui kokonaan. Hän osasi ajatella tekoaan. Hän ymmärsi asemansa. Hän kuunteli, mutta vielä oli kaikki hiljaista hänen ympärillään. Hän muisti mitä varten hän tässä huonehessa seisoi. Hän loi silmänsä lippaasen. Vähän vielä, ja aarre olisi hänen.

Jos olisi ihmissilmä osannut nähdä mitä Matin sydämessä nyt liikkui, olisi se nähnyt jotakin, jota ei hirmuisinkaan kuvaus voi kuvailla. Siinä sydämessä ei ollut enää minkäänlaista tasapainon tapaistakaan. Ahneuden piru valtasi; vihan piru karkoitti, samassa määrässä kuin ruumiillinen tuska ja kipu vaivasi Mattia, katumuksen kauas, kauas pois.

Hän katseli puolitekoista työtä ja hän päätti sitä jatkaa. Akkunasta kävi hiljainen tuulen henki yhä, likemmälle lähestyvän päivän enne; auringosta alkoi jo reuna näkyä taivahan rannalla.

Hän katseli vielä kerran ympärilleen. Hän lähestyi ovea, joka vei saliin. Hän salpasi sen. Ja sitten palasi hän työhönsä.

Hän isonsi reikää raspinaulan ympärillä. Hän teki raivoissaan työtä. Nyt, nyt oli saalis saatava, voitto voitettava — tahi ei koskaan. Sama kurjuus, kuin tähän saakka, jäisi hänelle osaksi, ellei hän nyt onnistuisi. Vanhan merimiehen kaikki ajatukset olivat kiinni työssä. Murtunutta jäsentä ei pakoittanut nyt; hän ei ainakaan tuntenut sitä.

Hän teki kiiruutta. Aika oli kallis, hän tiesi sen. Hän olisi antanut puolet lippaan sisällöstä, jos hänellä nyt olisi ollut toinen kätensä tallella.

Mutta kulkipa se työ yhdelläkin kädellä.

Kulki, mutta hitaasti... Se kulki kumminkin, ja jo irtaantui raspi. Se liikkui reijässä, se löyhtyi löyhtymistään. Väänne vielä ja — se oli Matin kädessä.

Hän pyyhki pois hien otsaltaan. Hän nousi ja katseli ympärilleen, hän katseli kuollutta. Aurinko oli milt'ei kokonaisuudessaan näkyvissä. Ei levolle aikaa, nyt työhön jälle.

Hän nosti lipasta; se nousi. Se oli vaan munalukoista kiinni enää. Se nousi, niinkuin arkun kansi nousee, kun sitä nostetaan. Hän kaasi tuolin ja työnsi sen lippaan ja lattian väliin. Ja nyt tarttui hän puukkoonsa. Lippaan pohja oli au'aistava.

Hän viilsi sauman pitkin lippaan pohjaa. Puukko pystyi hyvin; vielä viille ja suuri palanen puuta lohkesi pohjasta. Hän iloitsi, mutta samalla, kuta enemmän työ loppua lähenee, sitä levottomammaksi meni työmies. Hän vapisi joka jäsenessään.

Muutama silmänräpäys vielä ja patroni Kornmanin riipus on Jolsan Matin käsissä.

Mitenkä! Onnistuuko murhaajan ja rosvon työ? Aurinko, joka valaisee hänen kasvojansa, eikö se herätä ketään keskeyttämään ilkurin aikeita? — Ei! Linnut ne laulavat puissa, ja taampaa tuntuu meren ykstoikkoinen läykkyy rantaa vastaan. — — — Muuta mitään ei kuulu Jolsan Matin ympärillä.

Hänen työnsä onnistuu siis, hän saa periä Kontion Kallenkin osan — —?

Saamme nähdä.

XVI.

Provastin perhe.

Me heitimme Heikin nukkumaan houreellista unta tien syrjään, joka vie Karva-Annan asunnosta Ryttilään. Poika parka ei kestänyt sitä ponnistusta, jossa viimeisenä vuorokautena oli ollut. Hän makasi siinä tien syrjässä. Kallioita tiellä ei puuttunut; mutta katajapensaansa syrjästä, missä hän makasi, ei tiennyt häntä kukaan hakea.

Päivä kului kulumistaan ehtoolle. Yhäti makasi siinä poika. Väliin oli hän illan puoleen vähin herännyt, koettanut nousta, mutta aina vaipunut jälle takaisi kesäiselle kentälle.

Niin oli hän maannut kauan. Aurinko rupesi jo laskemaan. —

Mutta silloin heräsi poika. Hän tunsu, että joku häneen koski, että joku häntä nuuski. Ja samalla kuuli hän, että koira hänen vieressänsä haukkui.

Hän avasi silmänsä. Suuri koira seisoi hänen vieressään ja nuoli hänen kasvojansa, mihin verta oli hyytynyt. Hän koetti nousta, mutta hän ei jaksanut. Hän oli liian heikko siihen. —

Paikka, missä hän makasi, oli ihan tien syrjässä. Kun hän nosti päätänsä, kuuli hän tieltä ääniä. Siitä sivu, missä hän makasi, kulki joku.

Tämä kulkeva oli jo koiran käytöksestä huomannut, että jotakin outoa oli tien syrjässä. Hän oli jo pysähtänyt hevosensa, kun näki, että katajapensa vieressä ihmisen pää pistihe esiin ja jälle katosi. Hän meni pensaan luo.

Siinä makasi Heikki, koira seisoi hänen vieressään ja heilutti ystävällisesti häntäänsä. Vanha mies kyykistyi makaavaa katsomaan. Vanhus ei tuntenut Heikkiä; mutta Heikki tunsi vanhuksen.

"Provasti!" — sanoi hän hiljaan.

Provasti se olikin, provasti Wern, joka palasi kotiinsa sairaan tyköä.

— "Kuka sinä olet, poika, ja mistä tuommoisessa tilassa?" kysyi hän ja kyykistyi vielä alemmaksi pojan tuo.

"Varpulan Heikki!" vastasi Heikki hiljaan.

Nyt tunsi provasti hänen. Tahikka paremmin sanoaksemme, hän muisti nimestä, jonka kuuli, tapauksen kestikievaritalossa.

"Jumalan nimeen poika! mitä sinua on kohdannut!" huusi hän.

Heikki kuuli kysymyksen. Hän koetti vastata, mutta samassa kun hän muistutteli itselleen, mitä häntä oli kohdannut, mitä varten hän äsken oli niin kiirutta tehnyt, sekausivat hänen ajatuksensa. Hän luuli näkevänsä Jolsan Matin vieressänsä ja hän huudahti kovasti, ja hänen päänsä vaipui jälle alas. Heikkous oli vieläkin voittanut.

Provasti huomasi nyt, ettei hän Heikiltä, siinä tilassa, jossa tämä nyt oli, voisi saada mitään tyydyttävää selitystä. Poikaa ei myöskään käynyt tänne jättäminen. Provasti koetti sentähden nostaa houraavaa, saadaksensa häntä kääseihinsä. Se hänelle vihdoin, vaikka suurella vaivalla onnistui.

Ja provastin sylissä yhden istuttavissa kääseissä saapui Heikki puolen tunnin kuluttua pappilaan. Ryttilän sivu siinä ajettiin juuri kuin aurinko alkoi laskea. Vastahan tulioille, jotka kummastellen katsoivat provastia ja kysymyksiänsä tekivät, ei provastilla nyt ollut aikaa mitään vastata. Hän kun Ryttilän sivu ajoi, oli aikonut sinne viedä sairaan haavoitetun, mutta jotakin hänessä, jolle ei hän itse voinut selitystä antaa, esti häntä sitä tekemästä. Pappilaan oli tosin vähän pitempi matka ja sairaan tila epäiltävä — mutta kumminkin oli sairas siellä paremmassa turvassa. —

Provasti Wern oli vanha, rehellinen mies. Miksikään suureksi maailmassa ei häntä ollut aiottu. Hän hoiti virkaansa uskollisesti ja auttoi, missä näki apua tarvittavan. Hän ei kantanut nurjaa mieltä ketään vastaan — sen osasi hän, kun tutkinolle oman itsensä kanssa rupesi, tunnustaa — mutta löytyipä yksi ihminen, jota hän inhoi. Tämä ihminen oli kapteeni Kornman. Min tähden hän häntä inhoi. Sitä hän ei kellekään sanonut; hän hämmästy, kun hän tätä itsessään ajatteli — mutta hän ei voinut inhottavasta tunteesta päästä, kun hän näki kapteenin. Hän tiesi itsessään että hän *tiesi* enemmän kapteenista kuin kukaan muu, vaikka ei hän voinut toteen näyttää näitä tietojaan. Se silmäily, jolla kapteeni oli patroni Kaarle Kornman vainaan pientä poikaa silmäillyt yöllä, jona läksivät kuolevaisen kamarista, se silmäily muistui usein provastin mieleen ja se sanoi hänelle sanoja paremmin, mitä kapteenin sydämessä liikkui. Kun sitten poika katosi ja hänen ruumiinsa löydettiin, uskoipa provasti tosin että patroni vainaan ainoa perillinen oli elävitten joukosta kadonnut, ja sitä uskoansa ei hän salannut, mutta jos joskus tuli kysymys siitä kuka tämän pienosen oli hävittänyt, niin silloinpa salasi provasti vastauksen. Hän muisti silloin silmäilyä, minkä kapteeni oli veljensä poikaan heittänyt, ja se silmäily sanoi provastille, mitä provasti ei muille kertonut. —

Provasti oli, niinkuin sanoimme, jo iäkäs mies. Hänen perhettään hoiti hänen sisarensa, — leskirouva Renner; perhettään! — niin jos hänellä olisi perhettä ollut. Provasti oli naimaton; hänellä siis ei perhettä ollut, vaikka hän useinkin perheestään puhui. Mutta siihen luki hän tämän sisarensa ja hänen kaksi tytärtään. Näitä rakasti provasti niinkuin omia ainakin rakastetaan. Anna, vanhempi leskirouvan tyttäristä, oli jo useita vuosia päälle kahdenkymmenen. Hän oli kivuloinen ja siitä syystä sedän lemmitty; nuorempi tyttö Liina sitä vastaan — kolmetoista vuotinen hempeä — oli terve, raitis ja kaunis, kuin kedon kukkaiset, joita hän siskoiksensa kutsui, oli iloinen kuin lintu vapaudessaan, oli hellä niinkuin laupeus itse — ja näistä syistä oli hän sedän lemmitty. Ikäväksi oli provasti tuntenut päivänsä ennenkuin rouva Renner hänen luokseen muutti asumaan! Tämä oli tapahtunut viisi vuotta niitten seikkain jälestä, jotka olivat yhdistyksessä patroni Kaarle Kornmanin kuoleman kanssa. Liina oli silloin pieni 3 vuotias lapsi. Mutta siitä päivästä, jona Liina pappilassa enskerran keinui setänsä polvella, oli ukon ikävä kadonnut. Provastin riemu oli siitä lähtein pitää silmällä, mitenkä tyttö kasvoi, miten hänen kauneutensa kehkeytyi; miten hyvien avujen alkeet hänen sydämessänsä päivä päivältä työnsivät

juurensa aina yhä syvemmälle, samalla kuin ne jokapäiväisessäkin elämässä näyttivät hedelmiänsä.

Pappilan matalalla portaalla istuivat sisaret. Äiti, rouva Renner, pani kyökissä palkollisille evästä, kun näiden huomenna oli mentävä johonkin ulkotyöhön etäämmälle kotoa. Anna nojasi päänsä nuoremman sisarensa rintaa vastaan ja nuorempi sisar leikki sormillaan vanhemman sisaren palmikkojen kanssa. He odottivat siinä armaan setänsä kotiintuloa. Liinan vieressä makasi kirja vielä auki; siitä oli hän vasta lukenut. Anna oli luettanut häntä ja Liina osasi läksynsä. Liinan päivät olivat jaetut kahtia; toinen puoli niistä oli äidin omaisuus; se puoli kului kotoisissa askareissa. Toinen puoli oli provastin ja se kului lukemisissa. Provasti oli itse ottanut kehittääksensä niitä tiedon taimia, mitkä Liinan terävässä ymmärryksessä jo olivat siemenestänsä puhjenneet. Ja Liinan iloisimmat hetket olivat ne, jolloin setä hymysuin ja hellin silmin taputti hänen kullan-keltaisia kiheriä hivuksiaan ja kiitti häntä, kun oli "vettä valain" osannut osattavansa.

Nyt odotti Liina tällaista hetkeä. Hän oli jo kauan sitä odottanut; olipa ikävissään vielä kerran ja taasen vielä kerran lukenut läksynsä. Mutta nyt pani hän pois kirjan eikä uhannut enää katsoakaan siihen tänä iltana.

Anna, joka sanomattomasti rakasti sisartansa, painoi hänen päänsä rintaansa vastaan. Rouva Renner tuli kyökistä ja lausui, että nyt oli hän työnsä lopettanut. Silloin huomasi Liinan silmät ensiksi, että hänen armas setänsä tuli.

Hän nousi ja juoksi tullutta vastahan. Mutta kun hän näki, että provasti nyt ei yksin tullut, että hänellä oli sylissänsä poika, jonka pää lepäsi provastin olkapäätä vastaan, silloin huudahti hän.

Mutta provasti käski erään palkollisista, joka pihalla seisoi, luokseen ja tälle uskoi hän tainnoksissa olevan nuorukaisen.

Ei nyt tullut Liinan luettelemisesta mitään. Hän ja rouva Renner koettivat kaikin tavoin saada nuorukaista virkeämään.

Semmoista huolta kuin äiti ja tytär tässä osoittivat orvolle, ei ollut kukaan ennen osoittanut.

Hän oli kannettu kyökkikamariin; siellä oli hänelle vuode laitettu ja siinä, ihan outojen hoidettavana, makasi nyt Varpulan Laurin ottopoika.

Ihan outojen, sanoimme. Mutta eipä Heikki niin ihan outo ollut enää pappilan väelle, kun oli provasti heille ilmottanut kenen hän oli taloon tuonut. Kaikki muistivat, minkä hyvän työn Heikki ja Antero olivat provastille ja koko pitäjälle tehneet Raasilassa muutamia vuosia takaperin.

Ei kummaa siis, että Heikkiä tavallista hellemmiin hoidettiin. Hänen päälakeansa, jossa hivukset olivat hyytyneeseen vereen takertuneet, pestiin, ja taitavalla kädellä asetti rouva Renner syville haavoille suuren laastari-tilkun. Heikki, kun tätä tehtiin, ei oikeen tiennyt mitä tapahtui. Vasta silloin kun päänsä oli puhtaaksi pesty, ja kun Liina oli kaatanut hänen suuhunsa pikarillisen viiniä, tointui hän täydellisesti ja silmäili kummastelevin silmin ympärilleen.

Ja taasen muisti hän viimeiset tapaukset, ja kun hän ne muisti, eipä paljoa puuttunut, ettei hän olisi ruvennut haaveksimaan.

Hyvä hoito piti hänet kumminkin toimessa. Ja nyt kertoi hän rouva Rennerin, Liinan ja provastin kuullen, mitä kaikkea hän oli nähnyt, missä kummissa ollut viime vuorokauden kuluessa. Ja mainitsipa hän tätä kertoellessaan, mihin hänen matkansa meni, kun hän pyörtyi tien syrjään.

Provasti kuuli hirmustuen Jolsan Matin aikeita, jotka Heikki nyt kertoi sen mukaan kuin hän näitä Matin suusta oli kuullut. Ei ollut siinä epäilemistä, ett'ei Rytilässä murtovarkautta tapahtunut ja ihanpa juuri samana hetkenä, jona Heikki siitä kertoi.

Me tiedämme, ettei provasti ollut kapteeni Kornmanin ystäviä. Mutta nyt, kun hän kuuli kapteenin olevan vaarassa, unohti hän sitä inhoa, jonka hän muuten aina tunsu, kun kapteenin nimen vaan mainittiin. Hän päätti kohta lähteä Rytilään, jos vielä mahdollista olisi, estämään aiottua rikosta. Hän pelkäsi, vaikka kiiruttakin tekisi, kumminkin myöhästäväänsä, sillä yötä oli jo koko joukon kulunut.

Kaikki talonväki tuli liikkeelle. Kolmen rengin kanssa oli provasti, mitä pikemmin ehti, lähtenyt murtovarkautta estämään. Pelkoon jäivät Liina, Anna ja rouva Renner, sillä Jolsan Mattia pelättiin; pelkoon, vaikka provasti oli käsenyt heidän olla pelkäämättä. Heikki, kun oli nähnyt, minkä vaikutuksen kertomuksensa oli tehnyt, nukkui väsyneenä, heikkona raitistuttavaa unta.

Asunto-huoneen rappusilla istuvat taasen Anna, Liina ja rouva Renner. Ovi kyökkiin ja kyökistä kyökkikamariin on auki, jotta kuultaisiin, jos Heikki heräisi ja mitään tarvitsisi.

Siinä istuvat he, mutta nyt on Liina kokonaan unhottanut kirjojansa. He odottavat pelvolla provastin tuloa. Niinhän se on. Kun tiedämme jotakin olevan tekeillä, olemme me levottomia; mieleemme kuvautua kaikemmoisia pelon ja kuvitusten kyhäämiä kuvia, joita emme saa poistumaan, jotka päin vastoin yhä yltyvät ja vasta silloin katoavat, kun olemme saaneet kuulla, mitä on tapahtunut.

Siinä nyt istui provastin perhe ja odotti isännän kotiin tuloa. Yö oli kaunis ja lämmin. Aurinko oli jo vähän noussut, kun provasti läksi; se nousi nyt nousemistaan. Linnut lauloivat pappilan viereisessä lehdistössä, mutta eipä Liinakaan nyt ihailut niiden laulua. Kuta edemmäksi aamu ehti, sitä tarkemmin silmäili hän tietä, mitä provastin oli tuleminen, ja vihdoinkin, kun odotuksensa häntä liaksi rupesi rasittamaan, täytyi hänen lähteä kulkemaan setäänsä vastaan.

Hän kulki pitkän matkaa, hän palasi jälle omainsa luo. Hän kävi Heikkiä katsomassa. Nuori poika lepäsi levollisesti. Liina lähti toistamiseen setäänsä vastaan.

Uusi päivä oli alkanut. Naapuri-talojen väki oli noussut, valmiina ryhtymään uuden päivän toimiin. Mutta aina sen mukaan, kuin väki ennätti herätä ja nousta, kävipä provastin lähtö uutisena miehestä mieheen.

Seinäkello oli lyönyt 9 provastin kamarissa, kun odotettu vihdoinkin palasi. Liina juoksi häntä vastaan, mutta hän vaaleni, kun näki vanhan setänsä valvomisesta ja liikutuksesta kalpeat kasvot. Ja kysymys: "Mitä on tapahtunut, setä?" joka jo oli luiskahtaa hänen huultensa yli, jäi kysymättä.

Liina näki ja osasi arvata, että jotakin hirmuista oli Rytilässä tapahtunut.

"Viha on perintönä jäänyt Rytilään pienen Kaarlen katoomisesta" — sanoi provasti kun omainsa pariin oli ehtinyt. "Kiros asuu siellä!"

Ja sitten kertoi provasti hirmustuneille kuulioille, mitä Rytilässä oli viime yön kuluessa tapahtunut.

Me tiedämme jo osan siitä. Me jätimme miehen, jonka rinnassa ei sydäntä löytynyt, taikka paremmin, jonka rinnassa kaikki tunteet olivat kivettyneet — kuolleen murhatun toverinsa viereen. Me jätimme hänen toimeen, jolla hän luuli saavuttavansa sitä, minkä piti maallisen onnen vartonaisena, yksin-omaisena pylväänä. Rahaa, rahaa, paljon rahaa! huusi hänessä ääni, joka ei vähän vähäistäkään lukuun ottanut keinoa, millä tätä saataisiin.

Hän oli tehnyt työtä, tehnyt uutterammin kuin koskaan ennen koko elinaikansa. Jo oli työ palkkansa saava. Lippaan sisältö alkoi tulla näkyviin aina yhä enemmän. Hän otti vuoteesta lakanan, sen levitti hän lattialle, ja siihen lateli hän mitä lippaasta sai.

Suuria setelipakkoja oli hän laadellut lakanalle. Hänen synkät kasvonsa kirkastuivat. Hän oli jo rikas, sillä kenen muun kuin hänen olivat pakat lattialla? Yhä kiiruummasti kävi hänen toimensa. Jo tunsikin hän, kun kätensä lippaasen pohjasta pisti, että oli siellä astiakin. Hän isonsi vähän reikää pohjassa ja nyt tuli esiin ympyräinen astia. Matti nosti sen kannen. Nyt oli hänen työnsä täydelleen palkittu! Kauniita hopeariksiä oli astia täysi!

Nyt oli työ loppunut. Nyt lähtö.

Matti kyykistyi polvilleen, kääntääkseen lakanan aarteensa ympäri. Kaksi lakanan kulmaa oli jo lujilla solmuilla solmittu, vielä oli toiset kaksi solmittavat.

Mutta nyt polvillansa kun oli, kuului jotakin. Matti nosti silmänsä ja näki näön. Hän jäi muutamaksi silmänräpäykseksi polvillensa seisomaan. Hän olisi mieluummin nähnyt pirun kuin sen, minkä hänen silmänsä nyt näkivät. —

Provasti oli ehtinyt Rytilään. Mieheensä, joka rauhan sanaa saarnasi, oli tiellä liikkunut vaihtelevia tunteita. Hän oli miettinyt, miten hänen tulisi käyttää itseänsä, hän oli neuvotellut miestensä kanssa ja kun hän Rytilään oli ehtimäisillään, olivat he päättäneet.

Ellei murtovarkaudesta tänä yönä tullutkaan mitään, olisivat he, jos tullessaan kohta melua nostivat, turhaan herättäneet ja peloittaneet Rytilän talon väkeä. Ja kiittämättömyys olisi olevalle heidän palkkansa. He sitoivat sen tähden hevoisen kiini ulkopihalle ja lähestyivät hiljaan hovia. Täällä nukkuivat vielä kaikki, eikä mitään epäluulon tapaista kuulunut. Provasti päätti jo, että poika, kun aiotusta murtovarkaudesta kertoi, joko oli uneksinut tahi väärin käsittänyt miesten puhetta Karva-Annan töllissä. Hän oli jo valmis palaamaan, kun erään miehensä neuvosta päätti hovia tarkastaa meren puolelta. Hän kulki hiljaan polkua, joka takapihalta vei merelle, ja kun hän pääsi hovin meren-puolista sivua näkemään, näki hän että poika oli ollut oikeassa. Akkuna eräästä huoneesta oli otettu irti ja asetettu seinää vastaan.

"Me olemme myöhästyneet", oli provastin ensimmäinen ajatus, kun tämän näki. Mutta huolimatta tästä,

kiiruhti hän kumminkin nuorukaisen innolla akkunan luo, ja nousi katselemaan huoneesen.

Vaikea on sanoa kumpiko enemmän hämmästyi, provasti siitä, minkä näki, tahi Matti, jonka silmät, kun hän päänsä kohotti, huomasivat sen, minkä hän viimeksi kaikista olisi osannut aavistaa täällä tapaavansa. Matti ei näköänsä aaveeksi uskonut, mutta kuitenkin ei hän voinut uskoa silmiänsä. — Seuraava silmänräpäys sanoi hänelle, etteivät ne pettäneet.

Matti oli mennyt ansaan, ja ansa heittäysi umpeen, juuri kun hän oli saanut työnsä valmiiksi. Mutta Matti oli jos milläisissä ennenkin ollut; hän siis ei kadottanut toimeansa. Hänen oli mahdoton ymmärtää, kuka provastin oli lähettänyt häntä häiritsemään, mutta hän ymmärsi, ettei provasti ollut yksinäänsä. Matti rakasti eninnä kaikista maailmassa rahaa, mutta hänelle oli oma henkensä melkein yhtä rakas, ja siis — koska oli nyt mahdoton korjata työnsä hedelmät, päätti hän korjata oman henkensä.

Hän avasi kiireesti toiseen kamariin vievän oven ja silmäili siitä akkunasta pihalle. Siellä seisoj eräs provastin miehistä. "Huone on ympäröity", ajatteli hän ja hänen luottamuksensa itseensä oli kadota. Hän avasi oven porstuaan, mistä ulos-vievän oven kapteeni illalla oli sisältä-päin sulkenut. Hän silmäili porstuassa ympäri. Siinä oli raput, jotka veivät huoneen ylikertaan. Hän juoksi niitä ylös. Siellä oli ovi, joka vei huoneen ylisille. Hän juoksi sinne ja nyt pelkäsi hän. Hän oli kaikissa ennen ollut, tällaisessa pulassa ei koskaan. Jos nyt olisi ollut yökään, pimeä — — mutta ei! nyt oli valoinen päivä! —

Hän haki piilopaikkaa, hän luuli löytäneensä semmoisen eräässä vaate-arkussa, joka puoleksi oli täytetty vaatteilla. Sinne kyykistyi käsipuolinen makaamaan, ja päästi hiljaa alas kannen ja — siinä sai hän aikaa miettimisiin.

Hän kuuli pian, että talon väki oli herännyt. Hän kuuli, miten ovia avattiin ja suljettiin. Hän kuuli ääniä ja ketä nämä äänet huusivat; sen hän tiesi, ja hän vapisi. Hän kirosi toveriansa, Kontion Kallea; tämä oli hänelle valmistanut majan Siperiassa.

Siinä arkussansa makasi hän kauan. Yhä likemmältä kuuluivat äänet. Hän erottikin niitä väliin.

"Se on mahdotonta!" kuuli hän sanottavan.

"Hän ei ole tullut ulos" — kuuli hän — "Akkunasta ei, ja ovi porstuasta oli, niinkuin illalla sen suljin, kiini".

Näistä viimeisistä sanoista tunsu hän kapteenin.

Toivo pelastuksesta heräsi Matissa. Ja niin pian kuin tämä heräsi, rupesi hän ajattelemaan turhaa vaivansa näköä. Niin lähellä maalia; muutama minuutti vaan, ja hän olisi ollut rikas mies! Hän olisi ijäksi jättänyt Suomen ja muissa maissa nauttinut tavaroitansa — mutta nyt, kuinka toisin! Nyt makasi hän tässä; tämä pieni arkku oli hänen maailmansa.

Toivo pelastuksesta heräsi Matissa aina sen mukaan, miten äänet kuuluivat etäämmältä tahi likemmältä. Useita kertoja oli hän kuullut kuljettavan rappusissa, mitkä veivät ylisille, mutta sinne ei ollut vielä kukaan tullut.

Mutta nyt kuului ääniä, jotka ilmoittivat, ettei ylinenkään jäisi tarkastamatta. Ja Matti arkussaan, missä makasi, tunsu nimismiehen äänen.

Toivo pelastuksesta katosi Matissa. Hän tuskin hengitti. Näin, tällaisessa pulassa, kuin nyt, oli hän enskerran elässään. Hän oli kiini, niinkuin hiiri ansassa.

Askeleita kuului; ne lähestyivät hänen piilopaikkaansa. Ne lähestyivät hiljaan, mutta kumminkin niin kohti suoraan piilopaikkaa, kuin olisi kulkija tiennyt, mistä etsittävä oli löydettävä.

Matti kun ylisille ehti ja siellä etsi itselleen piilopaikan, ei ollut huomannut, että lattia siellä oli tomuinen. Moneen aikaan ei ollut kukaan ylisillä käynyt.

Hänen jälkensä näkyivät tomussa — ja näitä jälkiä oli nimismies huomannut jo rappusilla. Matti oli ollut avojaloin.

Arkun luokse, missä Matti makasi, pysähtyivät askeleet. Matti tunsu nyt, että hän oli hukassa.

Ja tämä tuntonsa ei häntä pettänyt.

Siinä seisoj arkun vieressä nimismies ja kapteeni Kornman sekä vielä kaksi talon trengeistä, kun arkku avattiin.

Siinä makasi mies!

Mutta Jolsan Matti ei ollut tavallisia miehiä. Hän kun varmaksi näki, että piilopaikkansa oli löydetty, nousi siitä itse. Arkuus, joka vasta oli saanut hänen vapisemaan, oli nyt kadonnut. Hän oli tosin vähän vaaleampi nyt kuin ennen, mutta äänessään ei ilmoittainnut minkäänlaista pelkoa, kun hän sanoi:

"Tässä on mies!"

Vaikea on sanoa, mitä kapteeni Kornman ajatteli, kun näki entisen liittolaisensa tässä tilassa? Mitä tarkoittikaan tuo silmäily, jolla murhaaja häntä silmäili. Olipa siinä jotakin, jota taidettiin näin selittää: "Nyt minä olen kiini. Minulla on edessäni kuoleman tuomio; luuletko, että minä pidän salassa sinun työsi, sinun, jonka tähden minä nyt olen tässä tilassa?"

Kapteeni ymmärsi, että hänellä oli syytä pelätä Jolsan Mattia.

Siinä ei paljon puhuttu. Matin ainoa käsi sidottiin ja sitten astuttiin alas ylisiltä.

Nämä tapaukset, sen mukaan miten hän niitä käsitti ja ymmärsi, kertoi provasti perheellensä. Ja hän lisäsi:

"Matti tuotiin alas kamariin, missä rikokset olivat tapahtuneet. Siinä makasi vielä murhattu toverinsa. Matti sai nähdä tekonsa. Minä puhuin hänelle siinä muutamia sanoja, koettaen että hänen sydämessään löytyisi vähäistäkään paikkaa, josta Jumalan sana voisi päästä sisälle, mutta turhaan. Hän vastasi vaan kirouksella".

Ja sitten sanoi provasti Heikille:

"Sinä olit välikappale Luojan kädessä; ilman sinutta olisi murha ja varkaus onnistunut".

Heikki oli pehmeällä vuoteellaan, missä aamu-yönsä oli levollisesti nukkunut, virkistynyt. Hänen päänsä oli vielä raskas; hänen koko ruumiinsa hellä, mutta hän tunsi itsensä kumminkin melkein terveeksi. Hän hämmästyi suuresti, kun hän kuuli, mitä kaikkea oli Rytilässä tapahtunut; mutta provastin lause vaikutti häntä, semminkin kun hän muisti, että hän — jos Matin kiini-saaminen todellakin oli hänen ansionsa — oli kostanut kasvatti-isänsä puolesta. Häntä ihastutti vielä enemmän uutinen, tahi paremmin sanoaksemme lupaus, minkä provasti nyt lausui:

"Tästä lähtein, poikani, on pappila sinun kotosi". — Se ihastutti häntä, niin että hän unohti kaiken muun. Olla pappilassa, asua täällä ja palvella kaunista mamsellia, joka häntä oli niin lempeästi hoitanut, se sai ilon liekin leimuamaan Heikin silmistä, varsinkin kun hän näki että vanha rouva ja hänen tyttärensä mielihyvällä kuulivat tämän uutisen. Tämä lupaus vaikutti Heikissä, mitä eivät kaikki maailman rohdot olisi voineet vaikuttaa. Toista oli palvella pappilassa kuin Rytilässä, toinen oli provasti isäntänä kuin Rytilän patroni.

XVII.

Vähäinen keskustelu ja sen seuraus.

Tutkintoa murhasta ja varkaudesta oli pidetty Rytilässä. Asia oli selvä; siinä ei ollut paljon tutkimista. Matti ei voinut kieltää, ja kun hän ei tätä voinut, pitipä hän kunnianaan tunnustaa rikoksensa semmoisilla sanoilla, mitkä hämmästyttivät kaikkia. Siihen lisäksi havaittiin hänen tunnustuksessaan viittauksia, mitkä olivat kummalliset. Nämä viittaukset koskivat rikosasiaa, joka olisi tapahtunut useita vuosia tätä ennen. Mutta näitä viittauksia ei ymmärtänyt kukaan muu kuin Rytilän isäntä ja hän pelkäsi nyt. Sillä nyt ei estänyt mikään Mattia puhumasta, mitä hänen ja kapteenin välillä oli tapahtunut. Kapteeni mietti itsessään puolustusta, millä tekisi Matin syytökset tyhjiksi, jos tämä tunnustaisi mitään häntä, kapteenia, koskevaa. Mutta Matti tyytyi viittauksiin ja kun kapteeni tämän huomasi, hengitti hän vapaammasti. —

Tutkinto oli loppunut eikä nyt muuta kuin saattaa murhaaja turvalliseen vankihuoneeseen, kunnes käräjissä hänen tuomionsa sanottaisiin. Vankikulettaja oli jo saapunut Rytilään; nimismies oli kirjoittanut passin; lähtöä tehtiin.

Silloin pyysi Jolsan Matti puhua muutaman sanan kapteenin kanssa. "Hän oli minun isäntäni yhdessä kun merta kulimme", sanoi hän, "ja siitä ajasta saakka on minulla jotakin sydämelläni, jota tahtoisin hänelle ilmoittaa". Matti oli tämän pyyntönsä lausunut alakuloisemmalla äänellä, kuin vasta julman

tunnustuksensa, ja tästäpä päättivät kuulat, että Matti oli ruvennut helytymään.

Ei löytynyt minkäänlaista syytä kieltoon. Nimismies suostui pyyntöön ja taasen olivat kapteeni ja hänen entinen laivamiehensä kahden kesken.

"Arvaatteko mitä minulla on sanomista?" kysyi Matti, kun olivat ovet suljetut. "Ellette arvaa, niin minä tahdon sanoa teille sen. Minä aion puhua käräjissä asioita, jotka tapahtuivat toistakymmentä vuotta takaperin".

Kapteeni ei vastannut mitään. Matti tirkisteli häntä ilvenaurulla, joka vähitellen hyytyi hänen huulilleen, kun hän lisäsi:

"Ja minä voin siihen hankkia todistuksia, joita ette osaa arvatakaan. Miksi tähän saakka en ole puhunut mitään, sen te ymmärrätte; ei koira toveriansa pure, ellei tarvis vaadi. Mutta nyt ovat asiat toisin. Minua uhkaa rangaistus ja tekö saisitte rauhassa nauttia tuon kirotun lippaan sisällön! Ei kautta kaikkien p—jen, ei! sanon minä. Jos illalla olisitte antaneet, mitä pyysin, olisipa Kontion Kalle vielä elossa, minä en olisi tässä, ja teillä ei olisi mitään pelkäämistä. Mutta nyt on Kontion Kalle helvetissä, minä tässä, tämmöisessä tilassa, ja te olette joutumaisillanne samaan tilaan. Kuka on näihin syypää? Te ja teidän kirottu ahneutenne. Mutta eilismurkinoista ei ole puhumista? Siis kuulkaa nyt esitykseni: Ellette auta minua nimismiehen käsistä karkuun, niin eipä tarvinne sanoa, mikä siitä seuraa. Voitte sanoa vaimollenne, että hän vieköön ylisille aviovuoteenne ja teettäköön yhden maattavan vuoteen, sillä Rytilä ei tule näkemään mies-isäntää, ennenkuin velivainaanne poika on ajanut hiiteen isänsä surmaajan perheen".

Tämmöistä puhetta entiseltä laivamieheltään ei ollut kapteeni koskaan kuullut. Hän huomasi, että nyt oli tosi käsissä. Matin viimeiset sanat olivat muistuttaneet häntä siitä, joka hänelle oli rakas, pienestä tytöstään. Hän ymmärsi, että Matti ei tyhjiä nyt puhunut.

"Ja miten minä voisin sinua auttaa?" kysyi hän.

"Se on minun asiani" — vastasi Matti. "Eikö Koskelan Antti ole täällä, ja hän on määrätty viemään minua linnaan. Sanokaa hänelle, että te suostutte täyttämään, mitä minä teidän puolestanne hänelle lupaan, jos hän päästää minun karkaamaan. Minä tunnen hänen".

Kapteeni mietti vähän aikaa.

"Aika kuluu käsistä. Vastatkaa pian".

— "Minä lupaan ... mutta miten..."

"Te lähдете noin tunnin kuluttua kaupunkiin, ajatte meidän sivu, ja parilla sanalla on asia selvä. Jos tähän suostutte, niin voitte sen näyttää antamalla minulle nuo rahat, joita illalla pyysin. Te poikkeette tiellä Leenani luo ja sanotte hänelle, että hän varustaa illaksi veneen rantaan, sekä annatte hänelle rahat. Jos tuon teette, niin minä vannon kautta maan ja taivaan, että Jolsan Matista ette enää kuule mitään. Ja nyt vastatkaa ... pian. Joku tulee..."

Kapteeni ei ennättänyt siinä suuresti miettiä; mutta hän tiesi, että vastauksestansa riippui paljo. Samassa kuin vaimonsa, joka ei voinut ymmärtää, mitä Jolsan Matilla oli puhumista salaan hänen miehensä kanssa, avasi oven tyydyttääkseen uuteliaisuuttansa, vastasi kapteeni hiljaan: "Minä lupaan!"

Ilon hohde lensi Matin silmistä. Mutta kun nyt rouva astui huoneesen, sanoi hän: "Tiesinhän minä, että sääliksi käy teille laiva-miehenne onnettomuus. Minä kiitän teitä, että lupaatte pitää huolta Leenastani, jottei hän nälkään kuole". — — —

* * * * *

Iltapuolella samaa päivää levisi kummallinen huhu pitäjässä. Talosta taloon oli aamupäivällä uutinen kulkenut murtovarkaudesta ja murhasta sekä Jolsan Matin kummallisesta kiinni saamisesta; mutta nyt — iltapuoleen samaa päivää — tiedettiin kertoa, että Matti oli Koskelan Antilta päässyt karkuun. Neljä miestä oli tielle äkki-arvaamatta tölmännyt metsästä, repinyt Antin pahan-päiväisesti ja vapauttanut Matin.

"Sillä peijakkaalla oli liittolaisia", — sanottiin, — "mutta kyllä hän ei kauan ole vapaana!"

Niin sanottiin; mutta eipä arvelu näkynyt toteuvan. Päiviä kului, viikkoja kului, kuukausia kului. Jolsan Mattia vaan ei kuulunut. Hän oli kuin maailmasta kadonnut. Ja mikä vielä kummempi, Leena, hänen vaimonsa, oli myöskin kadonnut, ei vaan Karva-Annan töllistä, mutta myöskin koko seudusta. —

Rytilässä valtasi Wappo-rouva. Kapteeni oli lähtenyt merelle. Mutta pappilassa eli Heikki uutta

TOINEN OSA.

SYLLISET.

I.

Kauppias ja hänen puotipoikansa.

Kolme vuotta oli kulunut siitä hirveästä murhatapauksesta, josta viimeksi puhuimme. Vuodessa ehtii paljon tapahtua — jos vuosi tapauksille rupeaa, saatikka sitten kolmessa. — Mutta kuluupa vuosi yksityisenkin elämässä väliin niin rauhallisesti, ettemme voi sanoa juuri mitään merkillistä sen kuluessa tapahtuneeksi. Olot muuttuvat — sillä muuttuvaista on kumminkin kaikki maailmassa — niin vähitellen, ettemme sitä itse huomaa. Lapsi kasvaa, vanhus vanhenee — on siinäkin jo muutoksia, vaikka ovat näkymättömiä meille, jotka itse näiden muutosten keskellä elämme. Kuluupa väliin toinenkin, väliin kolmaskin vuosi — väliinpä vielä useampia ettei — niinkuin sanomme — ympäristössämme mitään tapahdu.

Niin oli ollut laita pappilassa, niin Rytilässä, niin kauppias Karlgrenin talossa. Raasilassa ja Mannilassa olivat isännät kuolleet; mutta eipä se minkäänlaista häiriötä muitten elämässä tehnyt. Mattilan isäntä oli saanut myllyssä oikean kätensä mäsäksi survotuksi, mutta sepä vaara hänen oma asiansa. Varpulassa emännöitsee nyt Loviisa, joka näiden vuosien kuluessa on mennyt naimisiin. Anna on vanhentunut; suru ja ensimmäisen vuoden köyhyys ovat tehneet hänestä vanhan eukon, joka sydän-ala-tautinsa tähden polttaa tupakkaa. Suurimmat osat päivää istuen takalla. Lauri, näetsen, ei palannut kaupungista. Hänen jalkansa hakattiin pois, mutta jalan-jäännökseen pääsivät kylmän-vihat, ja ne kaasivat parhaillaan olevan miehen hautaan. Se työ oli Jolsan Matin. Antti, Liisa ja Eeva auttavat sisartaan ja lankoaan. Päivä kuluu, toinen tulee; ja jos Varpulassa kävisit ja kysyisit nyt: Mitä kuuluu? saisit varmaankin vastaukseksi: Eipä juuri mitään. Aika lieventää surut, lieventää kaikki; siispä muutokset, jotka ajan pitkään ovat tapahtuneet, ovat — mitättömiäkö? Jolsan Matista, jonka syyksi todella luetaan Kontion Kallen ja Varpulan Laurin kuolema, ei ole sen koommin kuulunut mitään. Hän katosi, kuten salama, näkymättömiin, tietämättömiin Leenanensa. Hänestä puhuttiin ensi aikoina paljo; mutta pianpa puhe hiljentyy, kun ei se uusia virikkeitä saa; ja mistäpä näitä virikkeitä saatiin kun Jolsan Matti oli kadonnut? —

On syksyinen, sumuinen päivä. Kauppias Karlgren istuu raha-arkkunsu edessä. Ukko on näitten kolmen vuoden kuluessa vanhentunut. Hänen selkensä on kyyristynyt; hänen henkeänsä ahdistaa ja vatsassansa on hänellä miltei alituinen tuska. Varmaa on kaikille, jotka ovat oppineet ulkonäöstä tuomitsemaan ihmisen ijan pituutta, että kauppiiaan sitä tietämättä kuolema juuri paraikaa tarkastaa ja lopettaa hänen elin-kirjansa Tulot ja Menot. Mutta kauppias Karlgren ei ensinkään tahdo kuulla semmoisesta kirjan-pitäjästä. Hänelläkö nyt olisi aikaa kuolla, kun kaikki asiat käyvät pyörien edistymiseen päin, kenenkään tietämättä, kenenkään kuulematta, niinkuin hyvin voidellut pyörät, mitkä eivät ääntä anna. Hän ei tahdo tietää kenestäkään toisesta puukhollarista kuin Anterosta, joka niin on voittanut ukon luottamuksen, jotta Antero on luopunut tuosta entisestä filosofiastaan ja heittänyt pois kotivarkauden. Syynä tähän on itsessä asiassa se, että Karlgren on testamentannut Anterolle — "jos kuolisi, mistä Jumala varjelkoon", — niinkuin sanat testamentissa kuuluvat — kaiken löysän ja irtaimen omaisuutensa. Tuo seikka vaikutti Anterossa, mitä ei mikään muu olisi vaikuttanut. Hän näki, että kauppias suurilla askeleilla lähestyi sitä ovea, jostei enää takaisin palata, ja nyt ansaitsi hän kauppiiaan koko luottamuksen. Kauppias rupesi nyt vasta näkemään, että Anterolla oli pää. Sillä Antero johti häntä nyt kauppa-asioihin, joista Karlgren ei ennen osannut aavistaakaan. Totta on, että Anterolla usein oli paljon tekemistä, etenni alussa, ennenkuin hän sai kauppiiaan ryhtymään uusiin asioihin, syynä siihen

kun oli, ettei kauppias näitä asioita ymmärtänyt; mutta kun oli Antero ne selittänyt — väliin niin tarkkaan, että niitä olisi pieni poikakin ymmärtänyt, — ja kauppias oli huomannut, miten edulliset ne hänelle olivat — niin ihastui hän Anteroon, ja juuri eräänä tällaisena ihastuksen hetkenä oli hän teettänyt testamenttinsa, josta hän jo sitä ennen — samate ihastuksien hetkinä — oli puhunut. Tuo testamentti oli oleva salainen, mutta eipä se niin aivan salassa pysynytkään, sillä Antero, joka piti huolenaan, että se laillisesti tehtiin, ei voinut olla siitä puhumatta. Huhu siitä levisi ja nähtiinpä silloin eräänä päivänä kummia kauppiaan konttorissa. Wappo, Ryttilän emäntä, Karlgrenin sisar, sai tiedon siitä, ja tämä tieto sai aikaan veljen ja sisaren välillä kovan kiistan. Antero arvasi kohta, kun näki rouva Kornmanin ajavan pihalle, mistä päin tuuli, ja ennätti parhaaksi kuiskuttaa kauppiaan korvaan: "Kieltäkää, ettette ole mitään testamenttia tehnyt" — kun Wappo astui sisään. Miten siinä sitten kiisteltiin, tuli rouva vihdoinkin siihen päätökseen, että koko huhu oli vaan — ilkurien sepittäjä. Mutta kauppias ihmetteli Anteroa siitä päivästä vielä enemmän; sillä miten tiesi Antero Wapon asiaa? — Antero näytti rouvalle Karlgrenin kauppahuoneen salaisen kirjan, jonka hän itse piti, ja josta sivumennen sopii sanoa, ettei kauppias itse paljon mitään siitä ymmärtänyt, vaikkei se juuri niin kaksinen ollut. Se salainen kirja. Antero näytti, niinkuin sanoimme, kirjan rouvalle ja ilmaisi hänelle, millä kannalla Karlgrenin kauppa-huoneen asiat olivat. Ja rouva, joka Anteron selityksistä huomasi, että veljensä oli monin verroin rikkaampi kuin kukaan oli osannut ajatellakaan, ihastui kun Antero lisäsi: "Tämä kaikki tulee teille hyväksi ja vieläpä enemmän, jos kauppias saa elää". — Sitten oli Antero vielä lausunut: "jos niin onnettomasti kävisi, että kauppias kuolisi, niin toivon minä saavani nauttia uudelta isännältäni, Ryttilän patronilta ja hänen vaimoltaan samaa luottamusta, kuin olen nauttinut nykyiseltä isännältäni". — "Se en tietty" — vastasi siihen rouva, mutta itsessään ajatteli hän: "Kunhan veli on kunnolla haudassa, niin kyllä sinä palkkasi saat". — Ja mitä palkkaa hän tarkoitti, sen kyllä ymmärsi Antero.

Samassa määrässä kuin kauppiaan luottamus Anteroon lisääntyi, oli hän ruvennut häntä kohtelemaan aivan toisin kuin ennen. Karlgrenin kävi, niinkuin typerien ainakin, että hän — vaikkei itse sitä huomannut — muuttui puukhollariksi tahi käskyläiseksi, ja Antero muuttui isännäksi. Tutunkin oli mahdotonta tuota huomata, sillä Antero antoi käskyjensä viisaasti: "Eikö niin?" "Niinhän se on?" "Eikö se ole ostettava?" j.n.e. Ja samassa määrässä kuin kauppiaan luottamus häneen nousi, kuului vastaus: "Niin aivan!" "Niin se on!" "Ostetaan kaiketi!" — jopa, vaikkei kauppias ymmärtänyt laisinkaan, miksi se niin oli, tahi miksi se oli ostettava.

Tämä luottamus kauppiassa Anteroon oli kasvanut, samassa määrässä kuin tauti työtänsä teki. Eipä ole mahdotonta, että, jos kauppias olisi ollut terve, Antero, joka silloin olisi entistä kurssia purjehtinut — kauppiaan rahaloovan kautta rikkauteen, olisi ennen pitkää joutunut salakarille ja käynyt haaksirikoon lastineen päivineen. Mutta nyt ei niin. Antero oli ymmärtäväinen ja melkeinpä — kuten kauppias sanoi, kun oli eräästä Anteron toimimasta kauppa-asiasta raha-arkkuunsa saanut 1,000 puhdasta ruplaa — luotu kauppiaksi.

Sanoimme, ettei kauppias Karlgrenin talossa ollut muutosta tapahtunut. Olipa suurikin; mutta se muutos ei näkynyt; päivien kuluessa oli se vähitellen tapahtunut.

Kauppias istui — miten jo mainitsimme — eräänä kolkkona syys-päivänä raha-arkkunsa edessä. Kansi oli auki. Kauppias luki pantavaksi arkkuun koko joukon niinkutsuttuja lombarti-seteleitä. Niihin oli hän ruvennut vaihtamaan rahansa. Sekin oli muutos ja sen muutoksen oli Antero saanut aikaan. "Sillä raha, joka ei kasva, on kuollut, mutta raha, joka kasvaa, se elää", oli Antero sanonut, ja sen oli kauppias ymmärtänyt. Nämä rahat oli kapteeni Kornman, joka yhä vielä oli merellä, lähettänyt ja samalla kirjoittanut: "Rahtipurjehdus käy hyvin; mutta kumminkin aion minä tulla tänä syksynä kotiin, sillä Konkordia ei kelpaa enää muuhun kuin — — —" Kirjeessä oli kolme viivaa, mutta mitä kapteeni niillä tarkoitti, ymmärsi kauppias varsin hyvin. Tästä viivain merkityksestä olivat kapteeni ja kauppias päättäneet jo ennen kuin edellinen merelle lähti; mutta päätöksen täyttämisen oli kapteeni lykännyt vastaiseksi, syystä että "rahtipurjehdus" kannatti hyvin. Se oli todellakin kannattanut, ja kauppias oli siitä iloisissaan, samaten kuin kapteeni siitä ettei minkäänlaista pahaa mainetta kuulunut, ei, päin vastoin kaikkea hyvää Karlgren'in kauppahuoneesta.

Siinä istui kauppias ja mietti. Mitä nuo kolme viivaa kirjeessä merkitsi, se oli salaisuus kauppiaan ja kapteenin välillä. Siitä ei tiennyt Anterokaan mitään. Kauppias mietti siinä pitäisikö hänen selittämän tämän asia Anterolle. Oli siinä kapteenin kirjeessä vähän muutakin, ja se sai kauppiaan päättämään. "Tyhjennä molemmat rantamakasiinit, mutta niin, ettei sitä kukaan huomaa" — seiso i kirjeessä. Mutta miten voisi tämä tapahtua Anteron tietämättä, ja hän — eikö hän kysyisi siihen syytä? Kauppias ei epäillyt, ettei Antero täyttäisi käskyä, — mutta kuinka saataisiin tämä käsky salaisesti täytetyksi, ellei Antero tietäisi syytä? Tämä vaikutti kauppiassa sen, että hän huusi Anteroa puodista.

On kolme vuotta — kesästä neljättä — kulunut, siitä kuin viimeksi näimme Heikin toverin. Hän on muuttunut. Pienestä, retuisesta kerjäläispojasta on kasvanut pulska, kaunis mies. Ja todellakin kaunis olisi hän, ellei hänen silmissänsä olisi jotakin, joka rumentaisi hänen kauniita kasvojaan. Mutta nämä

silmät, ne liikkuvat sinne tänne; niissä asuu ajatus, jota ei taideta selittää, mutta joka vaikuttaa samalla tavalla katsojaan, kuin kirkas jääpalanen vaikuttaa pieneen lapseen, joka ei jää kylmyyttä tunne. Antero on jotenkin hyvästi puettu. Koko hänen muotonsa osoittaa, että hän pitää huolta ulkomuodostaan.

Hän on vielä nuori; mutta hän on elänyt kaiken aikansa, pienuudestaan saakka; hän on *elänyt*, jos elolla ymmärretään sitä, että ihmisen tulee *itsestään* huolta pitää. Hän ei kiitä vanhempia, eikä ketään toista kuin omaa itseänsä siitä, mitä hän nyt on. Ja ettei hän ajattelematta ole elänyt, sen me jo olemme nähneet. Hän on itseänsä kasvattanut, ja tästä, miten tämä kasvatus on edistynyt, huomaamme me, että hän pyrkii eteenpäin maailmassa. Semmoisesta alusta kuin Antero oli, semmoisesta olisi voinut kasvaa ihmiskunnan kunnia, mutta nyt — —

"Minulla on sinulle asia puhuttava, josta tahtoisin kuulla, mitä arvelet" — sanoi kauppias, kun Antero eli astunut konttoriin. "Sinä tiedät, että Konkordia-laiva on tehnyt onnellisia retkiä ja moninkertaisesti maksanut hintansa. Nyt kirjoittaa Kornman, että laiva on niin mädännyt, ettei se enää mihinkään kelpaa. Hän ehdottelee, että se tuotaisiin kotiin. Mutta, jotta vielä viimeiselläkin antaisi voittoa, esittää hän että — — rantamakasiinit tyhjennettäisiin — — salaisesti — — sinä ymmärrät?"

Antero katseli pitkään kauppiasta. Hän ei ollut ymmärtävinään.

"Noh! nytpä olet tuhma! Laiva on lastattu juotavilla aineilla ja muilla kaikilla kaluilla — ne ovat saatavat rantamakasiineihin kenenkään tietämättä?"

"Ja mitenkä?" kysyi Antero äkkiä. Mutta hän lisäsi kohta; "luultavasti on setä keksinyt jonkun sukkelan keinon? Asia olisi hyvä, jos se onnistuisi".

"Kyllä se onnistuu, siitä pitää kyllä Kornman huolen, kun sinä vaan otat tyhjentääksesi makasiinit".

"Sen niinä teen!"

"Ja sitten uppouu Konkordia lastineen päivineen. Ja sinä tiedät, että sekä laiva että lasti on vakuutettu".

Kummastusta osoittava "Haa!" oli juuri pääsevä Anteron huulilta, kun hän tämän kuuli; mutta hän söi sen kummastushuudon ja lausui miettien: "Siitä on puhdasta voittoa ainakin 20,000 ruplaa, jos asia oikein ajetaan. — — Jos ei — niin — —" Hän ei jatkanut. —

Hänessä ajoi toinen ajatus toista. Hän oli, jos mitäkin tapahtuisi, vaaratta, mutta voitto oli kumminkin hänen; mitään parempaa esitystä ei olisi kukaan voinut hänelle tehdä.

"Jos ei — — niin?" kysyi kauppias ja katseli pitkään Anteroa.

"Niin ei siitä vahinkoa, vaikka laiva menisi vakuuttamattakin haaksirikkoon".

"Aivan niin minäkin ajattelen" — lausui tyytyväisenä kauppias. "Mutta se onnistuu, se on varma asia; Kornman on ollut tuollaisissa ennenkin. Se on meidän välillämme sanottu" — lisäsi hän arasti.

"Se tietty!" vastasi Antero. Mutta itsessänsä ajatteli hän: "Hyvä on tietää"... Ja hän olisi epäilemättä koettanut saada ukkoa tätä kertomaan, ellei samalla joku olisi tullut puotiin.

II.

Naapuri-perheet.

Pappilassa kuluivat päivät hiljoilleen eteenpäin. Onni ja rauha vallitsi pienessä perheessä. Uusi jäsen siinä, Heikki, ei häirinnyt sitä.

Heikin asema pappilassa oli kumminkin vähän omituinen. Hän oli sivistymätöin nuorukainen, joka ei herrassäädyn siisteydestä mitään tiennyt. Hän oli luonnon lapsi, joka onnensa vaiheissa oli säilyttänyt, mitä omituista Luoja oli hänen luonteelleen antanut. Hänen sivistymättömyydessään ei ollut pappilan nuorille naisille seurastelijaa: hänen sanansa, mitkä hän kaikessa viattomuudessaan puhui, loukkasivat usein. Mutta pian astui kaikkien näkyviin hänen sydämensä, hänen tapojensa puhtaus ja hän voitti kaikkien suosion. Tämä taas sai aikaan, että häntä pappilassa kohdeltiin vähän eri tavalla kuin muita

palkollisia, vaikka hän, Heikki, kohta niin pian kuin vammoistansa parani, asettausi sen palkollisten riviin.

Provasti kohteli häntä niinkuin isä lastansa kohtelee. Provasti näki, että Heikissä uinahteli kyky ja äly, jotka, jos ne heräisivät, hänestä tekisivät oivan miehen; ja hän rupesi näitä Heikissä salautuvia ominaisuuksia kehittämään. Hän huomasi Heikillä halua tietoihin ja hän käytti aina tilaisuutta virittääkseen tätä halua. Auttajana hänellä tässä oli Liina, joka raittiilla iloisuudella elähytti Heikkiä. Heikillä ei ollut mitään vartonaista tointa pappilassa. Hän oli, miten lieneekin, joutunut niin sanoaksemme koti-rengiksi, joka aina oli valmiina tekemään jos mitä häntä käskettiin, menemään, jos mihin häntä lähetettiin. Loma-aikoinaan sai hän lukea, ja Liinasta sai hän koulumestarinsa. Ja olipa se omituista nähdä täysikasvuisen talonpoikais-nuorukaisen istuvan ja kuuntelevan, mitä vielä kasvava tyttö opetti, kuuntelevan niin hartaasti, kuin olisi hän maailman oppineimpaa miestä kuunnellut.

Näin oli muuan vuosi kulunut Heikin tulosta pappilaan, kun herrasväen suureksi ihmeeksi eräänä iltapäivänä pappilaan tuli vieraita. Tuo nyt ei itsessänsä niin aivan kumma ollut, sillä provasti oli rakastettu mies, ja samoin häntä kuin hänen sisarensa tyttäriä kävivät tuttavat milloin lähiseuduilta, milloin taampaa katsomassa. Kumma oli tällä kertaa siinä, että vieras oli pappilan lähin herras-naapuri, joka ei ennen ollut pappilassa käynyt. "Mitä Jumalan nimeen tahtoo hän täältä!" huusikin rouva Renner, kun Liina hänelle ilmoitti, että rouva Kornman ja hänen tyttärensä olivat tulleet. Provastiakin kummastutti tämä käynti, mutta hän ei kummastustansa näyttänyt. Hän meni kohteliaasti tulleita vastaan-ottamaan.

Rouva Wappo Kornman oli noita naisia, joiden kasvoista jo osataan, ainakin alussa arvelulta, lukea mitä he oikeastaan ovat. Koko hänen muotonsa osoitti kovuutta. Jos näemme naisella ohuen ja terävän nenän, pienet tuikkaavat silmät, pienen suun, joka saa muotonsa vaaleilta ohuilta huulilta, niin vaikuttavatpa nämä samaa kuin sanat: "pysy alallasi!" Ja jos nainen siihen lisäksi on pitkä ja laiha — niin onpa meistä kuin näkisimme hänessä sen, jota vastaan ei ole sanomista. Semmoisia tunteita, mitkä eivät ensinkään olleet iloisia, herätti rouva Kornman kaikissa, ja ne, jotka hänen tunsivat, taisivat vakuuttaa, etteivät nämä tunteet pettäneet. Rytilässä piti hän talon ohjat kovilla kourilla, ei vaan nyt, kun patroni oli poissa, vaan myöskin kun patroni oli kotosella. Ja kun ei patroni uskaltanut ruveta kovaa panemaan kovaa vastaan, mitenkä sitten muut? Kaikissa oli Wappo-rouvan tahto laki, jota oli parasta vastustamatta noudattaa, ja sitä noudatettiinkin, jotta Wappo-rouva todella taisi sanoa, että hänen tahtonsa Rytilässä hallitsi. Sitä kyllä ihmeteltiin, miten patroni Konrad oli hänet nainut, sillä eipä tietty, emmekä mekään vielä ole saaneet kuulla niitä syitä, jotka hänen saivat tähän. Syitä löytyi, ja sen jo voimme ennakolta sanoa, ettei rakkaudesta ollut näitä haettavina. Wappo oli näet niitä, joiden sydämissä ei rakkaus tunnu, niitä, jotka eivät koskaan voi toisessa herättää rakkautta.

Tällainen on vieras, joka nyt pappilaan tuli. Mutta oli siinä toinenkin hänen vieressään, johon silmämme suuremmalla mieli-hyvällä kiintyy. Rouva Wappo ei tule yksinään, hänellä on muassaan nuori tyttärensä Amanda. Ei omena kauas puusta putoa — sanotaan; mutta he, jotka äidin ja tyttären vieretysten näkivät, saivatpa ihmetellä luonnon leikkiä heidän eriväisyydessään. Tosin oli Amanda vähän äitinsä näköön, mutta kuitenkin kuinka erivä! Maalari kun maalaa ihmismuodon, jonka rumaksi, jopa julmaksikin sanomme, voi parilla penselipyyhkäyksellä tälle rumalle muodolle antaa varsin toisenlaisen näön; pieni viiva suupielukseen ja kovuus muodosta katoa; muutama viiva äreihin silmiin ja kuva hymyilee meille lempyyttä ja suloa. Amanda oli äitinsä näköinen, mutta nämä viivat, jotka äreyden muuttavat suloksi ja kovuuden lemmeeksi — ne vaikuttivat niissä, mitkä tyttären näkivät hänen äitinsä vieressä, ihastusta. Jos ulkonäöstä voi ihmissydämen sisän tuomita, niin mikä eroitus äidin ja tyttären välillä!

Amanda oli Liinan ikäinen, kentiesi vähän nuorempi. Mutta hän näytti paljoa vanhemmalle. Liina oli iloinnut Jumalan vapaassa luonnossa, kasvanut kukkien kanssa. Amandan ympärillä oli äidin äreys varjostanut kaikki. Pakko ja kova täytyminen, joka ei vapaudesta tiennyt mitään, oli saanut Amandan sulkeumaan, aina sitä myöden, miten hän suuremmaksi kasvoi, omaan itseensä. Ja samaten kuin kukka, joka ahtaasen kamariin valosasta pihasta muutetaan, kuihtuu, tietämättä kumminkin, että sydämessä on tauti, samate kuihtui Rytilän suuressa hovissa Amanda. Tämä sairaus, jota hän ei itse osannut selvittää, antoi hänen muodollensa kärsivän näön, joka vaikutti katsojassa mieltymystä. Hänen silmissänsä asui jotakin haaveksivaa, joka taasen vaikutti, että niihin ihastuksella katsoi; sillä haaveellisuus, juuri sen tähden, että sillä ylimaailmoissa on kotonsa, viehättää.

Liina kun Amandan näki, tunki kohta syvintä myötätuntoisuutta; mutta kävipä kylmä viima pitkin hänen ruumistaan, kun hän kuuli rouvan äänen, joka provastin tervetulo-sanoiin lausui:

"Herrasväki ehkä kummastelee, että naapurinne näette luonanne. Mutta asia on se, että Amanda tarvitsisi opettajaa. Senpä tähden päätin kysyä teiltä, herra provasti, että tyttäreni, joka kohta on rippikoulun ijässä, saisi silloin tällöin käydä teidän luonanne?"

Se siis Wappo rouvan asia! Provasti oli väliin nähnyt Amandan, mutta tämä oli aina katsonut maahan

silloin; provastin mieli-alaa kapteenia kohtaan me tiedämme; siis ei ollut hän ennen ajatellutkaan, ettei nuoren tytön asema Rytilässä saattanut olla huvittava. Nyt loi provasti silmänsä Amandaan, ja nyt näki hän, — ensi silmäily sanoi hänelle sen — että omena ei ollut aivan puun viereen pudonnut. Amandan silmistä luki hän rukouksen: "älkää kieltäkö!"

Tämä pyyntö tuli niin äkki-arvaamatta. Provasti ei osannut siihen niin paikalla mitään vastata. Rouva Kornman ei sitä vaatinutkaan. Rouva Renner koetti vieraallensa osoittaa kaikkea kunnioitusta; mutta olipa aina hänen mielestensä kuin kylmä virta olisi lainehtinut hänen ja heidän välillään. Liina vei Amandan katsomaan huonettansa ja — ystävyys naapuri-mamsellien välillä oli syntynyt. Amandan mielestä oli Liina niin onnellinen, niin oikeen kadehdittavan onnellinen. Franzénin runot makasivat Liinan pöydällä; Amanda silmäili niihin, ja tunsipa hän tuossa nyt samallaisen tunteen, minkä kukka luultavasti tuntee, kuin häntä, jota kauan on kuivuutta kitunut, raittiilla vedellä kastetaan.

Kaks tuntia viipyi Rytilän herrasväki pappilassa. Heidän käyntinsä oli vaikuttanut eri tavalla kaikkiin. Rouva Kornman ei ensinkään ollut siellä menestynyt. Hänen kovuutensa oli täytynyt vähin sulata lempeässä perheessä. Hän ei oikeen tuntenut itseään siinä. Kaikki, mitä hän siellä näki, soti aivan jäykkään vastaan niitä tapoja, mitkä olivat hänelle omassa kodissaan ohjeeksi määrättyt. "Ihmeellistä on, että rouva Renner semmoisella kasvatuksella on saattanut saada tyttäriänsä niin sujuviksi", mumisi hän, kun oli lähtenyt. Rouva Renner taasen rukoili itsessään Jumalaa, että tämä naapurien käynti olisi viimeinen, niin totta kuin se oli ensimmäinen. Hän siis ei ensinkään mielihyvillään kuullut veljensä vastauksen rouva Kornmanin pyyntöön: "Amanda on terve-tullut aina, milloin vaan tahtoo tulla". Mutta mitä tämä provastin vastaus ei vaikuttanut rouva Rennerissä, sen vaikutti se Liinassa ja etenni Amandassa. Amanda kuiskasi vasta saadulle ystävälleen, ettei hänellä koskaan ennen ollut niin iloista hetkeä kuin tänään, ettei hän ollut milloinkaan niin mieluista uutista kuullut.

Asia oli päätetty. Mutta siitä syntyi sitten, kohta vieraiden lähdettyä, pitkä keskustelu provastin ja rouva Rennerin välillä, rouva kun enskerran eläessään ei tyytynyt veljensä toimeen. Mutta kun provasti hänelle lempeästä sydämestään selitti syyt päätökseensä ja kun rouva näki, miten iloinen Liina oli siitä, ei hän enää sen kovemmin vastustanut. Vielä siinä sitten ihmeteltiin syytä, min tähden jäykkä rouva Kornman nyt tahtoi opetusta Amandalle. Siihen ei selvitystä saatu nyt. Vasta aikojen kuluttua saatiin tietää, että Wappo oli päättänyt saada tyttarelleen oikeen mahtavan miehen, että Amanda tämän tähden oli lähetettävä Tukholmaan. Mutta sitä ennen tulisi hänen oppia ainakin vähän kutakin — sama mitä — jottei maalaisuus niin aivan karkeesti pistäisi silmiin suuressa, vieraassa kaupungissa.

Tämä rouva Kornmanin käynti uudistettiin pian. Hän toi, näetsen, tyttärensä pappilaan, missä provastin kanssa nyt likemmin tuumailtiin siitä, mitä Amandan piti oppiman. Rouva Kornman oli tässä asiassa aivan samaa mieltä kuin provasti, eli toisin sanoaksemme: rouva Kornmanista oli ihan samaa, mitä Amanda oppi, kunhan vaan jotakin oppi: rouva Renner ei nyt sanonut mitään, mutta hän ikävystyi naapuri-rouvan kanssa, ja pianpa mieliharmilla ajatteli hän: ruvenneeko rouva Kornman aina seuraamaan Amanda pappilaan, niin onpa siitä koko vastus.

Miten kohteliaisuus vaati, kävi pappilan herrasväki Rytilässä vieraisissa. Ja siellä näki rouva Renner selvään, ettei hänestä ollut seuraajaksi kapteenin rouvalle. Provastinkin mieltä painoi Rytilässä ikävät muistit, jotta hän, kun käynti oli tehty, syvästi huokasi ja ikäänkuin hengitti vapaammasti, kun jälle oli päässyt vapaasen ilmaan.

Näillä käynnillä oli seurauksena jonkinmoinen näennäinen ystävyys naapuri-perheiden välillä. Amanda nähtiin tästä-lähin melkein joka päivä pappilassa. Rouva Kornman ei enää seurannut häntä sinne.

Kaikissa oppi-aineissa oli Amanda ystäväänsä Liinaa paljon jälessä. Hän ei kumminkaan kadehtinut häntä, vaan koetti kaikin tavoin hyväksensä käyttäa oppiaikaansa. Amandan käsitys oli sukkela, mutta aatteen maailmaan jäivät usein hänen ajatuksensa haaveksimaan, kun provasti oli hänelle kristillisyyden pääkappaleita esittänyt; jopa usein provastin puhuessakin lensivät ne nykyisyyttä ulommaksi. Liina ihmetteli Amanda; sillä Amandan kuvitus viehätti häntä usein niin, että hänkin unohti varsinaisuuden. Amanda taasen ihmetteli Liinaa, jonka luonne aina oli iloinen ja aina loi onnea kaikissa, minkä kanssa seurasteli. Täten syntyi tyttöjen välillä ystävyys, joka yhä lujeni, jotta Liinalle tuli aika pitkäksi, jos, miten väliin sattui, Amanda jonkun päivän oli poissa pappilasta. Anna oli nyt vuoteen oma; hän kärsi valittamatta, sillä hän tiesi että nuori elämänsä ehtoolle kului. Annan kamarissa selitti provasti nuorille kuulioilleen kristin-oppia. Siellä näinä hetkinä nähtiin kapteenin tytär ja Liina ja provastin otto-poika Heikkikin. —

Amanda oli Liinalta kuullut Heikin elämä-kerran, ja elävällä kuvituksellaan kuvaili kapteenin tytär itselleen ne omituiset kohdat, missä Heikki oli ollut. Seuraus tästä oli se, että Amanda mielihyvin näki Heikkiä.

Näin oli aika kulunut pappilassa siihen päivään saakka, josta kertomuksemme jälkimäinen puoli

alkaa. Heikistä sopinee meidän sitä ennen sanoa, ettei Amanda ollut hänessä mitään vaikuttanut; että hän päin vastoin piti Amandan käynnin pappilassa häiritseväisenä, sillä nyt ei hän saanut niin alituisesti olla Liinan seurassa kuin ennen, ja — Heikki oikeen jumaloitsi rouva Rennerin nuorempaa tytärtä.

III.

Vanha Eeva.

Samana päivänä, jona, miten olemme jo kuulleet, kauppias Karlgren avasi koko sydämensä Anterolle ja ilmoitti salaisuuksia, joista ei maailma mitään tiennyt, tapaamme provastilla Rytilän rouvan ja Amandan. Rouva Kornman tuli kiittämään provastia kaikesta hyvästä ja kysymään millä hän voisi kiitollisuuttansa näyttää, sillä nyt oli Amanda lähtevä, miten jo kauan oli mietitty, Ruotsin pääkaupunkiin. Kapteenilta oli myös nykyjään tullut kirje, jossa hän kovasti torui rouvaansa siitä, että oli antanut Amandan seurastella pappilaisten kanssa. Tästä kirjeestä ei rouva puhunut muuta kuin mitä kapteenin kotiintuloon kuului, jonka kirje ilmoitti tapahtuvaksi jonkun viikon kuluttua. Amanda oli suruinen, Liina oli suruinen — sillä he rakastivat sisarellisella rakkaudella toisiaan. Provasti oli vastannut, kun rouva Kornman kysyi, millä hän voisi hänen vaivannäkönsä palkita: "Se on minun paras palkintoni, jos Amanda pitää muistossa, mitä minä olen neuvonut, ja antaa sanani itää, kasvaa ja hedelmiä kantaa elämässä". Rouva Kornman oli pian sen jälkeen lähtenyt, luvaten tyttöjen pyynnöstä että Amanda saisi jäädä pappilaan täksi päivää, sekä, niinkauan kun hän vielä koti-seuduilla oli, aina tuon tuostakin käydä Liinaa tapaamassa. —

Nyt rouvan mentyä istui Liina ja Amanda pappilan pienessä ryytimaassa kauniissa ruohosohvassa, minkä Heikki oli laittanut. Heikki istui vähän taampana. Hänen vieresssä ruoholla makasi harava, jota hän valmisti Liinalle — sillä kaikki, mitä Heikki teki, sen teki hän Liinalle. Liina oli hänelle kaikki maailmassa. Amandan haaveellisuus oli Heikkiin tarttunut. Sillä usein saattoi hän nyt istua tunti kausia mitään tekemättä, mitään puhumatta — vieläpä mitään ajattelemattakin. Ainakaan ei Heikki itse semmoisina tuntina tiennyt, mitä hän ajatteli. Itse siitä tietämättänsä oli hän semmoisina hetkinä ihana. Hänen silmissänsä paloi silloin kummallinen valo; tämä valo kiihtyi niissä kiihtymistään, kunnes se äkkiä sumustui; ja niinkuin pilvet, mitkä kirkkaana kesäpäivänä väliin äkki-arvaamatta vetäyvät kokoon, mustenevat ja vihdoin puhkeavat sateesen, niin tunkeusi Heikinkin silmiin usein kirkkaat kyöneleet. Vasta kun nämä kuumana polttivat hänen poskiansa, tahi putosivat hänen käsilleen, heräsi hän. Mistä loisto Heikin silmissä, mistä kyöneleet? Heikki ei osannut sitä selittää, eikä hän sitä koettanutkaan. Hän oli nyt niin hiljainen, ei kuultu hänen enää niinkuin ensimmältä uuteliaasti kysyvän kaikkia; hän ei nyt kysynyt, hän tuskin vastasikaan, jos jotakin häneltä kysyttiin. Hän ei tiennyt, poika parka, että koko hänen olentonsa oli muuttunut rakkaudeksi.

Hän istui ruohossa ja kuuli siihen aina väliin jonkun sanan ryytimaasta. Mutta hän ei kuullut, ainakaan ei hänen sieluunsa päässyt tunkeumaan muun kuin Liinan sanat. Tytöt olivat, ennen kun kahden kesken tuossa ruohosohvassa istuivat, iloinneet ja nauraneet, ja Liinan nauru oli silloin saanut Heikinkin huulet hymyyn, vaikkei hän tiennyt, mille hymyili. Mutta nyt oli kohta tapahtuva ero saanut tytöt vakaviksi. Liinan sydän oli avoin kaikelle hyvälle, mitä elämässä on varsinaista; hänen ajatuksensa ei tätä varsinaisuutta ulommalle ehtinyt. Hän tunsu eron suruisuuden. Hänen ajatuksensa ei kulkenut edemmäksi hetkeä, joka käsissä oli. Toisin oli Amandan laita. Hänkin muisti, että eron hetki lähestyi, mutta hän ei puhunut siitä; hän unohti surun, jonka ero toisi, hän kuvaili Liinalle, miten he kirjeitä vaihtaisivat, miten he eläisivät yhdessä, yksissä, silloinkin kun suuri meri eroittaisi heidät toisistaan. Hän oli innostunut kun hän tästä puhui; hänen ajatuksensa lensivät tulevaisuuteen ja toivat sieltä kuvia, niin eläviä, kuin olisivat ne jo muistoja eletyistä päivistä. Amanda oli kaunis, kun hän näin tulevaisuudessa eli. Liina katseli häntä kummastuksella, sillä Amandan ajatukset lensivät nyt oloihin, joista ei Liina ollut osannut unessakaan haaveksia. Amanda puhui, miten hän, kun toiste näkisi Liinan, näkisi hänen onnellisena, rakastetun nuorukaisen morsiamena tahi nuorena, suloisena rouvana. Liina punastui ja purskahti nauruun ja pani kätensä ystävänsä suulle. Amandan ennustukset näkyivät hänelle niin ihmeen hulluilta. —

Tuo nauru sattui Heikin korviin ja hänkin nauroi, vaikka sumuinen pilvi vastikään oli peittänyt hänen silmänsä valon ja puhjennut kirkkaasen kyöneleeseen. Hän ei tiennyt nytkään syytä, ei nauruun, ei kyöneleeseen. Amandan silmät olivat väliin olleet kääntyneet häneen päin, mutta näitä silmäilyksiä hän ei tiennyt.

Ei ollut kukaan nuorista huomannut, että vanha eukko sauvoihinsa nojaten oli vähäistä ennen

seisahnut pihalle. Heikki kuuli vielä Liinan naurun, hän ei huomannut eukkoa, joka seisoi häntä aivan lähellä; hän ei nähnyt, miten eukko nosti kätensä silmänsä yli ja käden alta katseli häntä. Hän ei nähnyt, miten eukon kyytistynyt ruumis ojentihen: mutta hän kuuli eukon huudon! "Kalle! pikku Kalle!" Hän tunsikin eukon kädet, jotka häntä syleilivät.

Hän heräsi unestaan, johon auki olevilla silmillä oli uupunut. Hän nousi ja nosti ylös eukkoa, joka ruoholle oli vaipunut. Hän ei tuntenut eukkoa. Hän katseli häntä pitkään.

"Kalle, pikku Kalleni!" kuuli hän eukon pakisevan. "Kalle, pikku Kalleni! kuinka isoksi olet kasvanut! Tiesinhän minä, ettet sinä ollut kuollut" — ja taasen koetti eukko häntä sylinsä sulkea.

Tämä omituinen tapaus sai tytöt tulevaisuudesta nykyisyyteen jälle. He nousivat ja katsoivat kummastellen eukkoa. He lähestyivät ja kuulivat yhä enemmän kummakseen eukon sanoja.

"Ne sanoivat että sinä olit kuollut, mutta minä en uskonut sitä; ne sanoivat että sinä olit haudattu patronin hautaan äitisi viereen, mutta minä en uskonut sitä; minä odotin sinua, minä ha'in sinua — — ja sitten tuli pitkä, musta yö, jona en minä mitään nähnyt. Kauan olen minä nukkunut, kun sinä olet ehtinyt kasvaa noin suureksi, pieni Kalle poikani, jonka minä kannoin sylissäni! Nyt osaat sinä itse käydä ja osaat varmaan puhuakin... Ei se ole totta, että sinä kuolit; kapteeni tahtoi tappaa sinua, mutta hän ei saanut sitä tehdä... Nyt mennään takasin Ryttilään; siellä on sinun pikku vuotehesi vielä. Minä soudan sinua uneen..."

Näin pakisi eukko. Nuoret eivät siitä mitään ymmärtäneet. Mutta oli siinä kumminkin yksi, joka ihmetellen kuuli, mitä eukko puhui, ja joka pakinan ymmärsi. Provasti se oli. Hänen kamarinsa akkuna oli ollut auki. Kun hän eukon ensimmäiset sanat kuuli, lähestyi hän akkunaa ja melkein pä samassa kun tytöt ehtivät Heikin luo, oli hänkin kamaristansa sinne ehtinyt.

Hän keskeytti eukon puheen. Hän katsoi häntä pitkään: "Eeva, mitä puhut sinä, mistä tulet sinä?" kysyi hän kummastellen. Hän oli eukossa tuntenut patroni Kaarle Kornman vainaan uskollisen palkollisen.

Eukko kääntyi provastiin. "Provasti!" huusi hän... "Provasti! sanokaa Kaaralle, että minä olen Eeva, joka häntä lapsena kannoin siitä asti, kun hänen äitinsä kuoli. Hän ei tahdo uskoa minua..."

Provastissa ajoivat ajatukset toinen toistansa. Eeva oli, pian kohta sen jälkeen kun patroni vainaan poika katosi, tullut mieli-vikaan. Hän oli ensinnä raivonnut hulluudessaan, mutta sitten vähitellen asettunut. Aina vaan oli hän kadonneesta lapsesta puhunut, mutta hänen puheestaan ei ollut kukaan pitänyt lukua. Oliko tämä, mikä nyt tapahtui, seuraus tästä hulluudesta, vai...? Provasti kun näin itsessään mietti, ei uskaltanut jatkaa. Että Heikki olisi patroni vainaan poika — — ihan hullulta se näkyi provastille.

Hän koetti saada eukkoa tyyntymään; mutta sillä sai hän aikaan jotakin aivan päin-vastaista. Eeva kun huomasi, ettei provasti uskonut häntä, joutui vimmaan, lankesi polvilleen ja rukoili liikuttavasti, vaikka epäselvästi, provastia muistamaan, mitä oli tapahtunut yönä, jolloin patroni kuoli. "He sanovat, että pieni Kaarle löytyi merestä hukkuneena" — huusi hän — "se ei ole totta; taivas ja maa on minun todistajani viimeisenä päivänä, että se on vale. Kaarle, minun pikku Kaarleni, joka seisoo tuossa, olisi hukkunut!" — ja hän purskahti kaikuvaan nauruun, joka kamalalta kuului. Eeva parka ei muistanut mitään siitä päivästä saakka, jona kasvattinsa katosi, mutta sitä selkeämmin muisti hän kaikki, mitä mainittuna päivänä ja yönä oli tapahtunut. Hän puhui nyt semmoisella vakavuudella, ettei se voinut olla vaikuttamatta provastiin. Provastin mieleen johtui, hän ei itse tiennyt mistä, kaikki, mitä hän Heikistä tiesi, ja hän syytti itseänsä siitä, ettei hän ollut tarkempia tietoja hankkinut Heikin vanhemmista.

Heikissä oli tämä äkki-arvaamaton tapaus vaikuttanut kummia. Hän ei ensinnä ymmärtänyt mitä tapahtui, keneksi eukko hänet luuli; mutta kun hän vihdoinkin tämän ymmärsi, kävipä kummallinen tunne, joka häntä väritytti, läpi koko hänen ruumiinsa. Hänen ensi silmäilynsä lensi nyt Liinaan, mutta Liinan silmät olivat kääntyneet Amandaan. Heikki oli kuullut puhuttavan Ryttilän nuoren herran katoamisesta, ja hän oli aina, kun se asia tuli puheeksi, tuntenut jotakin outoa sydämessään; sama tunne, mutta enennetyssä muodossa, kohtasi häntä nytkin, kun hän kuuli, että häntä itseään luultiin täksi kadonneeksi lapseksi. Hän ei tuota sen enempää nyt ensi silmänräpäyksessä ajatellut; hän tahtoi Liinan silmistä lukea, mitä se Liinassa vaikutti, tämä eukon sanoma. Mutta Liina ei muistanut nyt Heikkiä. Amanda oli saanut koko hänen huomionsa, sillä kapteenin tytär seisoi siinä vaaleana kuin kuolema. Hänellekään ei, näetsen, ollut tapaus Ryttilässä ennen hänen syntymistään tuntematon. Hän oli kuullut äitinsäkin siitä puhuvan, ja hän oli usein itsessään ihmetellyt, mitenkä poika niin kenenkään tietämättä saattoi kadota. Että isällään tähän oli mitään osaa, sitä aavisti hän yhtä vähän kuin hänen äitinsä. Nyt kuuli hän syytöksiä isäänsä vastaan, kuuli ne ensi kerran, ja ne syytökset olivat julmia. Tämä karkoitti veren hänen poskiltaan, sillä hänen äkkipikainen kuvituksensa oli hänelle elävästi kuvannut öisestä

tapauksesta hirveän kuvan.

Provasti keskeytti äkkiä tämän omituisen kohtauksen tässä pihalla, sillä tänne lähestyi nyt ihmisiä; ja seikka, josta nyt oli kysymys, ei ollut yleisön korvia varten. Hän käski kaikkien astumaan sisälle, ja siellä vetäysi hän Eevan ja Heikin kanssa, josta ei eukko tahtonut millään luopua, omaan kamariinsa.

Mitä täällä provastin kamarissa heidän välillensä kolmen kesken tapahtui, oli nähtävä, kun he sieltä palasivat. Provasti oli saanut Eevan asettumaan. Hän oli muodostanut puheensa eukon käsityksen ja saanut häntä uskomaan, että suuri vaara uhkasi Heikkiä, jos tulisi yleisesti tunnetuksi, että hän oli Kaarle. Provasti oli oikeen arvannut, että jos tämä usko pääsisi juurtumaan Eevassa, ei voisi mikään maailmassa saada häntä levittämään tietojansa patroni-vainaan pojasta. Ja provasti onnistui tässä vaivalla. Mutta provasti oli, kun nyt likemmin tutkisteli asiaa, tullut huomaamaan, ettei Eeva enää ollutkaan hullu, että hänen ollessaan hulluna hänen järkensä oli teroittunut, ja provasti ei tiennyt oikeen mitä ajatella, kun kuuli eukon vakuutuksen, että hän paikalla tunsii Kaarlen. Kuta enemmän provasti tätä ajatteli, sitä vaikeammaksi näki hän eukon vakuutuksen kumoomisen, sillä olihan Heikki orpolapsi, jonka vanhemmista ei niin mitään tiedetty. Miten olikaan, kolmen keskustelussa oli päätetty, ettei mitään vielä puhuttaisi tästä asiasta.

Liina ja Amanda olivat vetäyneet edellisen kamariin. Siellä oli, sinne kun tulivat, Amandan vaaleus kadonnut; mutta samassa kun veri jälle palasi hänen poskihinsa, pääsi silmien kyynelsulku aukenemaan ja kapteenin tytär itki — itki ääneensä. Omituista oli, ettei hän vähäistäkään nyt epäillyt eukon sanomien totuutta, että hän Heikissä näki setävainajansa kadonneen lapsen, että oma isänsä oli tämän lapsen työntänyt mieron tielle. Hurjassa mieliliikutuksessaan nimitti hän Heikkiä hellimmillä nimillä ja pyysi häneltä anteeksi kaiken sen, mitä Heikki oli muka hänen sukunsa tähden saanut kärsiä. Turhaan koetti häntä Liina lohduttaa; lohdutuksen sai Amanda vasta silloin kun provasti tuli kamariin ja ilmoitti, että Eeva oli huomannut erehdyksensä. Amanda pyyhki silloin pois kyyneleensä, mutta kuinka syvälle tämä lohdutus kapteenin tyttäressä pääsi vaikuttamaan, sen hän vaan itse tiesi. Ainakin kummastui Heikki suuresti, kun vähän ajan kuluttua tytöt jälle tulivat alas pihalle ja Amanda mitään sanomatta kovasti pudisti hänen kättänsä.

Eeva jäi nyt muutamaksi aikaa pappilaan. Hän ei niin sanaakaan puhunut patroni vainajan pojasta. Mutta missä hän Heikin näki, siinä seurasi hän häntä silmillänsä. Syytä, minkätähden Eeva oli tullut pappilaan, ei hän itsekään osannut selittää. "Minä tahdoin tavata provastia", oli vastauksensa, kun joku häneltä tätä kysyi. Eeva oli vanha, mutta eipä hänessä enää mikään osoittanut, että hänen mielensä nyt olisi ollut viassa.

IV.

Kapteenin tytär.

Iltapuoleen päivää, jonka tapauksesta pappilassa vasta olemme kertoneet, palasi Amanda Rytilään. Kummallisesti oli eukon pakinat saanut hänen muuttumaan. Hän oli iloinnut, kun ajatteli että hän pääsisi suurta maailmaa katsomaan; iloinnut niin, että hän kodissansa ei suuresti muistanut surua, minkä eroaminen Liinasta ja pappilasta saisi hänelle. Mutta nyt ei hän Tukholmaa muistanut. Hän vetäysi huoneesen, mistä pieni Kaarlo oli yönä, jolloin hänen isänsä kuoli, kadonnut. Rytilässä ei ollut enää jällellä palkollisissa tästä ajasta muu kuin ainoa piika. Tältä kysyi Amanda tarkemmin, mitä sanottuna yönä oli tapahtunut. Sitten meni hän kamariin, missä Kaarlon äidin kuva vielä seinällä riippui. Tätä kuvaa tirkisteli hän kauan ja miten hän sitä tirkisteli, niin saipa kuva Heikin muodon ja — taasen, miten äsken Liinan kamarissa, täytyivät Amandan silmät kyynelillä ja hän lankesi polvilleen kuvan eteen.

Muutos, koko olentoa läpätunkeva muutos oli Amandassa tapahtunut. Hän näki tästä hetkestä aina Heikin; hän ei ajatellut mitään muuta kuin Heikkiä. Hän ei olisi kenestäkään muusta kuin Heikistä puhunut, jos hän vaan olisi sitä uskaltanut, mutta hän ei sitä uskaltanut; itse ei hän tiennyt miksi.

Amanda oli saanut kasvaa pian sanoaksemme mielivaltaisesti. Äitiänsä tuli hänen, niinkuin kaikkien muittenkin Rytilässä, totella; mutta eipä äiti muuta kuin kuuliaisuutta vaatinut; ja kun Amanda oli jo lapsuudestansa tähän kuuliaisuuteen tottunut, sai hän kaikissa, missä ei äidin käsky eikä kielto-sana ollut hänelle esteeksi, seurata omaa tahtoaan. Mitään johtoa hänen kasvatuksessaan ei löytynyt; mitään syvempää oppia hän ei kodissansa ollut saanut. Tuskin tiesi hän eroittaa oikean väärästä. Hänen asemansa oli pakollinen, se on tosi; mutta tätä pakollisuutta hän ei suuresti ollut tuntenut, ennenkuin

hän rupesi pappilassa käymään. Hänen kuvituksensa oli eläyttänyt häntä, ollut hänen seurasteliansa, kun hänellä ei muuta seurasteliasa ollut. Näin oli Amandasta kasvanut innollinen neiti, joka ei lainkaan tiennyt pitää kurissa sydämensä tunteita ja ajatuksia. Hän antoi niille päin vastoin vapaat ohjat, jopa kiihoittikin näitä tunteita, näitä ajatuksia juoksemaan nopeemmin.

Harvoin, ani harvoin oli mikään ulkonainen tapaus huomioon astuvampaa laatua tapahtunut Rytilässä. Mutta jos joskus joku semmoinen oli tapahtunut, niin olipa se kovasti koskenut Amandaan. Niin oli esimerkiksi tapaus, jolloin Jolsan Matti saatiin kiini, vaikuttanut Amandassa sen, että hän monta kuukautta sen jälkeen yhä vaan näki varkaita ja murhatuita sekä valvoessaan että vielä enemmän unessaan. Onnellista oli hänelle, että hänellä oli äiti, joka ei lainkaan ymmärtänyt muuta, kuin semmoista, jolla varsinaisuudessa oli peränsä; sillä minne saakka olisikaan Amandan kuvitus vienyt hänen, jos sillä olisi kodissa ollut vähäistä rahtua virikettä? —

Nyt oli tuollainen ulkonainen tapaus tapahtunut ja sille oli Amandan omassa sydämessä vastannut ääni, joka ei kielin voinut sisällystään lausua, tunne, jota hänen ei sanoin käynyt selittäminen. Tämä ääni, tämä tunne oli Amandan ollessa pappilassa syntynyt; muodottomana oli se hänessä asunut, muodottomana kasvanut, muodottomana suurentunut; ja nyt oli tälle tunteelle, tälle äänelle hänessä, ulkonainen tapaus antanut muodon. Nuori haaveellinen, viehkeä tyttö rakasti. Hän ei tosin tiennyt, mitä rakkaus on, ei että hän rakasti, mutta hän tiesi, että hän Heikkiä alati muisti, ja että häntä muistaa, häntä ajatella oli viehättävämpi kaikkea muuta maailmassa. Amanda oli ennenkin hakenut yksinäisyyttä, saadaksensa viattomia unelmiensa uneksia: mutta nyt ei hänellä löytynyt Rytilässä iloa, ellei hän saanut yksinäisyyttä. Jos häntä kukaan tässä häiritsi, niin olipa se hänestä, kuin olisi jotakin hänen sydämessään vetänyt kokoon ja jotakin siinä kiiruusti kätkeyty muille näkymästä; ja kun hän rupesi tutkistelemaan, mikä tämä kätkeyty oli, niin löysi hän sydämensä syvimmästä pohjukkeesta Heikin kuvan. —

Tämä tapahtui hänelle ens kerran samana ehtona, jona hän pappilassa oli päivällä kuullut eukon mietteet Heikistä. Aineet, mitkä alituinen seurasteleminen nuoren pojan kanssa, jonka elämän vaiheet olivat olleet niin omituisia, oli nuoren neiden sydämeen koonneet, — olivat syttyneet tuleen. Tämä sai muutoksen neidessä; tämä sai hänen unohtamaan Ruotsin pääkaupungin, sai hänen unohtamaan kaikki maailmassa.

Seuraavina päivinä oli hän jo aamusta saakka pappilassa. Siellä muutos Amandassa ensiksi huomattiin. Amandalla ei ollut nyt mitään puhuttavaa. Hänen ajatuksensa juoksu oli seisahtunut. Hän ei nyt Liinan tähden pappilaan tullut; hänen silmäyksensä hakivat Heikkiä ja kun ne hänen näkivät, niin leimahtipa kummallinen leimaus hänen silmistänsä. Mutta vaikka muutos Amandassa havaittiin, eipä voinut kukaan aavistaa siihen syytä — oikeaa syytä. Liinakin luuli, että eukon puhe oli sen vaikuttanut.

Se aika mikä nyt alkoi oli Amandan onnellisin elämässä. Hän sai haaveksia; hän sai aatteissansa kulkea ruusuisia yrttitarhoja. Ei häirinnyt häntä kukaan, ei tiennyt kukaan kenen kanssa hän seurasteli; ei aavistanut kukaan hänen ihanaa salaisuuttansa, sillä hänelle oli kyllin siinä, että hän sai nähdä Heikin. Hän ei tahtonut, ei tarvinnut puhua hänen kanssansa. Liina ei häntä ymmärtänyt, tahi ymmärsi häntä nyt vielä vähemmin kuin ennen. Ja provasti, joka haki syyn muutokseen Amandassa siitä, että neiti suri isänsä luultua osallisuutta nuoren pojan katoomiseen — provasti kunnioitti tätä muutosta.

Kapteeni odotettiin kotiin tulevaksi, mutta häntä ei kuulunut. Amanda ei häntä kaivannut, sillä hän tiesi, että niin pian kuin isänsä tulisi kotiin olisi hänen lähteminen suureen maailmaan, ja sinne ei Amanda enää halunnut.

Sydämellä on oma lakinsa, jonka perus-aatteita ei vielä rikki-viisainkaan lain-oppinut ole voinut selittää. Jos kokoisimme yhteen kaikki kirjat, mitkä ovat selittävinään ihmissydämen luonnon, niin saisimmepa melkoisen kirjaston; jos lukisimme mitä tämä kirjasto sisältää, niin huomaisimmepa pian ettemme olekaan saaneet mitään vastausta yleiseen kysymykseen: mimmoinen on ihminen, mitä ohjeita seuraa hänen sydämensä? Saisimmepa vaan kuulla kertomuksia lukemattomista ihmissydämistä, joista toiset tulevat toisiinsa, toiset taasen poikkeavat ihan alusta aikain pois kaikesta järjellisyydestä. Niin on se ollut maailman alusta, niin tulee se olemaan maailman loppuun saakka. Eipä löydy ihminen, joka olisi ruumiinsa, kasvojensa ja muotonsa puolesta ihan saman näköinen kuin toinen. Kaikilla — ja ihmisiä on maailmassa jo elänyt satatuhansia miljooneja — on omituisuutensa. Miten voisikaan siis sydämmet — joissa juuri ihmisen pää-omituisuuksilla on pesä-paikkansa, olla yhtäläiset!

Tässä tungeiksen mieleeni ajatuksia, joita tällä sydämen alalla voidaan ajatella niin monia, kuin sydämiä maailmassa on — mutta nyt ei ole tässä tilaisuutta ruveta tutkimaan näitä ihmis-sydänten ihmeitä, eikä siis lisäämään tuota jo vastamainittua ääretöntä kirjastoa vähän-arvoisella lisäyksellä. Lukiakin ollee minulle kiitollinen, että haudon ajatukseni, mietteeni omassa povessani ja ryhdyn jälle kertomukseen.

Kapteenin tytär oli rakastunut köyhään talonpoikaiseen nuorukaiseen! Se semmoinen kumma

tapahtuu usein maailmassa, ja usein tapahtuu myös tässä, että semmoinen rakkaus murtaa kaksi sydäntä. Miten oli käyvä kapteenin tyttärelle? Sitä emme vielä tiedä. Hän salasi salaisuutensa syvällä omassa povessaan.

Emmekö tiedä? — Me tiedämme sen. Amandan sydän on murtuva, sillä orpo, jota hän rakastaa, ei rakasta häntä. Liina, provastin sisaren tytär, on Heikin kaikki kaikissa maailmassa.

V.

Yöllä ennen rikosta.

Siitä päivästä, jona kauppias Karlgren Anterolle ilmaisi kapteeni Kornmanin aikomukset ja antoi hänelle viittauksia kapteenin edellisestä elämästä, ei ennä sanaakaan asiasta puhuttu. Mutta että he sitä muistivat, nähtiin selvästi. Sillä muutaman päivän kuluttua sai kauppias Anterolta tietää, että rantamakasiinit olivat tyhjä; että lattian laudat siinä olivat irroillaan, jotta ne aivan hyvin voisivat peittää, jos mitä niiden alle uskottaisiin.

Kauppias ei tuohon Anteron ilmoitukseen mitään vastannut; mutta hän palkitsi häntä lukemalla hänelle uuden kirjeen, minkä hän vasta oli saanut. Tässä kirjeessään ilmoittaa kapteeni tulopäivänsä ja mitä kauppiaan oli aikeitten onnistumiseen tehdä.

Kesä oli ollut yön ankaran kuuma. Tämäkö vai mikä oli päästänyt Aasialaisen taudin, julman kolera-ruton julmasti raivoomaan Euroopassa. Europan pohjoiset maatkaan eivät siitä säästyneet. Taudin hirmuisuus, sen pikaisuus, sen säälimättömyys oli kaikkialla hämmästyttänyt ja peloittanut ihmiset. Joka päivä, joka posti toi tietoja uusista uhrista, joita tauti oli vaatinut ja saanut. K—n vähäisessä kaupungissa sitä julmasti pelättiin, ehkei vielä ainoatakaan koleratapausta siellä ollut tapahtunut. Kaupungin vanhemmat olivat päättäneet ettei etelästä päin tulevat laivat ensinkään saisi laskea satamaan, ennenkuin voitiin olla varmoina siitä, ettei laivassa löytyisi tarttuvaa tautia. Tätä sääntöä noudatettiin suurimmalla tarkkuudella K—n kaupungissa, jotta ei vaimokaan moniin päiviin päässyt kotiin palannutta miestänsä tervehtimään laivaan, joka oli laskenut ankkurinsa aivan kaupungin likisyyteen.

Tähän oli kapteeni Kornman turvainnut, kun kyhäsi sukkelan, mutta vaarallisen tuumailunsa. Sillaikaa kun laiva oli rutto-salpauksessa, oli se tyhjennettävä makasiineihin. Kapteeni lupasi tulla näitä niin liki kuin mahdollista oli, ja kauppiaan tulisi levittää kaupungissa huhu, että pian joka mies laivassa oli taudissa. Mitään likempiä määräyksiä ei kirje sisältänyt. Laivan tyhjentäminen olisi tapahtuva asiain haarain mukaan. Turvallisuudeksi kauppiaille, jonka arkuutta kapteeni tiesi, oli hän kirjeesensä pannut erään P. S., jossa ilmoitti, ettei kukaan laivassa ollut tuntiakaan sairastanut mitään tautia, vielä vähemmin julmaa koleraa.

Näin olivat asiat, kun myöhään eräänä yönä Antero heräsi siitä, että hänen akkunallensa kolkutettiin; hän nousi kiiruhusti. Merimies seiso i akkunan takana ja tahtoi puhutella kauppiasta. Antero arvasi kohta, että kapteeni oli tulossa; tahi että ainakin merimies toi uutisia Konkordia-laivasta. Hän meni pikaisesti kauppiaan luo; eikä aikaakaan, niin oli merimies päästetty konttoriin, ja siellä pidettiin nyt toimen keskustelu.

Antero oli arvannut oikeen. Edustalla, vaan muudan peninkulma kaupungista, purjehti laiva, valmiina laskemaan rantaan, milloin tilaisuus katsottaisiin soveliaimmaksi. Tätä ja muuta, miten olisivat asiat kaupungissa, oli merimies tullut tietämään.

"Kaikki on hyvin" — vastasi kauppias, ja Antero lisäsi:

"Kutka vaan ovat voineet, ovat muuttaneet maalle asumaan, mikä sinne mikä tänne. Puhe on levinnyt, että kolera-rutto mielusasti anastaa semmoisia kaupungeita, mihin tuuli mereltä pääsee vapaasti puhaltamaan".

Merimies naurahti. Mutta Antero jatkoi:

"Makasiinit ovat valmiit ottamaan vastaan, mitä teillä on. Tän yönä kumminkin lienee liian myöhäistä laivan purjehtia satamaan?"

"Yönä, kuka yöstä puhuu?" kysyi merimies. "Ei! kapteeni käski minun tiedustella oletteko valmiit

lastia vastaanottamaan, sekä ilmoittaa että hän huomenna, ennen puolta päivää, laskee niin lähelle rantaa kuin voi. Mitä julkisemmasti tässä menetellään, sitä varmempi on, että kaikki käy hyvin".

Anteron, kun tämän kuuli, täytyi myöntää, että kapteeni Kornman oli häntä etevämpi. Tällaista rohkeutta oli Anteron vaikea ymmärtää; mutta kun hän sen ymmärsi, näki hän että hän itse vielä oli lapsi kapteenin rinnalla.

Kauppamiehessäkin vaikuttivat merimiehen sanat hämmästyttä. Hän ei kumminkaan sanonut mitään; hän katseli vaan Anteroa, odottaen mitä tämä vastaisi, ja kun hän vihdoin kuuli Anteron vastauksen: "Se on kyllä rohkeasti tehty; mutta miten enemmän asiaa mietin, sitä luonikkaammalle se minusta näkyy" — niin oli hänkin aivan samaa mieltä.

Siinä sitten keskusteltiin huomispäivän työstä. Ja kun oli lähetetty sana kapteenille: "Terve tullut!" lähti merimies, jonka vene odotti virstan verran matkaa kaupungista, jälle takaisin laivalle. —

Tänä yönä ei enää nukkunut kauppias Karlgrenin huoneessa. Mutta syyt asukkaiden unettomuuteen olivat erinlaiset. Antero puuhasi puodin alla olevassa kellarissa aamupuhteesen saakka. Siellä oli sijaa laitettava, jos mitä kallista sinne kätketäisiin. Antero oli varova mies. Hän ajatteli: "saattaisipa olla mahdollista, että tulliherra tarkastaa makasiinimme; parasta on, että kalliimmat kalut korjataan turvallisempaan paikkaan". Tätä puuhasi Antero otsansa hiessä.

Toisin oli kauppiaan laita. Hän oli, merimiehen ja Anteron mentyä, laskeunut vuoteelleen, mutta unta eivät hänen silmänsä saaneet. Voitto loisti hänen silmänsä edessä, jotta hän ei ensimältä tuntenut tavallisia kipuja vatsassansa. Mutta mitä enemmän nämä vähitellen rupesivat tuntumaan, sitä sumeammaksi meni voiton loisto, ja vihdoin huomasi kauppias, että kylmä hiki peitti koko hänen ruumiinsa. Hänen ajatuksensa kääntyivät, kenenkään niitä kääntämättä, takaisin hänen lapsuutensa aikaan, hän eli uudestaan päivä päivältä muistoissaan kuluneet hetkensä ja olipa, kun oli hän muistoissaan ehtinyt yöhön, mikä paraikaa kului, kuin olisi joku häneltä kysynyt: "Mikä on palkkasi kaikista pyrinöistäsi?" Se kysymys oli hiljainen kuin tuulen vienoisin löyhkä. Se soi kahdesti kauppiaan korvissa; mutta kun ei kauppias siihen vastannut, vaan päin vastoin väkisin kirvoitti itsensä siitä, vaikenen kysyjän ääni. Kauppias ei ymmärtänyt tahi paremmin, ei tahtonut ymmärtää, että tämä kysymys tuli hänen omastatunnostaan, että se oli niin hiljainen, tuskin kuultava, sentähden, että tämä omatunto oli paatunut, että se oli uuvutettu sikeään uneen, josta se nyt olisi mielinnyt herätä. Mutta kauppias uuvutti tämän mielikuvituksiensa häiritäjä jälle äänettömyyteen itsellensä lukemalla, miten monella tuhannella hänen rikkautensa nyt enenisi. Omantunnon ääni muistutti kuolemasta, mutta kuolema — se oli sama, josta kauppias ei tahtonut mitään tietää.

Hänen tuskansa enenivät aamupuoleen yötä, niin että hän väliin ääneensä huusi. Lääkkeeksi käytti hän nyt samoja rohtoja, joita hän niin usein ennen oli ahnaalle himollensa käyttänyt. Hän avasi arkun — aarre-arkun kannen ja antoi kultien kolista, hopeitten hohtaa vastaansa; mutta yhä enemmän eneni tuska, kultia ja hopeita oli arkussa liian vähän; ne eivät voineet hänen tuskaansa lievittää. Kun hän vihdoin koetti arkkunsa vierestä nousta, eipä hän sitä jaksanutkaan; hän vaipui alas lattialle. Siinä väänteli hän itseänsä tuskissaan, siinä pistihen hänen mieleensä ajatus, julma ajatus, hirvittävä ajatus. Minä kuolen!

Ajatuksella, joka tähän huutoon sai hänet purskahtamaan, oli kotinsa hänen omassa-tunnossaan; hän oli koettanut sitä uneen jälle vaavuttaa, mutta se oli jo nukkunut aikansa. Se heräsi ja se näytti nyt kauppiaille, mitä tämä enninä kaikista kammoi — kuoleman.

Jää oli puhki. Äärettömissä laineissa raivosivat kauppiaan sydämessä kaikki ne vääryydet, joihin hän oli syyllinen, ja jotka nyt tuomitsivat häntä. Hän vaikeröitsi siinä, kuten mato, jonka paha poika on neulaan pistänyt. Ja ajatus: sinä kuolet ja jätät kaikki, kaikki mitä olet koonnut. Se kohensi tulisia hiiliä hänen sydämensä avoinna olevaan haavaan.

Kuinka kauan tätä asemaa olisi kestänyt kauppiaan konttorissa, emme osaa sanoa; epäilemättä siihen saakka, kunnes sairurin sielu olisi hänestä siirtynyt — ellei hänen huutonsa olisi vihdoin kuulunut kellariin ja hämmästyttävänä kaikunut Anteron korviin. Antero samosi kiireesti ylös kellarista ja riensi isäntänsä luo. Hän pelkäsi, että rosvoja olisi murtaannut konttoriin, mutta kun hän näki syyn huutoon, kävipä hänen sielunsa läpi ajatus, joka käännettynä sanoihin olisi kuulunut: eikö muuta!

Eikä siinä muuta! Hyvän-tekiä makaa kuoleman tuskissa; mutta mitä se nuorukaiseen koskee, joka hyväntekiänsä kuolemalla kaikki voittaa! Anteron toinen ajatus oli, miten tätä tapausta voitaisiin hyväksi käyttää asiassa, joka oli tekeillä; ja kolmas ajatus, joka samassa kypsä päätökseen, kun hän kantoi kauppiaan hänen vuoteelleen, kuului näin: "Asiain näin ollen voimme turvallisemmasti saada tavarat säilöön. Ja jos kauppias kuolee, onpa kolera-rutto hänet tappanut".

Näitä Anteron mietteitä keskeytti kauppiaan käsky: "Mene noutamaan lääkäri; minä kärsin helvetin

tuskia".

Kauppias oli vähän levottunut, kun näki ihmisen vieressään. Kuoleman pelko katosi; mutta kumminkin oli tämä pelko tahi muisto siitä hirmusta, minkä se oli kauppiaalle saanut, saanut hänen ensikerran pyytämään lääkäriä. Mutta, josko ennen Antero olisi ollut siihen semmoiseen pyyntöön myöntävä, nyt oli se hänelle mahdotoin. Tänään ei saisi vieraan silmä silmätä kauppiaan huoneeseen. Hän vastasi sen tähden kauppiaalle, ettei lääkäri ollut kaupungissa, ja sitten koetti hän selittää, miten tuhmaa olisi, jos joku tänään pääsisi huoneeseen. Kauppias ymmärsi viittauksen ja taasen takertuivat vanhan saiturin ajatukset laivan aarteisiin. Antero kun tämän huomasi, ylltytti yhä saiturin kuvitusta, joka jo vähällä oli ollut sammua, ja kauppiaan sielu irtausi vielä kerran heräävän oman-tunnon polttavista kanteista.

Antero antoi hänelle pikarillisen viintä ja vakuutti, että tämä kohtaus oli vaan satunnainen, että kauppias siitä pian virkistyisi. Kauppias kuuli mielihyvillään tämän, sillä hän toivoi vielä saavansa elää — kauan! Mitä olisikaan hän sanonut, jos olisi nähnyt, mitä Antero näki? Antero näki, että ruumis jo makasi kauppiaan vuoteella; että mitä henkeä siinä vielä oli, oli ennen päivän loppua sammuttu.

Kauppiaan silmät kiilsivät. "Tämä voitto on ääretön, Kornman on aika mies" — sanoi hän. "Jumalan kiitos! Minä olen terve! Tuskat ovat loppuneet. Kiitos ystäväni".

Milloin oli kauppias viimeksi kiittänyt Jumalaa?

Mutta Anterossa vakautui ajatus: "Ennen iltaa on kaikki minun, minun!"

VI.

Haaksirikko.

Varhain aamulla nähtiin laiva lähestyvän kaupungin satamaa. Huhu tiesi kertoa, että laiva oli Konkordia, että kapteeni Kornman oli tulossa kotiin. Mutta tiesipä huhu myöskin kertoa, että joka mies laivassa sairasti kolera-ruttoa. Miehestä mieheen kävi tämä uutinen ja kaikki olivat yhden-mielistä siinä, ettei kukaan laivasta saisi tulla maalle, ettei myöskään mitään kalua saataisi siitä tuoda ennenkuin oli rutto loppunut ja laiva puhdistettu savustamalla. Mutta tuopa juuri oli mitä kapteeni Kornman tahtoi. Että huhuun oli Antero alku, siitä ei tiennyt kukaan.

Laiva lähestyi, ja tottakait oli huhussa perää, sillä puolella mastolla liehui musta lippu. Mitä osoittaisi se muuta kuin ruttoa ja kuolemaa?

Arvattavasti tiesi kapteeni kiellosta, sillä kun laiva oli laskenut ankkurinsa, eipä siitä kukaan, niinkuin kumminkin tavallista on, lähtenyt sieltä maalle, ennenkuin oli jotenkin pitkä aika kulunut. Vene irroitettiin vihdoon laivasta, mutta tuskinpa olisi ehtinyt kulkea muutamia syliä, niin jo maalta pantiin toinen sitä vastaan, joka kieltäisi edellistä lähestymästä. Muutamia kirjeitä saivat veneessä olevat kumminkin lähettää maalle, ynnä tavallisia laivapapereita. Maalle palaavan veneen väki tiesi kertoa että, miten laivamiehet olivat vakuuttaneet, ei ruttoa ensinkään löytynyt laivassa. Tuota ei maalla uskottu, luultiin laivalaisten keksineen vaan hätä-valeen.

Tuuli puhalti mereltä maallepäin ja jotenkin kiivaasti. Tuo peloitti kaupunkilaisia vielä enemmän, sillä voisihan rutto tuulen tietä päästä kaupunkiin! Seuraus tästä oli etteivät ilta-puoleen päivää, jona tuuli yhä kiihtyi, aremmat kaupunkilaisista uskaltaneet astua ulos huonehistaan. Ja pelko kohosi vielä korkeimmalleen, kun kuultiin, että rutto jo oli kaupungissa. Kauppias Karlgren oli siihen äkkiä sairastunut. Ja kaikeksi onnettomuudeksi ei lääkäri ollut kaupungissa!

Hirmuinen pelko ja vale-puhe, joka tätä pelkoa yhä enemmän viritti, anasti koko kaupungin. Eukot ja matammit päättivät, ettei turvaa enää muussa kuin muuttamisessa pois kaupungista. Antero oli aamupuolella päivää mielihyvillään huomannut huhun vaikutuksia, mutta illan puoleen saivat ne hänen toista miettimään, hän kun näki, että väkeä aina kokoontui milloin mihinkin kulmaan keskustelemaan. Vaaran suuruus vaikutti että jokainen tahtoi tietää kuinka suuri se todellakin oli, ja se sai aikaan, että nyt ihmisiä oli liikkeellä enemmän kuin koskaan ennen. Tämä ei ensinkään ollut Anteron mieleen. Hän ei tiennyt keinoa, miten saada väki hajoomaan, muuta kuin yhä enemmän yllättää pelkoa. Torilla seisoen väkijoukon keskellä, joka jos mitä pakisi, huusi hän äkkiä: "Ai kopristaa!" ja oli samalla horjuvinansa. Se vaikutti. Väki hajosi, kuten olisi tuulispää sen korjannut.

Kaikki oli valmista. Makasiineissa odotti kolme luotettavaa miestä yön tuloa ja väen katoomista

kaduilla. Anterolla oli tointa. Tuon-tuostakin kävi hän kauppiasta katsomassa. Tämä luuli itsensä yhä enemmän parantuvan — kuta lähemmälle kuolemaa ehti. Antero kiihoitti häntä uutisilla, että laiva sisälsi lastia monen kymmenen tuhannen markan arvosta.

Päivä kului iltaan. Monen mielestä oli laiva, siitä kuin ankkurinsa laski, melkoisesti lähestynyt rantaa. Tuosta ei kumminkaan aivan suurta lukua pidetty, semminkin kuin toiset väittivät sen valheeksi. Ja näitä viimeainuita oli Antero.

Mutta Antero tiesi varsin hyvin, että laiva näkymättömästi lähenei. Ja kun viimein muudan kauppias valalla vakuutti, että laiva oli rantaa monta kymmentä syliä lähestynyt, huomasi Antero syyn siihen: "Meren pohja on kova, ankkurit eivät pidä, tuuli ajaa laivan maalle". Se syy näkyi todelliselta.

Kaikella on aikansa. Väki väsyi vihdoin, kadut tyhjeentyivät. Tätä oli Antero odottanut. Laiva oli lähestynyt jotenkin likelle makasiineja. Makasiinein ovet meren puolelle päin olivat auki. Yön ehtiessä nähtiin niissä kummia. Merellä ei näkynyt mitään; mutta kumminkin täyttyi makasiini täyttymistään. Laattia oli avattu. Sen alta näkyi lainehtiva vesi, ja siitä nostettiin milloin suurempi, milloin pienempi tynnyri ylös ja asetettiin säilö-paikkaansa. Noitumiselta olisi tämä näkynyt sille, joka ei asiasta tiennyt. Satamasta kulki meren alitse köysi makasiineihin ja sitä myöden kulkivat tynnyrit, — siinä salaisuus.

Aamupuoleen yötä uskalsi kapteeni laivasta soutaa maalle. Tuuli oli kiihtynyt ja vettä oli ruvennut satamaan taivahan täydeltä. Näyttipä kuin olisi taivas mielihyvillään nähnyt öillistä työtä, kun näin kaikin tavoin sitä edisti!

Kapteeni ei tiennyt kauppiaan sairastumisesta. Hän hämmästyi vähän, kun näki Anteron ja häneltä sai tietää miten oli lankonsa laita. Mutta eipä hän tuota pahaksi pannut; hän oli sitä jo kauan odottanut.

Hän kiiruhti työtä. Hän ilmoitti Anterolle aikeen, joka sai puotipojan yhä enemmän kummastelemaan kapteenin rohkeutta.

"Kello 5 aikana" — sanoi kapteeni — "lasken minä laivan taville. Tuuli on sen verran kääntynyt, että se vie Konkordian suoraan Jolsan saarelle — tietysti purjeilla autan vähän suuntaa. Luola siellä saa sitten korjata jäännökset, mitkä eivät näkyviin saa tulla. Ja päivällä olen minä hyvässä ajassa Karlgrenin luona".

Tämä ai'e ihastutti Anteroa; hän oli luullut haaksirikon nyt mahdottomaksi; mutta näin, kuin kapteeni aikoi asiansa ajaa, se varsin hyvästi onnistuisi. Vakuutus-summa olisi saatava sekä laivasta, että vieläpä lastistakin. Ja tästä kaikesta oli hänen, Anteron, toinen puoli. Sepä kauppa, joka kannatti!

Tällä välin oli koko joukko kalliita tavaroita kokoontunut makasiiniin.

Kapteeni oli puhunut, mitä hänellä oli puhuttavaa, ja antanut tarpeelliset käskyt. Hän palasi nyt takaisin laivaansa.

Aamupuoleen yötä muuttui ilma sumuiseksi, mutta sade taukosi. Tuuli oli yhä kiihtynyt ja kiihtyi kiihtymistään. Pienen kaupungin kaduilla ei näkynyt ketään, jotta Anterolla oli hyvä tilaisuus tuottaa puodin alla olevaan kellariin koko joukon pakkoja kalliita vaatteita. Juoma-tavarat olivat astioissansa lasketut makasiini-lattiaian alle, missä veden sisässä olivat näkymättömissä. Kaikki oli varsin hyvästi onnistunut.

Antero oli iloinen. Tätä iloansa ilmoitti hän sairaalle isännälleen, joka makasi aivan samassa tilassa kuin päivällä kipujen loputtua. Näkyvillä, mutta hiljaisilla askelilla lähestyi häntä kuolema; mutta kaikkea muuta kuin kuolemaa ajatteli kauppias. Antero kertoi hänelle, mitä makasiinissa oli tapahtunut, ja kauppiaan silmät loistivat.

Päivä seurasi vihdoin yötä. Suuresti kummissaan olivat kaupunkilaiset, kun ei laivaa enää näkynyt. Antero oli olevinansa pahoilla mielin ja lausui pahoja aavistuksia. Ja kuten ainakin, sai hän kaupunkilaisiaan uskomaan näitä aavistuksiansa todeksi. Mahdotointahan oli ollut laivaa hallita, kun kaikki laiva-väki makasi sairassa! Ankkuri-vitjat olivat ehkä pettäneet, ja laivaa oli tuuli ajanut pitkin rantoja, tiesi mille karille!

Eikä aikaakaan, niin toteutui tämä aavistus. Puolen päivän aikana saapui kaupunkiin kaksi merimiestä ja Konkordia-laivan kapteeni itse, ja pian oli kertomus haaksirikosta levinnyt. Miten oli aavistettu, niin oli käynytkin. Tosin tuli nyt ilmi, ettei kukaan laivassa sairastanut, että päin vastoin kaikki olivat koko matkalla olleet terveet, mutta sittenkin ei voitu laivaa hallita. Tuuli oli tuullut ankaran kovasti, vinosti maata vastaan. Ankkuri-vitjat olivat katkenneet ja, ennenkuin purjeet saatiin järjestykseen, oli tuuli niin vallannut laivan, että töin tuskin oli saatu sitä estetyksi puskemasta maahan itse kaupungin rantaan. Jolsan saarta vastaan oli se syöksynyt ja siihen musertunut, niin ettei siitä nyt enää ollut jällellä muuta kuin merellä uivia pelkkoja ja lautoja. Töin tuskinpa oli laivamäki voinut pelastaa itsensä, ensinnä

saarelle ja sitten sieltä maalle. Semmoisen selityksen antoi kapteeni haaksirikosta ja todistajiksi selityksensä totuudesta toi hän mukansa laivamiehet.

Vahinko arvattiin suureksi. Tosin oli laiva vakuutettu täyteen arvoonsa, mutta lasti oli — vaikka tosin sekin oli vakuutettu — vakuutettu niin pienestä summasta, että vahinko nousi aina tuhansiin rupliin!

Tätä puhetta koetettiin saada leviämään; se levisikin, ja sitä olisi uskottu, ellei kaupungissa olisi löytynyt merimiehiä, mitkä milloin pudistivat päätään, milloin ihan suoraan nauroivat tällaisille jutuille. Pahin kaikista oli, että haaksirikko oli tapahtunut Kornmanin ollessa kapteenina. Muistot Kornmanin entisistä kujeista heräsivät ja tekivät epäilyksen alaiseksi hänen selityksensä.

Mutta niinkuin ainakin, tämä epäileminen syntyi vasta jälestäpäin. Kapteeni näki mielihyvikseen, että ainakin aluksi hänen kyhäksiänsä uskottiin.

VII.

Kuolleita ja aaveita.

Kauppias Karlgrenin huonehessa näemme samana päivänä, jolloin haaksirikko tapahtui, molemmat lanko-miehet ja puotipojan Anteron.

Kauppias eli vielä. Hän oli sen verran toimessa, että hän taisi seurata kapteenin kertomusta. Siinä nyt kuultiin selitys toisellainen, kuin se, mikä oli kaupunkilaisille uskottu. Laiva oli täysin purjein laskettu Jolsan saarelle. Vauhti oli ollut semmoinen, että — aivan miten kapteeni oli kaupunkilaisille kertonut, laiva oli kohta halennut. Kun aalto sen sitten nosti ja jälle pieksi kallioon, niin hajosi se, ja töin tuskin oli väki ehtinyt veneisin, ennenkuin Konkordia-laiva jäänöksinä omasta itsestensä tuhansissa kappaleissa ui vaahtoisilla laineilla. Vauhti oli ollut niin ankara, tuuli niin kiivas, ettei mitään laivassa jälellä olevaa lastia saatu pelastetuksi. Nimismies oli noudettu ja laillinen kertomus tapauksesta oli kyhätty paperille.

Kapteeni kertoi tämän tapauksen suurimmassa lyhykäisyydessä, aivan kuin olisi kaikki käynyt varsin luonnollisesti. Hän ei tapausta paljon ajatellutkaan. Toista oli hänellä mielessä, sillä hänkin näki selvään, että kauppias ei kauan enää eläisi. Antero oli kuunnellut kapteenin kertomusta, mutta hajamielisesti, sillä hänkin odotti vaan, milloin kauppiaan silmät ummistuisivat viime uneen, ja hän kummasteli suuresti, ettei se hetki jo ollut tullut. Hän kun nyt oli, ainakin ajaksi, päässyt toimista vapaaksi, mitkä koskivat laivaa, mielti siinä, mitä olisi hänen tehtävä, niin pian kuin olisi kauppias kuollut. Hän oli kahdella päällä tuosta. Kapteeni, näetsen, ei tiennyt kauppiaan testamentista mitään. Lääkäristä ei siinä kukaan puhunut mitään, ei kauppias itsekään, joka vaan mielti jonkun hetken kuluttua, "kun oli saanut vähän levähtää", nousta. "Paljon oli, näet, toimitettavana".

Kapteeni oli lopettanut kertomuksensa, ja siinä sitten mietittiin, mitä nyt olisi tehtävää. Papereita, rahaa — sinetillä varustetun pussin — pani kapteeni lankonsa kassa-arkkuun, neuvoen sillä välin, miten kaikessa hiljaisuudessa makasiiniin kätkeytyt tavarat olivat saatavat kellariin puodin alle.

"Onko sinulla mitään, jota voisoin toimittaa, siinä tapauksessa, että tautisi rupeisi pitkälliseksi ja veisi sinulta ajatuksen voiman?" kysyi kapteeni Konrad sitten äkkiä, ja iski pienet tuijottavat silmänsä lankoon.

Kauppias ei vastannut tähän mitään. Hän seurasi silmäilyksillään miten kapteeni pisti hänen raha-arkkunsu avaimen lakkariinsa, tätä avainta, jota hän ei koskaan ollut uskonut kenellekään. Hän oli vastahakoisesti antanut sen nyt ensikerran toiselle, kun kapteeni pyysi raha-arkkuun panna tärkeitä arvopapereita.

"Avain, avain!" huusi hän ja sanomatonta tuskaa osoittivat hänen kasvonsa. Hän ei nyt uskonut lankoansa, ei ketään maailmassa, tuskin omaa itseänsäkään.

Kapteeni hymyili. Hän ymmärsi kauppiaan tuskaa. Hän pani avaimen riippumaan naulalle ihan lankonsa vuoteen viereen. Kauppias ei sanonut mitään enää, hänen silmänsä vaan tuijottivat avainta. Mutta kapteeni lisäsi:

"Arkussasi on nyt kaikki paperit, mitkä yhteisiä asioitamme koskevat. Minulla on paljon tekemistä, koeta nukkua kunnes palaan tulliherran tyköä".

Mutta kapteeni ei ollut ehtinyt puodista ulos, kun hirvuinen huuto sai hänet palaamaan. Kauppias oli oijentanut kätensä tarttuaksensa avaimeen. Sekö ruumiin ponnistus, äskeinenkö tuska vai mikä — — sai hänen ruumiilliset kipunsa, jotka koko päivän olivat olleet poikessa, taasen heräämään? Kun kapteeni palasi, näki hän lankonsa suin syöksyneenä vuoteelta alas. Antero oli ehtinyt nostaa häntä puoleksi ylös ja nyt asetettiin kapteenin avulla sairas jälle vuoteelle.

"Viha, ikuinen viha!" horisi hän, kun häntä nostettiin.

Ja kun hän vuoteesensa saatiin, oli hän — kuollut.

Mitä tarkoittivat hänen viimeiset sanansa? Sitä ei tiennyt silloin vielä kukaan muu kuin hän itse, mutta ne kuuluvat niin äärettömän kamalalta, että sekä kapteeni, että Antero siinä nyt seisovat hirmustuneina.

Antero siitä ensinnä tointui. "Hän on kuollut!" sanoi hän hiljaan.

Kapteeni laski kätensä makaavan sydämelle. "Kuollut!" mumisi hän.

Sitten kääntyi hän Anteroon, loi häneen pitkän läpitunkevan silmäyksen, otti avaimen naulasta ja sanoi: "Minä en tunne teitä, mutta vainaja tässä luotti teihin; siis tahdon minäkin luottaa. Olkaa uskollinen, niin ette kauppaanne kadu. Laittakaa nyt, että kuollut saa mitä hän enää tarvitsee; minun aikani on tullut". —

Ja hän meni. —

"Noinko sitä kuollaan?" kysyi Antero kapteenin mentyä hiljaan itseltään.

Omituinen outo tunto, jonka laatua hän ei ymmärtänyt, sai hänet isoksi aikaa jäämään vainajan kamariin. Hän oli ensikerran nähnyt ihmisen kuolevan. Hän oli vielä nuori; ei siis kummaa, että hän heltyi. Hän muisti, mitä kaikkea hyvää vainaja oli hänelle tehnyt, ja asuipa tuossa omituisessa tunnossa jotakin, jota ehkä voitaisiin rakkaudeksi ja kaiپیoksi sanoa. —

Hänen ruumiinsa läpi kävi väristys. Kauppiaan kuolemassa puhjenneet silmät tuijottivat häntä, kun hän näihin katsoi. Hän muisti kerjäläisenä ollessaan kuulleen, että ketä kuollut katsoo kuoltuaan, se häntä kuolemaan seuraisi. Tämä muisto väristytti häntä. Hän painoi hiljaan kuolleen silmät kiini. Myöskin muisti hän joskus ennen kuulleen, että kuolleen rinnalle pannaan raamattu tai virsikirja. Hän silmäili ympärilleen. Mitään semmoista kirjaa ei huoneessa löytynyt, mutta pöydällä makasi asiakirjan tapainen kirja — ainoa kirjan-pitöön kuuluva, mitä kauppahuone Karlgrenin talossa löytyi. Sen avasi hän ja pani vainajan rinnalle.

Sitten läksi hän huoneesta.

Olipa se outoa! Puotiin kun hän tuli, nojautui hän tiskiä vastaan. Hän tunsu olevansa niin yksin maailmassa. Koko elämä näkyi hänestä niin kummalliselle. Hän seiso siinä kauan, ja omaksi kummakseen heräsi hän surullisista ajatuksistansa siitä, että kuuma kyynel putosi hänen kädellensä.

Ostaja astui puotiin. Hän sai mitä hän pyysi. Mutta kohta hänen mentyään sulki Antero puodin.

Hän läksi ulos.

Sama pelko kuin eilenkin vallitsi vielä kaupunkilaisissa. Kauppiaan kuolema sitä vaan kiihdytti, sillä varmaahan oli, että kauppias oli koleraan kuollut. Ja sanoma tästä kuoleman-tapauksesta levisi pian. Anteron oli varsin vaikea saada jonkun ruumiille tekemään viimeistä tavallista palvelusta. Ihmiset väistyivät häntäkin; sillä hän tuli huoneesta, missä rutto oli käynyt.

Tuo tunne, mikä oli saanut Anteron viehkeäksi äsken, katosi vähitellen, ja hän rupesi nyt ajattelemaan omia asioitansa. Hän unohti nyt kuolleen ja meni neuvoa kysymään kaupungin viskaalilta. Mitä siinä sitten heidän välillään puhuttiin, emme varmaan tiedä; mutta seurauksena tästä käynnistä oli kumminkin se, että kun kapteeni myöhemmin illalla tuli kauppiaan taloon, oli raha-arkku ja kaikki vainajan omaisuus sinetillä varustettu. —

Mutta olipa kapteenille tänä iltana suotu vielä suurempi kumma. Antero oli, niinkuin jo sanoimme, turhaan etsinyt ruumiin pesiää. Hän ei tiennyt, mitä neuvoa tässä. Hän oli jo käynyt usiampain luona, jotka tavallisesti tätä tointa tekivät. Vanhan matammin, joka monta vuotta oli häntä ja kauppiasta passannut, oli hän lähettänyt samalle asialle. Mutta vanha matammi, kun sai huhulta kuulla, mihin tautiin isäntänsä sanottiin kuolleen, hirmustui niin ettei voinut mitään. Silloin toi sattumus vanhan mummon Anteron tielle ja hyvää palkkaa vastaan lupasi tämä tehdä mitä Antero pyysi. —

Viskaaliynnä kaks todistajaa tulivat kauppiaan huoneesen milt'ei samaan aikaan kuin eukko. Ja

molempain toimi oli juuri loppumaisillaan, kun kapteeni vainajan taloon palasi.

Kapteenin oli vaikea ymmärtää, mitä tässä tapahtui, ja kun se hänelle ilmoitettiin, leimusipa merimiehen viha hänessä tuleen.

"Kenen käskystä ovat nämä sinetit tässä?" — huusi hän. "Luulisinpa, että minä olen nyt isäntä tässä talossa!"

Viskaali vastasi kohteliaasti, että sinetit olivat asetetut laillisuuden vuoksi; sillä kauppamies oli tehnyt testamentin, ja koska ei vielä ollut tiedossa mitä se testamentti sisälsi, oli hänen, viskaalin, työnä ollut näin käyttäitä.

Viskaalin ja Anteron välillä oli tämä selitys kyhätty.

Kapteeni ei sanonut enää mitään, mutta hänen pienet silmänsä paloivat ja osoittivat hänen sisässänsä kuohuvaa vihaa. "Minä olen tässä lähin sukulainen ja ainoa perillinen, siis ei tule muitten sekaantua asioihin, mitkä eivät heille kuulu!" — huusi hän vihdoin.

"Testamentti on arvattavasti teidän tyttärenne eduksi" — sanoi eräs todistajista.

"Amandan!" Muuta ei kapteeni sanonut. Mutta tuli hänen silmässänsä asettui. Hän muisti kotoansa; sitä ei hän ollut vielä nähnyt. Kiirut oli vienyt hänet Jolsan saarelta, ei Rytälään, mutta suoraan kaupunkiin. Me tiedämme, että kapteeni ei rakastanut ketään muuta maailmassa kuin tytärtänsä. "Amandan!" — sanoi hän ääneensä; ja itsessänsä oli hän vakuutettu siitä, että lankonsa oli sisaren tytärtä muistanut.

"Teidän viime sanoistanne, herra kapteeni, päätin minä viskaalille ilmoittaa kauppiaan kuoleman" — sanoi Antero kainosti. — "Te ette tunne minua; siis varjettakseni itseäni epäluulosta ... niin..."

Kapteeni oli leppynyt. Mitä oli tapahtunut, oli ihan aivan paikallansa. Hän loi silmänsä Anteroon. "Sinä olet hyvä poika; jopa ymmärrän Karlgrenin rajatonta luottamusta sinuun" — sanoi hän.

"Kenen hallussa on testamentti?" kysyi hän sitten.

"Luullakseni antoi kauppias-vainaja sen maistraattiin, mutta en varmaan tiedä — —", vastasi Antero.

Tämä keskustelu kapteenin, viskaalin ja Anteron välillä oli tapahtunut puodissa. Ei ollut kukaan muistanut vainajaa. — Antero oli juuri saanut viime sanansa sanotuksi, kun pakiseva ääni kuului kamarista, missä kuollut lepäsi.

Kaikki puodissa olevat hiljeentyivät. Kapteeni silmäili kysyväisesti Anteroa.

"Siellä on vanha eukko, joka pesee ruumista" — vastasi tämä hiljaan. —

"Tuon verta vaan! hyi sen sanon, se ei maksa vaivaa! Ja imelää kuin hiiva joulujen olvitynnyrin pohjalla. Oi, onpa aikaa siitä kun viimeksi kuiva kurkkuni sai viinaa maistaa"...

Näin pakisi vanha eukko vainajan kamarissa.

Kapteeni vaaleni, sen verran kuin merimiehen ruskeat kasvot saattoivat vaaleta. Hän tunsu äänen. "Joko nyt helvetti on saaliinsa päästänyt", mumisi hän. — Mutta ääneensä sanoi hän:

"Minulla ei siis ole tässä enää nyt mitään tehtävää. Perheeni kaippaa minua. Toivon että herra viskaali minulle ilmoittaa, milloin testamentsi avataan".

"Se riippuu teistä" — vastasi viskaali. —

Kapteeni Kornman sanoi kiiruusti jäähyväisensä ja oli juuri ehtinyt vetäytyä ulos pihalle, kun eukko avasi oven konttorista puotiin. — Hän oli juovuksissa. Viinipullon, mistä Antero oli eilen tarjonnut lasillisen kauppiaille, oli hän löytänyt ja yhdellä hengenvedolla oli eukko pullon sisällön suuhunsa särpinyt.

Kapteeni ei ollut ainoa, joka eukon tunsu. Tuskin oli eukko ehtinyt puotiin kurkistaa, niin jo huusi viskaali:

"Vai on Jolsan Matin Leena vielä elossa! Mistäs muori tulee ja missä on mies, Matti?"

"Matti! Mattia ne kaikki kysyy! Matti. Se sika mässäsi niin kauan kuin raha piisasi ja minä sain tuskin märkääkään. Mattiko; missäkö hän on? — — Hakekaa merestä. Sinne minä peijakkaan työnsin..."

Lekkeri viinaa veneessä, eikä antanut vanhalle mummulle pisaraakaan".

"Olee ehkä parasta, herra Antero, että hankitte toisen nyt Leenan sijaan" — sanoi viskaali, kääntyen puotipoikaan. "Tämä otus tässä on minun korjattava".

Ei siinä auttanut Leena paran huudot ja kiroukset. Hänen täytyi seurata viskaalia.

Tällöä, kun tämä tapahtui, oli kapteeni hakenut kestikievarista hevoisen ja kiiruummasti kuin koskaan ennen ajoi hän nyt Rytilään. Eukon ilmestyminen oli syvästi koskenut häneen. Kauppias Karlgren oli hänen kysymyksiinsä Jolsan Matista ja Leenasta ilmoittanut, että ne olivat kadonneet, jottei kukaan niistä tiennyt... Ja nyt, ihan samassa kun kapteeni ehti laskea jalkansa maalle, ilmaantuivat ne taasen! Tuo seikka hämmästytti kapteenia; sepä peloittikin häntä.

VIII.

Isä on kumminkin isä.

Samaten kuin muutamia vuosia takaperin, istui nyt kapteeni Kornman, ajaessansa kotiin, syvissä mietteissä rattaillansa. Hänellä oli, enemmän kuin silloin, nyt syitä miettimisiin. Leenan ilmestys oli ollut niin äkki-pikainen. Kapteeni oli lähtenyt, ennenkuin oli ehtinyt päättää, mitenkä hänen tulisi nyt oikeen käyttäidä. Hän katuikin jo pikaista lähtöään. Ennen aina oli hän, kun vaara uhkasi, sitä jyrkästi silmään katsonut; mutta nyt pakeni hän sitä. Missä olivat Matti ja Leena olleet tähän saakka, elikö Matti vielä? — Kysymyksiä, jotka, kun ei kapteeni niihin vastauksia saanut, tekivät hänen yhä levottomammaksi.

Aamu-aurinko valaisi seudun, kun hän Rytilän pihalle tuli. Kaikki nukkuivat vielä. Ei! Yksinäinen neiti kulki polkua ylös järveltä päin. Kapteeni seisahtui tätä ilmiötä katsomaan. Neiti lauloi surullisen viehkeätä laulua. Kapteeni kuunteli. Kuka oli tämä pitkä, soikea neiti, joka ruusukukka hivuksissansa aamupuvussa siinä kulki?

Neiti ei kapteenia huomannut. Hän jatkoi vaan lauluansa. Sen laulun tunsivat kapteeni. Toinenkin nainen oli tätä samaa laulua laulanut — mutta siitä oli kauan, niin kauan. Miten olikaan, heräsivät kapteenin muistot ja hän tunsivat jotakin rinnassansa, jota hän ei ollut tuntenut nuoruutensa päivistä saakka. Hän oli kerta maailmassa rakastanut; mutta se, jota hän rakasti, ei hänen rakkaudellensa rakkaudella vastannut. Elävästi muisti nyt kapteeni näitä aikoja ja hän, kuta kauemmin laulua kuuli, takertui sitä enemmän kuluneiden aikojen lumouksiin, jotta hän vihdoinkin luuli näkevänsä edessään sen, jonka rakkaus hänestä olisi voinut tehdä hyvän ihmisen, mutta joka hänestä, kun hän hänen hylkäsi, sai syyllisen — — kaikkiin rikoksiin syyllisen.

Kauan seisoivat kapteeni siinä neiden laulua kuunnellen. Vihdoinkin taukosi laulu, mutta lumouksestaan syyllinen ei herännyt. Neiti oli istunut ruohokentälle. Kapteeni lähestyi häntä hiljaan, niin hiljaan, kuin olisi hän pelännyt, että vähäisinkin tuulen löyhkä olisi saanut ilmiön katoamaan.

Muudan askele vielä ja hän seisoivat neiden vieressä.

Lintu lauloi puistossa. Neiti avasi silmänsä ja näki oudon miehen ihan vieressään. Hän hämmästytti, hän hypähti ylös; mutta samalla tunsivat hän isänsä.

"Isä!" huusi hän ja riensi hänen luo.

Lumous katosi. Kapteeni tunsivat tyttärensä; ja tunteet hänessä muuttuivat. Niihin tunteisiin, mitkä hänessä vallitsivat, kun hän neiden laulua kuuli, niihin oli sekaantua pisteitä. Haava, minkä huomio, että nuoruutensa rakastettu ei häntä rakastanut, vaan hänen vihattua veljeänsä, ei ollut koskaan mennyt pohjasta umpeen. Se kihelmöitsi aina, kun hän sitä muisti; se oli kihelmöinyt nytkin, vaikka lumous oli kipua voittanut. Isällinen tunto sitä vastaan nyt, — se oli puhdas ja — tuossa nyt aamu-auringon rusotessa, kun kapteeni mainitsi Amandan nimeä ja neitiä syliinsä sulki, kuka olisi tässä hellässä isässä voinut tuntea miehen, jolla ei pyhää ollut maailmassa, muu kuin se, jota hän nyt syleili.

Hetkisen tunteisiin katosivat muistot kaikesta siitä, mitä kapteenilla nyt oli huolenaan. Hän katseli tytärtänsä kauan ja ihastuen ja tämä ihastuksensa puhkesi vihdoinkin sanoihin:

"Kuinka oletkin kasvanut suureksi ja kauniiksi!"

Ja tytär katseli suurilla silmillään isäänsä ja sanoi: "Ja te isä, kuinka olette vanhentuneet!"

Mutta tätä herttaista hetkeä ei kauan kestänyt. Isän äkki-pikainen ilmestyminen varhaisena aamutuntina oli saanut Amandan unohtamaan haaveitansa. Hän näki isänsä isän ja niin kauan kuin hän ei muuta muistanut, antausi hän ilolle; mutta hän muisti jälle pian asemansa, ja samalla kun hän tämän muisti, niin kuvasi hänelle hänen kuvituksensa hetkeä, jolloin hänen setänsä kuoli ja hänen serkkunsa katosi. Hänen mieleensä muistui vanhan Eevan sanat pappilassa ja lumous, minkä isän ilmestyminen herätti, katosi.

"Isä!" — kysyi hän äkkiä, mutta hiljaan, — "isä, missä on minun serkkuni, Kaarle-setä vainajani poika?"

Tämä kysymys, jota ei kapteeni ollut tiennyt vähäistäkään aavistaa, vaikutti hänessä kummallisesti. Kaikki rikokset maailmassa eivät yhteensä voineet niin rynnätä kapteenin omalle tunnolle, kuin tämä pieni kysymys. Hänen kätensä vaipuivat alas, hänen sydämensä tykytti, jotta se oli puhjeta. Tytär silmäsi isäänsä läpituokeilla silmillä. Aisti sanoi hänelle, että hän oli arkaan kohtaan isän sydämessä sattunut; hän huomasi tämän vielä selvemmästi, kun isä kysyi:

"Mistä sinulla on se kysymys, Amanda?"

Tässä isän vastakysymyksessä ei ollut mitään kummaa, kumminkin luuli Amanda siitä saaneensa hyvän vastauksen.

"Siitä", vastasi tytär, "että serkkuni Kaarle elää!"

Oliko tytär aiottu serkkunsa kostajaksi? Oman tyttärensä kauttako kapteeni oli rangaistava rikoksistaan? Siltäpä näytti. Semmoista tuskallista tunnetta kuin se, minkä nämä Amandan sanat saivat aikaan kapteenissa, ei ollut hän koskaan ennen tuntenut. Noissa sanoissa: "Kaarle elää" — oli rangaistus; mutta rangaistuksen kärki se se salausi siinä, että nämä sanat olivat hänen oman tyttärensä. Hän ei vastannut mitään, ei voinut vastata. Seisoa rikoksen alaisena oman lapsensa edessä — — sepä oli jotakin, josta hän, kapteeni tähän saakka ollut tiennyt, miltä se tuntui. Nyt tunsu hän sen ja olipa hänestä samalla kuin olisi hänen elämänsä maailmassa turha ollut. Kaikki hänen aikeensa, hänen rakennuksensa, missä kosto ja ahneus oli ollut rakennus-mestari, rikokset ja riettaudet rakennuksen keinot — ne mullistuivat nyt, kun rakennus juuri oli valmistumaisillaan.

"Lapsi, lapsi!" sanoi hän hiljaan, "kuka on sinulle sanonut, että Kaarlo elää?"

"Te itse!" huusi Amanda, joka nyt oli elävästi vakuutettu siitä, että Eeva oli totta puhunut. "Te itse! oi Jumala! minun isäni on — murhaaja!"

Kapteeni oli rikoksissa harmaantunut. Hänen omantuntonsa ympäri oli kovettumistaan kovettunut jää; nyt oli tähän paksuun jäähän reikä sattunut, ja siitä reijästä oli viha ja veri päässyt painamaan tuota vähää, mikä kapteenissa enää omantunnon tapaista oli. Mutta Amandan viime sana "murhaaja!" se tukki reijän. Ainoan kerran elämässään oli kapteeni antaunut nauttimaan isän iloa, olemattansa varallansa. Isän rakkaus, isän hellyys oli hetkeksi voittanut ja — tässä palkkansa! Niinkuin vihuri ja tuulimyrsky ajaa mereltä kauniin sään pakoon, niin ajoi Amandan sana "murhaaja!" isän sydäimestä pakoon äskeisen hellyyden. Se sana oli vihuri, joka äärettömät laineet nosti kapteenin sydämessä, mutta samalla sai hänet jälle mieheksi, joka pelotta ohjaa alustansa. Ovi sydämeen, joka oli ravolla jo ollut, sulkeusi jälle, kun tunnustus oli tästä ovesta juuri astumaisillaan ulos ja katumus astumaisillaan sisään.

"Hullu lapsi!" lausui hän — "kuka on sinuun istuttanut tuon sadun, jonka minä luulin jo aikojen kuluessa kadonneeksi?" — Mutta juohtuipa nyt ajatus kapteenin mieleen, joka laukasi leimauksen, äärettömän vihan leimauksen hänen silmistänsä. "Haa! provasti!" huusi hän ja sanomaton katkeruus tiputti polttavaa vihaa hänen isällisille tunteilleen.

Provasti! Häntäkö tuli siis kapteenin kiittää siitä, että hän oli kadottanut sen ainoan olennon rakkauden, joka lämmitti häntä. — Niin luuli kapteeni, mutta vihassansa tunsu hän että isä on kumminkin isä. Hän vihasi provastia samassa määrässä kuin hän rakasti Amandaa.

"Konkordia on mennyt haaksi-rikkoon, ei ole niin mitään saatu pelastetuksi", oli uutinen, joka suusta suuhun kulki. Kauppias Karlgrenin kuolema herätti huomiota kaupungissa, mutta haaksi-rikko yltä ympäri kaupunkia, seutua loitommalla. Mutta kuka huhut huuhtoo, viestit viruttaa? Mitä oli totta, mitä valetta niissä huhuissa, jotka nyt haaksi-rikosta alkoivat levetä? Kuka oli ne pannut kulkemaan?

Ei aikaakaan, näet, niin ruvettiin puhumaan että haaksi-rikkoon oli syynä kapteeni Kornman itse, että laivan levätessä satamassa siitä oli korjattu varkain talteen suuri ja kallis tavarasto.

Ja tämä puhe levisi levenemistään. Antero nauroi salaa tälle huhulle. Häntä ei tiennyt kukaan syyttää. Kapteeni yksin oli jutun sankari. Kapteenikin nauroi jutulle ja ajatteli sen kyllä joutuvan aikaa voitain unohduksiin, niinkuin toisetkin jutut ja huhut hänestä olivat joutuneet. Mutta jutut eivät hiljentyneet; päin vastoin näkyivät ne yhä kasvavan ja ne saivat uuden vauhdin, kun tulliherra niihin tarttui. Kaikkiialla syytettiin häntä huolimattomuudesta hänen virassaan ja tämä kanne vaikutti, että tulliherran täytyi pakosta ryhtyä syynäämään kauppias Karlgren vainaan tavarastoa sekä samalla kirjoittamaan puolustus-kirje tulli-hallitukselle. Miten asiaa ajettiin, niin lähetti tulli-hallitus äkki-arvaamatta kaksi virkamiehistään tapauksesta likempää ja tarkempaa selkoa ottamaan. Tähän lienee ollut syynä etenni se, että yhtiö, jossa Konkordia oli vakuutettu, ei ensinkään suostunut maksamaan vakuutussummaa, ennenkuin oli haaksi-rikon todellinen laita saatu selville.

Näistä vehkeistä ei kapteeni tiennyt tahi ei ainakaan ollut tietävinään. Hänellä oli toista nyt ajateltavaa. Siitä aamusta saakka, jona hän tyttärensä suusta kuuli sanan: murhaaja, ei hänelle enää mitään oikeen onnistunut. Hän oli, kun näki, mitenkä tytär vastasi hänen isälliselle rakkaudelleen, vetänyt takaisin omaan itseensä, niinkuin mato kuoreensa. Ulkonäöltään oli kapteeni sama kuin ennenkin, mutta levottomuus oli päässyt häneen. Hän ei voinut ymmärtää, mistä Amanda oli ottanut sanat; Kaarlo elää. Hän tunsikin, että mustia pilviä vetäisi kokoon, mitkä leimauksellaan häntä uhkasivat; mutta vaikka hän itsessään provastia syytti, eipä hän oikeen ymmärtänyt, mistä päin nämä pilvet uhkasivat, sillä vaikka kuinkakin hän kuunteli päivän pakinaa, ei hän sanaakaan kuullut puhuttaman tapauksesta pari kymmentä vuotta takaperin. Hänelle oli arvoitus, mistä Amanda oli saanut aavistuksia siitä.

Tämä teki kapteenin levottomaksi, mutta tapahtuipa samassa seikka, joka vielä kovemmin häneen koski ja josta kapteeni luuli vielä selvemmin huomaavansa, että hänellä oli vihamies, joka vastusti häntä salaa, näkymättömänä. Kapteenilla oli kotiinsa palattua paljon tekemistä, mutta näistä tehtävistään kiiruhti hän jo kolmantena päivänä kaupunkiin ottamaan haltuunsa lanko-vainansa tavarat. Siellä kuuli hän silloin huhun haaksirikosta, ja sille huhulle nauroi hän. Mutta kun hän kiiruhti kauppias-vainaan testamentin avaamista ja sen avatuksi saikin, mutta siitä näki, että kaikki, mitä kauppialla oli, oli — Anteron, — niin tuntuipa silloin kapteenista kuin olisi laivan kansi, jonka päällä hän seiso, vajounut. Hän luuli nyt näkevänsä Anterossa salaisen vihamiehensä. Hän oli lyöty omilla aseillaan.

Kuvata silmän-räpäystä, joka seurasi sitä, jona vainajan testamentti oli luettu, on vaikea. Syynä kapteenin naimiseen oli etukynnessä ollut hänen ahneutensa. Kauppiaan hän jo aikoja takaperin tiesi rikkaaksi mieheksi. Mutta tämä mies kitui hirmuista tautia — ruumiinmatoa vatsassa. Hänen pikaiseen kuolemaansa nojautuivat kapteenin perintö-toiveet, kun hän nai kauppiaan sisaren. Vaan hänen toivonsa kauppiaan pikaisesta kuolemasta joutuivat häpeään. Oliko kauppialla todellakin tuo tauti? — Niin oli kaupungin lääkäri kapteenille vakuuttanut. Mutta eihän kauppias koskaan kysynyt lääkäriä? Miten olikaan — kauppias eli... Ja kun hän myöskin kuoli, ja kapteeni viimeinkin luuli pääsevänsä toiveittensa perille, niin — — ilmestyi toinen perillinen, joka lain nojassa vei kaiken sen, minkä kapteeni jo piti omanansa.

Turhaan pani kapteeni vastaan testamentin laillisuutta. Mutta sen laillisuudesta ei ollut mitään laiminlyöty. Todistajatkin elivät vielä. Hän ei voittanut muuta kuin varmuutta siitä, että kuoppaan, minkä hän toiselle oli kaivanut, oli hän itse langennut.

Tämä tapaus sai kapteenin raivoon, ja tässä raivossaan uskalsi hän, mitä hän tähän saakka aina oli välttänyt — pitää aika saarnan rouvalleen. Minkä tähden oli rouva aina osoittanut kylmyyttä veljeänsä kohtaan? Siitä nyt seuraus, että kauppias oli antanut tavaransa toiselle! Wappo rouva, jota uutinen testamentista harmitti ja vihoitti yhtä suuressa mitassa kuin kapteenia, koki puolustaa itseänsä. Hän puhui käynnistään veljensä luona, kun huhu tiesi testamentista puhua, ja miten silloin veljensä oli väittänyt semmoista testamenttia valheeksi. Mutta kapteeni ei huolinut näistä puollustuksista ja Wappokin sai nyt tuta kapteenin oikeaa luonnetta. —

Amanda oli ainoa, jossa tämä uutinen ei vaikuttanut mitään. Hän eli haaveissaan ja isän täytyi "onnettomuuksiensa" päätteeksi nähdä, että oma lapsensa häntä väisti. Mitä nämä kaikki vaikuttivat miehessä semmoisessa kuin kapteeni, joka turhaan haki keinoja, millä saisi testamentin kumotuksi,

millä voitaisi tyttärensä rakkauden — on mahdollinta sanoa. Viha, harmi ja tuo levottomuus, josta vasta puhuimme, saivat hänen hivuksensa harmaantumaan. Mutta mitä oli sillä voitettu? Ei muuta kuin että hänestä katosi paljon siitä, joka tähän saakka oli tehnyt hänet pelättäväksi.

Niin oli muutamia viikkoja kulunut. Amanda, joka ei enää saanut käydä pappilassa eikä edes kuullakaan mitään sieltä, kuihtui kuten kukka, joka päivää kaippaa. Hän oli niin muuttunut, että Wappo rouvakin ihmetteli, mikä tyttöön oli mennyt. Amanda ei puhunut mitään; hän vaan pyysi ollakseen yksinäisyydessä.

Silloin sai kapteeni tietoa tullimiesten tulosta; saipa myös tietää, että hänenkin tavarastonsa oli syynättävä. Vaara uhkasi, mutta juuri vaara antoi kapteenille takasin hänen miehuutensa. Hän läksi kaupunkiin, kohta kuin kuuli tullimiesten tulosta ja näiden kummaksi käski hän heidät kohta tulemaan Rytilään, "sillä" — sanoi kapteeni — "pitkin päiviäni on minun rehellistä nimeäni loukattu; minä pyytäisin, että mitä pikemmin nimestäni poistettaisiin se häpy, jolla sitä on koetettu nytkin so'aista".

Samana päivänä oli kapteeni kirjoittanut kirjeen Anterolle ja varoittanut häntä tullimiesten tulosta. Se kirje oli maksanut ääretöntä vaivaa kapteenille. Varoittaa sitä, jonka hän toivoi sisimpään helvettiin! Mutta hänen täytyi. Antero voisi tavaransa kadottaa, mutta rikos se yhä liittyisi kauppias-vainajaan ja kapteeniin, jos mitään löydettäisiin. Samassa kirjeessä pyysi kapteeni Anteron seuraavana päivänä käymään kestissä Rytilässä. — "Teitä ehkä siellä tarvittaisiin!"

Antero nauroi kun sai kirjeen. "Kyllä kait kettu luolaansa pojat jättää, kun koirat sisään samoovat", mumisi hän. — Asia oli, että suurin osa tullaamattomista tavaroista oli paremmassa tallessa kuin rantamakasiinissa.

Samana päivänä vähää ennen kapteenin lähtöä kaupunkiin oli hänen ja hänen rouvansa välillä ollut pitkä keskustelu. Kun se oli päättynyt, se keskustelu, nauroi kapteeni ilkeästi. Rouvan kasvot olivat kylmät kuin ainakin. Tulevia vieraitansa varten rupesi hän kohta siivoamaan salia yli-kerrassa. Kapteenilla oli vielä lyhyt keskustelu — erään haaksirikkoon menneen laivansa merimiehen kanssa.

Että kaikissa näissä vehkeissä oli jotakin salattuna, se oli varmaa. Rouvan sanat, kun oli kapteeni lähtenyt kaupunkiin, osoittivat sitä. Ylikerran salia siivotessaan mumisi hän: "kirottu puotipoika, sen saat sinä kohta maksaa!"

X.

Päivä alkaa koittaa.

Pappilassa elettiin hiljaista elämää. Tosin oli Liinalla usein ikävä ystävänsä Amanda; mutta mitä auttoi ikävyys? Kapteeni oli tullut kotiin, eikä Liina enää toivonut saavansa nähdä ystävänsä pappilassa. Hän oli hänelle kahdesti kirjoittanut, mutta Amanda ei ollut vastannut. Liina mietti usein syytä tähän, ja hän arvasi oikeen, kun arvasi että kapteeni oli hänen kirjeestänsä saanut vihiä ja kieltänyt Amanda vastamasta. Kaipasivat muutkin pappilassa Amanda aina väliin, sillä Amanda oli elävällä kuvituksellaan huvittanut kaikki. Mutta löytyi pappilassa toki yksi, joka iloitsi siitä, ettei Amanda siellä näkynyt. Tämä ainoa oli Heikki. Hän sai nyt oleskella Liinan likisyydessä, sai nauttia Liinan ystävällisyyttä — ja muuta ei Heikki parka tahtonut.

Toki muuta. Eräs piaoista oli kerran pilan päältä Heikin kuullen puhunut Liinan häistä. Tuo puhe oli vaan leikkipuhe, sillä Liinalla ei kosijaa ollut — ainakaan tiettyä. Mutta kumminkin oli tämä puhe käynyt omituisella tavalla Heikkiin. Se ilmaisi hänelle, kuinka rakas Liina hänelle oli; se sai hänen tunteensa selviämään hänelle itsellensä. Hän tunsu, että jos Liina naitaisiin, niin olisi hän, Heikki, elämänsä loppuun saakka onneton. Heikki parka alkoi jo ymmärtää, että hän Liinaa rakasti. Mutta Heikki ei huolinut ajatella tulevaisuutta. Hän eli päiväksensä ja oli onnellinen, kun sai olla Liinan likisyydessä ja nähdä, että Liina hänelle oli ystävällinen.

Huhu, joka kävi kapteenin haaksi-rikosta, ei ollut mikään salaisuus pappilassa, mutta siitä ei paljon puhuttu. Provasti oli kerran kumminkin, kun rouva Renner siitä rupesi puhumaan, niinkuin itseksensä sanonut: "Kumma kuinka kauan pahuus saa riemuta", ja lause todisti, että provastilla oli kapteeni muistossa.

Aina siitä päivästä saakka, jona vanha Eeva ilmestyi pappilaan, missä hän yhä edelleen asui, oli provasti ruvennut kaikessa hiljaisuudessa tiedustelemaan asioita — noita vanhoja, mitkä jo makasivat vuosien takana salassa. Usein ajatteli hän mitä Eeva oli kertonut. Pari kertaa oli hän puhunut siitä Eevan kanssa. Mutta kaikki hänen tiedustelemisensä, hänen mietteensä eivät vieneet Heikin asiaa rahtuakaan edemmäksi. Kapteenin syyllisyydestä oli provasti itsesssänsä varma; mutta eipä niin varsin siitä, että Heikki olisi hänen ystävänsä Kaarle Kornmanin poika. Miten provasti asiaa mietti, huomasi hän mahdolliseksi nostaa kannetta kapteenia vastaan, kun ei hänellä ollut muuta esiin tuoda kuin vanhan Eevan todistusta, — ämmän, joka oli ollut pitkiä aikoja mielen viassa. Ja provasti, kun hän tähän päätökseen tuli, huokasi syvään.

Niin olivat asiat pappilassa, kun eräänä aamu-päivänä — samana, jona kapteeni oli lähtenyt kaupunkiin — provasti miltei yksin ajoin sai kaksi kirjettä, mitkä molemmat saattoivat häntä suuresti kummastumaan. Ensimmäinen oli kapteeni Kornmanilta. Se sisälsi pyynnön, että provasti tahtois viettää tämän päivän iltaa Rytilässä. Tämä pyyntö kummastutti provastia suuresti, mutta vielä enemmän toisen kirjeen sisältö, joka kuului:

"Herra provasti! Joku aika takaperin otettiin löysä ihminen Leena, tunnetun merimiehen Matti Jolsan vaimo kiini syytöksistä, joita hän teki itseensä vastaan. Hänen miehensä katoaminen ja Kaarle Kontion murha, mistä molemmista tapauksista mainitulla vaimolla näkyy olevan tieto, sai aikaan, että hän nyt istuu Korsholman vanki-laitoksessa. Hän ei näy kärsivän vankeutta, ainakin ovat hänen voimansa päivä päivältä yhä enemmän kadonneet. Ensimmältä sairasti hän varsin huonona useita päiviä. Vaimo näkyy olevan erinomaisen ahnas viinalle. Tämä on, niinkuin tiedätte, vanki-laitoksessa kovasti kielletty. Ihmeellistä on siis mitenkä ja millä lailla sanottu Leena kumminkin onnistui viime maanantaina saamaan herkkujuomaansa. Viinassa kun oli, tunnusti hän asioita, jotka uudelleen virittävät eloon jo aikoja takaperin sammunutta huhua Rytilän entisen isännän nuoren pojan kuolemasta. Kun tässä juopuneen kertomuksessa näkyy olevan joku todellinen perustus, pyydän nöyrimmästi minä virkani ja oman itseni puolesta, että ilmoittaisitte minulle, mitä teillä on patroni Kaarle Kornmanin pojan katoamisesta tiedossa, sekä mainitun vaimon puolesta, että te tahtoisitte, jos teidän aikanne sitä sallii, tulla hänen luoksensa. Hän ei enää, humalastansa kun selkeni, tahdo mitään vastata kysymyksiin, joita on tehty niitten viittausten nojassa, mitkä hän humalapäisenä lausui; mutta hän on hartahasti pyytänyt minua rukoilemaan teitä tulemaan hänen luoksensa. Siinä toivossa, että jos mahdollisesti teidän sopii täyttää hänen ja minun nöyrää pyyntöäni, odotan minä pikaista vastausta. — — —

"P. S. Että asia on salassa pidettävä vastaiseksi, te varmaankin ymmärrätte."

Provasti oli tuskin ehtinyt lukea tätä kirjettä loppuun, ennenkuin syvä huokaus puhkesi hänen rinnastaan. Tämä kirje oli valoisa tähti, joka hämärässä yössä ennusti päivää.

Provasti istuiksen ja vaipui syviin mietteisiin. Hän unohti, että hän ensimmäiselle kirjeelle oli vastannut lupauksella tulla Rytilään. Hän unohti itse Heikinkin asiaa, niin kummastutti häntä Jolsan Leenan ilmestyminen. Hänen mieleensä juohtui nyt ajatus, asia, jota hän ei tähän saakka ollut muistanut. Mistä sai ja millä rahoilla osti Jolsan Matti Koivikon maan, kohta sen jälkeen kun oli pieni Kaarle kadonnut? — Ja tätä kysymystä seurasi nyt toisia kysymyksiä, mitkä siitä riippuivat. Nämä kysymykset nyt varmaankin kohta saisivat vastauksensa. Provasti kun tätä tässä mietti, oli päässyt totuutta likemmäksi kuin itse aavistikaan.

Jos olisi asia ollut hänelle ihan vieras, ei olisi hän kauan miettinyt, mitä hänen tulisi tällaisen kirjeen johdosta tehdä, — saatikka sitten nyt, kun asia koski häntä niin liki. Hän astui tyynenä omaistensa luo ja ilmoitti heille, että hänen tulisi kohta lähteä Waasaan. Heikki voisi häntä seurata sinne.

Vaikka kuinkakin provasti koetti tyynyttä osoittaa ja puhua pienistä yksityisistä asioista, huomasi rouva Renner, että jotakin ei aivan jokapäiväistä oli tapahtunut. Hän ei kysynyt mitään. Hän tuns veljensä. Mutta vaikeampi oli tyydyttää Eevaa. Tämä ei millään olisi suostunut Heikin lähtöön, ellei provasti kahden kesken olisi häntä vakuuttanut siitä, että Heikki kohta oli perivä isänsä kartanon. "Mutta se riippuu siitä, että sinä olet vaiti", lopetti provasti.

Eeva itki ilon kyyneleitä. Provastin ei tarvinnut kuulla eukon vakuutuksia hänen vaiti-olemisestaan.

Oli aikoja kulunut siitä kuin provasti viimeksi oli kulussa kadonnutta lasta varten. Ajat eivät olleet suuresti muuttuneet siitä, mutta kumminkin kuinka toisin nyt! Silloin ei ollut pienintäkään alkua tiedossa, mistä hakemista alkaa; nyt oli ainakin *alkua*, nyt monien vuosien kuluttua. Provasti kävi vielä muistissaan kaikki asiat. Hän muisti, miten hän oli itkenyt pientä poikaa, kun Sorvarin muori hänen ruumiinsa merestä löysi, ja sitten muisti hän mitä hän tähän saakka oli unohtanut; hän muisti miten hän pienen ruumiin kaulasta oli irroittanut medaljongin, joka sisälsi patroni Kaarle Kornmanin vaimon kuvan. Tämä muisto hämmästytti häntä. Jos pieni Kaarle todellakin oli elossa, miten olisi löydetty ruumis voinut olla puettuna hänen vaatteisinsa? Provasti, kun tätä mietti, ei tiennyt mitä ajatella. Mutta nämä mietteet saivat aikaan, että hän kiiruhti kulkuansa.

XI.

Iltahuvit Rytilässä.

Sillaikaa kun provasti kiiruhtaa vanhan juoppo-ämmän luo Waasaan, ollaan erinomaisessa puuhassa Rytilässä. Vieraita ei suuressa kartanossa ollut kukaan nähnyt nykyisen omistajan aikana, vieraita, oikeen kutsutuita! Koko talon väki oli miltei pyörällä tästä uutisesta. Itse Amandakin katseli kummastellen äitiänsä ja palkollisia, jotka kaikki olivat erinomaisessa hommassa; mutta kun hän oli aikansa tätä katsellut, vetäysi hän yksinäisyyteen — puistoon meren rannalle. Siellä sai hän yksinäisyydessä haaveilla.

Näin oli alituisessa hommassa päivä kulunut. Vieraat voisivat tulla milloin tahansa. Sali ylikerrassa oli siivottu. Keskellä lattiaa seisoi pöytä juhla-ateriaa varten. Rouva Kornman kulki huoneesta huoneeseen. Hän näytti jotenkin levottomalta. Se ei juuri aivan kumma ollut; ensimmäiset suurimmat pidothan olivat tänään pidettävät Rytilässä. Mutta se oli kyökkipiian mielestä kumma, että varsin vähän pidettiin huolta ruoan laittamisesta. Viiniä löytyi mitä parhaimpia, joita kapteeni oli ulkomailta tuonut; niistä siis ei huolta. Mutta kuuluuhan pitoihin, semminkin semmoisiin, joissa vieraat jäävät taloon seuraavaksi päiväksi, myöskin ruoka. Ruokaa tosin laitettiin, mutta ei ensinkään juuri vieraita varten. Tuota ihmetteli kyökkipiika ja pian muutkin piit; mutta eipä uskaltanut kukaan puhua siitä rouvalle. Myöskin ihmettelivät he minkä tähden rouva lateli pöydälle ylikerrassa Kiinan porsliini-astioita, joiden tyhjyyttä somat kannet peittivät. — Että kumminkin rouvan aikomus oli syöttää vieraitaan luulivat piit huomaavansa siitä, että rouva leipää leikkasi ja että voita ynnä muuta pantiin pöydälle valmiiksi.

Palkollisilla on aina silmät auki, kun jotakin, mikä ei ole jokapäiväistä, tapahtuu heidän isäntäväkensä perheessä. Niinpä tiesivät trengit pakista, että kolme merimiestä iltapuoleen päivää oli tullut Rytilään, ja trengeistä oli kumma, ettei kukaan ollut nähnyt niiden lähtevän pois hovista. Tuota kumminkaan ei ihmetelty, sillä olivathan merimiehet voineet lähteä kenenkään huomaamatta.

Kello oli likimäärin 8 kun vihdoin odotetut vieraat tulivat. Kapteeni saattoi suurimmalla kunnioituksella alikerran saliin K—n kaupungin tulliherran sekä Helsingistä tulleet tullimiehet ja Anteron. Nämä esitti hän rouvalleen: "Tänään, huomenna, milloin vaan tulliherroille sopivaksi näkyy, on minun huoneeni teidän syyntävänne" — sanoi hän. "Minä toivon, että siten kaikki puheet hiljentyvät".

Tulliherrat vastasivat kohteliaasti; eikä nyt näkynyt mitään, josta olisi voitu arvata, mitä varten he olivat kulussa. Kapteeni kysyi provastia, ja kun sai tietää, että virka-toimi oli estänyt häntä tulemasta, rypisteli hän vähän otsaansa, samassa kun valitti hänen poissa-oloaan, semminkin kuin pitäjässä ei muita herras-miehiä löytynyt.

Vieraita pidettiin varsin hyvästi. Rouvakin kohteli Anteroa miten ainakin. Antero kyllä ymmärsi, ettei tämä makeus sanoja syvemmälle ulottunut; mutta kumminkin oli hän ihastunut, sillä enskerran eläessään oli hän nyt herra ja herrain vertoinen. Amandan täytyi vastoin omaa tahtoansa käydä isänsä vieraita tervehtimässä ja Antero huomasi, kun kapteenin tyttären näki, että Amanda oli kaunis. Hän katsoi häntä silmillä, jotka vähitellen rupesivat kummallisesti loistamaan. Hänessä, joka tähän päivään asti ei ollut ehtinyt naisia katsella, heräsi salainen ajatus, ja se sai hänen silmänsä loistamaan.

Isäntä, kapteeni oli kohteliaisuus itse. Parhaimpia ulkomaan viiniä juotti hän vierailleensa. Ilta oli kaunis ja ihana. Ei olisi kukaan voinut ajatella että nämä pidot pidettiin pakosta ja — koston pyynnöstä. — Syyntä oli jätettävä huomiseksi.

Merkkillistä oli että samassa kuin vieraat tulivat, niin loppui rouvan homma. Tuota ihmettelivät piit suuresti ja kyökkipiika arveli: "Aikovatkohan niin vieraitaan juottaa, etteivät nämä ruokaa tarvitse". Rouva ei tiennyt, eikä huolinut näistä mietteistä; hän istui yhä herrojen kamarissa. Hän näytti tosin vähän levottomalta ja Antero huomasi, miten hän kerran kummallisesti nyykähti kapteenille.

Kaikellaista, mitä ainakin pidoissa, puhuttiin. Kapteeni joi Anteron maljan ja toivotti hänelle onnea. Hän tunnusti niin iloisesti kuin se hänelle oli mahdollista, että hän perintö-toiveissaan oli pettynyt; "mutta", lisäsi hän — "sukulaisena tahdon teitä kohdella, semmoisena olen käskenyt teidät minun luokseni tänään". Kapteenin pienet silmät paloivat kummallisesti, kun hän tämän toivotuksen lausui. Rouva yhdistyi samaan toivoon, mutta hänen kätensä vapisi, kun hän kilisti maljaa Anteron kanssa. — Antero etsi silmillään Amandaa, mutta kapteenin tytär oli vetäynyt pois huoneesta.

Ilta oli kulunut. Puoli-yö oli jo lähestymäisillään. Siinä oli puhuttu kauppias Karlgrenin rikkaudesta; ja Antero, joka ei tiennyt olla varullansa, tahi ei luullut tarvitsevansa salata mitä *hänellä* nyt oli, arvasi tämän rikkauden summaan, joka sai sekä kapteenin että rouvan silmät säihkymään — kun äkkiä kapteeni kysyi: "Mutta eikö emännällä ole voita leipää kunnioitetuille vieraille tarjota?" — Tämä

keskeytti puheen Karlgrenin rikkauksista, sillä rouva nousi nyt. Sanoen unohtaneensa emäntätoimensa. Hänen kasvonsa olivat melkein keltaiset kun hän tämän sanoi.

Kului sitten kotvan aikaa, mikä vietettiin yhtä hupaisesti kuin edelliset tunnit, kunnes vihdoin Wappo rouva tuli takasin herrojen luo ja pyysi heidät suosiollisesti tulla nauttimaan, mitä maalais-huone saattoi tarjota. Tämä käsky soi suloisesti vieraiden korvissa.

Kapteeni täytti lasit: "Vielä pyydän saada esittää maljan", sanoi hän, "terve-tuliais-maljan ja siihen yhdistää pyynnön, ettei arvoisat vieraani ylönkatso sitä vähäistä, minkä — niinkuin vaimoni sanoi — maalaishuone voi tarjota". Ja kapteeni hymyili kummallisesti, vieraat huomasivat tämän hymyilyn, mutta he selittivät sen omalla tavallaan. "Minä kiitän" — sanoi toinen Helsingin herroista — "vieraanvaraisuudestanne! Semmoisia viiniä kuin nämä on, ei tarjota joka päivä. Minä olen varmaan vakuutettu, että anteeksi-pyyntöillänne ateriasta, jolla hyväntahtoisuuttanne lisäätte, on samaa arvoa kuin äskeisellä anteeksi-pyyntöillänne viineistänne, jommoisia en ennen, sen tunnustan, koskaan ole juonut".

Kapteeni kumarsi ja kulki ylikertaan. Herrat seurasivat häntä.

Yö oli kaunis, vaikka hämärä. Antero kun ylikertaan kulki, loi silmiään oikealle ja vasemmalle. Hän olisi halunnut nähdä kapteenin tytärtä. mutta Amandaa ei näkynyt.

Ylikerran saliin astuivat herrat, Suuresta kristallikruunusta loisti heitä vastaan silmiä huikaiseva valo. Pöydällä seisoivat vatin vieressä, kaunistusta Kiinan porsliinia; mutta mitä ne sisältivät, sitä eivät vieraat voineet aavistaakaan; ne olivat kansilla peitetyt. Neljä lautaista pöydällä osoitti vieraiden luvun, ja kunkin lautasen vieressä seisoivat neljä viinipulloa.

Tulliherrat olivat peräti nyt unohtaneet mitä asiaa varten he olivat tulleet Rytilään.

Vieraita ei tarvittu kahdesti käskeä pöydälle. Hienoista kristalli-laseista tarjottiin ryyppy ja voita-leipää — aterian aluksi.

Silloin yski kapteeni, ikäänkuin olisi häneltä mennyt ryyppy väärään kurkkuun. Ovi lähimmäisestä kamarista avattiin samassa, ja sieltä samosi kolme miestä, joiden kasvoja naamikkeet peittivät, saliin. Silmänräpäyksessä tämä tapahtui; silmänräpäys vielä ja herrain kummasteleminen ja uuteliaisuus oli tyydytetty.

Miehillä oli kullakin vankka nuija kädessään. Ennenkuin herrat mitään pahaa aavistivat, tunsivat he selissään, leikkiä tuntuvammasti, mille puu maistuu. He hypähtivät ylös, mutta yhä vaan saadaksensa uusia iskuja.

Salissa syntyi, niinkuin arvata sopii, hirvuisen melske. Illallinen oli mitä odottamattomimmalla tavalla häiritty. Ympäri salia juoksivat vieraat, nuija-miehet jälessä, ja aina väliin kuului istu, joka osoitti mihin milloinkin karttu oli käynyt. Antero makasi jo hengetönnä pöydän vieressä. Tulliherra, joka vastaikään alkerran salissa oli maljan esittänyt, hypähti, kun ei tiennyt minne paeta, akkunasta ulos. Toinen Helsingiläinen herra seurasi edellisen esimerkkiä ja K—n kaupungin tullin-hoitaja pääsi vihdoin viimein verisenä ovesta ulos.

Kesken melskettä oli kuultu huuto: "Älkää Jumalan tähden kruunua rikkoko!" Se huuto tuli lähimmäisestä kamarista, mutta ovi sinne oli ulkopuolelta salpattu. Siellä oven takana, lukon reijästä saliin tirkistellen, seisoivat rouva Kornman.

Kapteeni oli kohta kahakan aletessa kadonnut, — mihin, sitä ei ehtinyt kukaan huomata.

Niin päättyivät ilta-huvit Rytilässä.

Sopinee tässä sivumennen mainita, että tulliherra H—, joka ensiksi akkunasta hyppäsi, pian tämän tapauksen perästä määrättiin K—n kaupungin tullinhoitajaksi, kun edellisensä tullinhoitaja oli pantu huolimattomuudesta viralta pois. Tullinhoitaja H— eli sitten kivuloisena kaks vuotta ja kuoli, epäilemättä siitä ateriasta, minkä "maalaishuone oli hänelle voinut tarjota". Toisetkin tulliherrat, itse sekin, joka sittemmin viralta pantiin pois, tunsivat kuolinpäiväänsä saakka, ettei Rytilän illallinen ollut ylönkatsottava. Pahimmasti kumminkin kävi Anteron. Hän sai selkensä kypsäksi; sai Karlgrenin testamentin sinne kirjoitetuksi, jalkansa poikki ja rintansa niin hakatuksi, että hän verta sylki kuolinpäiväänsä asti, joka oli likempänä kuin hän tiesi ajatella aamulla, jona tervennä ja iloisena lähti Rytilään.

Tämä iltahuvi Rytilässä tuli kuuluisaksi yltä-ympäri seudussa. Mitä kapteeni ajatteli kun hän näitä pitoja piti, on vaikea arvata. Jos hän luuli voivansa päästä vapaaksi kanteesta, luuli voivansa puolustaa itseänsä tietämättömyydellään väijymisestä, niin pettyi hän suuresti. Mutta sitä toki ei hän lie

miettinytkään. Viha ja kiukku olivat epäilemättä saaneet hänen tähän hurjaan työhön.

XII.

Seikat selvenevät.

Kapteeni Kornman oli, ajattelematta seurauksia, vihansa vimmassa ryhtynyt omituiseen koston. Mutta se ei sittenkään tyydyttänyt häntä ja siihen lisäksi pelkäsi hän, mitä tästä seuraisi. Tosin oli kostonsa niin salaisesti valmistettu, ettei sitä osannut kukaan näyttää hänen työkseen; mutta kumminkaan — kapteeni ei ollut levollinen. Tulliherrat olivat päässeet pakoon; niistä kapteeni ei sen enempää kysynyt. Mutta Antero makasi vielä hervotoinna salin lattialla. Hän kannettiin alikertaan ja vielä ennen aamua pantiin lääkäriä noutamaan hänelle kaupungista. Kapteeni tahtoi muka täten näyttää syyttömyyttensä. Itse oli hän aikonut samalla lähteä kaupunkiin, karkoittaakseen epäluuloa, jonka alaiseksi hän tiesi joutuvansa. Mutta ilma, joka eilen oli ollut kirkas ja kaunis, oli nyt muuttunut rumaksi, jotta se oli verrattava yöhön, jona haaksi-rikko tapahtui Jolsan saarella. Kapteeni päätti tästä syystä odottaa.

Hän oli levoton; hän tunsu ennaltaan, että joku vastakohtainen seikka häntä uhkasi, mutta mitä tämä seikka olisi, sitä ei hän ymmärtänyt. Hän haki levottomuudessaan lohdutusta Amandalta, tyttäreltään, mutta tytär istui yhäti sairaan Anteron vuoteen vieressä.

Päivä oli kulunut; ilma oli asettunut ja kapteeni oli jo käskenyt valjastaa hevoisensa, kun Rytilään jälle tuli vieraita. Kapteeni tunsu pian näissä tulleissa miehiä, joista hän ei suuresti pitänyt — ruununmiehiä. Hän kirosi itsessään tuhmuuttaan, ettei hän ollut, ilmasta huolimatta, lähtenyt kaupunkiin, sillä hän oli vakuutettu siitä, että vieraiden tulo oli likisessä yhteydessä eilis-illan tapauksen kanssa.

Mitäs ollakaan. Täytyihän kapteenin mennä vieraitansa vastaan-ottamaan. Hän saattoi heitä, samaten kuin eilisiä vieraitaan, suurella kohteliaisuudella sisään ja pakisi yhtä ja toista siinä, jota eivät herrat ymmärtäneet.

Mutta herrat eivät olleet tulleet pitoja varten nyt; kapteeni sai pian huomata, miten pahasti hän oli erehtynyt. Herrat pyysivät kohta saavansa kenenkään muun kuulematta puhua pari sanaa kapteenille. Tämä vakava pyyntö herätti kaikenmoisia ajatuksia kapteenissa. Sanaa sanomatta vei hän vieraansa velivainajansa kuolin-kamariin ja käskettyänsä herrat istumaan, katseli hän heitä. "Luultavasti on kysymys eilisestä onnettomasta tapauksesta?" — kysyi hän.

"Suokaa anteeksi" — sanoi toinen herroista, viskaali B., vastaamatta kapteenin kysymykseen — "että me tulemme häiritsemään teitä; mutta te tiedätte että käskyläisen velvollisuus on totella; siis ette panne pahaksi, että me pyydämme teidät kaikessa hiljaisuudessa seuraamaan meitä Waasaan".

"Ja minkä tähden, ja kenen käskystä?" ärjäsi kapteeni.

"Kysymykseenne: minkä tähden? en minä osaa vastata, mutta käskyn näette tässä" — ja viskaali näytti hämmästyneelle kapteenille asianomaisen kirjeellisen käskyn "ottaa kiini kapteeni Kornmanin ja viedä hänet Waasaan".

Kapteeni vaaleni kun tämän käskyn luki. — "Ja minkä tähden?" kysyi hän vielä kerran. Mutta hän rohkaisi itsensä jälle kohta ja lausui: "Minä olin valmis lähtemään K—n kaupunkiin; mutta asiain noin ollen tahdon seurata teitä Waasaan". Hän tahtoi tämän sanottua lähteä ulos kamarista. Viskaali seurasi häntä ja sanoi:

"Antakaa anteeksi, mutta me emme saa päästää teitä näkyvistämme".

Kapteeni seisahtui kuin olisi nuoli häneen sattunut. "Minä olen siis teidän vankinne?" kysyi hän.

Viskaali kumarsi, mitään muuta vastaamatta.

"Mutta jos en minä seuraisi teitä?" kysyi kapteeni kiivaasti.

"Niin täytyy meidän väkisin viedä teidät mukanamme".

"Minua! väkisin!" huusi kapteeni, joka nyt jälle oli sama mies kuin ennen laivassansa.

"Luultavasti on tässä erehdys, joka piankin tulee ilmi. Meidän täytyy seurata käskyjämme, siis pyydän minä, ettette mitään huomiota tässä herättäisi. Te tiedätte itse mitenkä pian kulkupuheet leviävät. Te voitte meitä vastustaa, mutta uskokaa minua, te vaan sillä herätätte suurempaa huomiota kuin asia ansaitsee ja pahennatte sillä vaan omaa asiatanne".

Tähän tyyneesen, varovaan lauseeseen ei ollut kapteenilla mitään sanomista. Hän mielti kotvan aikaa. — "Mutta mikä on syy tähän väkivaltaan?" kysyi hän vihdoin.

"Siihen on, niinkuin sanoin, meidän mahdotointa vastata" — lausui viskaali. "Minä en tiedä mitään muuta kuin, että aamulla sain tämän käskyn, joka vaati minun kohta lähtemään teidän luo".

Kapteeni mielti taasen vähän. "Te olette oikeassa" — sanoi hän vihdoin, — "minä tahdon seurata teitä". Hän huusi rouvaansa ja ilmoitti sivumennen lähtöänsä. Rouvaa tosin kummastutti vieraiden tulo ja hän oli varsin uuteliias saadaksensa tietää heidän asiansa. Mutta hän oli tottunut kapteenin akkinäisiin lähtöihin.

Puolen tunnin kuluttua istui kapteeni kääseissään. Juuri kun hän portista ajoi ulos, kuului himeä huuto: "Isäni! minun isäni on murhaaja, nyt ne hänen vievät". Rattaiden kolina esti kapteenia kuulemasta tätä huutoa.

Lukia ehkä arvaa syytä kapteenin kiini ottamiseen. Se oli seuraus provastin käynnistä Jolsan Leenan puheella. Provasti oli, näet, tavannut Leenan kuolemaisillaan. Hän oli vähän aikaa kahden kesken puhunut Leenan kanssa, mutta kohta sitten oli todistajia käsketty Leenan vuoteen luo ja näiden kuullen oli eukko kertonut miten pieni Kaarle Kornman oli ryöstetty, miten hän oli jätetty Varpusten luo — sanalla sanoen: kaikki mitä lukia jo tietää, vieläpä miten hautuumaasta oli kaivettu ylös pieni lapsi, puetettu patronin pojan vaatteisin ja heitetty mereen, josta Sorvarin muori sitten löysi ruumiin. Leena kertoi sitten mitenkä miehensä Jolsan Matti oli päässyt pakoon, kun oli otettu kiini murtovarkaudesta ja Kontion Kallen surmaamisesta, ja kaikissa näissä Leenan kertomuksissa oli kapteeni Kornmanilla etevin osa. Provastille selkeni nyt kaikki, mitä hänelle oli himeää ollut. Häntä ynnä muita todistajia hirmustutti se jakso julmia rikoksia, joihin kaikkiin kapteeni oli syyllisin. Provasti tiesi, sitten kun oli eukko lopettanut, kertoa pienen Kaarle Kornmanin viimeiset elämän-vaiheet.

Kun yhdistettiin nämä Leenan syytökset ja vanhan Eevan todistukset niihin epä-luuloihin, jotka pienosen kadottua olivat sanoneet kapteenin syyn-takeiseksi, niin rakentui näistä kaikista pian itsestäänsä käsky, jonka nojassa kapteeni oli kiini otettava. Sydämellä, joka kapteenin rikoksia kauhtui, mutta joka iloitsi siitä että salaiset pahuudet vihdoin olivat tulleet ilmi, palasi provasti viskaalin seurassa kotiin ilmoittamaan, että Varpusen Heikki oli — niinkuin Eeva oli sanonut — Rytilän hovin oikea omistaja, patroni Kaarle Kornman.

Monta monituista kertaa ennen oli kapteeni kulkeissaan K——n kaupungin ja Rytilän välin miettinyt asioitansa. Nytkin mielti hän niitä. Hänen oli mahdotoin ymmärtää, kuinka eilispäivän tapaukset niin pian olivat tulleet tunnetuksi ja vieläpä, miten häntä oli voitu syyttää onnettomuudesta, joka oli kohdannut tulliherroja. Hän ei ensinkään osannut aavistaa, että tässä nyt oli kysymys muusta asiasta. Kun hän nyt yksinään ruununmiesten edellä ajaen mielti tekojansa, rupesipa häntä vähän arveluttamaan. Ja hän rupesi aina yhä enemmän miettimään, eikö kumminkin olisi ollut parasta, ettei hän olisikaan seurannut herroja. Mutta silloinpa hän olisi heittäytynyt epäluulon alaiseksi! Hän kiiruhti kulkuansa saadaksensa pikemmin tietää, mistä hän oikeastaan oli syytetty.

Kun matka-seura oli ehtinyt Waasan edustalle oli jo päivä pian puolessa.

Yötä läpi oli kulettu. Kapteeni seisahutti hevoisensa ja kysyi, mihinkä nyt olisi kaupungissa ajettava. Hän vähän hämmästyi, kun viskaali esitti, että hän siirtyisi yksin-istuttavista kääseistään hänen viereensä. Viha oli taaskin saada voiton kapteenissa, mutta hän hillitsi sitä; hän oli päättänyt tehdä, mitä ruununmiehet hänelle käskivät, siten osoittaaksensa, ettei hän pelännyt mitään, että hän oli viatoin. Mutta kun viskaali ajoi suoraan Korsholmaan, kun suuri portti avattiin ja kohta jälleen suljettiin heidän takanansa, tunsu kapteeni kylmän hi'en nousevan hänen otsalleen. Hän pelästyi. Hänellä olikin syytä siihen, sillä vielä samana päivänä sai hän tietää, että seinukset, minkä sisässä hän istui, myöskin sisälsivät Jolsan Leenan. Ja kun kapteeni tämän sai tietää, ymmärsi hän myöskin, mistä hän oli syytetty ja samassa ymmärsi hän mitä häntä uhkasi. Mitä hän siinä yksinäisyydessään vankihuoneessansa ajatteli, miten hän kirosi tuhmuuttansa, kirosi, että oli antanut vangita itsensä, niinkuin järjetön luontokappale ansaan, ken osannee arvata.

Lopussa kiitos seisoo.

Vuosi oli kulunut niistä tapauksista, joista vasta kerroimme. Tämän vuoden kuluessa on paljon muutoksia tapahtunut tuttavissamme. Samaten kuin mustat, sähköiset pilvet taivahalle vähitellen nousevat ja sitten äkki-arvaamatta, kun toinen toisensa tapaavat, leimahtavat tuleen, purkautuvat myrsky-sateeseen ja varsin lyhyessä ajassa puhdistavat ilman, katoovat ja päästävät jälleen auringon valaisemaan, — niin ihan samaten oli pahuus ja ilkeys, joka monien vuosien kuluessa oli riemuinnut, noussut korkeimmilleen. Tuli, oikeuden puhdistava tuli oli paljastanut syylliset ja kun pahuus ja ilkeys oli palkkansa saanut, astui pimeyden peitosta esille se, minkä rikos oli koettanut pimeyden peittoon ijäksi sulkea.

Rytilän kartano näyttää nyt ystävällisemmälle kuin koskaan ennen. Se on kumminkin aina samallinen kuin se on ollut; ei ole siinä, itsessä kartanossa mitään muutosta tapahtunut, mutta kumminkin! Niinhän se on, että asunnon ulkomuotokin ottaa, niin sanoaksemme, muotoa siitä, mikä sen sisässä asuu. Ja nyt ei enää kapteeni Kornman, eikä hänen perheensä Rytilässä asunut. Rytilässä hallitsi nyt uusi, nuori isäntä, Konrad Kornmanin veljen poika, Varpusten ottopoika Heikki Varpunen, joka nyt on tunnettu oikealla nimellään Kaarle Kornman.

Pilvet ovat poistuneet — kaikki! Nuorukainen poika on palannut isänsä kotiin; hän on perinyt, mitä hänen vanhempansa hänelle jättivät. Hänen sydämensä tykkyttää omituisista tunteista. Vihaa oli hänen perintönsä koetettu istuttaa, mutta mitä setänsä vääryydet ja julmuudet tähän hänen perintönsä istuttivat, sitä hän ei ole perinyt. Rauha vallitsee hänen rinnassansa. Hänen vanhempainsa mieli-ala on palannut Rytilään hänen kanssansa.

Vuosi oli kulunut ennenkuin kaikki kapteenin julmuudet tulivat selville ja hän itse ehti saada tuomionsa. Se tuomio ei kumminkaan häntä itseänsä kohdannut. Kun hän huomasi, että meri oli antanut saaliinsa takaisin, että hulluihin järki palasi todistamaan häntä vastaan, että merimiehet, joihin hän oli luottanut, paljastivat hänen oikean luonteensa; kun hän huomasi, että lain miekka uhkasi hänen syyllistä henkeänsä — —, niin huomasi hän myös, että hän oli osansa loppuun saakka näyttänyt, että murhenäytelmän viimeisen näytöksen viime kohtaus oli käsissä. Muutamana päivänä, ennenkuin ylhäisin oikeus lausui hänen tuomionsa, surmasi hän itsensä raudoillansa. Vähää ennen oli Amanda, hänen tyttärensä, ja Wappo, hänen vaimonsa, käyneet häntä katsomassa. Mitä heidän välillensä silloin oli tapahtunut, sitä ei saatu tietää, se vaan huomattiin pian, että isän synnit kohtasivat lasta, sillä Amanda vaipui hiljaiseen syvämielisyYTEEN, josta ei mikään voinut häntä vetää. — —

Kesäpäivä oli lämmin ja kaunis. Isäntänä on Heikki ensikerran astunut huoneeseen, josta hän lapsena ryöstettiin. Provasti, rouva Renner ja Liina ovat saattaneet hänen pappilasta Rytilään. Eeva on Heikin onnesta tullut uudelleen nuoreksi. Hän itkee ja nauraa vuorottain. —

Siitä saakka kun kapteeni joutui kiini rikoksistaan, ei nähty Rytilän rajoja ulompana rouva Kornmania, eikä myös Amanda. Kun tuomio lankei, joka antoi nuorelle pojalle hänen isänsä maan takaisin, muuttivat he kaupunkiin. Sinne nyt Wappo muassansa mitä ikänä hän taisi viedä, sillä hän oli sama, entinen Wappo vieläkin. Kaarle ei häntä vastustanut, mutta nyt kun hän isänsä kuolinkamariin astui ja siellä näki äitinsä kuvan, sanoi hän: "Jumalan kiitos että minun tätini tämän minulle jätti". —

Siinä oli hän siis taasen pitkien aikojen kuluttua! Provasti istui samalle paikalle, missä hän oli istunut illalla, jossa hän kuoleman kourissa olevalle oli luvannut hänen poikaansa kasvattaa. Tämän oli provasti, alussa itse sitä tietämättä, tehnyt. Hän kertoi tästä nyt nuorelle isännälle, mitä hän tiesi hänen isänsä ja kapteeni Konradin nuoruudesta, siitä vihasta, millä vanhempi veli, Konrad, kohteli velipuoltansa, Kaarle. Hän puhui, miten tämä viha oli syntynyt melkeinpä kohta, kun hänen isänsä meni uuteen naimiseen — siis jo ennen velipuolen syntymistä — siitä, että Konrad jo silloin oli luullut: "sinulle ei ole mitään". Ja kun sitte Konrad sai veljen, joka oli äitinsä jälkeen perivä Rytilän, oli tämä viha yhä kasvanut. Molemmat pojat olivat isän laimeudesta saaneet kasvaa omia aikojaan. Konradin vei kateus, jota isä turhaan koetti sammuttaa, ijäksi pois avujen tieltä. — Sitten puhui provasti, miten tämä viha nuorena merimieheessä oli yhä kasvanut julkaksi, sammumattomaksi, kun hän oli rakastunut nuoreen neitiin, joka jo oli hänen veljensä morsian. Siitä oli viha muuttunut kostoksi, sillä Konradin mielestä oli hänen veljensä riistänyt häneltä kaikki. — —

Ja kun provasti tästä rakkaudesta puhui, niin loi Kaarle silmänsä äitinsä kuvaan ja hän ymmärsi, että viha saattaa rakkaudestakin syntyä. — Provastin vielä puhuessa avattiin ovi ja sisälle astui mies, joka suoraa tietä tuli kaupungista. Hänellä oli asiaa provastille; hän tuli Anteron puolesta, nuoren kauppamiehen, joka kaksi kuukautta oli vuoteen omana ollut. Antero oli lähettänyt hänen pyytämään provastia käymään luonaan kaupungissa. "Vihan peri kauppias, kun Karlgren vainajan tavarat peri," lopetti mies.

Ja provasti seurasi lähettilästä.

Mutta Kaarle silmäili äitinsä kuvaa ja sitten loi hän silmänsä Liinaan ja tämä silmäily sanoi, mitä nuoren patronin ujous ei muulla tavalla näyttänyt, sanoi että hänen rakkautensa ei ollut turha ollut; että se oli palkkansa saanut kauniin neidin rakkaudesta. — Kaksi päivää ennen olikin provasti yhdistänyt kihlattujen nuorten kädet.

Vasta seuraavana aamuna palasi provasti. Hän oli iloinen. Kuolema, joka Anteroa odotti, oli hänessä vaikuttanut suuren muutoksen. Siitä saakka, kun Kaarle, silloin vielä Varpusen Heikki, kävi kaupungissa, jossa rupesi kapteeni Konradin palkolliseksi, eivät nuorukaiset olleet nähneet toisiansa. Antero lähetti nyt Kaarlelle terveiset, mitkä osoittivat, että väärä viisaus, mitä hän oli ystävälleen saarnannut, ei enää ollut hänen elämänsä ohje-nuora. Hän olisi tahtonut testamentata tavaransa Kaarlelle, mutta provastin neuvosta oli Karlgrenin sisar ja tämän tytär nyt perivä mitä saituri vainaja pitkän elämänsä kuluessa oli koonnut. — Kaikki kuuntelivat säälivästi, mitä provasti kertoi, kaikki paitsi Vanha Eeva. Kun oli provasti lopettanut, sanoi hän: "Jumalan kiitos, nyt emme tarvitse pelätä ketään. Kapteeni on kuollut; Jolsan Matin korjasi sama meri, mihin hän uhkasi pienen Kaarleni hukuttaa. Viha on muuttunut rakkaudeksi! Oi jos eläisi vielä nuori rouva-vainajani!"

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK PERITÄÄNKÖ VIHAKIN? JUTELMA KAHDESSA OSASSA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You

can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.